

81
32868

AZ 1848–1849. ÉVI
MINISZTERTANÁCSI
JEGYZŐKÖNYVEK

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

AZ 1848—1849. ÉVI
MINISZTERTANÁCSI
JEGYZŐKÖNYVEK

*A Magyar Országos Levéltár
kiadványai II.
Forráskiadványok 15.*

„Az 1848—1849. évi minisztertanácsi jegyzőkönyvek” forráskiadvány, amely az 1848—1849. évi magyar felelős kormány töredékesen fennmaradt minisztertanácsi jegyzőkönyveinek, illetve ezek másolatainak vagy fogalmazványainak szövegét közli időrendben. Formailag nem illeszkedik bele, de kormányzattörténeti és irattani sajátosságait tekintve ez a kötet a Magyar Országos Levéltárnak a „Magyar minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867—1919.” című kiadványsorozata előzményének tekinthető. A kötethez bevezető tanulmány és magyarázó jegyzetek szolgálnak eligazításul, valamint a kormányzattörténeti monográfia áll rendelkezésre a részletekbe menő tájékozódáshoz.

Nem tartalmaz ez a kötet országos honvédelmi bizottmányi jegyzőkönyveket vagy lényeges bizottmányi döntéseket hordozó iratokat. Ha vezettek is az Országos Honvédelmi Bizottmány ülésein jegyzőkönyveket, ezek holléte jelenleg nem ismert. A bizottmányi iratokat pedig — a lehetőségig teljes számban — a Kossuth Lajos Összes Munkái XIII. és XIV. kötete tartalmazza.

1848. ÉVI MINISZTERTANÁCSI
JEGYZŐKÖNYVEK

1848. ÉVI MINISZTERTANÁCSI JEGYZŐKÖNYVEK

A MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR KIADVÁNYAI

II.

FORRÁSKIADVÁNYOK

Sorozat-főszerkesztő: Varga János

15.

AZ 1848—1849. ÉVI
MINISZTERTANÁCSI
JEGYZŐKÖNYVEK

AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST 1989

8 / 32868

AZ 1848—1849. ÉVI MINISZTERTANÁCSI JEGYZŐKÖNYVEK

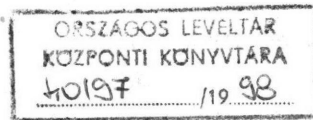
Szerkesztette
és a bevezető tanulmányt írta

F. KISS ERZSÉBET

AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST 1989

Készült a Magyar Országos Levéltárban

ISBN 963 05 5362 7

Kiadja az Akadémiai Kiadó, Budapest
Első kiadás 1989

© F. Kiss Erzsébet, 1989

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Hungary

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Bevezetés</i>	9
A minisztertanácsra vonatkozó rendelkezések (hatásköre, szervezete, ügyvitele)	10
A minisztertanács üléseinek rendje, ügyvitele	11
A minisztertanács iratanyaga	13
A forrásközlés módja — Megjegyzések	13
 <i>Minisztertanácsi jegyzőkönyvek</i>	15
1. 1848. április 12. Pozsony (Vörös A.-másolat)	17
2. 1848. április 15. Budapest	21
a) Vörös A.-másolat	
b) Fogalmazvány	
3. 1848. április 16. Budapest	24
a) Vörös A.-másolat	
b) Fogalmazvány	
4. 1848. április 17. Budapest	26
a) Hitelesített másolat (1849. márc. 7.)	
b) Fogalmazvány	
5. 1848. április 19. Budapest	28
a) Vörös A.-másolat	
b) Fogalmazvány	
6. 1848. április 20. Budapest	30
a) Vörös A.-másolat	
b) Fogalmazvány	
7. 1848. április 22. Budapest	32
a) Vörös A.-másolat	
b) Kivonat	
c) Fogalmazvány	
8. 1848. április 24. Budapest	35
a) Vörös A.-másolat	
b) Fogalmazvány	

9. 1848. április 26. Budapest	37
a) Vörös A.-másolat	
b) Kivonat	
c) Fogalmazvány	
10. 1848. május 1., 3. Budapest	39
a) Vörös A.-másolat; május 1., 3.	
b) Kivonat; május 1.	
c) Fogalmazvány I. május 1.	
1) 2)	
Fogalmazvány II. május 3.	
1) 2)	
11. 1848. május 8. Budapest	44
a) Vörös A.-másolat	
b) Fogalmazvány	
12. 1848. május 9. Budapest	45
a) Vörös A.-másolat	
b) Fogalmazvány	
13. 1848. május 10. Budapest	47
a) Vörös A.-másolat	
b) Fogalmazvány	
14. 1848. május 20. Budapest (Vörös A.-másolat)	48
15. 1848. május 21. Budapest (Vörös A.-másolat)	49
16. 1848. május 30. Budapest	50
a) Vörös A.-másolat	
b) Kivonat	
1) 2) 3)	
17. 1848. június 1. Budapest (Kivonat)	53
18. 1848. június 2. Budapest (Kivonat) 1) 2)	53
19. 1848. június 6. Budapest	54
a) Vörös A.-másolat	
b) Kivonat	
20. 1848. június 18. Budapest (Vörös A.-másolat)	55
21. 1848. június 21. Budapest (Vörös A.-másolat)	58
22. 1848. június 26. Budapest	58
a) Vörös A.-másolat	
b) Fogalmazvány	
23. 1848. július 5. Budapest (Vörös A.-másolat)	60
24. 1848. július 8. Budapest (Vörös A.-másolat)	61
25. 1848. július 9. Budapest (Vörös A.-másolat)	62
26. 1848. augusztus 12. Budapest (Vörös A.-másolat)	63
27. 1848. augusztus 14. Budapest (Vörös A.-másolat)	63
28. 1848. augusztus 25. Budapest (Szemere Bertalan eredeti feljegyzése) . .	64
29. 1848. augusztus 27. Budapest (Szemere Bertalan eredeti feljegyzése) . .	65

30. 1849. május 2. Debrecen (Eredeti tisztázat)	65
31. 1849. május 14. Debrecen (Kivonat)	68
32. 1849. május 17. Debrecen (KLÖM XV. 179. sz.)	70
33. 1849. május 19. Debrecen (Kivonat)	72
34. 1849. május 20. Debrecen (Kivonat a kormányzó aláírásával és pecsétjével)	73
35. 1849. május 28. Debrecen (Kivonat-fogalmazvány; KLÖM XV. 232. sz.)	76
36. 1849. május 31. Debrecen (Kivonat)	77
37. 1849. június 6. Budapest (Kivonat)	77
38. 1849. június 8. Budapest (Kivonat)	78
39. 1849. június 11. Budapest (Kivonat)	79
40. 1849. június 14. Budapest	79
1. Kivonat	
2. Kivonat, egykorú hitelesített másolat	
41. 1849. június 16. Budapest (Kivonat)	81
42. 1849. július 5. Budapest (Eredeti — javított — tisztázat)	82
43. 1849. július 29. Szeged (Egykorú másolat)	83
44. 1849. július 30. Szeged (KLÖM XV. 488. sz.)	84
<i>Jegyzetek</i>	87
<i>Függelék</i> — Széchenyi István gr. naplóbejegyzései egyes 1848. évi minisztertanácsi ülésekről	125
<i>Jegyzetek a Függelékhez</i>	133
<i>Források, irodalom</i>	137
<i>Miniszterek életrajzi adatai</i>	143
<i>Név- és tárgymutató</i>	145

BEVEZETÉS

Jelen kötet az 1848—1849. évi magyar felelős kormány töredékesen fennmaradt jegyzőkönyveinek, illetőleg ezek másolatainak vagy fogalmazványainak szövegét közli.

Formailag nem illeszthető ugyan a Magyar Országos Levéltárnak a „Magyar minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867—1919” című kiadványsorozatába, kormányzattörténeti és irattani sajátosságai miatt azonban a nevezett sorozat előzményének tekintendő.

Amellett, hogy az első felelős magyar kormány minisztertanácsi jegyzőkönyveinek megjelentetése önmagában is indokolt, a munka kiegészítése, illetőleg illusztrációja a minisztérium történetével és politikájával foglalkozó feldolgozásoknak, elsősorban a minisztérium kormányzattörténeti monográfiájának. Az 1867—1919-es kiadványsorozathoz képest ez a kötet abban az előnyös helyzetben van, hogy a kormányzattörténeti monográfia elkészült, és sok vonatkozásban részletekbe menő feldolgozást, útmutatást nyújt a minisztertanácsi jegyzőkönyvekben foglaltakhoz (MOL Kiadványai III/7. F. Kiss Erzsébet: Az 1848—1849-es magyar minisztériumok. Bp. 1987). Ez egyben érthetővé teszi azt is, hogy a bevezetés nem foglalkozik olyan kérdésekkel, amelyeket a kormányzattörténeti munka részletesen tárgyal, illetőleg csak a legszükségesebbekre tér ki közülük.¹ Kapcsolódhatna szorosan e kötet egy olyan osztrák publikációhoz, amely az 1848—1849. évi osztrák kormány minisztertanácsi jegyzőkönyveit adja közre, de ennek megjelenése még várat magára.²

E jegyzőkönyvekről összefüggő közlés vagy monografikus feldolgozás eddig nem jelent meg, noha e jegyzőkönyvek túlnyomó többsége különféle munkákban, elsősorban a Kossuth Lajos Összes Munkái köteteiben már napvilágot látott.

Nem tartalmaz ez a kötet országos honvédelmi bizottmányi jegyzőkönyveket vagy lényeges bizottmányi döntéseket hordozó iratokat sem. Ha vezettek is az Országos Honvédelmi Bizottmány ülésein jegyzőkönyveket, ezek holléte jelenleg nem ismert. A bizottmányi iratokat pedig — a lehetőségig teljes számban — a Kossuth Lajos Összes Munkái XIII. és XIV. kötete tartalmazza. A kötetek szerkesztője, Barta István ugyanis „kiszélesített(e) az anyagközlést olyan formában, hogy a Bizottmánynak minden lényegesebb intézkedését felvett(e) a kötetbe, azokat is, amelyek nyilvánvalóan nem Kossuth kezétől származtak[. . . A kötet] egyben teljes forráskiadvány az Országos Honvédelmi Bizottmány működésére is, ami a

Bizottmányból kikerülő aktákat illeti.”³ Az Országos Honvédelmi Bizottmány mint kormányzó szerv és ügyintéző hivatal történetével „Az 1848—1849-es magyar minisztériumok” III. fejezete foglalkozik.

A MINISZTERTANÁCSRA VONATKOZÓ RENDELKEZÉSEK (HATÁSKÖRE, SZERVEZETE, ÜGYVITELE)

A minisztertanáccsal foglalkozó törvényi rendelkezések száma elenyészően csekély.

Legelső helyen — időben is — említenünk kell az 1848:III-as törvényt. Egyedül a 17. § vonatkozik a minisztertanácsra: „Az összes ministerium tanácsülésében, midőn Ő Felsege vagy a nádor királyi helytartó abban jelen nincs, a ministerelnök elnököl, ki e tanácsot, midőn szükségesnek látja, mindenkor összehívhatja.” — Kellott volna, de nem esett szó sem a minisztertanács elé tartozó ügyfajtákról, sem rendelkezési jogáról, sem ügyviteléről. A törvény szerint nem látszik többnek a minisztertanácsi ülés egy kormányzói gremium ülésénél, ahol a többség szavazata alapján döntöttek.

A második minisztérium szervezésekor, 1849-ben felmerült a minisztertanács hatáskörének és ügyvitelének problémája, mégpedig úgy, mint addig meg nem oldott, de feltétlenül szabályozandó kérdés. A megoldást latolgató feljegyzések szerint a minisztertanács mindazokat a „magasabb álladalmi ügyeket” tárgyalná, amelyeket a kormányzó oda utasít, s minden olyan kérdést, amelyben az illető minisztériumok, ill. a kormányzó között véleménykülönbség forogna fenn, s ezek tárgyalását valamelyik miniszter kívánná.⁴

Ez a meghatározás így, szó szerint a május 2-i ülés jegyzőkönyvének megfogalmazásában, a minisztertanácshoz tartozó ügyek között nem szerepel. A május 2-i határozat így szólt: „Ministeri tanács határozand el: a) minden oly tárgy körüli intézkedést, mely által a közigazgatás bármely ágához tartozó új elv megállapítása forog fenn; b) minden megállapítást, mely által az ország általános politikájában változás történik, vagy a követett politikában más irány határozatik. c) Végre minden oly kérdést, mely lényegénél fogva az összes kormány felelősségét igényli, s békés időben a törvényhozás körébe tartozik.”⁵

A töredékes jegyzőkönyvekből úgy látszik, hogy a minisztertanács előtt mind elsőrendűen fontos államügyek (pl. a horvát kérdés, keresztes háború meghirdetése), mind „apróbb” szaktárgyak, pl. botbüntetés eltörlése a katonaságnál, kaszkavitel eltöltése szerepeltek. A fontos vagy általános izgalmat kiváltó események után szinte ösztönösen sereglettek egybe a miniszterek a nádornál, miniszterelnöknél vagy az őt helyettesítő miniszternél — ezt valóságosan érzékelteti velünk Széchenyi István naplója. Voltak azonban olyan tárgyak is, amelyeket egyikük-másikuk ítéltetett államügynek, mivel egyéni felelős döntése támogatására a többségi voks támasztát igényelte.⁶

A döntések köre csak bizonytalanul rajzolható meg, egyenes következményeként a meg nem határozott hatáskörnek. Ezzel kapcsolatban ugyanakkor nem

hiányozhat annak megemlítése, hogy a jegyzőkönyvek hangvétele az ügyiratokénál nyíltabb és erélyesebb. Ha támadhatnak is kétségek a kormányzattörténet tanulmányozása közben a minisztérium önállósulási törekvéseinek határozott vagy kevésbé határozott volta tekintetében, a jegyzőkönyvekben foglaltak eloszlatják ezeket a kétségeket. Felhívjuk a figyelmet e téren a magyar Honvédelmi Minisztérium illetékessége, valamint a horvát bán tetteivel kapcsolatos állásfoglalásokra.

A MINISZTERTANÁCS ÜLÉSEINEK RENDJE, ÜGYVITELE

Úgy látszik, hogy 1848-ban nem állapodtak meg határozott napokban, amikor a tanács ülésezik; 1849-ben a hétfői és csütörtöki napot jelölték ki erre (május 2-i ülés). A megállapodásnak különös jelentősége nem volt, mert az élet majdnem naponta produkált olyan eseményeket, amelyek szükségessé tették az ülések egybehívását. Széchenyi naplója, de maguk a jegyzőkönyvtöredékek is tanúi annak, hogy néha naponta többször is találkoztak a miniszterek, s az biztos, hogy mindennapos volt az együttlét több-kevesebb ideig. 1849-ben este 6 órától olykor éjfélig is üléseztek; Kossuth kormányzó minden fontosabb hadi hír kézhezvétele után egybehívta őket, s általában minden kormányzati kérdést közösen beszéltek meg.⁷

A tanácskozások helye 1848-ban a nádor, a miniszterelnök, Széchenyi, Kossuth vagy Deák szállása, ill. hivatala, 1849-ben a kormányzó lakása volt. Utóbbi alól kivétel volt pl. a Pestről való távozás időszaka, ahogyan erről Vukovicstól értesülhetünk. 1848-ban voltak szűkebb „kabinetszerű” összejövetelek a nádornál, 1849-ben pedig — nyáron — többször kibővültek haditanácsná is az ülések néhány katonai vezetővel.

A résztvevők között — noha e jegyzőkönyv-töredékek nem mindig sorolják fel őket — ritkán találjuk ott valamennyi minisztert; elfoglaltságuk gyakran szólította őket másfelé. Megesett, hogy csak 3—4 személy volt jelen. Az emlékezések tanúsága szerint 1849-ben több kínos helyzet adódott abból, hogy egy-egy miniszter távollétében a többiek nélküle hoztak határozatot tárcájához tartozó ügyben. Ilyen volt pl. a pesti kis címletű bankjegyek kibocsátásának elhatározása Duschek nélkül, vagy a lemondás aláírása többek, köztük Szemere miniszterelnök — egyes vélemények szerint szándékos — távollétében.

Az elnök többnyire a nádor vagy a miniszterelnök volt 1848-ban a tanácskozásokon, de többször előfordult, hogy akadályoztatásuk miatt más miniszter elnökölt, így pl. Deák, Széchenyi (június 2-től helyettesített). 1849-ben az elnöki tisztet Kossuth kormányzó töltötte be.

A tollvivők közül ismerjük 1848-ban Szemere minisztert, Ghyczy és Pulszky államtitkárokat, valamint Jászay Pál miniszterelnöki titkárt. (Az államtitkárok esetlegesen, referálás, a jegyzőkönyv vezetése miatt vettek részt az üléseken. Erről külön szabályozás nem ismert.) 1849-ben a május 2-i tanácsülésen a jegyzőkönyvek vezetésével Záborszky Alajos és Fülepp Lipót álladalmi tanácsost bízták meg, akik e minőségben a kormányzói hivatal tisztviselői voltak. Záborszky egyébként pénz-

ügyminisztériumi tanácsos és előzőleg az Országos Honvédelmi Bizottmány üléseinek jegyzőkönyvvezetője is volt. (Fülepp egyáltalán nem működött e funkcióban.)

A fennmaradt eredeti fogalmazványok és jegyzőkönyvek, ill. kivonatok szerint a tárgyakat félhasábosan írták: baloldalt a tárgyalásra került ügyeket sorolták fel, jobboldalt a határozatokat tüntették fel. A fogalmazványok — valószínűleg a miniszterelnök által — jóváhagyott szövegét egy következő ülésen hitelesítették a miniszterek jelenlétében. Erre példa az 1848. április 20-i és a május 1-jei ülés 7., ill. 1. napirendi pontja. 1848-ból nincs teljes eredeti jegyzőkönyvünk, csupán kivonatok, de 1849. évi analógia alapján minden bizonnyal a miniszterelnök (és a nádor?) írta alá a letisztázott, hitelesített jegyzőkönyvet, és az álladalmi pecséttel szintén ellátták. A kezdeti időben születtek minisztertanácsi kiadványok is, amelyeket a miniszterelnökségen fogalmaztak, és az illetékes miniszter írt alá, de később ez leszűkült a tanácsi határozatra való hivatkozásra vagy — még később — átadta helyét a teljesen szakminiszteri intézkedésnek.⁸ Természetesen, a miniszterelnöki iroda feladata volt a jegyzőkönyvek kivonatai hiteles másolatainak elkészítése is, amelyek több helyütt maradtak meg a minisztériumok anyagában, egyes esetekben pótolva az elveszett eredetit is.

Széchenyi naplójából arra is lehet következtetni, hogy az ülésekhez előzetesen körözött napirendet készítettek — ha volt erre idő —, és ezt is a miniszterelnöki irodának kellett összeállítani.

A minisztertanácsi ülések zavartalanságát a rendőri hivatal biztosította, amikor már volt ilyen. Érdekességként említhetjük meg, hogy a kormányzó pesti lakása előtt az utcát is lezárták láncokkal, hogy a kocsizaj ne nyomja el a bent ülők szavát.⁹

Szerencsések lennének, ha rendelkezésünkre állna a minisztérium tanácskozásainak légköréről, lebonyolításáról egy, a Jósikáéhoz hasonló leírás, aki a Honvédelmi Bizottmány üléseit örökítette meg egyik regényében az író-szemtanú és résztvevő hitelességével.¹⁰ 1848-ról olvashatjuk ugyan Széchenyi István naplójának bejegyzéseit, amelyek azonban nem a bemutatás szándékával íródtak; roppant szubjektívek, amellet töredékesek is. 1849-re vonatkozóan Vukovics Sebőre támaszkodhatunk, akinek visszaemlékezései nemcsak egyes fontosabb ügyekről, hanem a miniszterek magatartásáról, egyes események háttéréről, hétköznapi apróságokról is tájékoztatnak. Ő úgy érezte, hogy Debrecenben a minisztertanácsi ülések „őszinte szelleműek, az ügy győzelmébe oly teljes bizodal múak” voltak.¹¹ Pesten elhidegült a kapcsolat a kormányzó és a miniszterek között. Ehhez a Vukovics által tett megfigyeléshez járul adhat: Kossuth egyik Görgeihez írott levele szerint a kormányzó még a minisztereket sem tartotta képesnek a hivatali titok betartására.¹² Rideg képet fest a tanácskozásokról Duschek, saját érzéseit is kivéve a környezetre.¹³

Jászay Pál miniszterelnöki titkár szerint a minisztertanácsi jegyzőkönyvek — talán valamiféle rosszul értelmezett biztonsági szempontból — egy példányban készültek. A már említett kivonatokat másolták csupán egyes pontokról hiteles formában; ezek általában egy-egy minisztériumot illeltek. A nádor vagy a miniszterelnök elnöklete alatt született, és általa hitelesített példányok a miniszterelnök irattárának féltve őrzött darabjai voltak a Horváth-féle házban Kúthy Lajos titkár felügyelete alatt (ma V. ker. Kossuth L. u. 3.). 1849-ben valószínűleg a kormányzó irataival együtt őrizték ezeket a bizalmasok között.

A kivonatokon kívül készültek nem hivatalos másolatok is a miniszterek számára az őket érdeklő ügyekről. Nem tudjuk, hogy ezek a másolatok milyen körülmények között készültek, azt sem, hogy a ma a minisztertanács jegyzőkönyvei címen együtt tartott, zömmel Vörös Antal-féle másolatok hol és hogyan keletkeztek. (Találhatók ehhez hasonló nem hivatalos hosszabb kivonatok több minisztérium anyagában is.) Vörös Antal mint Kossuth levéltárnoka és magántitkára nem is annyira pénzügyi, mint inkább politikai vonatkozású napirendi pontokat örökölt meg. Ez az érdeklődési orientáció ugyanakkor a fennmaradt szövegek tartalmának egyoldalúságát is okozza: szinte mind Ausztria és a nemzetiségek magatartásáról szól. Sok, bennünket érdeklő más ügy átesett e figyelem rostáján. Ma e Vörös Antal-féle másolatok jelentik tulajdonképpen az első és második magyar felelős minisztériumok minisztertanácsi jegyzőkönyveit, noha nem hitelesek és nem teljesek, mert nem tartalmazzák az egy-egy tanácskozáson szerepelt összes tanácskozási pontot, valamint nem is minden ülésről maradtak fenn.

Az eredeti jegyzőkönyveket 1848 decemberében Kossuth menekítette a helyükről, a miniszterelnöki irattárból, ill. dolgozósobából, s ezután nyomuk veszett. Nem találták már 1849 elején a Batthyány Lajos ellen terhelő bizonyítékokat kereső osztrákok sem. A vádiratot fogalmazó Leuzendorf teljesen lemondott használatukról a bizonyító eljárásban. Jászay Pál 1849. február 13-án önként beszolgáltatót néhány nála maradt fogalmazványt; ezek most hiánypótló darabok a forrásközlés számára a Batthyány-per anyagából.¹⁴

A FORRÁSKÖZLÉS MÓDJA — MEGJEGYZÉSEK

A bevezetésben eddig tárgyaltak is világossá teszik, hogy az 1848—1849. évi kormány működése az átmeneti korszak nehézségei és a háborús körülmények miatt nem kialakult szokások és szabályok között zajlott. Ez a jegyzőkönyvekre vonatkoztatva pl. azt jelenti, hogy azok tartalmán és formáján nem kérhető számon az 1867 utáni időkéhez hasonló szabályozottság, rendszeresség. Nem szelektálhatunk eredeti tisztázatok, fogalmazványok vagy másolatok között, hanem az eredeti és másolattörödékeket egymás mellé állítva kell rekonstruálnunk a megmaradt szöveget. E körülménynél fogva az 1848—1849. évi minisztertanácsi

jegyzőkönyvek bemutatása a minisztertanácsi jegyzőkönyvi forrásközlés műfaján belül egyedi sajátosságokat mutat.

A szöveget levéltári anyag, elsősorban a Magyar Országos Levéltár, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) állaga alapján közöljük. Ott, ahol erre nem volt mód, felhasználtuk a Kossuth Lajos Összes Munkái-nak a közlését.

Egy-egy ülésről néha több, szerencsés esetben egymást kiegészítő irat maradt ránk. Első helyen közöljük a minisztertanácsi jegyzőkönyvek állagából való iratot (legtöbb esetben Vörös Antal-másolatot), majd a jegyzőkönyvi kivonatot, végül a fogalmazványokat.

A fogalmazványok számos olyan napirendi pontot őriztek meg, amelyeknek végleges, tisztázott szövegét nem tudjuk ellenőrizni. Sok az áthúzott szövegrész; ezeket zárójelben, eltérő betűtípussal, eredeti szöveghelyezkedésben azért közöljük, mivel jelentősége van a kihúzott szövegrésznek is. Úgy gondoltuk, ennek a közlési problémának jegyzeteléssel való megoldása körülményessé tette volna mind a közlést, mind a használatot.

Az iratokat időrendben, azon belül az egyes darabokat abc-vel jelölve közöljük. A keltezésben az ülés helyét — a Kossuth Lajos Összes Munkái nyomán — egységesen Budapesttel jelöljük; zárójelben akkor, ha az iratban nem szerepel a helyszín. A résztvevők neve, közelebbi időpont adatai a jegyzőkönyvek kezdetén találhatóak, ezért ezek kivetítését nem tartottuk célszerűnek. Általánosan alkalmazott módszer szerint a szöveg egykorú nyelvi alakján nem, csak írásmódján változtattunk, azaz csupán a ma már zavaró helyesírási formát hagytuk el, pl. a kettőzött -ly-t. Meghagytuk a korhűséget érzékeltető és az értelmezésben nem zavaró -cz-t és a nagy kezdőbetűket.

A jegyzetek részben tartalmiak, részben — elsősorban a fogalmazványoknál — az írásmódra vonatkoznak. A jegyzetek tekintetében is sok esetben támaszkodtunk a Kossuth Lajos Összes Munkái kiadványra. Több esetben bővebb jegyzeteléssel kellett áthidalni az elveszett jegyzőkönyvek okozta hiányokat.

A forrás- és irodalomjegyzék után külön közöljük a miniszterek életrajzi adatait. Egyéb szereplőkről a jegyzetekben adunk felvilágosítást. Az előforduló forintérték (ezüst) pengőben értendő. A kötet használatát név- és tárgymutató segíti.

Köszönet illeti értékes tanácsaikért Szabad György és Gergely András lektorokat, valamint a sorozat-főszerkesztő Varga Jánost.

MINISZTERTANÁCSI JEGYZŐKÖNYVEK

1.

Pozsony, 1848. április 12.*

1848. ápril 12. Ministeri tanácsülés Pozsonyban.

Elnök a Nádor s Királyi helytartó.

I. Selmezbánya város polgármestere jelenti,¹ hogy a tót ajkú, leginkább evangelica vallású lakosok, különösen pedig némely tanuló ifjak a horvát és szerb tanulókkal egyetértve, sőt az orosz kormány tudtával, a magyarok elleni lázadásra dolgoznak. Hivatkozik a jelentést tevő bizonyos vezércikkre, mely Stur tót hírlapjában² megjelent s eredetiben bemutatott két levélre, melyekben bizonyos Ormisz nevű pozsonyi tanuló Chren Mátyás selmeczi tanulót egy tót dráma eljátszásáról s tót öszveesküvésről értesíti; végre említést teszen a jelentő bizonyos Koszelniczky pozsonyi tanulóról és Jancsó selmeczi bányagyakornokról, kik a tót felkelés előmozdítására bujtogatnak.

Határozat. Ezen jelentésből olyas vétség ki nem derülvén, mely már most komolyabb rendeleteket igényelne, a feljelentett részletek izolált állásukban egyedül a panslavisticai irány kifolyásainak látszanak, melyek azonban a jelen rendkívüli körülmények közt annyival is inkább figyelmet érdemelnek, mert Horvátországban szinte ilyes mozgalmak az anyaországtóli elszakadásra intéztetnek;³ Bács vármegyében a magyar matriculák elégettettek;⁴ az Unna vizénél több ezer Bosnyák fegyverben jelent meg;⁵ Magyarország egész felvidékén a slav elem élénk mozgásban van stb.⁶ Ezen izgatás kapcsolatát aggodalommal tekintvén a ministerium, következőket határozott. —

1. Bajcsi, Pozsony városi főbíró, mint az ottani evang[élikus] iskolák felügyelője a nevelésügyi ministerium által oda fog utasíttatni, miszerint ügyes elővigyázattal nyomozást tegyen a tanulók között aziránt, valljon nincsenek-e ott olynemű mozgalmak, melyek elszakadást, vagy más vétkes és törvénytiltotta törekvést tárgyaznak; Ormisz nevű tanulót vegye kérdőre azon két levél iránt, mely ez ügyben a ministeriumnak megküldetett; tudja meg tőle, ha azokat maga írásának ismeri-e? hasonlóul hallgassa meg Koszelniczky tanulót is, aziránt, mi Chren levelében foglaltatik, s tegyen mindezekről jelentést. A selmeczi polgármesternek válaszoltatik: hogy figyelemmel kísérje a feljelentett mozgalmak netaláni fejlődését s ha olyas valamit tapasztalna, mi némi jelentőséggel bír, azt a belügyministernek⁷ azonnal jelentse fel, időközben pedig a halasztást nem szenvedő intézkedéseket hivatalos kötelességénél fogva tegye meg; mellőzvéen mindazáltal a magány leveleknek szándékba vett lefoglaltatását.⁸

2. Madocsányi Pál, Szentiványi Ödön és Justh József a miniszterelnök által megfognak biztatni, hogy szemmel tartásák Árva, Liptó, Turóc, Trencsin és Nyitra megyéket, mint szinte a szomszéd vidékeket is; s ha vétkes irányú mozgalmak iránt alapos tudomáshoz jutnának, a miniszterelnöknek azonnal tudósítást tegyenek, s addig is a népet minden módon nyugtassák. Beniczky Lajos a miniszterelnök által szinte fel fog szólíttatni, hogy Selmecezen tartózkodjék, s hasonló megbízást nyere.⁹

3. Selmeceze és környékére, Árvába, Liptóba, Nyitra és Trencsin Vág vidéki részére magyar katonaság éspedig nem slav nyelvű lenne szükséges; ha lehet két ezred, éspedig az egyik mindenesetre lovas. Ezen katonaságot Galiciából lehetne bevonni, minthogy ott legközelebb vannak a magyarországi felvidékhez magyar ajkú ezredek. Az így behozandó katonaság ellátása ezen megyékben mindenütt a kincstár részéről fog megtörténni, s ez iránt a tartományi főbiztosság¹⁰ útján kellő intézkedés tételni, mihelyt tudva lesz, hogy a katonaságnak említett beszállítása csakugyan megrendeltetik. — Herczeg Eszterházy külügyminiszter felhivatik, hogy az érintett egy pár magyar ajkú ezrednek Galiciából beszállítását minél előbb eszközölje. — ¹¹

Ennek kapcsolatában

4. Miután a ministerium akkint van meggyőződve, hogy a Magyarországgal is határos Galicia nyugalmától a többi örökös tartományok, de még sokkal inkább Magyarországnak nyugalma is feltételeztetik: Herczeg Eszterházy Pál felszólíttatik, hogy az austriai kormányt a fennforgó körülmények mellett arra figyelmeztesse, miszerint Galicia nyugalmát legcélszerűbben úgy lehetne biztosítani, ha a nemzetőrség, különös tekintettel a lengyel elemre, minél előbb felfegyvereztetik, s egyszersmind az úrbéri tartozások annak rende szerint megszüntetnek; így levén elérhető az egész népben azon érdekegység, melytől egyedül lehetne várni a szükség óráiban a kellő erőkifejtést. — Ebbeli figyelmeztetései fonalán terjeszkedjék ki Herczeg Eszterházy a Duna torkolatánál fekvő tartományok jelen viszonyaira is, hol az orosz érdekek kedvező legújabb mozgalmak Magyarországra, s így az egész monarchiára éppen nem kedvező visszahatással lehetnek, s amennyiben mindinkább lábra kapni látszanak, Anglia kormánya Bécsben levő követjének figyelmét is különösen igényelhetnék.¹²

II. Czillich udv[ari] tanácsos által jelentetvén a nádor kir[ályi] helytartónak, miszerint az újonnan kinevezett horvátországi bán, báró Jellasics József mindaddig, míg hatásköre és hivatalos teendői tudtára nem adatnak, Pozsonyba (hova hivatott) avégett, hogy eziránt a ministeriummal értekezessék, semmi esetre nem jöhet.¹³ *Határozat.* A nádor kir[ályi] helytartó megkéretett, hogy miután legközelebb Bécsbe utazand, ott a bánal értekezvén, ugyanazt Budára rendelje, hol a magyar ministeriumhozi viszonyai iránt tisztába jöhet, hatásköre a törvények által különben is el levén határozva. Amennyiben pedig a bán magát ezekhez tartani vonakodnék, a nádor a szükséges parancsot a fejedelemtől kieszközölné, s mindenesetre a bánat eltiltandja a tartományi gyűlés tartásától mindaddig, míg e tekintetben a magyar ministeriummal nem értekezett.

III. A selmeczi postahivatal jelentvén, hogy az ottani várostanács által oda utasított, miszerint a helybeli iskolákban tanuló tót ajkú ifjakhoz intézett leveleket a városi tanácsnak adja át, mit azonban felsőbb rendelet nélkül teljesíthetni nem vél. *Határozat.* A magány levelek lefoglalásának csak akkor lehetvén helye, mikor már bűnvádi eljárás rendeltetett, ez eset pedig ezúttal fenn nem forogván, a postahivatalnak a minisiterelnök által tudtul fog adatni, hogy a magány levelek lefoglaltatásának mellőzése iránt a városi tanácsnál maga útján rendelés tétetett.

IV. Báró Léderer Ignác Magyarországi főhadi kormányzó¹⁴ jelenti, hogy herceg Schwarzenberg nevét viselő ezerebeli 300 katonának Linczig való szállítása végett Pestről Komáromba egy gőzhajót rendelt, de a gőzhajózási társaság pesti ügynöksége a hajót ministeri utasítás nélkül felküldeni vonakodik; hasonlóképp panaszolja, hogy Pesten egy 100 főből álló katonai átkelő csapatnak tovább szállítása gátoltatott, e tekintetben tehát a szükséges rendeleteket megtétetni kéri. *Határozat.* A nádor által aláírandó s a közlekedési minisiter által ellenjegyzendő rendelet által a Pesten tartózkodó Klauzál Gábor minisiter felszólítandó, hogy a kívánt gőzhajó felküldését figyelemgerjesztés nélkül eszközölje; — a 100 főből álló átkelő csapat iránti intézkedések a minisiteriumnak Pestre érkezétekig függőben maradván.¹⁵

V. A pénzügyminisiter a Magyarország felső vidékén mutatkozó éhség s inség elhárítása végett 150.000 pfrtot [pengőforintot] utalványozni utasítottatott, ki Mado-csányi k[irályi] biztost megbizandja, hogy ezen pénzen vetéshez való gabonát vásárolván, azt a szűkölködők között ossza ki, s gonddal legyen, hogy a kiosztott gabona csakugyan vetésre fordíttassék.¹⁶

VI. A nádor aláírása alatt s a minisiterelnök ellenjegyzése mellett Szögyényi László volt alkancellárhoz rendelet¹⁷ intéztetni határoztatott, mely által 1-ör kijelentetik, hogy a cancellaria¹⁸ mindennemű kiadásai ezentúl megszüntetnek.

2-or meghagyatik, hogy a benyújtott s még nem tárgyalta kérelemlevelek az esedezőknek oly utasítással adassanak vissza, hogy folyamodásaikat az illető minisiteriumhoz intézzék; azon tárgyakra nézve pedig, melyek iránt a helytartótanács¹⁹ vagy a törvényhatóságok jelentéseiket felküldötték, minden érdemleges tanácskozás szüntessék meg, és ezen irományok, valamint szintűgy a határozattal ellátott, de még ki nem adott ügyek is a minisiterium elnökéhez további tárgyalatás végett tétessenek át, kivévén a kegyelmezés jogának gyakorlatát illető ügyeket, melyek a külügyminisiterhez utasíttatván, annak ellenjegyzése mellett döntessenek el,²⁰ és végrehajtás végett az igazságügy minisiteriumhoz intéztessenek.

Ezen rendelvénben Szögyényi személyét illetőleg,²¹ megemléttetik, hogy addig, míg másképp fog alkalmaztathatni, az álladalmi tanácsban²² foglaljon helyet, s mint ennek tagja hg.[herceg] Eszterházy külügyminisiternek a bécsi ügyek elrendezésénél segédkezet nyújtson, a cancellaria személyzetét pedig értesítse, hogy ideiglenesen Bécsben maradván, a további rendeletet Eszterházy herceg útján fogja megkapni; addig is

a) A taxatoratus²³ számadásának és készen levő pénzeknek a magyar kincstárba

való beszolgáltatása végett a pénzügyministerhez utasíttassék; — ezeken kívül a taxatoratus azon schemát, mely szerint a taxák meg szoktak állapíttatni, nyomban küldje le Budára, az instructióval egyetemben, mely ezen hivatal tagjainak munkakörét és eljárását szabályozza.

b) Minden referendarius azonnal készítse el lajstromát a kezénél levő ügyeknek, mindenik mellé odajegyezve, hogy a tárgyalásnak minő stadiumában van, s mi teendő vár reá? — megkívántatik, hogy az acták ily kimutató jegyzék mellett küldessenek át a ministeriumhoz.

c) A currens acták átküldése az iktató- és kiadóhivatal igazgatóinak személyes felelőssége alá helyeztessék, egészen az átvételig Budán.

d) A ministeriumnak küldessenek le a cancellaria hivatalnokainak szolgáló minden instructiók.

e) Küldessenek le a levél- s irattári elenchusok is, az archívum pedig az illető hivatal felelős gondviselése alatt tartassék további rendeletig.²⁴

A helytartótanácsnak s kamarának²⁵ szintűgy rendelet határozottatott, mely szerint minden tanácsnok vagy előadó titoknok a kezén levő ügyekről kimutató lajstromot készítson, szintűgy mint fentebb a b) pont alatt. Hasonlókép az iktatóhivatal a még ki nem osztott, a kiadóhivatal pedig az expeditio alatt levő actákról.²⁶

A kincstári pénztárhivatal kimutatást, a számvevő költségvetést a remélhető jövedelmekről és hátralevő költségekről; a személyzet, annak fizetése, instructiója, szolgálati évei s munkaköre kimutatását adják be.

A Commissariatium a katonaság ellátása körüli kimutatásokat adjon.

A politico fundationalis administratio²⁷ pénzről, remélhető jövedelemről s megszbott kiadásokról adjon kimutatást, nemkülönben specificus inventariumát ezen osztály vagyonának fekvő javakban s tőkékben, mindenik mellé feljegyezve, biztosan van-e elocalva, folyik-e pör iránta, s mi karban van. A Cancellariatól, Consiliumtól, Kamarától jelentést a pensionálás szabályszerű feltételeiről, s minő arány szokott lenni a hivatalbeli fizetés s nyugdíj között.²⁸

VI. [sic!] Kossuth Lajos pénzügyminister előterjesztésére határozottatott: mivel a jelen olasz forradalom²⁹ miatt a magyar tengermellék kikötőiből a hajók austriai lobogóval kiindulni nem mernek, nehogy megtámadásoknak legyenek kitéve:

Hg.[Herceg] Eszterházy Pál fel fogja hivatalosan szólítani az austriai külügyministert, hogy a magyar színek iránt az országgyűlésen alkotott törvények nyomán a magyar lobogóknak minden külföldi kikötőben való elismerését eszközölje.³⁰

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *Rapant*, 22.a) sz.: *KLÖM* XII. 3. sz.

2.

[BUDAPEST], 1848. ÁPRILIS 15.

a)

[3.] *Április 15-kén* a miniszerelnök elnöksége alatt tartott miniszeri tanácsülésben egy proclamatio kibocsátása határozatott, melyben ki lesz fejezve, hogy a miniszerium a kormányt átveszi s a törvény, szabadság, rend és a nemzet további kifejlésének érdekében minden honpolgárt közremunkálásra felhí.¹

[4.] Az adminisztratori hivatal² megszüntnek jelentetett ki.

[6.] Az úri [úrbéres] viszonyok megszüntetésére vonatkozó galíciaiak folyamodása³ tárgyában elhatározatott, hogy a külügyminiszer a galíciaiak kérelemlevelét Bécsben a magyar miniszerium nevében is pártolja s igyekezzék annyit kivinni számukra, mennyi a cseheknek máris megadatott, mindazon tekintetből, hogy a monarchiának egysége a sanctio pragmatica⁴ által velünk összekapcsolt tartományokban oly viszonyokat kíván, melyek a miénkhez hasonlítanak, mind azért, hogy a lengyel jobbjárok nagy része ugyanazon rusznyák népfajhoz tartozik, mely hazánk felvidékének egy részét lakja, minek folytán hazánkban is könnyen elterjedhetnének azon mozgalmak, melyek a kérelem megtagadása esetében Galíciában valószínűleg keletkeznek.

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *Rapant*, 24. sz.; *KLŐM* XII. 11. sz.

b)

Jegyzőkönyve az Április 15-kén tartott Miniszer Tanácsnak Jelenlévők a Gróf miniszer Elnök elnöklete alatt a belügyi, az igazságügyi, a kereskedelmi, a közlekedés s a nevelésügyi miniszterek⁵

Tollvivő Pulszky Ferencz

1.) Szükséges levén az Al Státus Titkárok⁶ mielőbbi kinevezése a Financz-miniszeriumhoz kineveztetik Pulszky Ferencz⁷

a közlekedési ügy miniszeriumához
Gróf Zichy Ferencz⁸

a nevelés ügyihez Szász Károly⁹
az igazságügyihez Ghiczy Kálmán¹⁰
a földművelésihez Trefort Ágoston.¹¹

2.) Azon ügyek felosztására nézve, melyek természetöknél fogva (*hogy*)^a bizonyos (*több*) tárczákhöz (*tartozhatnak ügy*) kötve nincsenek,¹² határozatott

Hogy a nemzetőrsereg első felállítása s
organisatiója a Gróf minister Elnököt
fogja illetni¹³

a bányászat¹⁴ a financzministe-
riumhoz fog tartozni

a posta¹⁵ és a harminczad,¹⁶ melyre néz-
ve csak azon személyzet mely jelenleg
egyszersmind a sót is kezeli a financzmi-
nisteriummal egyetértőleg fog kinevez-
tetni; + beszoigáltatja a postai és har-
minczad jövedelmeket.

(a harminczad a posta a földmívelési,
iparügyi s kereskedelmi ministeriumhoz
Ugyan ahhoz) a kereskedelmi ministe-
riumhoz tartozik az úrbéri telkek érté-
kének evalvatiója,¹⁷ (és) az egészségi
positio¹⁸. (A harminczadra nézve
[.?.?.])

3.) A ministerium proclamatiót fog kibocsátani, melyben ki lesz fejezve:

hogy a ministerium a kormányt átveszi
s a törvény szabadság rend s a nemzet
további kifejlésének érdekében minden
honpolgárt közremunkálásra felhív. —

4.) A belügyminister rendeletet bocsátand

ki, melyben (a közbátorság fentartására
alakult a helyhatóságokban több helyha-
tóságokban alakított választmányok¹⁹
addig is megerősítetnek, míg a törvények
kihirdetésének következtében az új vá-
lasztások meg nem történnek s e hely-
hatósági ügyvezetés rendkívüli állapotá-
ból a rendesbe át nem menne [?]. Me-
gyékben) az Administratori hivatal
megszűntnek (ki)jelentetik ki, (s az
alispánok fel fognak hivatni, hogy az
ügyvezetést vegyék át.)

5.) (Klauzál Gábor földmívelési s etc.
föl) A kereskedelmi minister (Úr
jelentvén, hogy a kereskedők [?.?.]) je-
lentése a pesti piaczhitelének fentartá-
sa végett a (bank) pesti kereskedelmi
banknak adandó kölcsön ügyében,
(hogy) miután a Gróf (Batthyány
Lajos) ministerelnök által ellenjegyzett
e részbeni utasítása csak azon pénzből enged
meg a kölcsönadást, mely a kamarai
(csak azon esetre enged meg a kamarai
pénztárból a kölcsönt, ha azokban a
[?.?.] legközelebbi három hónapokra a
rendes költségek fedezve vannak s egy
milliom tartaléktöke fedezve volnának,

engedi meg a kölcsönadást, mely a kamarai
pénztárban a legközelebbi három hóna-
pok rendszeres költségeinek s egy milli-
om tartaléktökének fedezése után fenn-
marad

hanem még azon felül is pénz felmaradna [?] s ami felesleg lévén ahhoz [?] a tá-
 raknak [.?.]) hogy a kamarai pénztá-
 rakban a hiteles kimutatás szerint ily
 felesleg pénz nem létezik, ellenben hogy a
 helytartó Tanács által (kez) eddig ke-
 zelt alapítványi pénztár (jel a jelenlegi)
 viszonyai olyak, miszerint ezen tárból a
 pesti banknak rögtön 300.000 frtnyi [fo-
 rintnyi] összeg kölcsönkép kiadathatik.
 A bank biztosításképen egy általános
 záloglevél kiadására ajánlkozik (köte-
 lezvényt adand ki) melyben (az alapít-
 ványai pénztár) bizonyos magánkötelez-
 vények (kézi záloglevél) adatnak át az
 alapítványi pénztárnak kézi zálogul
 azon felül pedig (s azon kívül) tizenkét
 darab bankutalványt ad ki mindegyikét
 25000 frtról, [forintról] (mely) nyolcz
 napi felmondásra négyes százalékkal.

(Ennek folytán a finanszministernek
 meghagyatik, hogy azon biztosítékok
 mellett m[it] a földművelési sat minister
 elégségeseknek lát, a 300 000 frtt [forin-
 tot] utalványozza. Pulszky Ferencz mint-
 [?] tollvivő) a finanszminister (elégsége-
 seknek tartván ezen biztosítást) felhatal-
 maztatik, hogy a biztosítást megvizsgál-
 va, ha azt elégségesnek látja, a kérdéses
 [?] 300 000 frt utalványozhassa. —²⁰

- 6.) (Az ő) Elhatározott továbbá hogy a(z Austriávali összeketés) külügyminis-
 ter a galicziaiaknak kérelemlevelét Bécsben a magyar ministerium nevé-
 ben is pártolja s igyekezzék (hogy) annyit kivívni számukra (Galicziai-
 ak számára) mennyi a Csehek már is megadatott (különösen azon
 részében pártolja, hol a robot és dézsma eltörléséről van szó) mindazon
 tekintetből hogy a monarchiának egysége a sanctio pragmatika által
 vélünk összekapcsolt tartományokban oly visznyokat kíván, melyek a
 mieinkhez hasonlitanak, mind azért hogy a lengyel jobbágyok nagy
 része ugyanazon rusznyák népfajhoz tartozik, mely hazánk felvidéké-
 nek egy részét lakja, s minek folytán hazánkba is könnyen elterjedhet-
 nének azon mozgalmak melyek e kérelem (levél) megtagadása esetében
 (könnyen) Galicziában valószínűleg keletkez(het)nek. [.?.] Ezen
 A kérelemnek ezen pártolása az orosz előtte által sem [.?.] kihívásnak,

mert ennek alapján azon vezéreszme a lengyel ország reconstitúciója s felélesztése, hanem Galicziának az austriai magyar tartománynak bel kifejlése.)

Eredeti fogalmazvány filmmásolata. ÖStA, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Geheimakten, Karton 44. fol. 75—76. — MOL, Filmtár, X 889. W 2491/3.

3.

[Budapest], 1848. április 16.

a)

[2.] *April 16.* Nem csekély megütközéssel vette a magyar ministerium azon értesítést, hogy az austriai főhadi kormány¹s illetőleg a bécsi hadügyminister a magyarországi s kapcsolt részekbeli katonai parancsnokságokkal még mindig rendelkezik. Miután tehát a közelebbi országgyűlésen alkotott törvényczikkek értelmében Magyarországon és a kapcsolt részekben a végrehajtó hatalom s általában minden rendelkezés kizárólag a magyar ministerium által gyakorolthatatik,² e részben pedig, mikint tapasztalható, a bécsi hadügyi ministerium részéről mindedig semmi kellő utasítás ki nem bocsáttatott,³ a magyar ministerium a magyarországi és kapcsolt részekbeli minden hadi főparancsnokságoknak tudtára adta,⁴ miszerint az említett törvény értelmében, parancsaikat kizárólag ezen ministeriumtól veendő, s minden engedetlenség törvény elleni ellenszegülésnek fog tekintetni; ugyanazon főparancsnokságoknak egyszersmind az is meghagyatván, hogy a kezelésök alatt létező fegyvertárakról s hadi készletekről a ministeriumhoz haladék nélkül részletes tudósítást adjanak, a temesi főparancsnokság Damianicsot, a Rukavina ezredtől, Olaszországból tüstént visszahívassa, a budai pedig a kezei alatt levő fegyvertárak s hadi szerek megvizsgálására kiküldött biztosság eljárása tekintetében megkívántató rendelkezést azonnal megtegye. Mindezekről a külügyminister avégett határozottatott értesíttetni, hogy a bécsi főhadi tanácsnak s illetőleg hadügyministeriumnak tudtára adja,⁵ továbbá Rousseau vezérőrnagynak a hadi tárgyaknak ideiglenes átvétele végett mielőbbi leküldését⁶ eszközölje, s jelentse ki Bécsben, mikép a magyar ministerium legjobb akarat mellett sem hátráltathatja, hogy a közvélemény külsőleg is ki ne törjön, ha az Olaszországban levő sereg visszajötte még soká elmarad. Sürgesse tehát az olasz kiegyenlítést, és sürgesse a törvényeknek minél hamarábbi leküldését.⁷

[7.] A hadügyministeri tárczával megbízott minister Mészáros Lázár még mindig Olaszországban van. Mai napon a ministerium kurír által küldendő felszólítást rendelt hozzá intézni végelhatározása végett. —⁸

[3—4.] A határőrvidéki szabad községeknek a ministerium megíratni rendelte, hogy Budapestre két-két követet küldjenek, kik a ministeriumot viszonyaikról felvilágosítsák, s kívánságaikat előadják.

Szintúgy felszólítani rendeltettek az illető főparancsnokságok, hogy a határőrvidéki minden ezredből két-két követet küldjenek a határőrvidéki érdekek bővebb kifejtésére.⁹

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM*, XII. 14. sz.

b)

Jegyzőkönyve az Április 16^{dikán} tartott Ministeri Tanácsnak

1. A horvát ügyre nézve (*határozatotott hogy*) Nádor Ö Fensége érkezével (*a Ministerium*) jelenlétében fog a horvát ország irányában követendő politika (*íránt végelhatározását képest* [?] *elhatározza magát előre* [?.] *megjegyezvén hogy azok kiknek*) elhatároztatni (*a Minister*) ha véleménykülönbség volna a Ministeriumban, az ellenvéleményűek (*ki*) le fognak lépni. —¹⁰
2. Miután a bécsi főhadi kormány s illetőleg a bécsi hadügy minister még mindig rendelkezik a magyar katonai főparancsnokságokkal a Ministerium minden hadi főparancsnokságoknak (*be fogja jelenteni*) tudtára fogja adni, hogy a törvény értelmében (*neki csak*) kirekesztőleg a Ministeriumtól (*engedelmeskedni tartoznak*) fogják venni parancsaikat, s minden engedetlenséget ellenszegülésnek fog venni a törvény ellen. A budai főparancsnokságnak azon kívül meg fog iratni, hogy a keze alatt lévő fegyvertárak s (*lőszerek*) hadiszerek megvizsgálására biztonság fog (*nak*) kineveztetni, a temesi főparancsnoknak hogy Damianichot Rukavina ezereedtől vissza hívassa tüstént Olasz Országból mindnyájának hogy minden (*tartalék fegyver és*) kezök alatt létező fegyvertárakról s (*lősz*) hadkészletekről részletes tudósítást adjanak. Bécsben a külügyminister (*oda. .?*) mind ezekről tudósítandó hogy azt a főhadi Tanácsnak s illetőleg hadministeriumnak tudtára adja továbbá Rousseauanak (*a Ministeriumba mielőbbi*) három nap alatti leküldetését (*kérni.?.*) igyekezzék eszközölni. Jelentse ki továbbá Bécsben, hogy a ministerium legjobb akaratát is nem hátráltathatja hogy a közvélemény (*.?.*) külsőleg is ki nem törjön ha az olasz országban lévő (*kat.*) sereg visszajött (*visszahozatala.?.*) még soká elmarad, sürgesse tehát az olasz kiegyenlítést. Végre sürgesse a törvények leküldetését. —
3. A határőrvidéki szabad községeknek írandó hogy Budapestre két két követet küldjenek (*viszonyaik*) kik a ministeriumot viszonyaikról (*nézve*) felvilágosítsák (*s kívánság*) s kívánságaikat adják elő.
4. Szintúgy felszólítandók az illető főparancsnokságok hogy a határőrvidéki minden ezereadből két két (*emb*)követet küldessenek (?) a határőrvidéki érdekek bővebb kifejtésére. —

5. Perczel Móricznak a Minisztériumtól *(által)* megbízó level(et) fog kiadni, hogy *(Körmöczön Selymeczen s Besztercze Bányán s felvidéki bányavárosokba)* a Selymeczi és beszterczei bányakerületekben az ezüst és arany készleteket vizsgálja meg s írja össze s tegye meg a rendelést hogy a pénzverést szakadatlanul folytassák s jelentést (.?.)tegyen arról mennyi(.?.) idő (.?.) lehet (.?.).¹¹
6. A Finanzminister jelenti hogy 1^{so} Májusig ideiglenesen a kamarát bizonyos korlátok közt hatóságában megtartja s csak Május 1^{sején} veszi által egészen a kezelést *(miután.?.akkor)*.¹²
7. Olaszországba Mészáros Lázár hadügyministerhez tüstént kurír küldendő hogy végelhatározását jelentse ki.

Eredeti fogalmazvány filmmásolata. (Pulszky) ÖStA, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Geheimakten, Karton 44. fol. 77—78. — MOL, Filmtár, X 889. W 2491/3.

4.

Budapest, 1848. április 17.

a)

Kivonat az 1848-k évi Április 17-kén Pesten tartott ministeri tanács^a jegyzőkönyvéből

1. A ministeri hivatal személyzetének rendszerítése vétetvén tárgyalás alá, határozottatott:

Hogy mindegyik ministernek egy elnöki hivatala lesz, mely: egy vagy több elnöki titoknok- és fogalmazóból fog állani. A ministeri hivatal¹ álland: az álladalmi titkárból, s a szükséghez képest megkívántató fogalmazókból; a ministeri osztályokat² pedig képzendik: az 1-ső tanácsos mint osztályigazgató, s a szükséges számú tanácsosok, titoknokok és fogalomgyakorlók.

A kezelő, vagyis segédhivatalok személyzetét, jelesül: az irodaigazgató, igazgatói segéd, sorjegyzők, s írnokok számát mindegyik minister saját szüksége szerint határozza meg.³

2. A ministerek s ministeri hivatalnokok fizetésére nézve, elsődlegesen javaslatba⁴ tétetett:

Miszerint a ministerelnök, hivatalához képest, nyílt házat kénytelenítettvén tartani, évpénzül 20,000 pengő forintot, s országgyűlés alatt asztalpengzül havonként 2000 pengő forintot szedjen.⁵

A külügyminister Bécsben szinte fényesebb állást képviselvén, évpénze 16,000 pengő forintra javasoltatott.⁶

A többi ministerek évpénze 12,000 pengő forint.

Ezen évpénzeken kívül a ministereket sem szállás, sem szállásbér, sem napdíj, sem utazási költség, sem semmi egyéb járulandóság nem illeti. Miként az álladalmi titkárokat sem, kiknek fizetése 6000 p[en]gő forintra tétetett.

Az osztályigazgatók évpénzül 3500 pftot [pengő forintot] húznak, kiknek napdíjai s úti költségei azonban hivatalos küldetéseknél megtérítetnek. A többi osztálytanácsosok fizetése 2500 pft. [pengő forint], az osztálytitoknokoké 1200, fogalmazóké 800, fogalomgyakorlóké 500.

Az irodaigazgatók fizetése 1200, sorjegyzőké, írnokoké 500. A miniszerelnök elnöki titoknokának évpénze 2500, a többi ministerek elnöki titoknokáé 2000 p[en]gőforint.^b Minden miniszerhez egyszersmind a szükséghez képest számvevőszék is adatik, melynek személyzete s fizetése más alkalommal fog meghatározatni.⁷

3. Az eddigi kormányszéki tisztviselőkre nézve általában határozatott: Hogy azok eddigi fizetésöket, még ha kevesebb évpénzzel ellátott újabb miniszeri hivatalokra alkalmaztatnának is, megtartják, amennyire azonban valamelyik miniszer öket a rendes hivatali személyzeten kívül is alkalmazni akarná, ha egyébiránt alkalmasok, hivatalos szolgálatot tenni tartoznak.⁸

Jászay Pál s.k. miniszerelnöki titoknok

Hiteles másolat, 1849. márc. 7. Dedinszky Elek, az ideiglenes polgári közigazgatás irattárnokának aláírásával. MOL, 1848/49-i minisztérium, Vegyes, Egész minisztérium (H 147.) — Közli: *KLÖM* XII. 16. sz.

b)

[A fentiekén kívül a fogalmazvány további pontokat tartalmaz:]

4. A pecsétek iránt szabályul tartandó:

Miszerint mindaz mit a nádor királyi helytartó aláír, a status pecsétével, melynek öre az igazság-miniszer, mit pedig a miniszer egyedül ír alá, a miniszeri pecséttel erősítetik meg. A status pecsétén: Magyarország címere, a tartományok címereivel, s köriratul a király középczime fog állani. A miniszeri pecsétéken az ország címerét mindegyik miniszer ügyczime körítendi köriratul.⁹

5. A csempészeti (*biráskodások*) felett ítélő törvényszékeket a só- és harminczadi ügyben az igazság-miniszer (*hez utasítatnak, ki*) fogja elrendelni, s ezek a csempészeti díjakat a financz-miniszernek fogják beszoigálatni¹⁰

Eredeti fogalmazvány filmmásolata. ÖStA, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Geheimakten, Karton 44. fol. 79—80. — MOL, Filmtár, X 889. W 2491/3.

[BUDAPEST], 1848. ÁPRILIS 19.

a)

[5.] *April 19-kén* A horvát viszonyok tisztába hozatala iránt mai napon azt határozta a ministeri tanács, hogy a bán illőleg kerestessék meg, miszerint bizonyos napra Pestre feljöjjen, s a ministerium nemcsak a tartományi gyűlés tartása, hanem a horvát viszonyok bővebb felvilágosítása iránt is vele intézkedhessék, mert a ministerium világosan kijelenti, hogy mindent meg fog tenni, mit a törvény, igazság és méltányosság megkíván, hogy Magyar és Horvátország közt a kölcsönös bizodalom megerősíttessék. —

Ezen határozat nyomán a bánnak a Nádor kir[ályi] helytartó a ministerelnök ellenjegyzése mellett következő tartalmú levelet írt.

„Excellentissime Domine Bane! Mutuae, quae Hungariam inter et Croatiam, Dalmatiam ac Slavoniam intercedunt relationes, legibus definiuntur, quarum observantiam Hungaricum Ministerium praecipuis obligationibus suis adnumerat; insunt tamen his correlationibus in particulari talia, quae evidendiae consequendae causa optabile, imo necessarium reddunt, ut ministerium personalem faveat cum excellentia vestra cointelligentiam. Huc pertinet inter alia terminus celebrandae generali regnorum congregationi praefigendus; commissarii regii, qui excellentiam vestram ad eminens munus suum introducat, nomitatio [sic!]; huc alia complura, quae ad mutuam fiduciam et consensionem tuto pede collocandam atque confirmandam referuntur. Ministerium lubens amplectitur occasionem quoad desideria Regnorum adnexorum consilia cum excellentia vestra conferendi; firmiter enim sibi propositum habet, in omnibus quaeque legis dispositio, aequitas et justitia admittunt, unitis cum excellentia vestra studiis eo eniti, ut fiducia mutua inter Hungariam et Croatiam roboretur. Horum in nexu Excellentiam Vestram praesentibus interpellandam duxi, ut cum legum promulgatio in longius differri nequeat, hocque fine generalis Regnorum congregatio quoprius celebranda sit; mutuae consultationis gratia usque 10-am affuturi mensis Maji quandocunque isthuc Pestinum concedere velit.

In reliquo constanti cum aestimo maneo stb.”¹

A nemzetország ellátására szükséges fegyverek kiállítása körül rendelkezvén a ministerelnök, addig, míg e tekintetben sikeres eredményre juthatna, czélszerűnek tartá a fegyverszükségletet ideiglenesen a budai főhadi kormány kezelése alatt levő fegyverekből pótolni,² és e czélből a budai fegyvertár megvizsgálására ministertanácsilag kirendelt küldöttséget utasította is. A küldöttség azonban azon kellemetlen jelentést tevő, miszerint a főhadi kormányzó Báró Léderer azon tekintetből, mert a Magyarországi katonaságnak a magyar ministerium irányábani állása

tárgyában a bécsi hadi tanácstól még ekkorig sem érkezett semmi rendelet, a küldöttség természetesen semmit sem tehetett.³

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 21. sz. (a latin szöveg kivételével)

b)

Jegyzőkönyve az Aprilis 19^{dikén} tartott Ministeri Tanácsnak Jelenlevők Nádor s k[irályi] Helytartó Ő Fenségének elnöklete alatti

Szemere
Széchenyi m[inister] u[rak] jelen

1. A belügyminister átveszi ezentúl a felügyelést a közcsend és rend fenntartására az

egész országban, s a ministeri országos ideiglenes bizottmány be fogja zární működését.⁴

2. A belügyminister a népgyűlések tartása iránt rendeletet adand ki azon alapon, hogy aki népgyűlést akar kihirdetni, az nevét, a népgyűlés célját, idejét s helyét a hatóságnak köteles bejelenteni; mely ha a czél a törvények megszegését foglalná magában a népgyűlés tartását meg fogja tiltani minden esetre pedig a szükséges rendőri (*elő*)intézkedéseket megteszi. —⁵

3. Ugyanaz (*gondoskodni fog*) intézkedni fog az iránt, hogy a törvények mielébb minden magyarországi népnelyvre lefordíttassanak; s megnyugtató és magyarázó bevezetést fog írni a törvényekhez, nehogy a kihirdetés balmagyarázatok (*ra ne*) által sikerét elveszítse.⁶

4. A törvény kihirdetése Budapesten mielébb eszközzendő. —⁷

5. A horvát viszonyok tisztába hozatala iránt határozottatott, hogy a bán(*nak*) il-
lőleg megkeresendő, miszerint bizonyos napra Pestre feljöjjön s a minis-
terium(*mal*) nemcsak a tartományi gyűlés tartása (*iránt*) hanem a
horvát (*ország*nak) viszonyok bővebb felvilágosítása iránt vele értekez-
hessék, mert a Ministerium világosan kijelenti, hogy mindent meg fog
tenni mit a törvény igazság és méltányosság megkíván (*lépést melyet a*
törvény egyenes[en] el nem tilt meg fog tenni) hogy Magyar és Horvát-
ország közt a kölcsönös bizodalom meg (*alapítása és*) megerősíttessék,
(*mely mind Magyarország mind Horvátországnak bővebb kifejlésére*
szűk s hogy Horvátországnak minden törvényes és méltányos kívánságait
teljesíteni szándékozik. —)

6. A kinevezésekre nézve elhatározottatott, hogy az álladalmi titoknokok kineve-
zését (*hogy*) mindig a ministeri Tanács(*ba fognak Ő Fenségének meg-*
erősítés helybenhagyás végett előterjesztetni; egyéb) azon hivatalnoko-
két (*hivatalokrai kinevezéseket melyek*) pedig kik titoknoki ranggal

vagy magasabban járnak, az illető Minister fogja (*az elő*) Ő Fenségének megerősítés végett előterjeszteni, a titoknoki rangon alóli kinevezéseket (*et Ő Fensége által nem iratnak alá*) — csak az illető minister (*fogja aláírni*) írja alá. —⁸

7. A ministerelnök fel fogja szólítani a nyugalmazott (*tiszte*) vagy katonai ranggal kilépett tiszteket hogy a nemzetörseregnéli szolgálatba lépjenek s az iránt jelentsék magokat bé (*s ha*) a ministerelnöknél, s ha szolgálataik elfogadtatnak, (*a különbség a nyugalmazási és szolgálatbeli fizetések közt meg fog nekik adatni*) tiszti fizetéseikről is meg fog tétetni az intézkedés. —⁹
8. Ugyanaz fel fogja szólítani a gyárosokat (*mely feltét*) azon feltételek iránt, melyek alatt fegyvergyárakat felállítani készek.¹⁰
9. Az ügy nevezett Zünderek [gyutacsok] készítésének (*?. Bécsbe*) megtanulása végett (*?.*) több egyének fognak Bécsbe küldetni, kiknek a ministerelnök napi díjakat fog (*utalványozni*) a financzministeriumra utalványozni.¹¹
10. A Financzminister (*tudo*) oda utasíttatik hogy a salétrom és puskaanyag készítése, s annak jövedelme iránt magának bővebb tudományt szerezzen hozzá utasíttatván egyenesen mind B[áró] Vay Miklós a salétrom tárgyában benyújtott (*ké*) esedezése.¹²

[Levéltervezet a bánhoz. A latinra fordított szöveg eredeti magyar formája; igen rosszul olvasható.]

Eredeti fogalmazvány filmmásolata. (Pulszky kézírása) ÖStA, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Geheimakten, Karton 44. fol. 81—82. — MOL, Filmtár, X 889. W 2491/3.

6.

[BUDAPEST], 1848. ÁPRILIS 20.

a)

[1.] *April 20*-kán tartott ministertanácsi ülésben Horvátországban oktatási nyelvül a horvát nyelv határozatott. —¹

[2.] Miután az ország több helyein a közcsend és rend részint megháborított, részint fenyegetve van, s ekkor 26 megye kér katonaságot,² minister herczeg Eszterháznak a már elébb hozzá intézett felszólítás folytán megírtni határozatott, hogy a ministerium a mostani körülmények közt a közcsend és rend fenntartására elkerülhetlenül szükségesnek tartja mindazon magyar katonaságnak az országba rögtöni behozatalát, mely Galiciában és Morvaországban szállásol, különben az ország többi részei a legkomolyabb zavaroknak ki vannak téve, mert a ministerium elégséges eszközök nélkül a rendet fenn nem tarthatja;³ és ezért minden innen eredhető felelősséget magáról elhárítván, azt egyenesen azokra veti,

kik a ministerium ezen igazságos követeléseinek eleget nem tesznek, s kényszerítve érzendi magát öngazolása végett, annyi meghíusult törekvéseit annak helyén, s idején nyilvánosságra hozni.

[4.] A Censoroknak, mint törvénytelen hivatalnokoknak fizetése megszüntetett.

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 25. sz.

b)

Jegyzőkönyve az Aprilis 20^{diki} tartott M[iniszter] Tanácsülésnek

Jelenlévők Nádor Helytartó Ő Fenségének elnöklete alatt^a

1. A nevelésügyi minister jelentésére hogy a Zágráb(*ban*)i Académiában egy professor máris horvát nyelven kezdte meg a tanítást

határozatott, hogy Horvátországban az oktatási (*horvát*) nyelv ezen-túl a horvát leendő (*a magyar nyelv tanulása pedig rendes?*)

2. Miután az ország több helyein a közcsend és rend részint (*ezután is*) megháborított részint fenyegetve van, s ekkorig huszonhat megye kér katonaságot

Minister Herczeg Eszterháznak a már elébb hozzá intézett felszólítás kapcsában megírandó hogy a Minisztérium a mostani körülmények közt a közcsend és rend fenntartására (*mi*) elkerülhetetlenül szükségesnek látja (*legalább két ezred*) mindazon magyar sorkatonaságnak az országba rögtöni behozatalát, mely (*nélkül*) Galicziában és Morvaországban szállásol, különben az ország többi részei a legkomolyabb zavaroknak ki vannak téve (*melyekért*) mert a ministerium (*nem veheti magára a felelősséget mert*) az elégséges eszközök nélkül a rendet fenn nem tarthatja. (*Ugyan*) És ezért minden innen eredhető felelősséget magáról elhárítván azt egyenes(*en*) azokra veti ki kik a ministerium ezen igazságos követelésének eleget nem tesznek, s kényszerítve érzendi magát öngazolása végett, annyi meghíusult törekvéseit annak helyén és idején nyilvánossá tenni. Ezen két ezred legkönnyebben Galicziából hozathatnék az országba. —

3. A bányavárosokba Ministeri biztosul küldendő Perczel Móricznak a belügyminiszter (*illet*) más rendeltetést szabva

Géczy Péterre ruházott át a kiküldés s a megbízó levél(*e s utasítása kiadatni rendeltetett nevé*) az ő nevére adatott ki. —⁴

4. A Censoroknak (*fizetése*) mind törvénytelen hivatalnokoknak fizetése megszűnván idei (*?.*) mi történjék a tanulmányi és könyvvizsgálati (*Collegium*) bizottmány tagjainak fizetésével

Mire nézve a finanszminister megbízott hogy megvizsgálva ezen hivatalnokok volt hivatalkörét (*melyben*) mi arányban az tanulmányi s mi arányban könyvvizsgálati (*vélekedését*) a fizetés mely aránybani megszüntetése iránt adjon véleményt. —⁵

5. A Taxák iránt ideiglenes[en] megmaradnak a régi szabályok.⁶

6. (*Meghi*) Szemere Bertalan és Klauzál Gábor minister Urak meghiteltettek.⁷

7. Az Aprilis 17^{dik} (*és 19^{diki}*) Ministeri Tanácsülés Jegyzőkönyve meghitelesítette.

(*Az Aprilis 17^{diki} jegyzőkönyv azon pontja iránt hol a*) Nádor k[irályi] Helytartó az ott (*1 pont alatt*) javaslatba hozott ministeri fizetéseket kegyelmesen jóvá hagyni méltóztatott.

(*Ugyan azon pontra nézve*)

Eredeti fogalmazvány filmmásolata. (Pulszky kézírása) ÖStA, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Geheimakten, Karton 44. fol. 83. — MOL, Filmtár, X 889.W 2491/3.

7.

Budapest, 1848. április 22.

a) [este]

[4.] *April 22-kén számos pesti lakosok kérelemlevelet¹ adtak be a ministeriumhoz, melyben kívánják, hogy a zsidók a nemzeti őrseregbe be ne vétessenek, az eddig felfegyverkezettektől pedig a fegyverek szedettessenek el; továbbá: hogy az 1838. év óta Pesten a törvények kijátszásával megtelepedett zsidók kiharancsoltassanak;² végre, hogy Klein Armin, az „Ungar” szerkesztője botránys kikeléseiért fenyíttessék meg.*

A ministerium következőket határozott.

Az elsőre: miután a ministeriumnak kötelessége a törvényeket végrehajtani, nem pedig megváltoztatni, az 1848:22.tcz.³ 1° §nak világos rendelete az levén, hogy mindazon honlakosok, kik bizonyos qualificatioval bírnak, a nemzeti őrseregbe beírandók, s fegyveres szolgálatot tenni tartoznak, s ezen kötelesség teljesítése iránt kivételeket semmi osztály, és semmi vallás tekintetéből nem tett, a ministerium a törvény világos rendeletétől el nem térhet; tekintve azonban Budapestnek jelenleg felizgatott állapotát, minden ingerültség eltávoztatására a ministerelnök a zsidók község-előljáráinak saját kérelmére, a zsidókat ideiglenesen a nemzetőrségi szolgálatról felmenti, fennmaradván azoknak kötelessége, ha a közcsend és rend helyreáll, a nemzetőrségi főhadikar bármikori felhívására a törvény rendeletének eleget tenni. Miután továbbá a nemzetőrségi fegyveres szolgálatra kötelezettek kivül,

a fent érintett törv[ény]czikk 3-ik §-sa szerint az illető hatóság csak honpolgárokat sorozhat be a nemzetőrségbe, mindazon zsidók, kik a 22-ik t.c. 1° §-ban körülírt qualificatioval nem bírnak, a nemzetőrségből a törvény által ki vannak zárva, ezeket tehát az illető hatóság nem sorozhatja be a nemzetőrségbe.⁴

A másodikra: Miután az 1840-ki törvény a zsidók városokbani megtelepedésének módját elhatározza, mindazok, kik a törvény értelmében telepedtek meg Budapesten, törvényes jogaiktól meg nem fosztathatnak; azokra nézve pedig, kik a törvény rendeletének megszegésével telepedtek volna le, a belügyminister az illető hatóságoknak kiadta a rendeletet, hogy e részben a kellő vizsgálat előbocsátásával a törvény szigorú megtartását eszközöljék.⁵

A harmadikra: Amennyiben Klein Armin sajtó útján oly vétséget követett volna el, melynek következtében a közvádló megtorló keresetet indíthat, annyiban az illető hatóság kötelessége a közvádlót oda utasítani, hogy a keresetet indítsa meg: mennyiben pedig a fennevezett szerkesztő magán személyeket sértett volna meg oly módon, mely a sajtótörvények súlya alá esik, annyiban a sértett félnek szabadságában áll a vétséget a törvényes bíróság elibe vinni. —⁶

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.)

b)

Kivonat az 1848-diki april 22-kén Budán délelőtt tartott ministeri tanácsülés jegyzőkönyvéből

Kérdésbe jöven végre, mily naptól legyen a ministerek fizetése számítandó? — ez a törvények megerősítésének napjától fog számíttatni; minden egyéb tisztviselőké május 1-sejétől.⁷

Jászay Pál
minist[er] eln[öki] titoknok

Eredeti jegyzőkönyvi kivonat. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Pénzügyi elnöki iratok (H 20.), 1848: 329. PM. sz.

c)

Jegyzőkönyve az Aprilis 22^{dik} esti 8 óraker tartott M[inister]Tanácsülésnek Minister Elnök elnöklete alatt

Jelenlevők^a

1^{or} A Ministeri tanácsülés határozatai mindig az illető ministereknek ki fognak adatni.⁸

2^{or} A Ministerek ideiglenes távollétében, vagy akadályoztatások esetében az illető álladalmi titkárok előterjesztésére, az illető Ministerium rendeletei[t] más Minister fogja aláírni, s illetőleg ellenjegyezni, kire a (.?. ideig) Minister (tárczáját ideiglenesen) vagy a Ministeri tanács (... ideiglenes...) az aláírásokat bízza.^b

3^{or} A külügy Minister akadályoztatásának esetében, álladalmi titkára gyakorolja az aláírást és ellenjegyzést, miről a törvényhatóságokat körlevél által tudósítani fogja. —⁹

4er [Megegyezik a H 5-ből közölt szöveggel.]

5^{ör} Az igazságügyi Minister előterjesztvén, miként az 1844 országgyűlési javaslat a büntető eljárásról,¹⁰ melynek elvei szerint a folyó évi 18^{ik} t.c.z. 17^{ik} § (rendeli) az esküdt-bíróságok alakítását elrendeli (azt határozza, hogy) a szolgálati lajstrom (készítését az összes összeírások közül a sors húzása által határozza megteendőnek) sorshúzás útján készüljön, miután az ez úton készült lajstrom (különböző egy .?. . .) a külön nyelvű együtt lakó népfajok tekintetéből könnyen sajtóvétségek megítélésére egészen alkalmatlan esküdtzékek alakítására adna alkalmat. —

Az igazságügyi Minister felhatalmaztatott, hogy az esküdtzékeknek alakításánál a szolgálati lajstromot (készítését) a törvényhatóság által választott három tagból álló bizottmány készítse el, a sorshúzás csak a valósággal ítélő esküttekre maradván fenn.¹¹

6^{or} A pénzügy és nevelésügy ministerek közös előterjesztésére

Határoztatott: hogy a közalapítványi, nevelési, s vallási alaphoz tartozó jószágok kezelése leginkább azért, minthogy ezen alapok a legközelebb hozott 9^{ik}t.c.z. következtében igen tetemes veszteséget szenvedtek, a törvényhozás pedig a nevelésügyet jelenleg máshonnan nem dotálta, mi által elkerülhetetlen szükséges, hogy a nevelésügyi minister magát jövedelemforrásai iránt minél előbb tájékozhassa, addig is, míg a törvényhozás e részben végképpen nem intézkedik, azon tőkék kezelésével együtt, melyek a fent nevezett alapokhoz tartoznak, vagy azokkal összekötésben vannak, a nevelésügyi ministert fogja illetni. —¹²

7er A külügy Minister állásának és hatáskörének bővebb meghatározása iránt, több pontokra nézve utasítást igényelvén, s a törvény egyes szakaszainak egybevetése után, nézeteit előterjesztvén, —

következendők határozottak:

1. A kegyelmezési jog kezelése iránt a főtörvényszékek és a törvényhatóságok (egyenesen) az ezen jog gyakorlatára vonatkozó tárgyakat egyenesen a külügyministeriumnak fogják felküldeni, s ez iránt tudósítandók. (.?. .) 2. Külügyminister ő H[ercegség]gének nézetei a nemeségi perekre s külföldi örökösödési követelésekre nézve, tökéletesen megegyeznek a Ministeri tanács nézeteivel, valamint a 8^{ik} szakasz értelmezése is, — melyre nézve a ministeri tanács kijelenti, hogy a külügyminister csak arról felelős, miszerint az ellenjegyzett rendelet a hadügyminister előterjesztésével csakugyan megegyező nem különösen^c a 13^{ik}

szakasz a Ministeri tanács nézetei szerint úgy értelmezendő, hogy (*az Ausztriai ministerium*) minden viszonyok Magyarország és az örökös tartományok (*között*) s minden kölcsönös érintkezés a Magyar és az Ausztriai Ministerium között kirekesztőleg a külügyminister útján s az ő eszközlése mellett tárgyalandók, az egyes Ministeriumoktól jövő dolgokra nézve mindig az illető Ministerium felelős, a külügyminister (*felelőssége csak az eszközlésre nézve*) felelőssége csak magára az eszközlésre állhatván fenn. Ily értelemben elfogadja a Min[ister] tan[ács] külügyminister ő H[ercegsé]gének e részbeni nézeteit.

Az útlevelekre nézve megjegyztetik, miként mind a belügyminister, mind a külügyminister adhatnak ki külföldre szóló útleveleket, alakjok s kiadások módjára nézve a belügyminister érintkezésbe fog lépni a külügyministeriummal.

Végre a 20^{ik} s 21^{ik} szakasz világosan két álladalmi tanácsosról szólván, ezeknek száma nem szaporíthatatik, — (*ellenben*) a törvény azonban ki nem zárja a ministeri tanácsosok kinevezését, ha a külügyminister ezeknek elkerülhetetlen szükségét látná. —^d 13

Eredeti fogalmazvány filmmásolata. ÖStA, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Geheimakten, Karton 44. fol. 84—87. — MOL, Filmtár, X 889. W 2491/3.

8.

BUDAPEST, 1848. ÁPRILIS 24.

a)

[2.] *April 24*-kén tartott ministeri tanács határozata nyomán az öszves ministerium nevében Eszterházy herczeg külügyministernek megíratott.

Hogy a ministerium ismervén az öszves monarchiának jelenlegi kényes állapotát, a külföldön levő katonaság viszonyai iránt, amennyire csak lehet, a fennálló körülmények kímélésével járt el mindaddig, míg a közbátorságot s törvényes rendet más úton is fenntarthatni gondolta. Miután azonban az ország különféle vidékeiről naponkint aggasztóbb körülmények jelentetnek be, például: Vas megyében a zsidók elleni ellenszenv máris dúlásokra adott alkalmat;¹ Szatmár megyében a több évek előtt befejezett összesítések következtében a kisebb birtokosok a nagyobb birtokosok ellen feltámadnak;² Békésben a volt jobbágyok a legelő-elkülönözés miatt, mely már hosszabb idő óta a lakosokat forrongásban tartotta, a tulajdon szentségét többé nem tisztelik; Középszolnokban egy eskütt a fellázadt parasztok dühének áldozatul esett;³ Selmeczen a tót nemzetiségi mozgalmak már azért veszélyesek, mert egy könnyen félhető kitörés, habár rövid idő alatt elnyomatik is, a kincstári bányákban évtizedek alatt helyre nem pótolható károkat okozhat; sőt Pozsonyban a zsidók üldöztetése már a katonaság alkalmazását

valósággal szükségessé tevő,⁴ — a ministerium többé nem hallgathat, nem engedheti, hogy az ország az anarchia és fejtelenség martalékjává váljék. — Az egész országban tanyázó katonaság alig megyen 18,000 emberre, s a ministerium érzi, hogy a közbátorságot, melyért a nemzetnek felelős, csak úgy tarthatja fenn, ha a szükséges eszközökkel annak fenntartására rendelkezhetik. A nemzeti őrsereg csak legkisebb része láttathatott el fegyverrel, s a megrendelt fegyver külföldről, s a magyar fegyvergyárakból és Bécsből ki nem kerül, addig a közcsend és rend megháborítása alig gátoltathatik meg, mert a magyar katonaság, melynek legelső feladata Magyarországon a személy s vagyombátorságot biztosítani, a monarchia egyéb részeiben van elhelyezve. A ministerium tehát megbízza hg.[herceg] Eszterházy külügyministert, hogy az országnak e részben legközelebb bejelentett követelését a bécsi hadügyministeriumnál egész erélyességgel ismétlje, figyelmeztetvén azt, hogy a múlt országgyűlés 3^{ik} t[törvény]cikkének 8^{ik}§-a szerint a magyar hadseregnek az ország határain kívül alkalmazását a királynak elhatározására bízta ugyan, de csak az ő személye körül levő felelős magyar minister ellenjegyzése mellett. Mert ha a ministerium ezen követelése jelenleg is elutasítatnék, s a közbátorság fenntartására szükséges katonaság behozatala továbbá is gátoltatnék, a ministerium oly lépések megtételét látja elkerülhetetlennek, minőkre felelőségének érzete kényteleníti.⁵

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsai jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 38. sz.

b)

Jegyzőkönyve az Aprilis 24^{dikén} Pesten tartott Ministeri
Tanácsülésnek⁶

Gróf Batthyány Lajos Minister Elnök Elnöklete alatt

Jelenlevők belügyminister

kereskedelmi M.[iniszter]

Igazságügyi M.

közlekedési M.

Nevelésügyi M.

pénzügyi M.

tollvivő Pulszky Ferencz álladalmi titkár^a

1^{or} Belügyminister megbízott:

Hogy a szükséges intézkedéseket tegye meg miszerint Zágrábban mind Horváth, mind Német nyelven oly hírlap jelenjen meg, mely a Magyar érdekeket képviselje.⁷

2^{or} [Megegyezik a H 5-ből közölt szöveggel.]

3^{or} Hg[Herceg] Eszterházy külügyministernek megíratni határozottatott:

Hogy a volt Magyar Kancellária minden hivatalnokainak tisztviselőinek s cselédeinek fizetési jegyzékét készíttesse el, megjegyezvén mindegyiknél szolgálati éveit számát, továbbá szólítsa fel az összes személyzetet, hogy azok, kik magokat pensionáltatni kívánják, továbbá azok, kik fizetéseiket Budán akarják kifizettetni, jelentsék azt be, miszerint (.?.) ez ügyben a szükséges rendelkezés megtételthessék. —

Eredeti fogalmazvány filmmásolata. ÖStA, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Geheimakten, Karton 44. fol. 88—89. — MOL, Filmtár, X 889. W 2491/3.

9.

BUDAPEST, 1848. ÁPRILIS 26.

a)

[2.] *April 26-kán* tartott ministeri tanácsülésben: Az országban mozgalom vészteljes természete szükségessé tevén egy mozgó nemzetőrség felállítását, vagy egy önkényes őrsereg kiállítását most, midőn a katonaság hiányát annyira szükséges pótolni, annál fogva a 10,000 emberre költségvetés tételre rendeltetett, a kivihetési iránti jelentés az illető pénzügyminister és elnök által, ki ideiglenesen vezeti a hadiügyet annakidejében beadni köteleztetvén.¹

[4.] A horvátországi viszonyok figyelembe vételével szükségesnek találtatott, miszerint azon kívül, hogy a kapcsolt részekből hivatalokra egyének alkalmaztatnak, a belügy és igazságministeri munkakörben külön horvát osztály állíttassék. —²

[7.] A belügyminister által főispánságra előterjesztett egyének közül Zágrábba javasolt Josipovics Antal irányában a nádor kir[ályi] helytartónak annyiban volt észrevétele,³ amennyiben a kinevezés a pártok közti közti [sic!] tusát elkeserítene még inkább, kivált miután a bán sem hallgattatnék meg. Azonban győzött a ministerium ellenvéleménye, mert az ő kinevezése nélkül éppen azon párt volna minden hivatalos tekintély nélkül, mely az anyaországgal kapcsolatos fenntartása mellett küzd, sőt a bán által kihirdetett statariumi törvénytelen hirdetés⁴ szerint ily ellensúly felállítása nélkül az őshorvát-pártnak személybátorsága van veszélyeztetve. Midőn az illyr párt⁵ minden hatalmat magához kapkod, midőn a bán a ministeriummal értekezésbe sem bocsátkozott, midőn azon párt elszakadást hirdet, azoknak tekintélyt a trón, az alkotmány, a nemzetiség, a jólét érdekében kell adni, akik bátrak mindezek mellett az ellentőrekvéssel szembeszállani.

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsai jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 48. sz.

b)

Kivonat az 1848diki april 26dikán Budán tartott ministeri tanácsülés jegyzőkönyvéből

[4.] [megegyezik a Vörös Antal-másolat szövegével]

[5.] Financzialis állapota az országos jövedelmeknek szükségessé teszi, hogy akiket már a ministerek az eddigi hivatalnokok közül felhívtak,^a azok az új fizetést húzzák ugyan, de jövendőre nézve, akik a régi hivatalnokok közül osztályoztatnak be, régi fizetéseiket tartandják meg.⁶

Jászay Pál minis[zter]eln[öki] titoknok

Eredeti jegyzőkönyvi kivonat. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 48. sz.

c)

Ministeri tanács

1848 April 26.

Ő Fenségének elnökle alatt, jelen voltak gr Batthyány Lajos, Deák Ferencz, Kossuth Lajos, Klauzál Gábor, B. Eötvös József, Gr. Széchenyi István, Szemere Bertalan^b

[1.] Az Erdélyeli uniot illetőleg Ő Fensége felolvasta azon levelet, melyben, hg [herceg] Eszterházy Pál minister által Ő Fölsége, királyunk, megkérettetik, hogy az unió úgy a trón szilárdságának, mint a nemzetiségnek s az alkotmány legfőbb érdekében levén, az erdélyi országgyűlésre királyi biztosul főherczeg Ferencz Józsefet küldeni méltóztatnék, ha pedig ezen hő kívánatunkat el nem érhetnők, főherczeg Lipótot, de mindenesetre az uralkodó fölséges ház (*egy*) tagjai közül. Ebben pontosult össze a ministeri-tanács véleménye.⁷

Gyulafejérvárt, Erdélyben, köztudomás szerint nagy mennyiségű kész fegyver levén, ugyancsak hg [herceg] Eszterházy Pál minister eszközölné, miszerint az erdélyi nemzetörség felfegyverzése végett, mely nemzetiség szempontjából igen fontos, az az Erdélyi kormányzó rendelkezése alá adatnék.

[2.] Az országbeli némely mozgalmak vészteljes természete szükségessé teszi, hogy állíttatnék egy mozdítható nemzetörség vagy önkénytes őrsereg, mely most kivált a katonaság hiányát is pótolná. Ez a jelen időnek sürgető szüksége levén, ministerelnök mint a haditárca vivője 1000 [sic!] emberre költségvetést tétetend és közölvén a pénzügyministerrel, a kivihetés iránt jelentést fognak tenni.

[3.] Miután a pálcabüntetés az Austriai kormány részéről eltöröltetett, az összehangzás kedvéért is, e büntetés a magyar hadseregnél *is* eltöröltetik, az intézkedés a hadügyi tárczára bizatván.⁸

[4.] [Eddig megegyezik a Vörös Antal-másolat szövegével], annak meghatározása, ez osztály dolgaira és személyeire nézve mi viszonyban álljon a többi osztállyal, az illető ministerek belrendezésére tartozván.

[5.] [Megegyezik a kivonat szövegével.]

[6.] A finanszminister bemutatja a Budapesti lotteria-szedők folyamodását, kik véginségre jutásukat panaszolják. S az előadott különös tekintetknél fogva a finanszminister a magyarországi lotteria-szedőket elkülönöztvén, az alkalmazhatókat ahol lehet állomásra segíti, s addigis felhatalmaztatik némi segedelemnyújtásra, míg a netalán szükséges, igényelhető nyugdíj iránt javaslatot tenne, — melyet támogat azon ok némelyekre, hogy katonai nyugdíjaikról lemondván e most megszüntetett hivatallal elégtettek ki.⁹

[7.] A belügyminister által főispánságra előterjesztett egyének közül Zágrábra javasolt Josipovich Antal irányában ő Fenségének annyiban volt észrevétele, amennyiben e kinevezés a pártok közti tusát elkeserítené még inkább, [ettől kezdve megegyezik a Vörös Antal-másolat szövegével].

Sz[emere] B[ertalan]

Eredeti fogalmazvány filmmásolata. ÖStA, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Geheimakten, Karton 44. fol. 90—91. — MOL, Filmtár, X 889. W 2491/3.

10.

Budapest, 1848. május 1. [és 3.]*

a)

[1.] *Május 1-én* tartott tanácsülésben a

[ministerelnök bemutatván a bánnak saját aláírása alatti proclamatioját a kapcsolt részekben lakó szlav s szerb nemzethez, és kísérő levelét a horvát-slavonai törvényhatóságokhoz és kincstári hivatalokhoz, melyekben meghagyja azoknak, hogy senkitől felelet terhe alatt parancsolatot ne merjenek elfogadni, mint tőle, — az öszveköttést a magyar kormánnyal tüstént szakasszák félbe mindaddig, míg a viszony Horvát, Dalmát, Slav[onia] és Magyarország közt a szabadság, egyenlőség és függetlenség alapján újra el nem rendeztetik. Végre azon parancsát, melyben a zágrábi alispán által a rögtönítélő bíróságot mindazok ellen kihirdettetni rendeli, kik a király, haza és nemzetiség pártolói ellen lázítanak, lázítóknak pedig mindazokat jelenti ki, kik báni parancsainak nem engedelmesskednek.¹ Ennélfogva a ministerelnök megbízott, hogy f. hó május 2-án Bécsbe menjen fel, s a fejedelemtől oly leiratot igyekezzék kieszközteni, melyben a bán felhívassék, hogy a kir[ályi] helytartónak és a magyar ministeriumnak parancsait és rendeleteit a közigazgatás minden ágaiban teljesítse.]²

[máj. 1.;—2.] Az igazságügyi minister előterjesztésére a Horvátországgali levelezést illetőleg határozottatott: hogy a levelezés ezentúl is deák nyelven fog történni, a horvát hatóságoknak a törvények magyar és deák nyelven fognak átküldetni, a horvát fordításnak hozzácsatolásával, az úgynevezett slavon megyékkel³ magyarul fog folyni a levelezés.

[máj. 3.;—3.] Csernovics Péter temesi főispán és k[irályi] biztos a Torontál megyei zavargások⁴ tárgyában beküldvén első jelentését, kívánja, hogy a budai főhadi kormányhoz tartozó katonasággal szükség esetében rendelkezhessék; hogy egy batteriahoz szükséges tüérek és lófogatok neki mielőbb küldessenek; Radák György lázító⁵ köröztessék; — azon katonaságnak mely a lázadás elnyomására használtatik, pótlékdíj adassék. Végre jelenti, hogy a Leopold herczeg ezerebeli zászlóalj, mely kizárólag szerb ajkú egyénekből áll, szerbek ellen nem használtathatik.

Határozatott: az elsőre nézve: a budai főhadi kormány értesítendő, hogy a szükséges intézkedéseket tegye meg, miszerint a hozzátartozó katonaságnak illető része szükség esetén Csernovics Péter k[irályi] biztos rendelkezésére készen álljon, a tüérekre nézve szintén a budai főhadi kormány felszólítandó, hogy egy batteriához való tüéreket küldjön le Kikindára, az ágyuk Temesvárról oda fogván szállíttatni. A lófogatok leküldése a nagyobb távolság miatt nagy idővesztésbe kerülendvén, a k[irályi] biztos megbízatik a szükséges fogatok kirendelésére.

Radák György köröztetése iránt a szükséges rendeletek megtétettek.

A pótlékdíj iránt: mielőtt az utalványoztatnék, a budai főhadi kormány megkérzendő, mi legyen hasonló végrehajtási, vagy lázadás-elnyomási esetekben a szokott szabályszerű normális pótlékdíj. —

Végre amennyiben a k[irályi] biztos veszélyesnek látná a fent érintett zászlóalj használatát szerb ajkú lázítók ellen, felhatalmaztatik annak felcserélésére a Szege-den tanyázó magyar ajkú Ferencz-Károly ezerebeli zászlóaljjal; tekintetbe véve egyébiránt ezen átszállítás tetemes költségeit, s azért csak szükség esetében eszközlendő az. —

A lókitvelnek eltiltása az austriai monarchiából külföldre és Olaszországba, Magyarországára is kiterjesztetett mind ott, hol a magyar határ külfölddel érintkezik.

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztériumi levéltár, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 79. sz.

b)

Kivonat az 1848diki május 1jén Pesten tartott ministeri tanácsülés jegyzőkönyvéből

[4.] A névváltoztatás és honosítás a belügyi minister köréhez fog tartozni.⁶ Kérdésbe hozatván, vajjon a bírói^a állás a hétszemélyes táblánál megférhet-e a főispánsággal? — határozatott: szükség esetén kívül a hivatal-cumulatio kerültesék ki.⁷

Jászay Pál ministerelnöki titoknok

Eredeti jegyzőkönyvi kivonat. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.)

c)

I. 1.

Jegyzőkönyve az Május 1^{so} napján tartott Ministeri Tanács ülésnek
Ministerelnök elnöklete alatt

Jelenlevők Belügyminister

Közlekedési minister

Igazságügyi „

Kereskedelmi „

Tollvivő Pulszky Ferencz

1. Felolvasatott és hitelesített az Aprilis tartott Ministeri Tanácsülés jegyzőkönyve. —

2. Igazságügyi Minister a horvátországgali levelezést előhozván határozatott, hogy a levelezés ezentúl is deák nyelven fog történni a horvát hatóságokkal, a törvények magyar [és] deák nyelven fognak *(át)*küldetni a horvát fordítás hozzámellékletével az úgynevezett slavon megyékkel magyarul fog folyni a levelezés.

3. A névváltoztatás és honosítás a belügyhez fog tartozni.

4. [Megegyezik a kivonat szövegével]

(5. Belügyminister előadván a bán azon hirdetményét s a hatóságokhoz s kincstári hivatalokhoz küldött kísérő levelét, melyben azoknak meghagyja, hogy senkitől mástól mint tőle semmi rendeletet ne fogadjanak el

Ennek következtében)

I. 2.

Jegyzőkönyve a Május 1^{so} napján tartott Ministeri Tanács ülésének
Nádor k[irályi] Helytartó Ő Fenségének elnöklete alatt

Jelenlevők Ministerelnök

Közlekedési

Kereskedelmi

Belügy Nevelésügy

s Igazságügyi ministerek jelen

Tollvivő Álladalmi titkár Pulszky Ferencz

1. [Megegyezik — egyes lényegtelen szófordulatoktól eltekintve — a Vörös Antal-féle másolat [] jelben levő szövegével.]

II. 1.

Jegyzőkönyve a Majus 3^{dik} tartatott Ministeri Tanács ülésének
Deák Ferencz igazságügyi Minister Elnöksége alatt
Jelenlevők + közlekedés minister

Belügy

+ Kereskedelem

Nevelésügyi

Tollvivő Pulszky Ferencz^{8 b}

1. Csernovics Péter biztos jelentése a Kikindai kerületből kér fogatokat (ágyú) egy batteriához és pattantyúsokat (Ledererrel)
Megírandó neki, hogy pattantyúsokat kap, gondoskodjék, mert (?.) kerülve, assignationajat honorálni fogja.
Lederernek tudtára adandó hogy Csernovicsnak a Budai General Com-mando (?.) Egy batteriához való pattantyús fog küldetni Radák (?.) Pótlékdíj aziránt Lederer megkérdezendő (A biztos) A biztos ha elke-rülhetetlen szükségét látja a Szegedi Franz Carllal kicserélendő. —
2. Somssich Pál lemondására (?) elfogadtatik kifizetendő az 500 frt (?.) fogja (?.) a minis-terelnök (öt) fogja tudósítani
3. (Álladalmi közvadászok fizetése 2500)
a lókvitel eltiltása a külföldre a magyar határszéleken eltiltatik(külf)

II. 2.^c

1. Csernovics Péter (*k. biztos*) temesi főispán és (*ministeri*) k[irályi] biztos a (*kikindai kerületben*) Torontál megyei zavargások iránt beküldvén első jelentését, kívánja (*hogy*) hogy a budai fő (*parancsnokság*) hadi kormányhoz (*szintén az ő rendelkezése*) tartozó katonasággal szükség esetében rendelkezessék
2 hogy egy batteriához szükséges pattantyúsok(at) és lófogatok neki mielőbb (*meg*)küldessenek
3 Radák György lázító (*köröztess*) személyes leírása köröztessék
4 Azon katonaságnak mely a lázadás elnyomására használtatik pótlékdíj határoz-tassék végre jelenti
5 hogy a Leopold Herczeg Ezredebeli zászlóalj mely kizárólag szerb ajkú egyének-ből áll szerbek ellen nem használtathatik.

(*Ezek*)Határozatott

Az elsöre nézve (*B. Lederer*) a buda fő hadkormány (*főparancsnok*) értesítendő hogy a szükséges intézkedéseket tegye meg miszerint (*Cser-novics Péter min. biztos felszólítására a katonaság parancsnoksága alatt lévő*) a hozzá tartozó katonaságnak illető része szükség esetére, —

Csernovics Péter (*min.*) k[irályi] biztos (*úr*) rendelkezésére készen (*legyen*) álljon

a pattantyúsokra nézve szintén a budai főhadi kormány (*parancsnokság*) felszólítandó hogy egy batteriához való pattantyúsokat küldjön le Kikindára az ágyuk Temesvárról oda fogván szállíttatni. A lófogatok leküldése (*lovakra nézve*) a nagyobb távolság (*végett*) miatt nagy idővesztésbe kerülendvén a k[irályi] biztos (*úr*) megbíztatik a szükséges fogatok kirendelésére (*utalványainak idejében a pénzügyi ministeriumtól*)

Radák György (*sze*) köröztetése iránt a szükséges rendeletek megtétek

A pótlékdíj iránt mielőtt ez utalványoztatnék még előre a budai főhadi (*par*) kormány megkérdezendő mi legyen (*ilyen*) hasonló végrehajtási vagy lázadás elnyomási esetekben a szokott szabályszerű (*normalis*) pótlékdíj.

Végre amennyiben a k[irályi] biztos (*úr nem látná tanácsos*) veszélyesnek látná a fentérintett zászlóalj használatát szerb ajkú lázítók ellen, felhatalmaztatik annak felcserélésére (*cserélheti ezeket*) a Szegeden tanyázó magyar Ferencz Károly ezerebeli zászlóaljjal, tekintetbe véve egyébiránt ezen (*át új*) átszállítás tetemes költségeit, s azért csak szükség esetében eszközölvén azt. — A k[irályi] biztos egyébiránt mindezekről (*sebes postán*) értesítendő.

2. Somssich Pál lemondása (?.) hivatalától és törvénybiztosította fizetésétől, (*s kérelme elfogadtatott*) (?.) a lehető nyugdíjazása fejében általa a kincstárnak befizetett 500 pftnak [pengőforint] (*fizesse*) (Carenztax) visszafizetését

Ezen lemondás elfogadtatott, az érintett 500 ft visszafizetése a pénzügyministerre bízott, (*a lemondás*) mindkettőről Somssich Pál (*elnökileg*) elnökileg tudósítandó⁹

3. A ló kivitelnek eltiltása az ausztriai Monarchiából (*külföld.?.*) a külföldre és Olaszországba Magyar Országra (*határookra*) is kiterjesztetett (*hol azok a kü*) mind ott hol a magyar határ külfölddel érintkezik. Ezen határozat végrehajtása kereskedelmi ministerre bízottván.

Eredeti fogalmazvány filmmásolata. ÖStA, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Geheimakten, Karton 44. fol. 92—98. — MOL, Filmtár, X 889. W 2491/3.

11.

[BUDAPEST], 1848. MÁJUS 8.

a)

[1.] *Május 8-kán* tartott ministertanácsi ülésben Deák Ferencz jelenté, hogy a bécsi hadügyminister felszólította a magyar hadügyministeriumot, miszerint a Magyar és Dalmát tengerpart védelmére, mely sardiniai és nápolyi hajóhad¹ által legközelebb veszélyeztethetik, két század tüzér^a küldessék Fiume fele; hogy továbbá e részben a ministeri tanács már rendelkezett; miután azonban Zala vármegye alispánja jelenté, hogy Zala vármegyén keresztül ágyúcsövek és ágyúszerek katonai kíséret nélkül magánosok által Zágrábba Gräczből szállíttatván, ő azoknak továbbszállítását megakadályoztatta; ennek következtében ő — mint ezidőben helyettes ministerelnök a két tüzérszázad^a megindítását a ministeri tanács új rendele- téig felfüggesztette.

Határozat [A két tüzérszázad^a útnak indítandó Fiuméba, úgy azonban, hogy útjában Zágrábot kikerülje. Fiumében a kormányzótól fogja venni parancsait, ki ezen két század alkalmazását kizárólag a magyar s dalmát tenger mellék védelmére, egyetértésben Thurszky dalmát kormányzóval,² meg fogja határozni. Amennyiben pedig ezen katonaság az ország határain kívül volna alkalmazandó, ezt a törvény értelmében a fejedelem^b parancsa a Bécsben levő magyar minister ellenjegyzése mellett fogja elrendelni. Mindezekről a magyar hadi kormány, a fiumei kormányzó, s az austriai hadminister Eszterházy Pál útján tudósítandó.]

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 94. sz.

b)

Jegyzőkönyve a Május 8^{dikán} tartott Ministeri Tanács ülésének Fenséges Nádor k[irályi] Helytartó Elnöklete alatt Jelenlevők Igazságügyi Minister

Pénzügyi

Nevelésügyi

Belügy

Kereskedelmi

Középítészeti

1. Deák Ferencz helyettes Ministerelnök jelenti [Ettől megegyezik a Vörös Antal-másolat szövegével]

(A két század pattantyús útnak indítandó Fiuméba, de úgy, hogy Zágráb kikerültessek. — A Fiumei Gubernátornak megírandó, hogy ezen katonaságnak rendeltetése a magyar és dalmát tengerpart védelme Thurszky Dalmátországi kormányzó parancsa alatt, kivel tehát e részben érintkezésbe tegye magát s (...?) továbbá (...?) gyűjtendő az elébb

2. pénzügyminister előterjesztésére

Felhatalmaztatik kincstári utalványoknak 4, 4^{1/2}, 5 kamattal járó kincstári utalványoknak három milliomig³ kibocsájthatási(kiadni) tervet beadni

3. Herczeg Eszterházy külügyminister)^c

[Megegyezik a Vörös Antal-másolat szövegével [] jelben.]

2. A pénzügyminister előadván szóval finanziaális tervét

felszólíttatott, hogy az egész tervet a végelhatározás előtt írásba foglalva a Ministeri Tanácsnak terjessze elő.⁴

Eredeti fogalmazvány filmmásolata (Pulszky kézírása) ÖStA, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Geheimakten, Karton 44. fol. 100—101. — MOL, Filmtár, X 889. W 2491/3.

12.

BUDAPEST, 1848. MÁJUS 9.

a)

[1.] *Május 9-kén* tartott ministertanácsi ülésben a Nádor^a tudósította a ministeriumot, hogy a király^b a horvátországi bánnak azon legfelsőbb kéziratot, melyet ahhoz a ministeri tanács intéztetni kívánt, egyenesen Bécsből elküldötte.¹ *Határozat:* A külügyministernek íratni fog, miszerint eszközölje, hogy a fejedelem a bánhoz intézett kéziratának mását a Nádornak különös kézírata mellett avégett megküldetni méltóztassék, hogy a nádor azt a körülményekhez képest leendő további használat végett a ministeriummal közölje. —

[2.] A Nádor közölte a fejedelemnek hadügyminister Mészáros Lázárhoz Olaszországba aziránt intézett kéziratát, hogy tárczájának átvételére siessen. —²

[3.] Ugyancsak a Nádor közölte azon legfelsőbb kéziratot is, mely által arra szólíttatik fel, hogy Horvátországba az ottani mozgalmak fékezésére királyi biztos küldessék. —³

A belügyminister előadta, hogy Jankovics Gyula által a mai napon vett levele szerint arról tudósíttatott, miszerint Pozsega vármegye közgyűlésében a Magyarországtóli elszakadás legközelebb elhatározott. —⁴

Határozat: E tárgyat illetőleg következőkre nézve történt megállapodás.

Rendelet fog bocsáttatni a horvát s egyéb Dráván túli törvényhatóságokhoz, hogy a ministerium rendeleteit teljesíteni köteleességöknek ismerjék.

Rendelet fog bocsáttatni a bánhoz, amelyben eddigi törvényellenes intézkedései helytelenítettvén, a törvény s a ministerium iránti engedelmességre s eddigi törvényellenes rendeleteinek visszavételére fog utasíttatni. Helytelenítettni fog a bánnak, hogy statariumot hirdetett, azt oly esetekre terjesztette ki, melyek annak eddig tárgyai nem voltak, s a kihirdetett statariumot be nem jelentette. A bán által hirdetett statarium meg fog szüntettetni, a megyéknek mindazonáltal olyatén

büntetésekre nézve, amelyeket illetőleg eddig a statarium kiadatni szokott, innét fog azonnal statarium adatni.⁵

A bánhoz rendelet fog bocsáttatni sebes postával, hogy a parancsnoksága alatt álló katonaságnak, ide értve az illető határőri ezredeket is, számáról, elhelyezéséről stb. azonnal jelentést tegyen.⁶

[4.] A harminczad hivatalokhoz szintén rendelet fog bocsáttatni, miszerint azok nem figyelmezve más helyről érkező ellenkező utasításokra, a ministerium rendeleteinek pontosan engedelmeskedni kötelességöknek ismerjék.

Horvátországba az ottani elszakadási mozgalmak fékezésére hovahamarább k[irályi] biztos fog kiküldetni. —⁷

[5.] A Nádor közölvén azon legfelsőbb kéziratoknak másolatait, melyeket a fejedelem báró Lederer és Hrabovszky tábornokokhoz, s a bánhoz is, mint katonai parancsnokhoz aziránt intézett, hogy az illető katonai dolgokban magokat a ministerium rendeleteihez alkalmazzák; valamint szintén közölte az örökös tartományok hadministeréhez, gróf Latourhoz a magyar katonaság iránt mikénti rendelkezésre nézve kiadott kéziratát is.⁸

[6.] A ministeriumnak a katonasággali hivatalos érintkezésére nézve abban lett megállapodás: hogy az illető katonai parancsnokságoknak magyarul íratni, a horvátországi parancsnoksághoz mindazonáltal, minthogy azt a bán viseli, a levelek latin nyelven intézendők.⁹

[7.] Értesítettvén a ministeri tanács arról, hogy a görög nem egyesültek részéről legközelebb, jelesül az ó naptár szerinti május 1° napján Újvidéken a nemzeti gyűlésre leendő előleges tanácskozás tekintetéből nagyszámú gyülekezet szándékoltatik tartatni.

Határozat: A temesi gróf s k[irályi] biztos Csernovics Péter sürgöny által figyelmeztetni fog, hogy ezen gyülekezetet, melyre, amint hallani, több ezrek öszveseregése váratik, kellő figyelemmel kísérje.¹⁰

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 97. sz.; *Thim*, 95. sz. (7. pont)

b)

1848. Esztendei Majus 9^{en} Ó Cs.K. Fő Herczégének a Nádor s királyi Helytartónak Elnöklété alatt Deák Ferencz, B. Eötvös József, Klauzál Gábor, G. Széchenyi István és Szemere Bertalan Ministerek jelenlétében Budán Ministeri Tanács tartatván

Tollvivő: Ghyczy Kálmán álladalmi titkár

[Megegyezik — a jegyzetekben regisztrált apró eltérésekkel — a Vörös Antal-másolat szövegével]

Eredeti fogalmazvány filmmásolata, ÖStA, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Geheimakten, Karton 44. fol. 102—103. — MOL, Filmtár, X 889. W 2491/3.

13.

[BUDAPEST], 1848. MÁJUS 10.

a)

Május 10-kén tartott ministeri tanácsülésben.

[2.] Azon mozgalmaknak elnyomása végett, melyek Horvátországban oly czéllal, hogy Magyarország s a kapcsolt részek között fennálló alkotmányos viszony tetteleg megszakasztassék, támadtak, a ministerium k[irályi] biztosnak kiküldetésében már tegnap megállapodván, —¹ k[irályi] biztoskép Hrabovszky altábornok fog kiküldetni oly utasítással, miszerint alkalmas polgári egyéneket is maga mellé vevén, s mind a saját parancsnoksága, mind a horvátországi hadi parancsnokság alatt álló sor- és végbeli katonasággal a körülményekhez képest rendelkezvén, mielőbb Zágrábba vagy a szükség úgy kívánván, egyéb helyekre is menjen el, s a kérdéses mozgalmak, s azoknak indítói s részesei iránt szigorú vizsgálatot tevén, a törvényellenes merények elkövetői ellen, valamint mindennemű lázongó kitöréseknek elnyomására is a törvény értelmében katonai erőnek használásával is járjon el; egyébiránt pedig a ministerium azon állandó igyekezetéhez képest, mely szerint Horvátországnak törvényes jogait fenntartani s minden méltányos kívánatait teljesíteni óhajtja, Horvátországnak minden rendű lakosait törvényes jogaikban és szabadságaikban fenntartsa és biztosítsa.

Az említett k[irályi] biztos számára szolgáló utasítást a belügyminister szerkesztendi, s a ministerek között köröztetni fogja.

Hrabovszky altábornoktól megindulásának idejéről sürgöny útján váratván tudósítás, annak megérkezéével az ő kinevezéséről a bán s az illető hatóságok is tudósíttatni fognak.²

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 101. sz.

b)

1848 Eszt[endei] Május 10^{én} Deák Ferencz Igazságügy Minister Elnöklete alatt, B. Eötvös József, Klauzál Gábor, G. Széchenyi István, és Szemere Bertalan Ministerek jelenlétében Ministeri Tanács tartatván.

1. Belügyminister Szemere Bertalan előterjesztette a kapcsolt részekbeni törvényhatóságokhoz — úgy szinte a Bánhoz a tegnapi tanácsülési megállapodáshoz képest kibocsájtandó rendeleteket.

melyekben némely szerkesztési módosítások tétetvén, belügyminister ezekhez képest fogja ezen rendeleteket szerkeszteni.³

2. [Megegyezik a Vörös Antal-másolat szövegével]

Eredeti fogalmazvány filmmásolata. (Ghyczy kézírása?) ÖStA, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Geheimakten, Karton 44. fol. 104—105. — MOL, Filmtár X 889. W 2491/3.

14.

[BUDAPEST], 1848. MÁJUS 20.

Ministeri tanácsülés: A miniszterelnök Csányi László k[irályi] biztos levelét terjeszti a tanács elibe, melyben az a Zágrábban történt újabb botrányokról tesz jelentést, különösen arról, hogy a Zágrábban féktelenkedő illír párt ellenséges szándékainak bebizonyítására nemcsak a ministerium tagjainak, hanem a Nádor s kir[álya] helytartó arczképét is nyilvános helyen gúnyúl elébb felakasztatá, azután pedig szidalmak között elégette anélkül, hogy a bán által, kinek lakása előtt a királyi helytartó képével történt merények elkövetettek, ebben akadályoztatott volna.

Határozat: A ministerium kötelességévé teszi Hrabovszky kir[álya] biztosnak, hogy kiküldetése következtében Zágrábban megjelenvén, a fentebbi jelentésben tudunkra adott merényt szigorúan megvizsgálja, s ha azt valónak találná, mindazok ellen, kik a kir[álya] helytartó arczképének felakasztásában és elégetésében résztvettek, úgy a bán ellen is, ki e büntettet kötelessége szerint nem akadályoztatá, úgy járjon el, mint azt a törvény oly esetben, hol a felség sérthetetlen helytartójának személye bántott, rendeli, figyelmessé tétetvén a kir[álya] biztos Hrabovszky, hogy hasonló esetben, ha a vád bebizonyulna, törvényeink a vádlottnak ítélet előtti letartóztatását parancsolják.¹

.....

Az ország minden részéből érkezett aggasztó hírek nyomán a ministerium azon meggyőződését fejezte ki, mikint az országot fenyegető veszélyek legbiztosabban úgy hárrítatnának el, ha a király legalább egy időre e hazába venné lakását, s az összes birodalom politikája határozottabb elvek szerint vezettnék, s ezért a királyi helytartó megkérte, hogy személyesen a királyi udvarba utazva, a ministerium ezen meggyőződését a fejedelemmel közölje, egyszersmind pedig őt lakásának Budapestre való áttételére kérje fel. — A királyi helytartó engedve a ministerium ezen kérésének, megígérte, hogy személyesen a királyhoz fog utazni.²

.....

A belügyminister jelenté, hogy a „Marczius 15-ke” című lap 56-ik számában azon hír foglaltatott, mintha a ministerium a nádort provisorius királynak kiáltotta volna ki. — Nehogy ezen álhír az országban szétterjedve, nyugtalanságot idézzen elő, a nevezett hírlap ezen számának lefoglalását rendeli el. — A ministeri tanács

a sajtóvétségekről szóló 15^{ik} tcz. 19-ik §^a nyomán az igazságügyi ministert azzal bízta meg, hogy az említett hírlapi közlemény bírói megfenyítése iránt az említett törvény 10^{ik} §^a értelmében a szükséges lépéseket tegye meg.³

.....

A pénzügyminister jelenté, hogy az országos pénztár rendes bevételei a naponkint növekedő közszükségek fedezésére nem elégségesek; azért felhatalmazást kér oly financialis operatio tételére, mely által egyszerre nagyobb összeg pénz jusson rendelkezésére:

Határozat: A pénzügyminister felhatalmaztatott két millió pengő forintig terjedő s 5% kamatozó közpénztári utalványok kibocsátására. Úgyszinte felhatalmaztatott arra is, hogy 12,500.000 forint értékig papiros pénzt bocsásson ki azon feltétel alatt, hogy a kiadandó jegyek 5 forintosoknál kisebbek legyenek, s a kiadott jegyeknek mindig kétötöde legyen azoknak beváltására szolgáló ezüsttel és arannyal fedezve. Azon esetben, ha az ország egyes bankároknál kölcsönt nem találna, melynek megszerzésére a szükséges lépések megtétele szintén elrendeltetett, és a papiros pénznek kibocsátása halaszthatlan volna, felhatalmaztatott a pénzügyminister annak mentől előbbi kiadására, még azon esetben is, ha emiatt a pénzjegyek utánzás ellen nem tökéletesen lennének biztosítva, úgy azonban, hogy ezen rögtön készült pénzjegyek csak ideigleneseknek tekintessenek, s később másokkal cseréltesenek fel. —⁴

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 124. sz.

15.

[BUDAPEST], 1848. MÁJUS 21.

Május 21-kén tartott ministertanácsi ülésben.

A ministerelnök az országban tanyázó katonaságnak az alkotmányra leendő azonnali felesketését indítványozta.

Határozat: Miután az indítványozó elnök, mint ideiglenes hadminister, a ministeri tanácsnak hozzá intézett azon felhívására, hogy arra nézve, valjon ezen esküvételnél egyes idegen fajú csapatok által, ha azok netalán az eskünek letételét megtagadnák, botrány nem fog-e elkövetetni? a felelősséget magára nem vállalhatta: a ministerium czélszerűnek tartá az eskü letételét a hadminister megérkezéséig, mely naponta váratott — elhalasztani.¹

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 126. sz.

BUDAPEST, 1848. MÁJUS 30.

a)

Ministeri tanácsülésben:

Határozott: hogy a hadügyminister általános biztosítást bocsásson ki, miszerint a határőrvidéki ezredeknél egyenlő tulajdonok mellett, az ott születettek, az előléptetéseknél külön tekintet lesz. Hasonlóképp biztosítandók a határőrvidéki gazdasági tiszték, hogy hivatalaikban meg fognak hagyatni.¹

[4.] Az oláh és szerb papoknak sorsuk javítása felől gondoskodni a cultusminister kötelességévé tétetett. —²

.....

A határőrvidékiek pereit illetőleg, a hadminister egy hadi törvényszéket fog állítani, mely mindazon pereket, melyeket eddig az illető főhadi kormányok s a bécsi udvari haditanács intézett el,³ fellebbvitel útján megvizsgálandja; a polgári perekre nézve pedig az igazságügyminister szükségesnek látván, hogy aziránt, vajon a határőrvidékieknek polgári magánviszonyai miképp rendeztessenek el, s ítélőszékek és fellebbviteli bíróságai mind a szabad községekre, mind a többiekre nézve is miként alakíttassanak, — magok a határőrvidékiek, és pedig mind a polgári, mind a katonai rendűek meghallgattassanak, ugyanazért fel kívánván őket szólíttatni, hogy mindezen tárgyak felől javaslatokat készítsenek, s azt hozzá küldjék be; ezen felül javasoljanak egy-két alkalmas egyént, kik mint tanácsosok az igazságügyi ministeriumnak törvénykészítési osztályában⁴ 2500 pfrt fizetéssel foglaljanak helyet, s a beküldendő javaslatokból és egyéb segédeszközökből kimerítő törvényjavaslatot készítsenek.

Csernovics Péter k[irályi] biztosnak meghagyatott, eszközölje a határőrvidéki katonai felsőbbbséggel egyetértve oly bizottmányok kinevezését, melyek a határőrvidéki nép bizalmát is bíró alkalmasok egyénekből alakulva, s a nép óhajtásait, szükségait ismerve, ily javaslatok készítésével megbízassanak, egyszersmind a szabad községeknek, és egyéb katonai helyeknek megkérdezése⁵ után az általok javasoltakból két egyént terjesztvén fel az igazságügyi ministeriumhoz, majdan tanácsosokká kinevezendőket; megjegyeztetvén itt, hogy ezen egyéneknél a magyar nyelv tudása kevésbé szükséges, mint inkább a tárgy-avatottság. —

Csernovics Péter k[irályi] biztos mellé báró Jovics⁶ nyugalmazott vezérőrnagy küldetvén ki, pótlólag következőkben utasítottatott:

1. A magyarországi határőrvidékeken az álladalmi közmunkák tekintetében magát tájékozni igyekezzék, s a határőrvidékiek meghallgatása után tegyen jelentést, miképen lehetne azokon a törvényhozás útján könnyíteni, addig is az aerarialis munkákat, melyek robottermészetűek, szüntesse meg, s tegye biztossá a határőrvidékieket, hogy mindazon könnyebbítésekben részesíttetni fognak, melyekben az ország többi lakosai.

2. Adja tudtára a határőrvidékieknek, hogy az ország jövedelmeinek rendezése az országgyűlésre tartozván, a ministerium el van határozva a jövő országgyűlésen a só árának tetemes leszállítását javaslatba hozni, hol már a határőrvidékiek követeli is jelen lesznek.

3. Ha valamely község panaszt tenne, hogy a legelőjök megszorítva van: mindamellet, hogy az erdőkben az erdési szabályok szerint a legelés az erdők kára nélkül megtörténhetik, a k[irályi] biztos a sérelmet orvosolja.

[7.] Jövendőre a „részek” „kapcsolt országok”-nak nevezendők s Szerém, Pozsega, Verőcze vármegyék név szerinti külön nevezése, amennyire lehet, mellőzendő.⁷

A határőrvidékiek szabad költözködését illetőleg: a hadügyminister az illető parancsnokságot oda fogja utasítani, hogy mindazoknak, kiket a hadi szolgálat nélkülözhet, akadály ne tétessék; egyébiránt pedig az illető k[irályi] biztos elébe azon határőrvidékiek terjesszenek javaslatot, miképp lehetne a szabad költözködést könnyíteni, az ipar, kereskedés és mesterségek üzésére [az engedély] általánosan megadatván.

A péterváradai parancsnoknak⁸ tudtára adatott, hogy miután híre jött, miként a péterváradai vár már ellenségesen megtámadtattott, azon vár védelméért ő életével s becsületével tartozik kezeskedni, miért is annak megtartására nézve katonai kötelességéhez képest mindent kövessen el, s a védő hadi népet ágyúk fedezésével is biztosítsa.

Közölvén a király a külügyminister útján azt, hogy a bécsi hadügyministerium a határőrvidékeken a 4-ik zászlóalj felállítását nemcsak tervezte, de meg is rendelte; a külügyminister utasított, miszerint eszközölje, hogy a bécsi hadügyministerium mind valahára a magyar hadügyi dolgokba avatkozásra nézve engedelmességre szoríttassék; egyszersmind pedig a bécsi hadügyministeriumnak értésére adatni rendeltetett, miképp a magyar ministerium nem titkolhatja csodálkozását azon, hogy a bécsi hadügyministerium a magyar hadügyi dolgokbani intézkedésekkel felhagyni még mindig nem akar, holott maga a mostani bécsi minister közölte a fejedelemnek azon legfelsőbb parancsát, hogy a törvények értelmében a magyar hadi ügyekről a magyar ministerium kizárólag rendelkezhetik, miért is a 4^{ik} zászlóalj felállítását, mint a jelen körülmények között veszélyest a magyar hadügyminister által tüstént el is tiltotta, s további rendeletig felfüggesztette.⁹

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 155. sz.; *Thim* 171. sz.

b)

1.

Kivonata az 1848diki Május hó 30kán Pesten tartott ministeri tanácsülés jegyzőkönyvének

[8.] Csernovics Péter temesi gróf, főispán és királyi biztos felhatalmaztatik, hogy a maga körében valamely általa kiszemelendő alkalmas helyen toborzót állítson.

— Erre nézve a szükséges pénzutasítást a pénzügyi minister megteendi; a toborzási utasítással pedig a nemzetőrségi kormány¹⁰ által el fog láttatni.

.....

A hadügyi-minister a bánsági, és péterváradai főhadai kormányokat oda fogja utasítani: hogy Csernovics Péter temesi gróf, főispán és kir[ályi] biztosnak a Temesvárott és Péterváradon létező fegyverek hiteles összeírását átszolgáltattván, az általa kívánandó fegyvermennyiséget is tüstént adják át néki s annak biztos tovaszállításában minden segedelemmel legyenek; — továbbá nemcsak kellő hadisegélyt rendeljenek mellé, hanem egyebberánt is mit a közjó érdekében rendel, annak foganatosításában s teljesítésében segédkezet nyújtsanak. —

Báró Jovics nyugalmazott vezért, ki Csernovics Péterhez mellettesül [adlatus] adatik, szinte a hadügyi-minister fogja utasítani.

Térey Ignác m[iniszter]e[lnöki] fogalmazó

Eredeti jegyzőkönyvi kivonat. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 155. sz.

2.

Kivonat az 1848-i május 30-kán Pesten tartott ministeri tanácsülés jegyzőkönyvéből

2. Az országos budget kidolgozása tekintetéből határozott: hogy mindegyik minister saját tárczájának hivatalos költségvetését a pénzügyi ministeriumhoz mielőbb adja be.¹¹

Jászay Pál minist[er]eln[öki] titoknok

Eredeti jegyzőkönyvi kivonat. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.)

3.

Kivonata az 1848-i május 30-kán Pesten tartott ministeri tanácsülés jegyzőkönyvének

1. Kérdésbe hoztván a honvédelem rendszerítése, miszerint a közelebbi országgyűlés eleibe legalább elvileg terjesztethessék;

A hadügyminister megbízatik, hogy e részben az idő rövid volta miatt egyelőre a Magyarországon és kapcsolt országokban tanyázó katonaság költségvetését mielőbb dolgozza ki s közölje a Pénzügyminisztériummal.^{12 a}

Jászay Pál minis[ter]eln[öki] titoknok

Eredeti jegyzőkönyvi kivonat. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Pénzügyi elnöki iratok (H 20.) 1848: 665. P. M. sz.

17.

BUDAPEST, 1848. JÚNIUS 1.

Kivonatja az 1848-i június 1-jén Pesten tartott ministeri tanácsülés jegyzőkönyvének

1. Csányi László jelentése következtében határozott: hogy rendelkezése alá Tolna, Baranya és Somogy vármegyék biztosítása végett 3—4000 katonaság adassék. Az e részben szükséges intézkedést a hadügyi minister fogja megtenni; utasítással a belügyminister látja el.¹

Jászay Pál ministerelnöki titoknok

Eredeti jegyzőkönyvi kivonat. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.)

18.

BUDAPEST, 1848. JÚNIUS 2.

1.

Kivonat az 1848-ki Június 2kán Pesten tartott ministeri tanácsülés jegyzőkönyvéből

Dalmátországba a ministerium részéről főesperes kiküldetik, s amennyiben ezáltal állása veszélyeztetnék, iránta a ministerium által biztosítottatik. Kiküldetése felől a belügyminister fogja tudósítani, ki egyszersmind utasítással is ellátja.¹

Jászay Pál ministerelnöki titoknok

Eredeti jegyzőkönyvi kivonat. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.)

2.

1. A fennforgó körülmények tekintetéből néhány gőzhajónak vásárlása szükségesnek találtatván, gróf Széchenyi István közlekedési és Mészáros Lázár hadügyi ministerek megbíztatnak: hogy a gőzhajó-társaságtól a status részére 4-ig terjedő alkalmas gőzhajót megvegyenek.²

Jászay Pál ministerelnöki titoknok

Eredeti jegyzőkönyvi kivonat. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Közmunka- és Közlekedési elnöki (H 31.) 1848:207. eln. sz.

BUDAPEST, 1848. JÚNIUS 6.

a)

[2.] *Június 6-kán* tartott ministertanácsülésben felolvastatott Csányi László kormánybiztos jelentése f. hó 3-ról, melyben a Dráva mellett tornyosodó veszélyeket élénk színekkel festette,¹ s ennek kapcsolatában Mészáros Lázár hadügyminister a Szeged táján alakítandó tábor tervét előadván, végre báró Puchner erdélyi főhadi kormányzónak május 28-kán kelt abbeli válasza olvastatott fel, mely szerint ő Erdélyből jelenleg semmi hadi segéderőt nem nyújthat.

A nádor kir[ályi] helytartó megkéretni határozatott, hogy a jelen rendkívüli körülmények között, miután a fejedelem az uralkodás székhelyéről Bécsből Innsbruckba távozott, s így a vele való értekezés tetemesen megnehezítettett, eltérve a különben követendő rendes úttól, a nádor, mint a király teljes hatalmú helytartója, magát a hazában bennlevő katonaságra nézve mindennemű rendelkezéseknek, különösen pedig azoknak is tetteges és mielőbbi gyakorlatába tegye, melyeket a király magának megtartott;² futár által értesítvén a királyt utólagos jóváhagyásának kikérése mellett, afelől, hogy a ministeriumnak legtávolabbról sincsen gondolatában az ő jogait bármi részben is csonkítani,³ hanem tekintve a körülmények parancsoló fontosságát, s magának a dynastiának is veszélyeztetését, e rendelkezésének foganatba vételét addigis, míg őfelsége adott királyi szavához képest Budára mielőbb lejöve, az uralkodást bent e honban vezethetné, halaszthatatlanul szükségesnek tartja.

Parancsolja egyszersmind meg a nádor mint a királynak mármost Erdélyre nézve is teljes hatalmú helytartója⁴ báró Puchner erdélyi főhadi kormányzónak, hogy jövendőre minden katonai s hadi rendelkezésekre nézve a magyar hadügyi ministertől függ, — a fennérintett körülmények miatt pedig az egész Erdélyben létező katonaságnak felét Magyarországra tüstént küldje ki.

A magyar sorkatonaság buzdítása s a nemzet s haza iránti szeretetének ébresztése végett a 4^{ik} zászlóaljknak felállítása megrendeltetett, azon hozzáadással, hogy az országgyűlés által 1840-ben állítottak biztosítsassanak a ministerium részéről, miszerint törvényes idejük lejártával okvetlen el fognak bocsáttatni, az újonnan kiállítandók ideje pedig szállíttassék le a mostani önkénytes honvédek 4 évi szerződési idejére, s fizetések ezekével egyenlőre emeltessenek. —

A német szövetségi gyűlésre Frankfurtba küldött⁵ Pázmándy Diénes és Szalay László követek jelentése,⁶ úgy a Konstantinápolyban lakó magyaroknak a külügyministerium útján érkezett kérelme⁷ kapcsában a kereskedelmi minister megbízott, hogy Serviába, Moldvába, Oláhországba és Konstantinápolyba Magyarországról részéről consulokat nevezzen. —⁸

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 168. sz.

b)

Kivonat az 1848diki Június 6kán Pesten tartott ministeri tanácsülés jegyzőkönyvéből

2. [Megegyezik a Vörös Antal-másolat szövegével]

4. Csányi László eddigi biztossága nemcsak újólág megerősítettén, sőt az még kiebb terjesztetén, a pénzügyminister által rendelkezésére 100.000 e[züst] ft. fog küldetni, — azon utasítással: hogy eddigi költségeit számítsa fel; miről a belügyminister által fog tudósíttatni.⁹

6. Az országgyűlés közeledése s a veszélyek növekedése miatt a ministerium a nemzetőrsereg összeírását be nem várhatván, az őrnagyok haladék nélküli kineveztetését,¹⁰ s főként a pesti nemzetőrseregnek mielőbbi felfegyvereztetését elhatározta, — megbízta egyszersmind a hadügyministert, hogy 100.000 kaszát¹¹ védelmi fegyverre alakíttasson, s a rendkívüli körülmények tekintetéből, az országban a nemzetőröket addig, míg rendes fegyverekkel elláttathatnának, vadász fegyverekkel is láttassa el. Mire nézve a belügyminister, báró Baldacci ezredessel¹² egyetértőleg a megyei főispánokat szólítsa fel: válasszanak ki minden megyében alkalmas egyéneket, kik az ily vadász fegyveres csapatokat alakítsák. Erről a ministerelnök is tudósíttassék.

Jászay Pál ministerelnöki titoknok

Eredeti jegyzőkönyvi kivonat. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 168. sz.

20.

[BUDAPEST], 1848. JÚNIUS 18.

Ministeri tanácsülés:

Külügyminister herczeg Eszterházy Pál Innsbruckból június 15-kén kelt, s futár által küldött levelében¹ értesíti a ministeriumot következőkről.

1. Hogy őfelsége súlyosan megbetegedett, úgyhogy orvosai tanácsára ágyban maradni kénytelen, s emiatt Morvából f. hó 14-kén Innsbruckba érkezett küldöttséget sem fogadhatá el.

2. Mivel könnyen megtörténhetik, amiként őfelségének felgyógyulásához hetek, sőt hónapok is kellenek, őfelsége az austriai ministerek javaslatára öccsét főherczeg Ferencz Károlyt az austriai országgyűlés megnyitására, de egyszersmind az austriai tartományoknak saját legmagasabb nevében átveendő ideiglenes kormányzására mint alteregot felhatalmazta.

3. Hogy a külügyminister akkor, midőn a fentebbi tárgy felett folytak a tanácskozások, kijelentette: miután a fennálló törvények szerint Magyarország és ahhoz kapcsolt részekre nézve őfelsége betegsége esetében más alterego nem lehet, mint az ország nádora, kit mint királyi helytartóját az 1848:3^{ik} tcz. által őfelsége máris a végrehajtó hatalom gyakorlatával megbízta: az érintett ideiglenes kir[ályi] meg-

hatalmazás csak az austriai tartományokra terjedhet. Mely észrevételére az innsbrucki tanácsban kifogás nem is volt. Ő tehát e részben a ministeri tanácstól utasítást kér.

4. Kérdést teszen a ministeriumnál, vajjon a magyar országgyűlés megnyitására főherczeg Ferencz Károly küldessék-e ki, mint kir[ályi] biztos vagy pedig ez a megnyitási szertartás a nádor mint alterego tulajdonihoz tartozik?

5. Jelenti, hogy a kapcsolt részekből folyó hó 14 s 15-kén két rendbeli követség jelent meg; egyik a Karloviczi érsek Rajacsics vezérlete alatt, Szerém vidékéről, mely a Karloviczi lázas választások helybenhagyásáért esedezik;² másik Horvátországból, melynek vezére báró Jellacsics bán leend, ki azonban még Innsbruckba nem érkezett.³

6. Jelenti, hogy főherczeg János azon esetben, ha a magyar ministerium és Horvátország küldöttekét küldenének Innsbruckba a fennforgó zavarok kiegyenlítése végett, a közbenjárást elvállalná.

7. Jelenti, hogy a hadügyministeriumhoz szóló rendeletet, melyről az austriai ministeriumhoz is küldetett értesítés, őfelsége aláírta.⁴

8. Hogy őfelsége hasonlóul aláírta az erdélyi országgyűlésről felterjesztett 3^{ik} t. czikket is,⁵ s azt a ministeriumnak megküldi.

Határozatott:

Az 1° pontra: fájdalmas érzéssel értette a ministerium őfelségének súlyos betegségét, de bízik az isteni gondviselésben, hogy őfelségének kívánt egészsége rövid időn ismét visszatér, s így őfelsége azon ígését, mikint az országgyűlést önszemélyében nyitandja meg, talán teljesítheti. Megkérte tehát a ministerium a nádort, hogy gróf Széchenyi István és b[áró] Eötvös József ministerekkel Innsbruckba siessen, s ott, ha őfelségének egészsége addig javult volna, őt a ministerium s az egész nemzet nevében legbuzgóbb hódolattal kérjék meg, hogy bennünket legmagasabb személyével szerencséltesen, s az országgyűlést, hacsak lehet, ő maga nyissa meg.⁶

A 2^{ik} pontra: Miután Ferencz Károly főherczeg egyedül az austriai tartományokra lön kinevezve őfelsége által alteregonak, az ellen a magyar ministerium semmi észrevételt nem tehet.

A 3^{ik} pontra: Azon nem reménylett szomorú esetre, ha őfelségének egészségi állapota nem javulna, s ő mind az oly igen nagy fontosságú leutazásában, mind az uralkodás magas gondjainak s terheinek viselésében betegsége miatt egy ideig gátolva volna, alaposnak tartja a magyar ministerium a külügyminister azon nézeteit, hogy Magyarorszáiban törvényünk szerint csak az ország nádora s kir[ályi] helytartó főherczeg István ruháztatik fel a szükséges főhatalommal. Ugyanazért egyenesen és az esetre megküldi a ministerium az őfelsége által kiadandó kir[ályi] leiratnak javaslatát. E kir[ályi] leiratban őfelsége mind az országgyűlésen alkotandó törvények helybenhagyására, és ha addig őfelsége fel nem gyógyulna, szentesítésére, mind pedig a végrehajtó hatalom körében szükséges kinevezéseknek s rendelkezéseknek teljesítésére megbízza ideiglenesen főherczeg nádor kir[ályi] helytartót. E leirat egyenesen az országgyűléshez leszen intézendő; de egy másik hasonló tartalmút a nádorhoz is kell küldeni.⁷ Sem szükségesnek, sem czélszerűnek

nem látja a ministerium, hogy a leiratokat a ministerek előre aláírják, mert könnyen úgy tüntethetnék fel, mintha arra öfelségét éppen a ministerium akarná rávenni. Jobb lesz azt öfelsége által aláírni, aztán az ellenjegyzést minden minister megteheti, s a lepecsételést itt is megtörténhetik.

A 4^{ik} pontra: Szoros forma szerint az országgyűlés megnyitását is az ország nádorára lehetne bízni, de éppen a horvát viszonyokat és a mindenféle ártalmas gyanúsításokat tekintve, nem lesz czélszerűtlen, hogy az országgyűlés megnyitására Ferencz Károly főherceg bízassék meg. Erről is két királyi leirat szükséges, egyik az országgyűléshez, másik magához főherceg Ferencz Károlyhoz; ezeket is megküldi a ministerium. Az ellenjegyzések ezekre nézve is öfelsége aláírása után tétethetnek meg. A trónbeszédet, melyet a főherceg fog mondani, szintén megküldi a ministerium.⁸ Ezeket felül a jövő országgyűlésre a főrendi tábla elnökéül Majláth György országbíráját,⁹ alelnökül báró Perényi Zsigmondot terjeszti fel a ministerium.

Az 5^{ik} pontra: Reméli a ministerium, hogy a kapcsolt részekből és Szerém vidékéről felment küldöttségeket a törvény iránti engedelmességre intve fogja a fejedelem alaptalan kérelmekkel elutasítani.

A 6^{ik} pontra: A horvátországi dolgok oly fokra hágtak már, hogy azok iránt a ministerium felhatalmazott megbízottjai által alkudozásokba nem bocsátkozhatik. Horvátországnak nem törvényes gyűlésén, melynek tartását öfelsége is eltiltotta, ki volt mondva a Magyarországtóli elszakadás; a dolgok ily állapotában pedig a ministerium, mely a fennálló törvényekhez ragaszkodott mindenkor, semmi kötelező lépést nem tehet. A közellevő országgyűléstől függend a horvát viszonyok kiegyenlítése iránt intézkedni, és nem kételkedik a ministerium, hogy az országgyűlés igazság és méltányosság alapján a horvátok kívánatait teljesíteni, amennyire azok Magyarország és Horvátország kölcsönös és igazságos érdekeinek sérelme nélkül történhetik. — Főherceg Jánosnak közbenjárását arra óhajtja leginkább a ministerium, hogy a Horvátországban felizgatott kedélyek megnyugtatását eszközölné, s azon álnok rágalomnak, mintha mindaz, mi a törvényben, és öfelségének a törvény nyomán kiadott legfőbb rendeleteiben foglaltatik, nem öfelségének önkényes szabad akaratja volna, s mintha a Horvátok ellenszegülését öfelsége s az uralkodó ház is helyeselné, magas befolyásával és szavával eloszlatni, s eképpen a békét s egységet előmozdítani kegyeskedjék. —¹⁰ Ha e hiedelem s ámitás eloszlott, minden egyéb nehézségeket könnyebb lesz elhárítani. Külügyminister úrtól pedig szívesen veendi a ministerium, ha értesítést küld a Horvátoknak valóságos kívánatairól.

A 7^{ik} pontra: A királyi rendelet a hadügyministeriumnak kiadatott.

A 8^{ik} pontra: A választási törvény szentesítettvén, minden egyéb kérdések most már a közös törvényhozáshoz tartoznak. A főherceg nádor a belügyminister ellenjegyzése mellett erről az erdélyi országgyűlést értesíteni. — A kormányzás átvételére királyi biztos küldetik. —¹¹

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 205. sz.

21.

[BUDAPEST], 1848. JÚNIUS 21.

Ministeri tanácsülés.

Bosnia és Serbia fele a kaszakivitel eltiltatott. Eszterházy herceg Külügyminister értesíti a ministeriumot, miszerint főherceg János arra lőn a ministerium által felkérve, hogy a magyarokkal és Horvátokkal alkudozások útján kiegyenlítést eszközöljön, s e végre János főherceg fel is akarja szólítani a bánt, és horvát küldötteket, adják elő kívánataikat, s a ministeriummal is akarja azokat közleni, mintegy a tractatus megkezdése végett.

A ministerium nem azt kívánta, hogy a ministerium között [sic!] kölcsönös alkudozások útján eszközöljön a főherceg egyezkedést, hanem azt, hogy János főherceg, mint kinek a határőrségre legnagyobb befolyása volna, Horvátországba menjen; ott azon álhíreket, mintha a fejedelem nem szabad akaratból, hanem mintegy kényszerítve egyezett volna meg a magyarországi törvényekben, s azért a fejedelem is helyesli mindazt, mit a bán tesz, egyenesen rágalomnak nyilatkozatva, oszlassa el, s ekképpen a Horvátokat, kivált a határőrséget nyugtassa meg, s csillapítsa le. Olyan alkudozások tehát a bánnal és horvátokkal, minők — úgy látszik — a János főherceghez írt felszólításban foglaltatnak, nem voltak a ministerium szándokában, nem is lett volna hatalmuk ily alkudozásokra.¹

.....

Pulszky Ferencz külügyministeri alstatustitkár kérdést tett: a csehek irányában neutraliter viselje-e magát, vagy a német érdekeket pártolja?

A német érdekeket a sláv érdekek túlnyomóságának feláldozni káros volna Magyarországra is; ugyanazért oda utasított, hogy működjék, miszerint a német érdekeket a slávok el ne nyomják.

Azon magyarországi izgatóknak, kik Csehországban Magyarország nevében vakmerősködnek izgatni, eltávolítását, sőt elfogatását is eszközölje.²

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 218. sz.

22.

[BUDAPEST], 1848. JÚNIUS 26.

a)

Június 26-án tartott ministertanácsi ülésben:

Azon gyakori érintkezések, melyekben hazánk az aldunai tartományokkal van, főként a jelen kétes körülmények között, elkerülhetetlenül szükségessé tevén, hogy

Magyarország részéről Jassyba, Konstantinápolyba, Bukarestbe és Belgrádba külön consulok s illetőleg agensek küldessenek, a külügyminister felszólíttatni rendeltetett, miszerint az említett consuli s agensi állomásoknak az illető tartományok részéről elismerését diplomaticai úton [sic!] haladék nélkül eszközölje; — efelől a ministeriumot azonnal tudósítsa, addig is pedig miután a legközelebbi hivatalos tudósítások szerint a serviai harambasa¹ Moldvabányát² azon esetre, ha az ottani nemzetőrség a fegyvert tüstént le nem teszi, rombadöntéssel fenyegeti: — a dolgot oda vezesse, hogy a serviai kormány részéről minden ily ellenséges merények szigorúan eltiltassanak, innen is indíttatván rögtön valamely alkalmas egyén, ki ezen s ehhez hasonló egyéb mozgalmak iránt a szerb kormánynál panaszt emeljen. —

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 227. sz.

b)

Június 26ⁿ

Elnök: gr. Batthyányi

Kossuth, Deák, Szemere, Klauzál, Mészáros

Tollvivő: Jászay

Kérdésbe hozatván: vajjon a külügyminister által közelebb Innsbruckból (*küldött tudósítások*) a horvát ügyben küldött tudósítások hírlapok útján közöltessenek-e? határozatott: hogy (*mindazok*) rövid elővázolata mellett annak, mit a ministerium e részben (*részéről*) a békés kiegyenlítésre nézve eddig tett, mindazon tudósítások historice elősoroltatván, a hírlapokban azon nyilvánítással közöltessenek, hogy a ministerium a horvátoknak minden törvényes és méltányos kívánatait teljesíteni s mik hatáskörét felülmúlják, azok iránt a közeledő országgyűlés eleibe kedvező törvényjavaslatokat terjeszteni, s addig is az igazságos kiegyenlítést mindenekelőtt felkarolni kész, — részéről azonban semmit, mi az ország s a korona integritásának fenntartására, mi a honvédelem és a csend, rend s közbátorság biztosítására megkívántatik, el nem mulaszthat s függőben nem tarthat. Mikről elnökileg a külügyminister is értesíttetni rendeltetett.³

[A továbbiakban megegyezik a Vörös Antal-másolat szövegével]

Eredeti fogalmazvány filmmásolata. ÖStA, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Geheimakten, Karton 44. fol. 106. — MOL, Filmtár, X 889. W 2491/3.

[BUDAPEST], 1848. JÚLIUS 5.

Július 5-kén tartott ministertanácsban a kir[ályi] helytartó nádor elnöksége alatt, az országgyűlési trónbeszédnek a külügyekre, különösen az olaszországi háborúra vonatkozó része végtanácskozás alá vétetvén:

A ministeri tanács tekintetbe vevén az országnak több oldalról megtámadott állapotát, és tekintetbe vevén azon körülményt, hogy az ország épsége- s önállásának és szabadságának biztosítása a védeszközök kiállításában, az országgyűléstől rendkívüli áldozatok igénybevételeét teszi szükségessé: a hazát fenyegető veszélyek elhárításának kötelessége tehát mindenen felett azt parancsolja, hogy a trónbeszédben semmi olyas ne mondassék, ami az indulatok felzaklatásával a haza megmentésére szükséges védeszközök gyors és lelkesült kiállításában akadályul szolgálhatna, abban állapodott meg, hogy a kir[ályi] helytartót megkérje, miszerint az olasz dolgokra vonatkozólag a trónbeszédben egyszerűen azon tények megemlítésére szorítkozzék, hogy a Lombard-Velencei királyságban, hol a fejedelemnek seregeit a szardíniai király s némely más olasz hatalmasságok seregei is megtámadák, a háborút még bevégezni nem lehetett.

Midőn azonban a ministerium a kir[ályi] helytartónak ezen javaslatot teszi, egyzersmind közakarattal jegyzőkönyvbe iktatni elhatározá, mikint ezt korán sem kívánja oly értelemben vétetni, mintha a *pragmatica sanctio*ból, melynek alapján a birodalom kapcsolatának épségben tartását az 1848:3^{ik} t. cz. 2^{ik} §-a is¹ kikötötte, Magyarországra háruló azon kötelezettséget, miszerint a fejedelemnek külmegettámadás ellen védeni tartozik, kétségbe vonni akarná.

Sőt inkább az öfelsege iránti hűségre s törvény iránti engedelmességre letett esküje szerint kinyilatkoztatja a ministerium, hogy mihelyt a magyar koronának territorialis épsége tökéletesen biztosítva, annak területén, a kapcsolt országokat s a határörvidékeket is világosan ideértve, a rend és törvényeink iránti engedelmesség helyreállítva, és bátorságba helyezve, nemkülönben hazánk törvényes önállása és szabadsága minden csorbítási törekvések felhagyásával tökéletesen megóva, s az austriai kormány részéről is, jogszerűség, igazság s a köztünki szövetség természete szerint nyíltan és minden kivétel és hátratarított gondolat nélkül elismerve, — szóval, hazánknek és királyunk koronájának materialis és moralis integritása teljes biztosságba helyezve lesz, — a ministerium összesen és egyenkint az országgyűlés irányában állását is kész ahhoz hozzá kötni, hogy az országban rendes hadseregnek azon része, mely az országban rendnek, békének, s a nemzet jogainak és szabadságának védelmére nem szükséges, a királynak külmegettámadás ellen dispositójára bocsáttassék a *pragmatica sanctio* értelmében.

És midőn János főherczeg különös meghívása következtében Gróf Batthiányi Lajos miniszerelnök a kir[ályi] helytartóval a horvát bonyodalmak iránti személyes értekezés végett most Bécsbe megyen, s külügyministeriumunkat János főherczegnek Június 27-kéről, s az austriai ministeriumnak Június 29-ről kelt közlései

tárgyában a ministeriumnak Július 4-kéről kelt állapotásai² nyomán személyes befolyásával támogatandja: a ministerium egyszersmind megbízza a ministerelnököt, hogy a fentebbi pontban foglalt ígéretet a szükséghez képest kijelenthesse, s János főherceget, mint császári képviselőt, és az austriai ministeriumot figyelmeztesse, mikint ezen ígéretnek valóstítása már most szoroson attól függ, hogy az austriai ministerium azon barátságatlan politicat, melyet irányunkban követni látszik, nemcsak merőben barátságossá változtassa, hanem a császári hatalom, s a dynastia minden tagjai is sikeresen közredolgozzanak, hogy a magyar korona területén, a törvényeink iránti hű engedelmesség s rend és béke mihamarébb helyreálljon, s hazánknek törvényes önállása s szabadsága minden tekintetben, a pénz és hadügyek önálló, független, és minden idegen avatkozásoktól ment kormányzatát is világosan ideértve, nyíltan, őszintén elismerve s megőve legyen; annyival inkább, minthogy a ministerium az összes nemzettel egyetértőleg változhatlanul el van határozva a magyar nemzetnek a király által is szentesített önállásából, jogaiból és szabadságából semmi áron egy hajszálnyit sem engedni, s a szövetséges barátságra hasonló barátsággal, ellenségeskedésre jogszerű visszatöréssel felelni.

Midőn azonban a ministerium az országban rend és béke biztos helyreállításának s az ország önálló materialis és moralis épségének biztosítása esetére a fejedelemnek külmegettámadás elleni ótalmazására a *pragmatica sanctio* értelmében ígérkezik, világosan megjegyezni kívánja, mikint az ellen, hogy ezen ígéret a Lombard-Velencei olasz nemzet elnyomásában részvét szándokára magyaráztassék, világosan tiltakozik, s ez ügyben csak arra lehet a fentebbi esetben segédkezet nyújtani hajlandó, hogy a Lombard Velencei nemzettel oly béke s egység megkötése eszközöltessék, mely egyrészt a király méltóságának, másrészt az olasz nemzet jogainak, szabadságának s méltányos kívánatainak egyaránt megfelelel. —

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *Közlöny*, 1848. júl. 22. (43. sz.) 189—190.; *KLÖM XII*: 261. sz.

24.

[BUDAPEST], 1848. JÚLIUS 8.

Ministeri tanácsülés:

Szóba hozatván Kossuth Lajos pénzügyminister által azon körülmény, miszerint a trónbeszédre adandó válaszfelirati vitatkozások előtt kívánna a katona és hitel megadását eszközölni: a ministertanács ezen javaslatot elfogadván, a kérdésben levő tárgy indítványba hozatalára Kossuth Lajos pénzügyminister bízott meg. —¹

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII*. 272. sz.

[Budapest], 1848. július 9.

Július 9-kén tartott ministertanács-ülésben felolvastatott a nádor kir[ályi] helytartó levele,¹ mely által tárgyalás végett közli János főhercegnek a nádorhoz f. hó 4-kéről intézett aziránti iratát, hogy a Magyar és Horvátország között czélba vett kiegyenlítés eszközlése végett a horvátok ellenében semmi ellenséges megtámadások ne tétessenek, és a horvátországi és határőrvidéki ezerek pénztárainak dotatioja felől a ministerium mielőbb gondoskodjék, különben ennek elmulasztása ingerlő ellenségeskedésnek fogna tekintetni.

Mi az ellenséges megtámadás felfüggesztését illeti, a kiegyenlítés kérdésében a miniszerelnök éppen Bécsben levén, ő a teendőkkel meg van bízva;² a horvátországi és határőrvidéki ezerek pénztárainak dotatioját illetőleg pedig, miután Horvátország s a határőrvidékek magokat Magyarországtól tetteleg s önkényesen elszakasztották, és minden érintkezést megszüntettek, a ministerium Magyarország nyílt ellenségeinek pénzt nem szolgáltatathat. —³

Az erdélyi szász nemzet óvást tett aziránt, hogy míg az unió felől hozott törvény öfelsege által nem szentesíttetik, a ministerium a szászokra nézve minden tetteleges intézkedésekkel hagyjon fel.

Az unio iránti törvény öfelsegéhez már felküldtven, s annak szentesítése minden órán várattván, a szász nemzet óvását a ministerium tudomásul vette, kijelentvén, miszerint távol sincsen szándokában a szász nemzet jogait bármiképpen csorbítani, a királyi biztos kiküldését azonban elkerülhetetlenül szükségesnek tartotta. —⁴

Ugyanez alkalommal felolvastatott az austriai consulnak Jassyban f. e. június 28-kán kelt tudósítása, mely szerint az orosz hadsereg azon napig Moldvába még be nem nyomult. —

Az oláhországi mozgalmak, s a külügyminiszernek aziránti levele⁵ következtében, hogy az orosz ministerium némely oláh bojároknak Erdélyből kitiltását eszközöltetni kéri, kiknek ottani megszenvedése az orosz hadsereg benyomulását leginkább előidézhetné: a külügyminiszernek megiratni határoztatott, hogy a ministerium az oláh menekvőknek helyet adni tartozik, de megtette a rendelést, hogy azok az oláh határszélektől távozzanak, s reményli, hogy emiatt oly országtól, mellyel a magyar birodalom barátságban él, ellenséges lépéseket nem fog tapasztalni. Intézkedés tétetett aziránt is, hogyha az oláh bojárok Erdélyben Oláhország részére katonákat toborzanának, ezen toborzás rögtön és szigorúan akadályoztassék.⁶

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 275. sz.

[Budapest], 1848. augusztus 12.

Ministeri tanácsülés:

Csányi László drávidéki k[irályi] biztos e hónap 10-kéről kelt tudósításában k[irályi] biztosi hivataláról lemond azért, mert Ottinger vezérőrnagy azon parancsolatot adta ki, miszerint seregünk fegyverét Jellacsics ellenében még akkor se használja, ha a horvátok minket megtámadnának.¹

Ezen jelentés folytán a ministerium olymódon intézkedett, hogy Juck ezredes,² ki jelenleg Ó Becsén van, hacsak ellenség előtt nem áll, s ekképpen helyét veszély nélkül elhagyhatja, rögtön induljon a Dráva vidékre Ottingertől a vezérséget átvenni, addig pedig, míg ez megtörténhetnék, Melczér ezredes és álladalmi titkár fog ideiglenesen leküldetni.³

Csányira nézve határozatott, hogy állomása megtartására a haza szent nevében felszólíttassék.

Szóba hozatott még az ország jelen nehéz helyzete, az e tekintetben követendő politica, azon rendkívüli rendszabályok, melyek az ország megmentésére elkerülhetlenek.

Miután a mindenfelőli ármány és árulás közepette még attól is lehet tartani, hogy a dolgok régi rendének visszaállítását erőszakkal is megkísérendik, ezen értekezések nyomán némelyek szükségesnek tartották a ministerium abbeli nyilatkozatát, miszerint ha a haza épsége feltételezné, a maga tárczáját minden minister tegye le. —⁴

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 380. sz.

[Budapest], 1848. augusztus 14.

August. 14-kén tartott ministeri tanácsülésben határozatott: miszerint törvényjavaslat készíttessék aziránt, hogy azon magyar katonaság, mely nem Olaszországban, hanem a többi austriai tartományokban van, azonnal berendeltessék, mi ellenben a bennlevő austriai katonákat kieresztjük, ha ellenségeink s a pártütők ellen csatázni vonakodnak.¹

Bejövén az ezeredek a hadminister biztosságot nevezend ki, mely a tiszteknek kérdést teend, valjon az alkotmányos esküt letenni, s minden ellenségeink ellen harcolni készek-e? — ellenkező esetre a leköszönésre lesznek felhívandók. Ugyancsak ezen kérdések lesznek intézendők a Drávai táborban levő tisztekhez is, s akik netalán ennek folytában leköszönnének, azoknak helye azonnal betöltendő.

Melczer ezredes utasított, hogy Jellasiccsal magát érintkezésbe tegye, s kérdezze meg őt aziránt, hogy a Varasdra összehúzott nagy katonai erő mire való? mi a célja? és az összeütközés kikerülése végett szedessék fel a varasdi híd, mire ha nem állana reá Jellasics, azt rontassa össze, úgy azonban, hogy ez meggátolhatlanul végrehajtsák, következőleg e lépés bekövetkezéséről Jellasicch eleve ne értesítsék, ha attól lehet tartani, hogy ezt erőszakkal is igyekeznék meggátolni. Valószínű levén azon cseletség mellett, melyet eljárásában Jellasics követ, hogy ő katonai erejével a Dráván átlép, — azért azon vidéki megyék felhívandók oly intézkedések tételére, melyek szerint a nemzetőrök védelmi kiállásra készek legyenek s a netaláni berontás esetében fegyvert fogjanak.²

A külügyminister jelentése következtében Novák Lajos sorjegyző, ki a magyar elleni illyr proclamatiot terjeszté, s körülte dolgozott, hivatalától elmozdítottatik, s avégett, hogyha pörbe fogandó, pörbe fogattassék, az igazságügyminister megbízatik. —³

Intézkedés rendeltetett tételni, miszerint az alvidék azon ráczainak, kik nyugodtak, csendesek, s hívek, tudokra adassék, hogy semmi bántalomtól se féljenek, miután még a rögtön megtérők is bocsánatban fognak részesítettetni. —

Vörös Antal egykorú másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 387. sz.

28.

Budapest, 1848. augusztus 25.

Ministeri tanács.

Aug[usztus] 25., 1848.

Jelen voltak mindnyájan, a Budapestben székelő ministerek. A ministerium egyesített kívánatának engedve, a hadügyminister még holnap le fog utazni a Bács megyei táborba, hogy ott nagyhatású jelenlétével és befolyásával a sükert biztosítsa.¹

F. e. September 17^{ke} tűzetik ki az országgyűlés berekesztésének határnapjául. Midőn ezt Ő Főlsége kegyesen tudatja az országgyűléssel, egyszersmind biztosítani fogja arról is, hogy a berekesztést saját legmagasb személye jelenlétével fogja ünnepélyesíteni.²

A Horváth ország s M[agyar]ország közti viszonyok azon szabályozására, mely talán képes leend az ottani ingerültséget lecsillapítani, törvényjavaslatot kell az országgyűlés elébe terjeszteni. Ennek kidolgozásával az igazságügy és belügyminister bízatnak meg.³

Bécsben a külügyministerünk által komoly és határozott felszólalás⁴ teendő aziránt, hogy a Szerviai kormány hadat nekünk nem üzent, és a szerviánusok földünkön, ellenünk, nyílt hadat folytatnak. Amennyiben az idegen hatalmaknál

közvetlen képviselve még nem vagyunk, s a külügyi ilyen képviselők az austriai kormánnyal vannak állandóbb kapcsolatban, *itt* oly lépést kell tennie (a szerb kormánynál a szerb hadakozó rablók iránt;), mely a sanctio pragmaticából is következik.

Az austriai tartományok kormányzóival a levelezés még most, míg az anyai zavarokból kibontakozunk, magyarul folytatandó ugyan, hanem német fordítás fog mellé csatoltatni.

Az Austria és Magyarország közti viszonyra nézve, a legújabb eseményekhez alkalmazatosan, az austriai országgyűléshez emlékirat intézendő, melyben kimondja a magyar országgyűlés, hogy miképpen ez a ministeriumot meghatalmazta az austriai viszonyok kiegyenlítésére, ugyanarra az austriai ministerium az austriai országgyűlés által szinte hatalmaztassék fel.⁵

Szemere Bertalan feljegyzése. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 427. sz.

29.

Budapest, 1848. augusztus 27.

Ministeri tanács.

August. 27. 1848. d.u. 8.

Jelen voltak mind a Budapesti ministerek, Mészáros L[ázár] hadügyministert kivéve, ki a táborba ment.

Felolvastatott a Horvát viszonyt illető törvényjavaslat, mely szerint a két ország közötti villongás kiegyenlítendő volna, s melynek alapján a ministerium kész egyezni; egyszersmind kijelentvén, hogyha ez alapon a kiegyenlítés meg nem történhetné, azon esetben az *elválásra*, s ennek folytán a pusztá szövetségi viszony elfogadására is rááll, fenntartván Fiume, a magyar tengerpart birtokát, s az azzali szabad közlekedés és ezútoni kereskedés biztosítását.¹

Szemere Bertalan feljegyzése. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.) — Közli: *KLÖM XII.* 430. sz.

30.

Debrecen, 1849. május 2.¹

Az 1849. évi május 2-án Debreczenben tartott ministeri tanács 1-ső ülése.

Jelen voltak: Kossuth Lajos kormányzó elnök, Szemere Bertalan miniszterelnök, s belügy-, Gf. [Gróf] Batthanyi Kázmér külügy-, Duschek Ferencz pénzügy-, Vukovics Sebő igazságügy-, Horváth Mihály vallás- s közoktatásügyi, Klapka György ideiglenes hadügyi ministerek.²

Miután a nemzetgyűlés által kimondott függetlenség értelmében hozott határozatok nyomán a kormányzó elnök május első napjáról kelt jelentése³ szerint a ministerium megalakult, a mai napon tartott ministeri tanács ülésében szóba hozatván a kormányzó, s egyes ministeriumok, valamint a ministeriumoknak egymás irányábani viszonyaik meghatározása, s az ország kormányzatához tartozó különféle tárgyaknak az illető egyes ministeriumok közötti felosztása, következő szabályok állapították meg: A kormány hivataloskodásának megkezdésénél szükségesnek látja mindenekelőtt a ministerium közös teendőit megállapítani; a külön tárczákhoz tartozó ügyek osztályzatát rendszerezni, s az ügyviteli rendre vonatkozó némely szabályokat megállapítani; a távollévő ministeri hivatalnokok megérkezéig pedig, valamint a még ürességben lévő hivatalok betöltéséig az illető tárczák kezelésére nézve ideiglenesen intézkedni.

Mihez képest következők határozatnak:

1-ör a ministeri tanácsra nézve:⁴

Ministeri tanács a kormányzó vagy annak jelen nem létében a ministerelnök elnöksége alatt hetenkint rendszeren kétszer, hétfő és csütörtök napokon esteli 6 órakor fog tartatni; rendkívüli esetekben azonban mindannyiszor, amennyiszor rendkívüli tárgyak merülendnek fel s üléstartást valamelyik minister szükségképpen kívánna, tanácsülés fog egybehivatni.⁵

Ministeri tanács határozand el:

- a) Minden oly tárgy körüli intézkedést, mely által a közigazgatás bármely ágához tartozó új elv megállapítása forog fenn;
- b) Minden megállapítást, mely által az ország általános politikájában változás történik, vagy a követett politikában más irány határoztatik;
- c) Végre minden oly kérdést, mely lényegénél fogva az összes kormány felelősségét igényli, s békés időben a törvényhozás körébe tartozik.⁶

A tanácskozás gyorsasága tekintetéből a ministerek sor szerint s rövid indokolással terjesztendik elő kívánataikat. Oly tárgyak iránt, melyek írott előterjesztésben már kifejtve vannak, a ministerek véleményét köröztetés útján lehet összeszedni.

A ministertanácsi ügyek előadása, jegyzése s kiadása, valamint a ministertanácsban tárgyalt ügyekre vonatkozó határozatok kimerítőleges kidolgozása az országkormányzó oldala mellett leendő két álladalmi tanácsos feladata leendő.⁷ A jegyzőkönyveket rendszeren az elnöklő fogja neve aláírásával hitelesíteni; nevezetesebb tárgyak jegyzőkönyveit azonban a tanácsban jelen volt ministerek mindnyájan aláírandják.

A jegyzőkönyv rendszeren szokott alakban vezettetik, nagyobb fontosságú, s oly ügyekben pedig, melyek új tanácskozás tárgyai, vagy az országgyűlés körébe tartozók lehetnek, külön íven fog szerkeszteni.

Minden oly tárgyaknak kidolgozása, melyek tágasabb munkakört igényelnek, milyenek a közigazgatási szabályok, vagy az összes kormány által előterjesztendő, s a törvényhozáshoz tartozó javaslatok, — a törvény rendeletéből nyugdíjazott s kiszabandó határidő alatt magok igazolására utasítandó álladalmi egykori tisztviselőkből,⁸ vagy ha ezekből ki nem kerülne, más, de mindenesetre szakértő egyének-

ből napidíj mellett alakítandó bizottmány⁹ elődolgozataival, s megbíráásával fog elintéztetni.

2-or: Az egyes ministeriumokra nézve:

A rendőrségi osztály, mely természeténél fogva a közigazgatásnak egyik lényeges ága és eszköze, a belügyi tárczához visszacsatoltatik,¹⁰ valamint az egészségügy is, mint a rendőrségi felügyelethez tartozó tárgy, a belügyi tárczához tétetik át.¹¹

A nemzetőrség, mint a polgári szabadság s a közbátorság biztosítója, s eképpen a belügynek egyik leghatályosabb igazgatási eszköze, ezen ministeriumhoz aképpen csatoltatik, mint az az első ministerium idejében csatolva volt.

Midőn azonban valamely helybeli nemzetőrség a hon védelme érdekében saját határából kimozdítatik, s az álladalom által láttatik el, kimozdítása idejétől hazatértéig a hadügyministerium intézkedése alatt fog állni.¹²

A postaügy a közlekedés eszközeihez tartozván, a közlekedési ministeriumhoz tétetik át.¹³

Mi a harminczad és vámügyet illeti, ezekre nézve minden oly kérdés, mely az ország külügyre vonatkozó politikai, s kereskedelmi érdekeinek alapján elintézendő, a külügyi s illetőleg kereskedelmi ministerium köréhez tartozandik; a tetteleg fennálló harminczad és vámrendszer kezelése azonban s azok szabályozása és rendezése a pénzügyministeri tárczához csatoltatik.¹⁴

Ezen változtatások mellett egyebekben a ministerek ügyköre aképpen marad felosztva, mint az első ministerium alatt osztatott fel.¹⁵

A ministeriumi hivatalnokok osztályozása, rendezése és számának meghatározása körül minden minister saját körében maga intézkedendik, de ezen intézkedésnek eredményét a ministertanácsnak fogja bemutatni, s ez a hivatalnokok számának aránybavétele mellett, azoknak fizetése s a hivatal-fokozat egyformasága felett határozatot hozand.¹⁶

A ministeri hivatalok betöltésénél a kormány azon elvet követendi, miszerint a hon ügyeinek kezeléséhez csak oly egyének alkalmaztassanak, kik szolgálatukat kétes időben sem tagadták meg. Minélfogva a régi hivatalnokok között csak azokat tekinti alkalmazhatóknak, kik a nemzeti kormányt nem hagyták el, midőn székhelyét megváltoztatta, s azt Debreczenbe követték. És ehhez képest a később jelentkező hivatalnokok magokat arra nézve igazolni kötelesek, hogy az ellenség által megszállott helyeken önkényt nem maradtak. Minek rövid útoni megítélése azon ministert illeti, kinek körébe az illető hivatalnokok tartoznak, s kinek alkalmazása szóban van, vagy kéretik.¹⁷

A hivatalnokokat a tanácsostól lefelé az illető minister nevezi ki, de a tanácsosi fokozaton felül álló, valamint minden bírói hivatalnok kinevezése is a kormányzó jóváhagyásával történik.¹⁸

A katonai hivatalnokokat illetőleg a kinevezés törzstisztól felfelé az országkormányzó jóváhagyásával, törzstiszten alul pedig a hadügyminister által tétetik.¹⁹ Az egyházi hivatalnokok közül azok, kik elébb királyi kinevezéstől függtek, jövőre az országkormányzó jóváhagyása mellett, azok során kívüliek pedig egyenesen a vallásügyi minister által neveztetnek ki.²⁰

Hogy a ministeri összes hivatalnokok fizetésének összege tudva legyen, minden minister még e hónap folyta alatt készíteni el a maga budgetjét, s azt a pénzügyministernek adandja át, a pénzügyminister pedig ezen költségkivetési lajstromokat netalán támadandó észrevételeinek kíséretében bővebb megvizsgálás végett a ministeri tanácsnak mutatandja be.

A költségvetésnek eképpen megállapítása után ha valamely új hivatalnak rendezése, vagy felállítása vétetnék igénybe, mely a megállapított költség összegét növelné, — ezen kérdéseknek elintézése a ministertanács körébe tartozandik. Egyébiránt minden minister a tárczájához tartozó tárgyak, s törvényjavaslatok előkészítésére a rendelkezése alatt álló hivatalnokokon kívül napidíj mellett más szakértő egyénekből bizottmányt alakíthat.

3-or: Ideiglenes rendelkezések:

A kereskedelmi ministerség betöltéseig ezen ministerium ügyeinek vezetése, és ellenjegyzése a külügyministerre bízatik, ki hasonló megbízást a hadügyminister megérkezétségig a hadügyministeri ellenjegyzésre nézve is nyert.

Kiadta a ministertanács

Kossuth kormányzó

tollvivője

Pecset: A magyar álladalom

Záborszky Alajos

kormányzó elnöke

Eredeti tisztázat. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (H 5.)
— Közli: *KLÖM XV.* 103. sz.

31.

[DEBRECEN], 1849. MÁJUS 14.

Folyó évi Május 14-én 6 órakor estve tartott ministeri tanácsban elfogadott javaslata a pénzügyministernek, a hivatali fokozatok, tisztii fizetvények és elvek iránt.¹

Álladalmi titkárok	6000 [Ft]
Osztályfőnökök	3500
Igazgató tanácsosok	3000
Tanácsosok	2500
Segédtanácsosok ²	2000
Ministerelnöki titkárok	2000 és 1500
Titoknokok	1500 és 1200
Fogalmazók	900 és 800
Segédfogalmazók	600 és 500
Számvevőség	
Főszámtisztek	1500 és 1200
Bíráló számtisztek	900 és 800
Számtisztek	700, 600 és 500
Segéd számtisztek	400

Kincstári és alapítványi főfizető hivatalok³

Pénztárnok	2000 [Ft]
Ellenőr	1500
Számfejtők	1000 és 900
Fizetnők	1000 és 900
Segédszámfejtők	800
Pénztártisztek	700, 600 és 500
Segédpenztártisztek	400

Iktató, kiadó és levéltári hivatalok

Igazgatók	1200 [Ft]
ezeknek segédei	800
Iktatók, sorjegyzők és írások	600, 500 és 400

Észrevételek

1. Az egyes osztályok főnökei eddigé részint osztályigazgatók, részint osztályfőnökök, részint igazgató tanácsosoknak nevezettek; hogy azonban a ministeriumoknál e részben is összhangzás béhozattassék, az osztályok főnökei minden ministeriumoknál osztályfőnököknek annyival is inkább lennének czímezendők, hogy az igazgatóktól, milyenek például a pénzügyministeriumtól függő külhivataloknál vannak — megkülönböztessenek.

2. Igazgató tanácsosok részint azon oknál fogva lennének megállapítandók, hogy nagyobb osztályokban, melyeknek vezérletére az osztályfőnök elégtelen — ennek segítségül legyenek, részint, hogy kisebb osztályok vezérlete osztályfőnökök helyett az álladalmi pénztár kíméletével rájuk bízathassék.

3. A legkisebb fizetvény 400 ft-ba lenne megállapítandó, minthogy ily összeg a tisztességes életmódhoz nélkülözhetlenül megkívántatik.

4. Egyes hivatali fokozatokban, főleg azon okból indítványozám a fizetvényi lépcsőzetet, miszerint azon hivatalnokoknak — kik bizonyos állásban jó szolgálatot tesznek ugyan, magasabb fokozatú hivatalokra azonban elé nem mozdíthatnak — kilátásuk legyen nagyobb fizetvény élvezetére.

5. A hivatali fokozatokban megállapítandó fizetvényi lépcsőzet oly módon lenne életbe léptetendő: hogy a hivatalnokok egyik fele a magasabb, másik fele pedig a kisebb fizetvényel láttassék el, ha pedig a hivatali fokozatban háromféle fizetés léteznék, a hivatalnokok $\frac{1}{3}$ -a legnagyobb, $\frac{1}{3}$ -a közép, és $\frac{1}{3}$ -a legkisebb fizetéssel lenne ellátandó.

Azon esetre, ha illetén hivatali fokozatokba alkalmazott hivatalnokok oly számba lennének, hogy e két, avagy három egyenlő részre el nem osztathatnék, a hivatalnokok nagyobb része a magasabb fizetvényben lenne részesítendő, például: 13 titkárból 7 élvezne 1500 és 6 1200 ftot, vagy 17 számtisztból 6 700 ftot, 6 600 ftot, és 5 500 ftot.

6. Előléptetés nagyobb fizetvényekbe csak akkor lenne megengedendő, ha a nagyobb fizetvényel összekötött állomás megürül, ez esetben azonban nem egyedül a hivatali fokozatban levő hivatalnokok rangja, avagy a szolgálati idő, hanem a képesség⁴ is figyelembe lenne veendő.

7. A hivatalnokok állománya a szükséghez mérve lenne ugyan megállapítandó, azonban jelenleg csupán annyi hivatalnok kinevezendő, mennyi a létező körülmények között foglalatostkódthatik, s amennyiben a hivatali állomálynak tökéletes betöltése után egyes ministeriumoknál az alsó hivatali személyzetnek szaporítása ideiglenesen megkívántatnék, ezen szükség addig, míg a szaporításnak szüksége kellőleg be nem bizonyul, 1 pengő ft napidíjjal ellátandó díjnokok által fedeztethetnék, melyeket a szükség megszűntével elbocsátani lehetend.

8. Jelen javaslatban egyedül a ministeriumoknál általában előforduló állandó hivatalnokok fizetvényei érintetnek, mennyiben egyes ministeriumoknál ezeken felül még másnemű hivatalnokok is szükségeltetnének, fizetvényeik azokéhoz lennének arányozandók, kikkel ők hasonló rangban leendnek.

Amennyiben egyébiránt kivételképpen egyes ministeriumoknál különös technikus [!] és szakértő egyének szükségeltetnének, ezeknek fizetvényei a körülményekhez képest esetenként lennének megállapítandók.

9. Amennyiben egyes ministeriumok a kereskedés, egészség, ipar és gazdaszatügyben némely szakértő, de rendszeren nem működő egyének tanácsát igénybe venni, vagy ilyenekből netalán testületeket alkotni kívánnának, ily egyének egyedül cízzel, de nem rendes fizetéssel volnának ellátandók. Legfeljebb a működési napokra méltányos, a körülményekhez képest meghatározandó napdíjakban, mennyiben ezt követelnék, volnának részesítendők.

10. A kegyelemszék ülnökei⁵ 4000 ft fizetéssel lennének ellátandók.

Kiadta a ministeri tanács tollvivője
Záborszky Alajos

(Jegyzőkönyvi kivonat) eredeti tisztázata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Szemere Bertalan miniszterelnöki iratai (H 4.) 27/m. e. sz.

32.

[DEBRECEN], 1849. MÁJUS 17.

10. Az igazságügyminister előadván, mikint az általa f. év május 3-án 842/i. ü. sz. alatt kiadott azon rendeletei,¹ melyeknél fogva a curiai s pesti váltófeltörvényszék, nemkülönbén a volt királyi ügyek igazgatási és közvádloi hivatalok mindennemű bíraskodástól s illetőleg eljárástól eltiltattak mindaddig, míg a kormány azon rendeletének megszegése miatt, mely szerint bíraskodásuk s illetőleg hivataloskodásuk székhelyét Pestről Debrecenbe áttenni tartoztak volna, nem igazolandják. Továbbá: ugyanazon igazságügyi minister előterjesztette mindazon védíratokat is, melyeket a fentebb említett törvényszékek és hivatalok saját védelmükre Pest városa hatóságának kebelében működő teljhatalmú kormánybiztosnak² az igazságügyministeriumhoz leendő áttétel végett beadtak.

Az illető okiratok tartalmából tényleg kiviláglik, hogy az érintett törvényszékeknek és hivataloknak f. év január 5-kén Csányi László teljha-

talmú orsz[ágos] biztos által székhelyeiknek Pestről Debrecenbe leendő áttétele megparancsoltatott, ők mégis ennek ellenére az ellenségtől megszállott Pest város kebelében maradtak.

Említetik ugyan, hogy Csányi László parancsának kézbesítése és Pestnek az ellenség általi megszállása között nekik igen kevés s csak néhány órai idő jutván, az családjaik kellő s hosszabb időre szükségelt ellátására elégtelen levén, enélkül távoznok, kivált mint atyáknak, különösen pedig a közlekedés akkori nehézségei miatt nem lehetett.

E védelemnek azonban egész törvényszéki testületek irányában legkisebb nyomatéka sem lehet; ha volna is némi súlya e mentségnek, az csak egyes tagok javára szolgálhatna.

A bírói függetlenség magasabb eszméje szerint pedig a haza nemcsak megvárhatja, de követelheti is kivált törvényszéki testületektől, mikint a haza ellensége alatt (ha más egyebet nem tehetne) legalább oszlassa fel magát.

És mégis, az említett törvényszékek és hivatalok a bírói függetlenséget szem elől tévesztve, a hon mint egyedüli törvényes hatóság kormányának nemcsak nem engedelmeskedtek, nemcsak fel nem oszlottak, de szinte Pesten maradván, az ellenség fővezérénel helyettes elnökük³ által bemutatva, udvarlást is tettek, sőt az ellenség fővezérének parancsát szabályul fogadván bírói s illetőleg hivatalos eljárásuknál, a törvénykezés formáitól eltérve, függetlenségüket a haza polgáira nézve káros és veszedelmes — ami több, az ellenség befolyása alá juttatták, megsemmisítették elannyira, hogy óvást sem kísértvén meg, a haza főtörvényszékének a polgárok magánjogi kereseteinek biztosítására rendelt levéltárát az ellenség tábornokának parancsára 146 darab perek kiadásával⁴ megcsonkítani sem késtek, illetőleg pedig a haza, alkotmány és nemzeti ügühöz tántoríthatlanul ragaszkodó hű polgárok javainak az ellenség javainak gyarapítására eszközzendő összeírása s elfoglalására segédkezet nyújtottak.⁵

Ekkint tehát ezen törvényszékek és hivatalok saját tekintélyök és függetlenségük fenntartására szükséges erélyesség hiányában önmaguk fosztották meg magukat fennmaradhatásuk első és nélkülözhetetlen feltételétől, a közbizalomtól.

Mindezeknél fogva a ministertanács az említett törvényszékek és illetőleg hivataloknak mind nevök, mind formájok és alakjokra nézve ministeri rendelet által leendő késelem nélküli feloszlását és átalakítást⁶ megrendelte.

DEBRECEN, 1849. MÁJUS 19.

Kivonata az 1849-ki május 19-kén esti 7 órakor Debreczenben tartott rendkívüli ministertanácsülés jegyzőkönyvének:

7. A kormányzó előadta Bem altábornagynak f. é. május 16-án Orsováról kelt hivatalos tudósítását ./ alatt, melyben jelenti, hogy a Bánát nagy áldozatok nélkül az ellenségtől kitisztítottván, visszaszerezettetett; hogy Puchner az osztrák sereg vezére magával vivén a fegyverhordásra képes férfiakat, ismét Oláhországba menekült; és végre, hogy a jelentő altábornagy az általa Magyarországból jelenleg már másodízben kiűzött osztrák seregek Oláhországban, mint török souveránitás alatti tartományban eltűrt szabad járása, kelése és táborozása ellen a belgrádi új pasához óvást küldend.¹ Tovább: ugyan a kormányzó előmutatott egy, Kohlman ezredeshez szóló, s általa beküldött, Belgrádon kelt levelet,² valamint egy konstantinápolyi újságból kivont buletint is.

Ezen tudósítások nyomán, hogy vitéz seregeink győzelmeiből hazánkra nézve minél nagyobb siker biztosíttassék, határozatotott:

1-ör: hogy a bánáti határszélek mielőbb reorganizáltassanak. Minek sikeresítése a belügyministerre bízott.³

2-or: Hogy a külügyminister a tisztán fogalmazott „non interventio”-nak alapján, a Bukarestben lévő angol, francia és más consulátusokhoz küldendő diplomaticai [!] nottákban jelentse ki, miként Magyarország valamint eddig, úgy ezentúl is kész a szomszéd hatalmakkal és nemzetekkel barátságos viszonyok fenntartására, kész a szomszéd határszélek respectálására.

De épp azért, mivel Magyarország ezt híven teljesítette, szinte megvárja a szomszéd hatalmaktól és nemzetektől, miszerint vitéz seregeink által másodízben kiűzött s Oláhországba menekült osztrák seregeknek a „non interventio” elvénél, s a népjog tiszteletben tartásánál fogva mielőbbi lefegyverzetésük után, fegyvereik hozzánk küldessenek, s nekik a szomszéd országok és tartományokban Magyarország elleni hadkészületekre a járás, kelés s táborozás és felfegyverzés szigorúan tiltassék el. E diplomaticai [!] iratokban ki kell jelenteni azt is, hogy Magyarország a kebelében létező külön népfajokkal, valamint eddig, úgy jövődöben is, kész megosztani kivétel nélkül minden polgári jogokat; következöleg Magyarország területén levő népfajoknak a magyarok általi nyomatása amint legkevésbé sem igaz s legtávolabbról sem való, minthogy minden népfajnak teljes szabadsága van illetö egyházában, községében, iskoláiban és családi körében vallását, nemzeti nyelvét, gyermekei oktatását ápolni, kezelni és biztosítani.⁴

Az ily értelemben szerkesztendő diplomaticai [!] okiratok

a) Fuad Effendi⁵

b) az orsovai s

c) belgrádi pasák

d) Karagujevics [Karagyorgyevics] szerb uralkodó és

e) Garaschanine számára leendő elkészítése, s alkalmas egyének általi kézbesítése a külügyminsterre bízott.⁶

Továbbá szinte a külügyminsterre bízott az is, miszerint egy, a francia nyelvben jártas egyén Pancsovára küldetvén,⁷ ennek kötelességévé tétessék a kiadandó instructiók szerinti fogalmazása és útbaigazítása azon diplomaticai [!] iratoknak, melyek a felmerülendő körülményekhez képest szükségeseznek találtnak.

Beöthy Ödönnek pedig mindezen iratok a szükséghez képest eredetiben vagy másolatban megküldetvén, egyúttal Bukarestbe való sietős menetelre szólíttassék.⁸

a ministeri tanács tollvivője:

Záborszky Alajos

Eredeti jegyzőkönyvi kivonat. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Belügyminisztérium, Elnöki iratok (H 9.) 1849:308. sz. — Közli: *KLÖM XV.* 195. sz.

34.

DEBRECEN, 1849. MÁJUS 20.

Kivonata az 1849 évi május 20^{án} Debreczenben tartott rendkívüli ministeritanács jegyzőkönyvének

A híresztelt orosz invasio, az osztrák ellenség által munkába vett haderőszaporítás, a hadi munkálatok irányábani kérdést általános országos kormányzati fontosságra emelvén, erre nézve Klapka tábornok úrnak mint a hadügyministeriumi ügyek helyettes vezetőjének előterjesztései¹ nyomán következő állapotások történtek: 1^{ör} A nemzeti hadsereg minden hadosztályainak működése concentricus, és combinált irányban vezetendők:

És azért a hadosztály-parancsnokoknak, az eddigi körülményeken sarkallott azon hatósága, miszerént kiki az elébe szabott speciális célra önállólag a többi hadosztályok körülményeire való figyelem nélkül vezérkedhettek, jövőre megszüntetik, s minden külön hadosztály-parancsnokok, a hadügyministeriumtól mint az ország és honvédelem egész állapotát áttekintő központtól veendő dispositioik irányát, miszerént az összes hadi operatio minden egyes részeiben concentricus legyen vezetve.²

Mivégett is a hadügyministernek Klapka tábornok úr által kijelentett azon készsége, hogy mihelyt vagy Buda vára bevéve,³ vagy ha ez rögtön eszközölhető nem volna, annak ostromlása, kisebb hadsereggel ostromzár alakjára átváltoztatva leendő, a hadügyministeri ügyek vezérlését személyesen átveendő, úgy a nélkülözhetlen egység, mint a hadsereg szaporításának, rendezésének, fegyverzeti ruházati, felszerelési, elhelyézi [elhelyezési] és hadszertári organisatioja szükségének tekintetéből is helyeslő tudomásul vétetett.

Egyszersmind az is elhatározott, hogy jövőre a tisztii előléptetések, és kitüntetések körül a hadügyminister hatósága s illetőleg az ország kormányzójának legfőbb megerősítési joga teljes épségbe annyival inkább visszaállítandó, mivel a

hadsereg-parancsnokoknak e részben eddig gyakorlott, csaknem korlátlan, az utólagos jóváhagyás körüli szabad intézkedést is úgyszólván nullificaló hatósága az egy és osztatlan hadseregre nézve gyakran zavart okozónak és más hadosztályoknál az egyenlő vagy magasabb értelemre nézve sérelmesek, a tiszti rang kellő tekintélyére nézve pedig nem kedvezőnek tapasztaltott. Jövendőben tehát a seregparancsnokok semmi főtiszti előléptetést vagy a katonai érdemjel 3^{ik} osztályávi kitüntetését addig ki nem hirdettethetnek, míg előterjesztéseikre a hadügyminister helyeslő megerősítését nem veendik.

Törzstiszti előléptetések, s a katonai érdemjel 2^{ik} osztályávi kitüntetések kihirdetésére pedig a Kormányzónak előleges megerősítése is okvetlenül bevárando. Tábornoki kinevezések, s a katonai érdemjel 1° osztályávi kitüntetés csak a ministertanács előleges meghallgatása után fogván a kormányzó által megerősíteni.⁴

A hadsereg-parancsnokok mindazonáltal a harctéren, s egyes rendkívüli vitézettek méltó jutalmául tehetnek ugyan főtiszti előléptetéseket, s a katonai érdemrend 3^{ik} osztályávi kitüntetéseket valamint szinte törzstiszti (de nem tábornoki) előléptetés végetti előterjesztéseiket nyilváníthatják; de erre a rendes katonai kötelességnek mégoly hű teljesítése is soha elegendő alapul nem fog vétetni, hanem csak az, ha valaki magát a kötelesség körén túl rendkívüli vitéz tett, vagy különös süker által kitünteté.⁵

Mindezekről a hadsereg-parancsnokok magok alkalmazása végett a hadügyministerium útján, s ha tanácsosnak látszandik maga az összes hadsereg is napiparancs által azon hozzátétellel értesítendő, hogy ámbár a szükséges egység s összhangzás végett a hadi munkálatok irányzata a hadügyministeriumtól fog kiszabotni a strategiai kivitel körüli dispositiok, s operationalis részletek szabadsága természetesen a hadvezérek hatóságához tartozandik.

2^{or} A jelen körülményekhez képest a hadsereg minden részeinek oly irányban kell alkalmaztatni, hogy az országnak a kettős ellenségtöli megóvására egymást kölcsönösen segíthessék, s illetőleg concentratiojuk is előkészítettessék. És azért

3^{or} A felsőmagyarországi hadi munkálatok fő támaszpontjául Komárom tekintendő, úgy, hogy az a legközelebbi hadjáratnál ne csak várőrség, hanem az ellenség bármi nagy haderejének előnyomulását is akadályozható elsánczolt tábor minőségében jelenjen meg, azért a Komáromvári őrsereg a főtáborból nyomban még vagy 16 000 emberrel nevezetesen Damjanics és Pöltenberg-hadosztályokkal szaporítandó.

Ezen Dunai hadseregnek nevezendő hadsereg rendeltetése leszen, a Duna jobb- és balpartja közti közlekedés biztosításán Komárom vára oltalmán kívül a Duna jobbpartján az ország határszélei felé működni, a Dunántúli megyéket, az ellenségtől tisztán tartani száguldó detachementek [különítmény] által azon megyékben az újonczozást és a kormány hatóságát biztosítani. Egyszersmind rendeltetése leszen szükség esetében a Duna balparti hadsereg működéseit is összhangzólag előmozdítani.

Ha Budavárának rögtöni bevétele nem sikerülne, s hosszabb ostromzárlatnak szüksége forogna fenn, az ostromzárlati sereg is ezen Dunai hadsereg vezérének főparancsnokságához levén számítandó.

Mely Dunai hadsereg egyszersmind Komáromvára főparancsnokságával Klapka tábornok úr fog megbízatni. Guyon tábornok alatta a VIII^{ik} hadosztályt vezénylendvén Lenkey tábornok pedig az alakításban lévő tartalék hadsereg lovasságának parancsnokságával bízván meg.⁶

4er A főhadsereg többi része nevezetesen az eddigi Klapka és Aulich hadosztályok a Duna balpartjára szállandnak át s legelőbb is mindjárt a Nyitra vagy Vág mentében foglalván állomást, az ország felsővidékét biztosítandják, s a Dunán inneni vidékeket fedezendik.

Ezen Duna balpart hadsereget további rendeltetésig Aulich Tábornok vezérlendi.

5^{or} Ezen hadsereggel összeköttetésben hozandó a Dembinszky altábornagy parancsnoksága alatti hadosztály, melynek rendeltetése az országot Galicia felől biztosítani s a Duna balparti operatioknak szélső jobb szárnyát képezni.

6^{or} Dembinszky altábornagy jobb szárnyával összeköttetésbe hozandó az erdélyi hadsereg bal szárnya, melynek feladata Beszterce felé az országot Bukovina ellenében fedezni. Erdélyben ezen kívül az ortosi Tölgyesi Gyimesi passusokra^a mint szinte a Tömösi vöröstoronyi szorosokra figyelem fordítandó, s ezeknek megerősítésén, s védelmén kívül Gyulafehérvár s Déva bevétele s az oláh lázadás valahárai legyőzése az erdélyi hadsereg legközelebbi feladatához számítandó.

7er Puchner hadserege, a Bánátból kiverve, Orsova, Fehértemplom, Páncsova birtokunkban s a Bánát egészen, Bács pedig *Titelen* kívül meghódítva levén Bem altábornagy az Erdélyből magával hozott hadsereget a Bács-bánáti combinált sereg többi részéből 12000 emberre kiegészítvén ezzel s megfelelő álgyukkal Perlasz felől Titelt beveendi (aminél a Bácsi oldalról s Péterváradról is támogattathatik) s ott a Tiszán átszállva Péterváradot úgy a Karloviczi, Kameniczi ellenséges seregek fenyegetéseitől, s ostromkészületeitől tökéletesen felmentendi, s ennek végzésével a lehető legnagyobb gyorsasággal a Duna balpartján felfelé sietendő s Jellasich mozdulatait figyelemmel kísérendi, a körülményekhez képest fogván majd meghatározatni, vajon a Duna balparti hadsereg erősítésére fog-e rendeltetni (s ez esetben annak fővezérletét vinni) vagy pedig a Dunán átkelve önállólag a nyugoti határszélek felé operálni, mely utóbbi rendeltetés kiváltképpen Buda vára bevétele-től feltételeztetik.

8^{or} A Bács Bánáti sereg főparancsnoksága Perczel tábornokra bízatik kinek legközelebbi feladata leend a Titel bevételével végképp meghódítani Bács Bánátot, újabb beütések s lázadások ellen fedezni s évégett Orsovát Fehértemplomot, Páncsovát Titelt hatalmában tartva Temesvár és Arad ostromzárlatát szokott erélyével folytatni, s blocád sereg és a fentebb említett pontok közötti összeköttetést mozgó csapatok által fenntartatván egyszersmind a tartomány belbékéjét is biztosítani. A fentebbi dislocatiók által az ország védvonala ekként kikerekítvén, s a szükség esetébeni concentratiók is előkészítettvén a Duna balparti hadsereg erősítésére Erdélyből, melyet most közelben invasio alig fenyeget, egy dandár kivonandó mint

szinte a 21^{ik} zászlóalj is oda utasítandó, az újonczozás felfegyverzés, és felszerelés, a lehető legnagyobb eréllyel eszközözendő: a központi tartalék sereg mielőbb kiállítandó minden zászlóaljak kiegészítése siettetendő, s a lőszerkészítés minden kitelhető gonddal szaporítandó mint szinte a hadsereg élmezése kellőleg rendezendő. Komárom várának minden szükségesekkel ellátása pedig minden mások felett sikeresítendő.

Mindezen határozatok a hadügyministeriummal, mint általa az illető hadparancsnokokkal a kellő titoktartási kötelezés mellett közölni rendeltetvén, s azoknak végrehajtása a hadügyminister különös gondjai közé számítandván.⁷

Kiadta Záborszky Alajos
a minist[er]tanács tollvivője

Kossuth Lajos kormányzó
Pecsét: A magyar álladalom
kormányzó elnöke

Jegyzőkönyvi kivonat eredeti tisztázata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Minisztertanács jegyzőkönyvek (H 5). — Közli: *Mészáros Károly* 99. s köv.; *KLÖM XV.* 202. sz.

35.

DEBRECEN, 1849. MÁJUS 28.

Kivonata az 1849. évi május 28-án este Debreczenben tartott ministeri tanácsülés jegyzőkönyvének:

Kormányzó úr előadá, miként Bem altábornagy által arról értesítettett, hogy a május 20-án tartott ministerium határozatát teljesíteni s a felső tábor támaszául rendelt sereget tulajdon vezérlete alatt a Dunán átszállítani vonakodik, hanem ismét Erdélybe kívánkozik vissza, mi végett a kormányzó úr a ministeri tanácsot intézkedések végett felszólítja.¹

Tekintve a körülmények fontosságát, melyek ezen segédsereg közmunkálását nélkülözhetlenné teszik: határozatott, hogy a május 20-kán tartott ministeri tanács határozata teljes épségben továbbra is fenntartassék; de tekintve Bem altábornagy úr a haza megmentésében eddigi fényes szolgálatait, ez ügyben Bem altábornagy eránti figyelem teljes s kíméletes eljárás tartatott legcélszerűbbnek, sikerbiztosítónak, mindezért tehát, de különösen ez ügy fontosságáért Vukovics Sebő² igazságügyi minister úr ellátatván rendkívüli hatalommal, Bem altábornagy úrhoz leküldetni rendeltetett, hogy őt ezen sereg vezérletére, annak Dunáni átszállítására és így a felső sereggel közmunkálásra reabírja. De ha ezen eljárásnak is sikere nem volna, s miután a ministeri határozat mindenároni fenntartására nélkülözhetlen szükséges volna, a haza érdekeit semmi mellékes tekintetnek fel nem áldozhatván, úgy a kiküldött minister úr a neki e célra adott teljes hatalmat s Kiss Pál ezredesnek³ tábornokká kinevezési oklevelét felhasználva, Kiss Pál ezredest tábornokká, ezen sereg parancsnokává nevezze ki s a mai meghatározott hadműködési terv értelmében a késedelem nélküli eljárásra utasítsa. Bem altábornagynak szabadságot engedve Erdélybe sereg nélkül visszavonulni, vagy ha másképp nem akarna, a ma-

gyar haza szolgálatát végképp elhagyni, mit a kiküldött minister úr fog a körülmények s a saját belátása szerint meghatározni.⁴

Kossuth Lajos
kormányzó

Kiadta a ministertanács tollvivője:
Záborszky Alajos

Eredeti kivonat-fogalmazvány. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Kossuth-Polizei-Akten (H 2.) 650. sz.; valamint a *KLÖM XV.* alapján. — Közli: *Hazánk*, 1885. 333. s. köv.; *Leszih* II. évf. 3. füzet, 65.; *KLÖM, XV.* 232. sz.

36.

[DEBRECEN], 1849. MÁJUS 31.

Kivonat az 1849 május 31-én tartott ministertanácsülés jegyzőkönyvéből: Kormányzó úr az országbíró¹ kérésére felszólítja a ministertanácsot, vajjon az újbán alakított főtörvényszékek mikor, és vajjon a régi, vagy újra szabályozandó eljárás és előadási rendszer szerint kezdjék-e meg bírói működéseiket? — Ennek folytán az igazságügyministerre bízott, miszerint a főtörvényszékeknel eddig gyakorolt eljárás és előadás körül szükségelt módosítások rendszeres előkészítése végett az országbíróval és az országos tábla elnökével² érintkezést tartván, ennek eredményéről a ministertanácsot értesítse.³ A főtörvényszékek általi bírászkodás megkezdésének végső határnapjául pedig f. é. június hó 20-ka tűzetest ki.⁴

Jegyzőkönyvi kivonat eredeti tisztázata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Belügyminisztérium, Elnöki iratok (H 9.) 1849:383. sz. — Közli: *KLÖM XV.* 251. sz.

37.

BUDAPEST, 1849. JÚNIUS 6.

Kivonata az 1849ki Június 6án Pesten esti 6 órakor tartott rendkívüli ministeri tanácsülés jegyzőkönyvének

A magyar kormány működésének kezdetétől fogva szakadatlanul oda törekedett, hogy a bács-bánsági vidékeken ellenségeink által élesztett vad háború vérontásai s pusztításainak véget vethessen.

A kibékülésre mutató alkalmakat nemcsak felhasználni, de fölkeresni is mindig kész volt.

A szerbek és oláhok kibékítését az összes törvényhozással kezelt fogva több ízben megkísérelte.¹

Mindezeknél fogva tehát az ország kormányzója és a ministertanács valamint eddig sem mulasztott el semmit, úgy jelenleg is legkedvesebb gondjai közé sorolja az előterjesztett levelek folytán² a haza önálló függetlenségének biztosításából újra megkísérleni, s ha lehet létesíteni is a szerb és oláh s minden más fajokbeli kibékülést.

Mire nézve a ministertanács a következőket határozta:

a) A külügyminister alkalmas egyének által szétküldendő diplomatikai [!] iratokban tudtára adandja minden nemzetek kormányainak: hogy Magyarország a kebelében létező népfajokkal miként eddig, úgy jövőben is kész kivétel nélkül is megosztani minden polgári jogokat, következőleg Magyarország területén levő népfajoknak a magyarok általi nyomatása amint legkevésbé sem igaz, úgy soha legtávolabbról sem szándékoltatott, minthogy minden népfiának teljes szabadsága van illető egyházában, községében, iskoláiban és családi körében, vallását, nyelvét, gyermekei oktatását ápolni, kezelni és biztosítani.³ Főleg pedig oda irányozandja működését, miszerint: amennyire a szomszéd oláh és szerb kormányok és nemzetek közbenjárására hazánk területén levő szerbek és oláhok kibékítésére szükség volna, annak megszerzését mielőbb kieszközölni törekedjék.⁴

b) A belügyminister avval bízott meg, hogy a fentebbi alapokon a szerbek és oláhokkal való kibékülést hathatósan megkísérteni, s ha lehet minél előbb létesíteni is iparkodjék. Sztratimirovitsnak ajánlatát elvileg és alapul elfogadván,⁵ neki „salvus conductus”⁶ mellett a kibékülés főfeltételeinek Magyarország megbízottjaival leendő elintézésre alkalmas hely és szabott idő jelöltessék ki. A szerbek és oláhoknak pedig, ha a kitűzött időre fegyvereiket leteendik és Magyarország önálló függetlenségének eleve hódolandnak, bűnbocsánat biztosíttassék.⁶

Mindezek felől a miniszterelnök és belügyminister saját belátása szerint készítenő proklamatiók által erre alkalmas időszakban értesítvén az országot, egyúttal indokolja a ministertanács e tárgyra vonatkozó eljárását.

c) A hadügyministernek gondja leendő, hogy a katonai fenyték kellő szigorával a bács-bánsági vidékeken viselt háborúnak hasztalan vérontása és pusztításai kielégőleg megszüntessenek.

Kiadta a ministertanács tollvivője Záborszky Alajos

Eredeti tisztázat fényképmásolata.

Borsod-Miskolci Múzeum (1849:309. b. eln.) — MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Szemere Bertalan miniszteri iratai (H 11.) 5. fol. 67—71. — Közli: *Thim* III. 781. s köv.; *KLÖM XV.* 271. sz.

38.

[BUDAPEST], 1849. JÚNIUS 8.

Az 1849 évi június 2-án és június 8-án tartott^a ministeri ülések határozatából van szerencsém minister úrnak hivatalosan tudtára adni, hogy a véstörvényszékek iránt a ministeri tanács következőket határozott:

a) A tábor kíséretében létező mozgó véstörvényszékek¹ tüstént megszüntetendők.

b) Az igazságügyministerre bízott az is, hogy a közvádlók² részére szolgáló olynemű utasítás adassék, miszerint azok mielőtt valakit a véstörvényszékek elébe állítanak, a vádalap és idéztetés okiratait az igazságügyministerhez fölterjeszteni köteleztessenek.³

c) A véstörvényszékek eljárása uniformításának kellő és óhajtott létesítésére, és az elvek egységének biztosítására a ministeri tanács csak egy véstörvényszéknek Pesten leendő fölállítását, s a többieknek megszüntetését határozta.⁴

A ministeri tanács tollvivője
Záborszky Alajos

Az igazságügyminiszterhez szóló levél eredeti tisztázata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Igazságügyi Minisztérium, Elnöki iratok (H 65.) 1849:98. eln. sz. — Közli: *KLÖM XV.* 280. sz.

39.

Budapest, 1849. június 11.

Kivonata az 1849 évi Június 11-én Pesten tartott rendes ministeri tanácsülés jegyzőkönyvének

A Budai várnak lerombolására nézve a ministeri tanács szükségesnek tartja

Hogy e munka mértani és szintezési adatokra alapított czélszerű terv szerént vétessék foganatba: mire nézve a közmunka és közlekedés ügyministerre bízott, hogy a hadügyministeriummal egyetértőleg a szükséges intézkedéseket minél előbb megtegye.¹

Kiadta Záborszky Alajos a minist[er]tanács tollvivője

Jegyzőkönyvi kivonat eredeti tisztázata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztérium, Középítészeti osztály (H 37.) 1849:19. kűtfő, 2. tétel

40.

Budapest, 1849. június 14.

1.

Kivonata az 1849. évi Június 14-én Pesten tartott rendes ministeri tanács ülése jegyzőkönyvének.

A ministerelnök felolvasván Vécsey tábornok szorgalmazása folytán Sztratimirovicsnak a szerbek kibékítésére tett ajánlata következtében készült javaslatát.¹

Mely is a ministeri tanácsban kifejtett elvek alapján elfogadtatott, s annak kivitelire a Belügyminister titkos utasítással ellátandó alkalmas egyénekről fog gondoskodni; kik Sztratimirovicsal a leendő értekezés útján az alkudozást megkísértvén, ha lehet, a kibékülést is kieszközölné.

E megbízatásra alkalmas egyenül Raksányi őrnagy tüzetett ki.² Ezenkívül pedig a szerbekkeli kibékülés minél előbb leendő létesítése végett, valamint a Ministerel-

nőknek, úgy a Külügyministernek egyetértő intézkedéseit is a ministeri tanács igénybe vette.³

Kiadta Záborszky Alajos a minist[er]tanács tollvivője

Eredeti tisztázat fényképmásolata. Borsod-Miskolci Múzeum — MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Szemere Bertalan miniszteri iratai (H 11.) 5. fol. 75. — Közli: *KLÖM XV.* 300. sz.

2.

Kivonata az 1849-ik évi június 14-én Pesten tartott rendes ministeri tanács ülése jegyzőkönyvének.

Felolvastatván Görgey Arthur fővezér és hadügyministernek folyó év június 12-én kelt 8146/K. szám alatti levele,⁴ melyben egyfelől a hadimunkálatok kivitelére — és a tábor ellátására szükséges a legújabban már kölcsönnel is pótoltt pénzhiánynak kitelhető erélyeli sietős megszüntetését sürgeti, más részről pedig elősorolja a pénzügyministerium által több ízben az ellátás könnyítésére követelt előleges és időszakokra osztandó hadiköltségvetésnek jelenleg még legyőzhetlen nehézségeit.⁵ Mindezen fontos körülmények a ministeri tanács által teljesen méltányoltatván, határozottatott:

1-ör: Hogy az ország pénzügyiállásának produktív ereje elannyira növeltesék, miszerint a legközelebbi jövőendő szükségének fedezésére havonként igénylendő 600.000 pengőforint készítése a pénzügyminister hatékonyságára bízattván, ez a lehető legnagyobb eréllyel eszközöltessék.⁶

2-or: A hadi költségek utalványozása a hadügyministert illetvén, addig is, míg a szükséges pénzügyösszeg kiállításáról a pénzügyminister gondoskodandik, nehogy valamely nagyobb fontosságú kiadás más nem annyira szükséges által lehetlennitessék; a hadügyministernek gondja leendő arra: hogy a kiadások fontosságához képest utalványozásait a szükség fokozatához szabja, s a rendes és állandó hadi költségekről minden esetre, — a rendkívüliekről pedig a pénzügyministeriumot a lehetőségig eleve tudósítván:⁷ egyúttal az illető tábornokok és más e célra felhatalmazott tiszték is oda utasítandók, miszerint a számukra szükséges pénzügyösszegek rovatos kimutatásokban terjesztessenek fel.⁸

3-or: Ugyan a hadügyministerre bízattott az is: hogy a hadügyministerium kebelében a hadsereg pénzügyi szükségéről rendszeren értesítendő hivatalnok a disponibilis pénzügyösszeget a felmerülendő kiadások és ezek rendeltetésének fontossága szerint ossza fel.

Kiadta Záborszky Alajos a ministeri tanács tollvivője
Egyezik a kivonat eredetijével.

Bloch Móricz⁹ százados titkár

Jegyzőkönyvi kivonat egykorú hitelesített másolata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Hadügyminisztérium, Általános iratok (H 75.) iktatatlan 1849, 163. dob. — Közli: *KLÖM XV.* 301. sz.

Budapest, 1849. június 16.

Kivonata az 1849. évi Június 16-án Pesten tartott rendkívüli ministeri tanács jegyzőkönyvének.

Görgei Arthur hadügyminister 1. alatti iratában előterjeszté mindazon okokat, melyek szerint ő b[áró] Mednyánszky László, mint Lipótvárának táborkari főnöke, és Gruber Fülöp mint honvédtüzér ugyanott tanúsított hazafiúi hűségökért az osztrák katonai törvényszék által kötéllel történt kivégeztetésök ellenében a visszatorlást szükségesnek nem látja.¹

A ministertanács a hadügyministernek említett iratában, a visszatorlás ellen felhozott okait méltányolván a visszatorlást még jelenleg időelőtti-nek találta.

A külügyminister pedig arra bízott meg, miszerént diplomaticai [!] iratokban az európai nemzeteket, s ezek kormányait, Austriának ellenünkben elkövetett iszonyatos vérengzéseiről értesítendő, egyúttal hívja a külhatalmakat fel, hogy az emberiség tekintetéből tiltakozzanak Austriának a magyar hadifoglyok irányában elkövetett borzasztó vérbosszúállásai ellen.²

Az austriai hadseregben Magyarország elleni harcban elfogott magyar foglyok. Mint honárulók szigorú fogságban tartandók, s az illető igazságügyminister által vád alá vétetni rendelendők.³

A hadügyminister előterjeszté a székely nemzet abbéli sérelmét, hogy Bem altábornagy által kiadott rendeletnél fogva minden székely élete 40 éves koráig katonáskodni kényszerítettik.

Tekintetbe vétetvén az, hogy az újonczok kiállításáról szóló törvény⁴ az újonczok számát meghatározva az e részbeni illetőséget nem törvény vagy hatóság, nem városok és községek, hanem életkor szerint rendelte kiállítani, úgy, hogy ha a 19—20 sat. évesekből ki nem kerülne, — fokonként az idősebbek is kötelesek 4 évig katonáskodni: Azonban ha a székelyek a reájok esett törvényszabta újonczok összességét kiállították, a ministeri tanács határozatánál fogva az illetőségükön felül katonai szolgálatra a haza jelen rendkívüli körülményei miatt igénybevett székelyek, valamint más hazai polgárok is, mozgó nemzetöröknek tekintendők — s rendes, és folytonos szolgálatra nem kényszeríthetvén, időszakonként fölváltandók.

És e határozat teljesítése a hadügyministerre bízott.⁵

Kiadta Záborszky Alajos a minist[er]tanács tollvivője

Jegyzőkönyvi kivonat eredeti tisztázata. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Hadügyminisztérium, Általános iratok (H 75.) 1849:24687. sz. — Közli: *KLÖM XV.* 308. sz.

[Budapest], 1849. július 5.

1849 Július 5-én tartott Ministeri tanács és haditanács jegyzőkönyve.

Elnöklött: a Kormányzó

Jelen voltak: (Szemere,)^a Csányi, Duschek, Vukovics, Batthyányi és Horváth ministerek. Dembinski, Mészáros altábornagyok; Klapka, NagySándor, Desseöffy tábornokok.

Felolvasatott Görgey tábornoknak Komáromból Július 4-kéről 945. és 946. sz. alatt kelt két levele; melyekben jelenti, hogy részint mert két hivatalt nem viselhet, részint mert megsebesítettett, s tehát le nem jöhet, a hadügyministerséget leteszi, s a hadseregnél kíván maradni.¹

Klapka és NagySándor tábornokok a felső-hadseregnél tartott haditanács következtében kijelentik: hogy Görgey tábornoknak azon hadseregnél maradása nagyon kívánatos s elmenetele a sereget nagyon lehangolná. Egyébiránt kijelentik, hogy a hadsereg a kormány rendeleteinek minden esetben engedelmeskedni fog; s akárki pártoskodást, vagy szakadást akarna előidézni a hadseregben, jelentő tábornok urak mind magok, mind számos tisztnek nevében biztosítják a kormányt, hogy azt megakadályozni akarandják is tudandják is.

Görgey tábornok úrnak a hadügyministerségről lemondása sajnálattal — de minthogy sebesítése miatt éppen a jelen szorgos perczekben a hivatalt nem viselheti, tudomásul vétetett. A hadügyministeri tárca betöltéséig; —² a kormányzó ez ügyekben a külügyminister ideiglenes ellenjegyzése mellett intézkedendik.

Görgey tábornok úr a Komárom mellől levezetni rendelt felső hadsereg-rész vezényletét megtartandja.

Egyébiránt az előbbeni rendelkezések a Concentratio, s fővezérlet iránt megmaradnak.

Mészáros altábornagy az összes hadsereg fővezérletét folytatandja.

Komárom Aschermann ezredes parancsnoksága alatt 18,000 emberrel megrakva marad az osztrák ellenség előnyomulását a lehetőségig akadályozandó, vagy legalább tetemes erejét elvonandó.

A többi hadsereg-rész onnan lerendeltetik az orosz és Jellasich-féle hadsereg elleni hadi munkálatok végetti concentratióra.

Leindulásának siettetni s legfőllebb holnapután meg kell kezdetni.

Jelentést tevő tábornok urak különösen Klapka Tábornok, ki Görgey Tábornoknak vitéz és győzelmes harczbani megsebesítése miatti akadályozása alatt mint legidősb tábornok a vezényletet helyettesíti — ezen rendelet végrehajtására ügyelendnek.

A hadsereg-rész holnaputáni leindítását holnap egy erősített recognoscirózásnak megelőzni tanácsos; valjon ez csatába mehet-e által akkint, hogy az ellenség megverettethessék? ez a körülményektől (s a vezérek

megítélésétől) függ — vezér urak azonban komolyan utasítatnak oly csatába, mely veszteségre vezetne, s a concentrationalis lejövetelt akadályozhatná, nem ereszkedni, mert ennek még egy netaláni győzelem esetében is minden esetre azonnal meg kell történni.

A kormány egyébiránt kedvesen veszi a felső hadsereg engedelmessége iránti biztosítást; amint ezen engedelmességet meg is kívánja, s minden körülmények közt eszközölni is, mert meg van győződve, hogy enélkül a haza és szabadság elvész; a Haza lételét pedig semmi tekintetnek alárendelni nem szabad.

Egyébiránt, mivel most a kormányzó úr hadügyminister nem létében a honvédelem irányzatával és kormányzatával nagyobb mértékben foglalatzkodni kénytelen, megkérte, hogy Bayer ezredest magához rendelje, s mint tudományosan mivelt táborvezérkari tisztnek szolgálatával éljen.

A kormányzó ezt elfogadván, Klapka tábornok úr utasítatik, hogy Bayer ezredest a Kormányzóhoz azonnal lerendelje.³

Kelt mint fellebb

Kossuth Lajos kormányzó
Csany László
közlekedési minister
Batthyány Kázmér
külügyminister

ministerelnök Szemere Bertalan
Horváth Mihály
Cultus Minister
Vukovics Sebő
igazságügyMinister

Javitott eredeti tisztázat. MOL, Görgey-család iratai, Görgei gyűjtemény, (P 295.) b/10. Szemere és kormányának vegyes iratai (37. cs.) — Közli: *KLÖM XV.* 393. sz.

43.

Szeged, 1849. július 29.

Az 1849. Július 29-én este 7 órakor tartott ministeri és hadi-tanács *Jegyzőkönyve*

Jelen voltak

Elnök. Az ország Kormányzója
Szemere Elnök és belügyminister
Gf. [Gróf] Batthyányi Kázmér külügy
Duschek Ferencz pénzügy
Csányi László közlekedésügy
Vukovics igazságügy
Horváth Mihály vallásügyi minister
Aulich — hadügyminister —

Mészáros Lázár altábornagy s fővezér
Dembiński altábornagy
Perczel tábornok
Dessewffy tábornok
Török tábornok
Schweidel tábornok
Visocki tábornok
Kiss Ernő altábornagy

1849. Július 29-én Szegeden kormányzó úr a ministereket és jelenlévő tábornokokat tanácskozáásra összehíván, miután Perczel tábornok élőszóval nyilvánítja, hogy

ő hadi tekintetben hadi felsőbbiséget nem ismer el, senkinek fővezérségét nem fogadja el, és e részben parancsot sem fővezértől, sem hadügyministeriumtól nem fogad el; elhatározott, hogy ekképpen minden combinált hadi munkát lehetetlen, s e nélkül a haza megmentése kétes lévén, a hadügyministernek meghagyatik, hogy Perczel tábornokot a seregparancsnokságtól felmentvén, helyébe más seregparancsnok kinevezéséről gondoskodják sietve.¹

Ezen rendelkezés által szükségessé lett, főleg a Szeged körül öszvevont seregeknek az ellenséggel mielőbb várható összeütközése miatt, a fővezénylet kérdését tisztába hozni, s ez okból Mészáros altábornagy felszólított határozottan nyilatkozni: megmarad-e benyújtott lemondása mellett,² vagy a fővezényletet folytatni kész.

Mire altábornagy úr lemondása melletti maradását határozottan kijelentvén, csupán azon felhívásnak engedett, miszerint a fővezénylet betöltéséig a szegedi tábor körüli fővezéri rendelkezéseket megteendi.³

Olvasta Vukovics Sebő i.ü.m. [igazságügy-miniszter]

Egykorú másolat. MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Kossuth-Miscellanen (H 2.) No. 122.
— Közli: *KLÖM XV.* 484. sz.

44.

SZEGED, 1849. JÚLIUS 30.

Az 1849. július 30-án reggeli 1 órakor tartott ministeri tanács¹ jegyzőkönyve
Elnök: Az ország kormányzója.

Jelen voltak: Szemere elnök és belügyminister,
Gf. [Gróf] Batthyányi Kázmér külügyminister,
Csányi László közlekedésügy-,
Duschek Ferenc pénzügy-,
Horváth Mihály vallásügy-,
Vukovics igazságügy-,
Aulich hadügyministerek

A kormányzó visszavezette a tanács figyelmét a fővezérségi kérdésre s annak következtében tekintetbe vétettek a magyar hadak jelen elhelyezésének körülményei, mikből kiviláglott, hogy midőn a felső hadsereg Görgei tábornok alatt még semmi öszveköttetésbe nem olvadt az ország ezen részein működő seregekkel, midőn Bem altábornagy az erdélyi haddal nemcsak a királyhágóntúli részek szélső határain, hanem valószínűleg eddig Moldvába benyomulva innen messze távolságban harczol, a fővezérség betöltése az összes fegyveres erő állapotának közvetlen megbírálása mellett nem történhetik, mi nélkül pedig az abbani intézkedés teljes biztossággal nem eszközölthető.

Ennél fogva legczélszerűbbnek találtatott, fővezért jelenleg csak azon ideig nevezni

ki, midőn Görgei a maga egyesülését az alsó hadvonallal eszközölné, s Bem hadakozásának viszonyai jobban fejlődnek ki.

És az eképpeni fővezérségre Dembinski altábornagy az országkormányzó úr által felhivatni határozatott, a vele értekezésből felmerülő szükséghez képest a kormányzó el fogván végezni, kell-e a fővezér alá Görgei, Bem és Vetter tábornokokat is rendelni, vagy ezen vezérek addig, míg feljebb érintett időpontja a fővezérség végképpi betöltésének elérkezik, a kormányzó és a hadügyministertől továbbá is közvetlenül vegyék hadjárataik irányadását.

Az országkormányzó a tanács elébe terjeszté Bónis Sámuelnek, Görgei táborába küldött kormánybiztosnak jelentését, melyben a sereg ellátási körülményeire vonatkozások mellett azon fontos közleményt teszi: miképpen a seregnek Rimaszombatban érkezésekor az orosz táborból két tiszt jelent meg Görgei vezérnél s neki az orosz hadparancsnok oly békeajánlatát adá át, miszerint a tábornokok és tisztek az orosz hadseregbe eddigi rangjukbani felvételtől, vagy ha ez nem tetszenék, személyes szabadságokról biztosítottatnak, — a honvédek pedig azon választással kínáltnak meg, vagy átlépni az osztrák seregekbe, vagy a fegyvert letéve hazatérni.² Az eziránti iraton kívül a nevezett kormánybiztos még a következő tényekről küldött be hiteles iratokat:

Görgei tábornok tudniillik a feljebbi ajánlat vétele után határozott felelet megadhatására az orosz küldöttektől 24 vagy 48 órányi időt kért, szóval a parlamentairtől azon üzenetet küldvén, hogy Magyarország legszorongatóbb állásában inkább orosz fejedelmet fogadna el, mint osztrákot. A kikötött határidő alatt a hadtestek parancsnokait a feltételek iránti nyilatkozatra szólítá fel oly kijelentéssel, hogy miután ő a kormánytól letettnek s a tisztek által újra választottnak tekinti magát, válaszát a tisztek többségének nyilatkozatához képest teendi, —³ és ennek folytában a vezértábornok az orosz főparancsnokhoz olyan tartalmú választ intézett, miképpen a vezénylete alatti hadsereg az V-ik Ferdinánd király által szentesített 1848-ik évi alkotmányra esküjét letévén, ezen esküjéhez hív leend tovább is, s fegyverét nem teendi le, míg azon alkotmány garantírozva nem leend, s minden ellenséges erő az ország határaiból kiűzve.⁴

A jelen közlemény által azon éber gond felélesztve lőn, mellyel a kormány utolsó időben a Görgei táborában mutatkozott eseményeket kísérni kötelesnek érezte magát, mikből a nevezett tábornok nézeteinek a kormány irányától némelyekben eltérése s a megtartatni kellő alárendeltség mellőzésére hajlama tetszett ki. — Nevezett vezér azáltal, hogy az ellenségtől hozzá küldött, s egyenesen a haza zászlóinak elhagyására felhívó ajánlatot, hadai parancsnokainak kiadta, sőt, azokat az ajánlat megfontolására szólította fel, mielőtt azt a nemzeti kormányval közölte volna, még inkább megerősíté az aggályt, mely irányában a törvényes hatalomtól tartozó függésre nézve nyilatkozik. Azáltal pedig, hogy az orosz fővezérnek adott válaszában a volt király által jóváhagyott 1848-ik évi törvényekre, mint a harcznak a jelen stádiumban is végcéljára hivatkozik, az april 14-iki függetlenségi nyilatkozattal öszveütközőleg jelenté ki magát.⁵

Mindezek halaszthatatlanul szükségessé tetszik, hogy a nemzeti kormány tökéletesen tudomást nyerjen Görgei tábornok hadvezéri eljárásában és így a nemzetet lényegesen érdeklő körben követett political irányáról. Szükséges továbbá, még mielőtt a felső seregnek az alsóvali egyesülése után a fővezérség végképp betöltése bekövetkezendik, — Görgei hadvezérnek a kormánytól függési viszonyait tisztába hozni, s kiegyenlíteni olyképpen, hogy a hazának áldozatai egyenletlenség és egyéni önkény által az egy célra őszinte és hű törekvés mellett kétségtelenül bekövetkezendő sikerükben ne hiúsíttassanak meg.

Ez okból a ministerium két tagja: az elnök minister és a külügyi — Görgei táborába küldetnek⁶ avégre, hogy minden fennforgó kérdéseket a felső tábor és Görgei hadvezér irányában a haza érdekében, az egyetértés és törvényes függés szilárd biztosításával intézzenek el. Mely eljárásuk sikerét a kormány a felső hadsereg hazafias szelleme, valamint Görgei hadvezér hősi jelleme és hazaszeretete által teljesen biztosítva hiszi, — mindamellett azonban, minden történhető események ellenébe a kiküldött két miniszter rendkívüli hatalommal, a nemzeti törvényes hatalom egész súlyával ruháztatik fel, megtenni mindent, mit a haza megmentésére kívánatosnak találанд.

Mi az oroszokkali üzenetváltás kérdését illeti — a nemzet jövőjének minden lehető fordulataira figyelve, a kormány szükségesnek tartja az oroszok által nyújtott közlekedési fonalat felfogni s magának ez úton az orosz udvar Austria és Magyarország iránti politicája felől tájékozást szerezni. — Ez okból a két kiküldött ministert e tárgyban is megbízva oly utasítással látja el, miszerint, ha Görgei táborába érkezétkor akár közvetlenül, akár felügyeletök alatt a megkezdett ösvényen rés nyitatték előttök a magyar nemzet political helyzetéről és szándékairól az orosz hatalom organumaival értekezni, ebbeli eljárásuknak alapjául és kiindulópontjául tekintsek azt, hogy a magyar nemzet a hitszegő királyi háztól szenvedett nyomatásai után az april 14-iki függetlenségi nyilatkozatával egyedül ezen igától, a többé nem tűrhetett austriai uralkodástól megszabadulását s következő Magyarország függetlenségét s területi épségét tűzte ki véres küzdelmeinek céljául — de azzal az ország jövőndő kormányrendszerére nézve semmit előre nem határozott, sőt kezeit szabadon tartotta meg arra nézve is, hogy a körülményekhez képest önállóságának alapján akár fejedelmet is válasszon más uralkodóházból, kirekesztettnek csak az ausztriai tekintvén.⁷

Ezen a napon szem előtt tartva az időközben fejlődő political jelenségeket, a kiküldött ministerek törekedni fognak oly lépések előidézésére, melyek folytában az ellenséges orosz erő vagy semlegesíttetnék, vagy haladásában visszatartóztatnék.

Béke vagy bármi szerződések megkötésére felhatalmazásuk nem terjedvén, az alkudozás részleteiről s az ellenség netaláni feltételeiről jelentései elvártnak — de fegyvernyugvást maguk köthetnek.⁸

Olvasta Vukovics Sebő igazságügyminister

KLÖM XV. 488. sz. alapján

JEGYZETEK

BEVEZETÉS

- 1 *Vö.* Koroknai Ákos—Lakos János: A magyar minisztertanácsi jegyzőkönyvek sorozata 1867—1918 közötti részének szerkesztési és forrásközlési elvei. *Levéltári Szemle*, 1980/3. sz. 8. §, 351.
- 2 Eddig 1848—1849 vonatkozásában megjelent: *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848—1867. Einleitungsband. Ministerrat und Ministerratsprotokolle 1848—1867. Behördengeschichtliche und aktenkundliche Analyse von Helmut Rumpler.* Wien, 1970. — Az osztrák kiadványsorozatban természetesen 1848-tól folyamatosan ível a jegyzőkönyvek sora; — nálunk az abszolutizmus korának nevezett időszakban nem volt miniszteriális kormányzat.
- 3 *KLÖM XIII.* Bevezetés, 7—8.
- 4 *Pm, Duschek iratai*, III/45. sz. d. n. (1849) A kézírás szerint a feljegyzést Duschek Ferenc szövegezte.
- 5 *KLÖM XV.* 184—185. — Az előbbi jegyzetben idézett feljegyzés szerint a minisztertanács „... tárgyalása alá tartoznak mindazon magasabb álladalmi ügyek, melyek a kormányzó elnök által oda utasíthatnak, s minden oly kérdések, melyeknél az illető ministeriumok, vagy a kormányzó elnök s egy minister között lényeges véleménykülönbség forog fenn, s melyeknek a ministeri tanács általi tárgyalatását egyes miniszter kívánja.” *Pm, Duschek iratai*, uo. — Kossuth az országgyűléshez írott tudósításában foglalkozott a kormányzó és a minisztérium közti viszonyral, amely az ügyek tárgyalására is hatással volt. *Vö. F. Kiss 1987*, 108—113.; a kormányzói tudósítás szövegét lásd: *KLÖM XV.* 181—184.
- 6 A minisztertanács összehívása szükségességének egyéni megítélését, ill. a miniszterelnök döntését mutató példák: Kossuth és Batthyány levélváltása, 1848. aug. 15. *KLÖM XII.* 390. sz.; Batthyány és Szemere levélváltása, 1848. máj. 14. *Miniszterelnöki*, 1848:182.
- 7 *Vukovics* 100.
- 8 *Ember* 25. — Több, a minisztertanács üléséből kelt fogalmazványt találunk a *miniszterelnök hadügyi és nemzetőrségi iratai* között. A szöveget Jászay Pál készítette; Batthyány Lajos kiadományozta. *Pl.* 1848:3. n. ő. sz.; 4. h. ü. sz. ápr. 16—17.
- 9 *Kormányzóelnöki* 654/Pz. sz. 1849. jún. 9. „A ministertanács meghagyásából” Hajnik Pál rendőrigazgatónak. — Az OHB üléseit ajtónállókon kívül őrség nem védte. *Jósika* 330.
- 10 *Jósika* 320—349. „Honvédelmi bizottmány”
- 11 *Vukovics* 100.
- 12 A levél így szól: „Barátom! [...] Bocsáss meg, hogy barátságosan figyelmeztettek a ministeri tanácsban, *hetedmagunk* közt, múltra mindent bár, de a jövőendő célokra nézve ne mindent mondj ki idő előtt. Mi [...] még nemigen tudunk hallgatni. Egyik vagy másik minister megemlítheti confidentialis titoknokának, az a magáénak et sic porro és hidd el, hamarébb elmegy a hír Bécsig, mint gondolnók. Tegnap [...] úgy szerettem volna megállítani a discursust arról, hogy mit teendünk rossz esetben en dernier analyse.” ... *Görgei-gyűjtemény*, 11.f/ 1849. jún 25. Pest.
- 13 *Duschek* 1.
- 14 *Károlyi* I. 54—56, 204, II. 155, 225. — Az osztrák levéltári anyagból filmezett jegyzőkönyvi fogalmazványokra Varga János hívta fel figyelmemet.

1848. április 12.

* Az ellenzéki tábor, ill. később a miniszterjelöltek, Batthyány Lajos március 17-i kinevezése után többször összeültek tanácskozássra, hogy az egyes tárcák végleges birtokosairól, ill. aktuális teendőkről tanácskozzanak. *Kossuth*tól értesülünk egyik visszaemlékezésében az előbbiről (*Irataim*, II. 269—271.) és Széchenyi Istvántól az utóbbiról. Széchenyi ezeket a tanácskozásokat már a minisztérium kinevezése előtt is a „minisztertanács” (Ministerkonferenz, Ministerial-Konferenz, Ministerconseil) megjelöléssel illette. Az ezekről szóló feljegyzéseit alább közöljük. Említésre méltó, hogy az első, április 12-i ülésről készített feljegyzés nem tanúskodik ünnepélyességről, mintha nem ez lenne az első ilyen alkalom. Természetesen, eredeti, teljes jegyzőkönyv hiányában ez csak feltételezés.

1848. március 28. [Pozsony] *Széchenyi* 284—285. [Az aláhúzások az eredetiből valók.] „[...] Louis B[atthyány] kommt von Wien. Ministerkonferenz bei ihm. Es waren extra Pázmány und Szentkirályi auch da. — O Gott, welche Körperschaft! Elende Hazard-Spieler — Dintendiebe! Wortflüsterei! — Louis B[atthyány] — sprach einlenkend (!): Jó odafenn a hangulat etc. — ich habe *mich* gehört — aber zu spät. — Kossuth: ‚csak még egy hétig szolgáljon a szerencse!’ Wirklich eine erhabene Politik!! Deák stutzt und Fürst Esterházy nimmt nicht an? Hm, hm. Jósika [Sámuel, erdélyi udvari kancellár] ist die bête noire. [fekete szörnnyeteg] Kossuth will ihn im Zirkel [kerületi ülés] difamieren... Erzherzog Louis abdicieren machen (!). Louis B[atthyány] findet das *jetzt* (!) nicht an der Zeit. — Szentkirályi: Ha Pesten összekoccannak, mi embereink elszaladnak! — Meine Augen begegnen die erstaunten Gesichter und Blicke von P[epi] Eötvös [báró Eötvös József]... — Ich rede nicht. Gehe früher weg. Ich wette — sie halten mich für ein Verräter! Bin ich es? No! [angol tagadás] [...]”

iffj. Pázmány Dénes (1816—1856) Mérsékelt liberális ellenzéki politikus, az egyik Frankfurtba küldött kormány megbízott, a képviselőház elnöke. — A szövegben valószínűleg róla van szó.

Szentkirályi Móric (1807—1882) Liberális politikus, az ellenzéki reformpárt egyik vezére. 1847-ben Kossuthal Pest megye követe.

1848. március 29. [Pozsony] *Széchenyi* 285—286.

„[...] Erzherzog lasst das Ministerium kommen. Battyhány dankt ab — wir auch. [márc. 28-i leirat miatt]. Erzherzog bittet. Wir geben nach — wenn er mit uns cause commune in Leben und Tod! Wir haben Mühe die Jugend zu beschwichtigen. Resolution wird vorgeschlagen. Erzherzog macht eine Declaration etc. [márc. 29-i] [...] Zu Louis B[atthyány] Ministerial-Konferenz. Die Nationalgarde — oder eine Fraktion davon ging in die Wohnung von Mesko, den Zsedényi, der zum Glück weg war, zu Rede zu stellen, warum er die Resolution unterschrieb.

Mitternacht. Soeben komme ich von Ministerconseil. Alle meine Hoffnungen sind geschwunden. Wenn Gott nicht hilft, so wird die französische Revolution von 1789 und 90 zu der gehalten, die sich bei uns entwickeln wird, als ein unschuldiges Lustspiel, als eine Localposse erscheinen. [...]

Gustav und Kasimir B[atthyány] ergießen ihre Galle gegen Metternich. — Kossuth verlangt für die Jugend Waffen, Latzi Teleki: ‚én ha lemegyek Pestre, nem hogy kalmirozzak, de lázítani fogok.’ Deák deklariert sich krank, könne nicht nach Wien gehen. — Pázmány und Pepy Eötvös ermessen die Tiefe des Abgrundes in welchen wir stürzen müssen. Louis B[atthyány] macht Toilette und geht in eine Soirée!”

Zsedényi (Pfannschmidt) Eduárd (1804—1879) Konzervatív politikus, magyar kancelláriai tanácsos.

Teleki László gróf (1811—1861) Író, politikus. Az 1843/44-i országgyűlés főrendi ellenzékének kiemelkedő alakja. 1844-ben a Védegylet alelnöke. 1848-ban Abony (Pest megye) képviselője. 1848-ban a magyar kormány párizsi követe.

1 Czobor János polgármester, ápr. 10. *Steier* IV. sz.

2 Slovenskje Narodnje Novini.

3 Március 25-én a horvát tartományi gyűlés felelős nemzeti kormányt, önálló országgyűlést, a határvidékek visszacsatolását és a horvát nyelv hivatalossá tételét kívánta. *Szeremlei* 1848. márc. 25., I.

- 49—53. Közli az egész kérelmet, amely 30 pontból áll. Nemcsak Magyarországtól való függetlenülésre, hanem a polgári fejlődésre is vonatkoznak a kívánalmak. Pl. 9. Sajtó-, szólás-, tan- és vallásszabadság. 11. Népképviselő, egyenlőség alapján. 12. Jogegyenlőség, törvényszéki nyilvánosság, esküdtsek, bírói felelősség stb.
- 4 Az anyakönyveket az 1840:VI. tc. 7. és 8. §-a értelmében magyarul kellett vezetni. A szerbek ebben veszélyt láttak vallásukra és nemzetiségükre. *Thim* I. 26.
- 5 Boszniában tavasszal a lakosság a törökök ellen fordult, mozgalmukat Szerbia támogatta. A török porta a felkelés kitörését megakadályozta. *Uo.* II. 2. sz.
- 6 A szlovák értelmiség kezdeményezésére a felvidéki szlovákság is szervezkedett. A Liptó megyei közgyűlésen a szlovák nyelv jogait követelték. Selmecebányán a bányamunkások jobb bérezést követeltek, nem nemzeti kívánságaik voltak.
- 7 A belügyminiszter felügyelete alá tartoztak a rendőri ügyek. Ugyancsak ő foglalkozott a törvényhatóságok (megyék, városok) közigazgatási tárgyaival. Ez utóbbiba nemzetőrségi vonatkozások is beletartoztak; a törvényhatóságok határára belül és rendészeti feladatokra a belügyminiszter rendelkezett velük. (Állami rendőrség hiányában a nemzetőröket vették igénybe a karhatalmi feladatok ellátására.)
- 8 A megelőző korszak titkosrendőri módszereit a felelős kormány igyekezett elkerülni.
- 9 Batthyány Lajos április 12-én hivatalos felszólítást intézett Madocsányihoz, Szentiványihoz, Justhhoz és Beniczkyhez; utóbbi ekkor Pesten tartózkodott. *Rapant* I. 2, 22. b/—c/ Pl. a Madocsányinak szóló levél megtalálható: *Kossuth iratai időrendben* I. 412. sz. ápr. 14. — Ehhez még: Madocsányi Pál költségeinek fedezéséről rendelkezik Kossuth, ápr. 13.; Stuller pénzügyi titkár átírata a belügyhöz Géczy Péter megbízatásának kiszélesítéséről, ápr. 24. *KLÖM XII.* 10., 44. sz.
- Madocsányi Pál* (1808—1875) Liptó megyei alispán, majd Árva megye főispánja és felföldi kormánybiztos.
- Szentiványi Ödön* — Liptó megyei birtokos
- Justh József* (1809—1875) Túróc megye főispánja
- Beniczky Lajos* (1813—1868) zólyomi, barsi, honti és bányavidéki kormánybiztos
- Géczy Péter* — Hont megye főispánja, bányavidéki kormánybiztos.
- 10 A tartományi főbiztosságot (commissariatust) az 1723:C. törv. alapján állították fel. *Fényes* II. 126—127. (később *lásd még*: commissariatum-ként) — A Helytartótanács főhatósága alá rendelt szerv feladata az volt, hogy az országban elszállásolt katonaság és a polgári lakosság között felmerülő ügyekben a lakosság érdekeit képviselje. A katonaság érdekét egy másik szervezet, a hadbiztosság volt hivatva képviselni. A két szervezet párhuzamosan működött; a hadbiztosok kerületek megfelelték az országos vagy tartományi biztosi kerületeknek. Ezekből összesen 10 volt az országban.
- 11 A magyar kormány ismételt ilyen irányú próbálkozásai ellenére még szeptemberben sem voltak itthon a galíciai magyar ezredek; Kossuth a magyar katonákhoz szóló hazatérési felhívásában (már a minisztérium lemondása után) hozzájuk is fordult, szept. 22. *Lásd: KLÖM XII.* 525. sz.
- 12 *Lásd: KLÖM XII.* 9. sz. A minisztertanács utasítása Esterházy Pálhoz a Galícia és Nagy-Britannia irányában követendő politikáról. Pozsony, ápr. 12. Ez az utasítás a minisztertanácsi jegyzőkönyvnél jobb bepillantást ad a magyar kormány külpolitikai nézeteibe Galáciáról. — A cári hatalom növekvő al-dunai befolyásának ellensúlyozását a reformellenzék már korábban sürgette: *vö.* Pest megyei követutasítás, *KLÖM XI.* 170—171.
- 13 Jellasics Józsefet a király március 23-án ruházta fel a horvát báni méltósággal és nevezte ki főhadparancsnoknak. Azelőtt az első báni határőrvidéki gyalogezred ezredese volt; feltétlen udvarhú. Kinevezése azért sürgős, hogy a magyar minisztériumot megelőzzék, azaz ne szólhasson bele. Jellasics engedelmes eszköze volt az udvarnak: meglövegolta a horvát nemzeti mozgalmat és minden együttműködést megtagadott a magyar minisztériummal. — *Lásd még*: gr. Kolowrat miniszternek a kinevezést indítványozó előterjesztését: *Károlyi*, II. 610—611. 1848. márc. 20.
- 14 Magyarországi főhadparancsnok. (Bécs, 1769. aug. 25. — 1849. szept. 10. Hütteldorf bei Wien. *Wurzbach*)

- 15 Erről részletesen ír *Böhm* 268—271. — Az Első Dunagőzhajózási Társaságról van szó. — Klauzál Gábor a Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottság tagjaként tartózkodott Pesten.
- 16 *KLÖM XII.* 10. sz. a/—b/ Kossuth rendeletei Madocsányi Pál országos biztos költségeinek fedezéséről, ápr. 13. *Vö.* 9. sz. jegyzet.
- 17 Megegyezik Kossuth Szögyényhez írott rendeletével a Kancellária működésének megszüntetéséről, ápr. 12. *Lásd: KLÖM XII.* 8. sz. — A Kancelláriát április 15-én oszlatta fel az alkancellár az utolsó tanácsülés berekesztéseként. Ennek eredeti jegyzőkönyve megtalálható: *ÖStA, Finanzmm., Präsid.* 1849:1474. FM. — Az eseményről Szögyény visszaemlékezései: *Szögyény-Marich.* — A Kancellária megszűnésével kapcsolatos politikai háttérrel (márc. 28-i leirat) *lásd: Károlyi 1936, III. fejezet és 12. sz. irat.*
- 18 A Magyar Kancellária a szűkebb Magyarország legfőbb udvari hatósága volt. Az uralkodó ennek közvetítésével érintkezett a többi magyar hatósággal, amelyek az országban székeltek. Az uralkodói tevékenységből kifolyóan a Kancellária közigazgatási, igazságszolgáltatási, katonai jellegű ügyeket intézett. Erről tájékoztat *Bélay.*
- 19 A Helytartótanácsot (Consilium Locumtenentiale) az 1722/23-i országgyűlés törvényei (XCVII—CII. törv.) nyomán szervezték meg. Ez volt a legfőbb magyarországi közigazgatási szerv. Az udvari hatóságokkal a Magyar Kancellárián keresztül érintkezett. (Később *lásd még: consilium-ként*)
- 20 Az 1848:III. törv. 7—8. §§ szerint a kegyelmezés jogát a király személyesen gyakorolta az illetékes miniszter ellenjegyzése mellett. Az illetékes ez esetben a bécsi magyar minisztérium lett, mert egyrészt ezt a hatásköri feladatot korábban a Kancellária látta el, másrészt, mint királyi felségjoggal kapcsolatos ügyintézés, ez a szóban forgó minisztériumot illette. Esterházy Pál azonban csak az előterjesztett és az aláírt okmány megegyező voltáért vállalta a felelősséget, az előterjesztett tárgyért az illetékes szakminiszterre hárította azt. Ezt a hatásköri felelősségére vonatkozó kikötését a minisztertanács is akceptálta. *Lásd még: ápr. 22-i minisztertanácsi ülés; F. Kiss 1987, 53, 383—384; Szabad 1982, 1187—1190.*
- 21 Szögyény csak az udvar ragaszkodása miatt volt még hivatalában a forradalom után. Végül is a pénzügyminiszter június 18-i előterjesztése alapján a nádor július 1-én helyezte nyugállományba. *István nádor, Miniszteri, 1848:1562. sz.*
- 22 Az álladalmi tanácsra vonatkozik az 1848:III. törv. 19., 20. és 24. §§-a. Egyik paragrafus sem mondja meg, hogy mi célra szolgál majd ez a testület, inkább azzal foglalkoznak, hogy kik vesznek részt az üléseken. A megalakítást a törvény a következő országgyűlésre hárította, de erre végül is nem, csupán álladalmi tanácsnokok kinevezésére került sor. *Lásd még: 1849. máj. 2-i minisztertanácsi ülés. — A kérdésről bőven szól F. Kiss 1987, 36—38.*
- 23 A Magyar Kancelláriánál működő díjazó hivatal (fennhatósága az udvari General Hoftaxamt), amely megállapította és beszedte a Kancellária kiadványaiért járó díjakat. Személyzete: 1 udvari díjazó és 5 beosztott. Egy részüket a bécsi magyar minisztérium átvette. — Kossuth egy június 16-i rendeletében a díjazó hivatalnak is megtiltotta az osztrák hivatalokkal való érintkezést, egyedül a magyar Pénzügyminisztériumot rendelve föléljük felettes szervnek. *Király személye kör. mm., Elnöki, 1848:254. eln. sz.*
- 24 1848. augusztus 20-a és október között folyamatosan a magyar fővárosba szállították a magyar és az erdélyi kancelláriák levéltárait. Ezt biztonsági szempontok és helyiséggondok indokolták. Az anyag a levéltárakat kezelő Belügyminisztérium felügyelete alá került. Erről *lásd* bővebben: *Fábián Istvánné 1970. ; F. Kiss 1987, 220—222.*
- 25 A magyarországi kincstári jövedelmeket kezelte; a legfőbb magyar pénzügyigazgatási szerv. Alárendelt helyzetben volt a bécsi Udvari Kamarával szemben.
- 26 Pl. külügyminisztériumi jegyzék a volt Kancelláriában a kincstár számára leírt és hitelesített kiadványokról, jún. 26. *Pm, Elnöki, 1848:1197. PM. sz.*
- 27 Az 1795-ben felállított Közalapítványi Ügyigazgatóság. A közalapítványok jogi ügyeinek intézését végezte. A Helytartótanács alá tartozott a Közalapítványi Főpénztárral és annak fiókjaival együtt. 1848-ban volt 8 elsőrendű fiókpénztár, 9 másodrendű (uradalmi pénztárak) és 5 rendkívüli pénztár. 1848-ban az alapítványok zöme a Vallás- és Közoktatási Minisztériumhoz került; e tárcát az alapok

jövedelméből vélték fenntarthatni. Néhány alapítványt kezelte a Belügyminisztérium, köztük az igen tekintélyes tőkéjű Kiss—Jankovich-féle. A közalapítványi adminisztrációt ideiglenesen korábbi állapotában hagyták; a minisztérium szellemében történő átszervezésére nem is került sor. Erről részletesen lásd: *F. Kiss 1987, 276, 451, 453.*

- 28 A kormány e téren is új intézkedést kívánt bevezetni. Erről beszélt a pénzügyminiszter költségvetési expozéjában az országgyűlés előtt. *Beér—Csizmadia, 770—771.* — 1848-ig a nyugdíjak megállapításánál a XVIII. századi eredetű, igen bonyolult nyugdíjrendszer volt érvényben: a nyugdíjak kiszabásának rendjét királyi rendeletek és kiegészítő határozatok szövevénye határozta meg. A Mária Terézia-féle alap-normálét II. József idején és a következő évtizedekben számtalanszor módosították. — 1848-ban az új nyugdíjrendelet nem készült el, és a minisztérium is csak újabb részintézkedéseket tett. Részletesen: *F. Kiss 1987, 144—145.*
- 29 Itália nem volt egységes állam. Lombardia és Velence Ausztria fennhatósága alatt állt, de uralma kiterjedt a következő területekre is: Parma, Piacenza, Guastalla, Lucca, Modena, Toscana. A többi részen a nápolyi királyság, Piemont és az egyházi állam osztozott. Az olaszok az államegység legfőbb akadályát Ausztriában látták. 1848. január 12-én Sziciliában felkelés tört ki. A király (II. Ferdinánd) kénytelen volt alkotmányt adni. Az osztrák csapatok főparancsnoka, J. J. Radetzky februárban Lombardiában ostromállapotot hirdetett ki, és a pápától engedélyt kért, hogy Sziciliába vonulhasson csapataival. A bécsi forradalom hírére március 18-án Milánóban felkelés tört ki, amelynek során az osztrákokat elűzték. Lombardia városai egymás után vívták ki szabadságukat. Velence kikiáltotta a köztársaságot. Radetzky visszavonult. Ilyen körülmények között a hajók osztrák zászló alatt nem mertek az Adriai tengeren közlekedni.
- 30 Kossuth átirata Esterházy Pálnak arról, hogy a kereskedelmi hajók a magyar lobogót használhassák, ápr. 12. *KLÖM XII. 6. sz.* — Vörös Antal tévedése a kétszeri VI-os szám.

Az ülésről *Széchenyi 294—295.* Elsősorban saját lelkiállapotát örökölte meg. Lényegesnek látszik, hogy a nap folyamán kétszer tanácskoztak: egyszer a miniszterelnöknél, másodszer a nádornál. A jegyzőkönyv az utóbbról maradt fenn, de valószínűleg Batthyánynál is e témáról folyt a szó.

1848. április 15.

- 1 A felhívás április 16-án jelent meg. *PH, 33. sz.*; közli: *Pap I. XXIV. sz.*; *Szeremlei, ápr. 16. I. 70—71.* — Budapestre vonatkozóan külön: *uo., ápr. 15. I. 68—69.*
- 2 Az udvar az adminisztrátori rendelet (1844. nov. 11.) óta azoknak a főispánoknak a helyére, akik nem engedelmessétek a központi intézkedéseknek, főispáni helytartókat (adminisztrátorokat) nevezett ki. Így kísérelte meg felülről a megyék ellenállásának letörését. Az adminisztrátori rendszer ellen az ellenzék heves támadást indított az 1847/48-as országgyűlésen. — Szemere belügyminiszter rendelete a *PH 33. számában* jelent meg. *Szeremlei, ápr. 16. I. 71—72.*; közli az 1848-ban kinevezett új főispánok névsorát.
- 3 Kelt 1848. március 18-án, megjelent a Slovenskje Národňje Novini-ben április 7-én.
- 4 A Habsburg-ház örökösödési törvénye; Magyarországon az 1723: I—III. törvények szólnak erről.
- 5 Név szerint: Szemere Bertalan, Deák Ferenc, Klauzál Gábor, Széchenyi István, Eötvös József.
- 6 Az „álladalmi titkárok”, államtitkár elnevezést valószínűleg a korabeli fejlett polgári államok kifejezéseinek fordításából nyerték: secretaries of state, secrétaires d'état. Az angolban ez a miniszterek megjelölése, ezért fordul elő a 48-as iratokban oly gyakran a számunkra furcsa „alstátustitkár” megjelölés. Sőt, találkozhatunk teljes magyarításban a „helyettes államtitkár” kifejezéssel is. A miniszterekről szólva azonban soha nem használták a „secrétaires of state” értelmű fogalmat. Hasonlóan alállamtitkár (Unterstaatssekretär) a neve a frankfurti német kormány egyes tanácskozási jogú tagjainak. Angliában sem ismeretlen az „under-secretary of state” elnevezés. — Nálunk lényegében a miniszterek helyettesei, de ellenjegyzési joguk a miniszter távollétében — kivéve a külügyit — nem volt. Fontos szerephez jutottak a minisztérium 1848. őszi lemondása után: az OHB idején ők irányították az egyes minisztériumok adminisztratív munkáját.

- 7 *Pulszky* Ferenc (Eperjes, 1814. szept. 17. — Bp. 1897. szept. 9.) A reformellenzék tagja, 1848. április 29.—május 3. között pénzügyi, 1848. május 3-tól külügyi államtitkár. 1848 decemberében külföldre távozott.
- 8 *Gróf Zichy* Ferenc (Pozsony, 1811. jan. 24. — Káloz, 1900. júl. 17.) Aulikus politikus; a Helytartótanács ideiglenes elnöke (1847—1848). 1848. május 1.—október között közlekedési államtitkár. Decemberben már Pozsony megye császári biztosa; 1849-ben az egyik legismertebb „muszkavezető”.
- 9 *Id. Szász* Károly (Vízakna, 1798. jan. 25. — Marosvásárhely, 1853. okt. 25.) Jogász, természettudós, politikus. 1848. április 24.—1849. augusztus 13. között a VKM-ban államtitkár.
- 10 *Ghyecz* Kálmán (Komárom, 1808. febr. 12. — Bp. 1888. febr. 28.) Jogász, politikus. Nádori ítélemester. 1848. május 3.—1849. január 2. között igazságügyi államtitkár.
- 11 *Trefort* Ágoston (Homonna, 1817. febr. 6. — Bp. 1888. aug. 22.) Művelődéspolitikus. 1848. április 27.—1848. szeptember 24. között kereskedelmi államtitkár. Külföldre távozott 1848 őszén.
- a) Áthúzott szöveg az eredetiben.
- 12 Egyes igazgatási ágazatok (pl. egészségügy, posta, harmincad stb.) különféle vonatkozásai a régi kormányzéki gyakorlat alapján több tárcához kerültek. Ez nehézkessé tette az új adminisztráció mindennapi ügyvitelét.
- 13 Az 1848:XXII. törv. rendelkezett a nemzeti őrseregről. Ez az ideiglenes szabályozás az országgyűlés későbbi végleges intézkedéséig úgy határozott, hogy „a személyes és vagyonbátorság, a közcsend és belbéke biztosítása, az ország polgárainak” dolga legyen. Részletesen foglalkozott a törvény a nemzetőrség soraiba felvehető személyek összeírásával, a tisztek kinevezésével, a fegyverek őrzésével, a szolgálat teljesítésével. A nemzetőrség — országos rendőrség hiányában — rendészeti feladatok teljesítésére is felhasználható volt. A törvény ugyan nem említi, de a nemzetőrség ügyeivel 1848-ban elsődlegesen a miniszterelnök és nem a bel-, ill. a hadügyminiszter foglalkozott. Ebben segítségére volt elnöki irodájának erre kinevezett néhány tagja, valamint az Országos Nemzetőrségi Haditanács. Batthyány Lajos iratanyagában a kezdeti időre nézve a nemzetőrségi tárgyakkal foglalkozó iratok külön sorozatban is találhatóak: „Miniszterelnökség hadügyi és nemzetőrségi iratai” — (H 3.) — *Vö. Urbán*.
- 14 A bányászat igazgatási (pl. bányauradalmak), jogi ügyeivel korábban a Magyar Kamara foglalkozott. A lényegi, tehát művelési, bányatermékhasznosítási, jövedelmi tárgyak közvetlenül a bécsi Hofkammer in Münz- und Bergwesen hatáskörébe tartoztak. A számadásokat is a bécsi főszámvevőség (General-Rechnungs-Direction) ellenőrizte. A magyar kormány természetesen ezen ügyköröket is a maga hatáskörébe tartozónak tekintette. Erről bővebben *lásd: Sashegyi*.
- 15 A postaügyet korábban a Helytartótanács és a Magyar Kamara kezelte; az előbbi igazgatási-végrehajtási, az utóbbi mintegy gondnoki szerepkörben. A legfontosabb postaügyek: postajáratok létesítése, a postavonalak működtetése, posták juttatása, jövedelem, számvevés stb. a bécsi Oberhofpostverwaltung-nal keresztül bonyolódtak, amely a központilag összefogott, egységes magyarországi postaszervezet élén állt. Ez a központosítás olyan mértékű volt, hogy a postaügy teljes adminisztrációját magának követelő magyar kormánynak itthon sem postai szakemberek, de még az ügyvitelben használatos formanyomtatványok sem álltak rendelkezésre. — A postaügy egyik lényeges része lett volna a közösügyi tárgyalásoknak. Az 1848 végén is csak ideiglenesen, a szükség által rendezett postai ügyeket a Kereskedelmi Minisztérium postai osztálya gondozta, a jövedelmek pedig a Pénzügyminisztériumhoz futottak be. Erről részletesen *lásd: F. Kiss 1987, 418—423*.
- 16 A harmincadí (vám)ügyekben az előbbiekhöz hasonló volt a helyzet: az ezekre vonatkozó elvi ügyek, a jövedelem felhasználása és ellenőrzése (számvevés), a külfölddel való érintkezés mind az Udvari Kamarát illették, míg a Helytartótanács az egyszerű igazgatási tárgyakat (vám szerződések tudomásulvétele és kihirdetése, vámmmentességi ügyek stb.) intézett, a Kamara pedig számos harmincadhivatala útján gondoskodott a jövedelem beszedéséről és a hivatalok működtetésével kapcsolatos teendők ellátásáról. — A minisztérium ez esetben is úgy látta jónak, hogy fenntartja a korábbi szétszaktított kormányzéki gyakorlatot, azzal a lényeges különbséggel, hogy magának követelte az addig az udvarban intézett magas szintű ügyeket is. Ennek megfelelően a FIKM Kereskedelmi osztálya és szakosztálya, valamint a pénzügyi Pénztári osztály között oszlottak meg a teendők. A bécsi ügykörrel kapcsolatos rendezés a két kormány közötti közösügyi tárgyalások egyik pontja volt. — A sósügy oly módon kapcsolódik ide, hogy a legtöbb harmincadhivatal egyúttal sójövédelmet is kezel. Utalva a szövegben foglaltakra: nem cserélték ki a régi hivatalnokokat, általában a régiek vitték tovább az ügyeket. A harmincadügy újjászervezésével kapcsolatban természetesen erre is sor került volna; erről és az 1848-i hétköznapi gyakorlatáról részletesen szól *F. Kiss 1987, 405. s. köv.*

- 17 A jobbágyfelszabadítás nyomán az úrbéri szolgáltatásoktól elesett magyar földesurak kármentesítését az állam vállalta magára (1848:IX. törv.). Ehhez szükség volt a magánföldesúri javadalmak értékének megbecslésére (1848:XII. törv.). A hatalmas munkát a FIKM Földművelési osztályának kellett végeznie a beérkezett megyei kimutatások, felmérések alapján. A munka 1848 végéig nem készülhetett el, mivel alig érkezett be néhány kimutatás a törvényhatóságoktól. A beérkezett adatokat az újonnan életrehívott Statisztikai Hivatal is felhasználta. — Fényes Eleknek egy Szemere Bertalanhoz 1849. június 24-én írott jelentése arról tanúskodik, hogy a szabadságharc végnapjaiban állt csak rendelkezésre a pontos felmérés az úrbéri földekről és szőlőkről Magyarország és Erdély területén. *Szemere miniszterelnöki*, iktatatlan.
- 18 Az egészségügyet három tárcához osztották el: a polgári tárgyak a Földművelés-, Ipar és Kereskedelmi Minisztériumhoz, az oktatásiak a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz, a katonaiak a Honvédelmi Minisztériumhoz kerültek. 1849-ben ez a beosztás változott. Erről lásd: *Fábiánné Kiss 1976*.
- 19 Az ideiglenesen alakult közbátorsági, közcsendi bizottmányok. — A megyei állandó választmányokról az 1848:XVI. törv. rendelkezett.
- 20 A dolog úgy indult — és erre utal az áthúzott „kereskedők” szó —, hogy a forradalmi helyzet miatt keletkezett pénzválságnak a kereskedelemre („piacra”) tett káros hatásának kiegyenlítése végett a pesti kereskedők egylete kérelemmel fordult a Kereskedelmi Minisztériumhoz, hogy részükre a kormány 2 millió kölcsönt adjon. Az ügy indulását jól megvilágítja Weinzierl Vince, a Magyar Kereskedelmi Társaság igazgatója Kossuthoz április 4-én írt levele. *Kossuth iratai időrendben*, I. 407. sz. Klauzál valószínűleg rögtön Kossuthoz fordult — a pénzügyi illetékesség miatt —, és már 7-én a nádor és a pénzügyminiszter által aláírt választ kapott, miszerint mérje fel a különféle állami pénztárak pénzkészletét, s ha van rá lehetőség, 500 000 frt kölcsönözhető a kereskedelmi banknak bizonyos feltételek mellett. Noha az ügyben illetékességből a pénzügyminiszternek kellett volna eljárni, Klauzál lelkiismeretesen tájékozódott, majd 15-én a minisztertanács elé tárta a kérdést. *FIKM, Kereskedelmi szak*, 1848:8. kútfő, 3. tétel (Még a működő Magyar Kamara tett jelentést Klauzálnak ápr. 12-én.) Az esetről röviden ír: *Faragó 26—27*. A kérelemhez képest töredék-kölcsön megadásáról tudósít április 20-i kelettel a *PH* (36. sz.). Közli: *KLÖM XII*. 28. sz. VI.

1848. április 16.

- 1 Az Udvari Haditanácsról van szó. 1556-ban állították fel. Feladata a Birodalom hadügyének egységes irányítása volt. A *PH* május 20-án adott hírt, hogy az uralkodó beleegyezett a Haditanács felosztatásába és a központi hadi kormányzást a minisztérium hatáskörébe utalta. (61. sz.) E napokban még jogos a Haditanács megjelölés, mert — noha a márciusi napok óta Kriegsministeriumnak hívták —, a miniszter csak május 9-én tett javaslatot az uralkodónak az átszervezésre, s hivatalosan május 31-én szüntette be működését a Hofkriegsrat. *Vö. Wagner 18*. s köv.
- 2 Az 1848:III. törv. 6. §-a értelmében „mindazon tárgyakban, melyek eddig a m.k. udvari kancelláriának, a k. helytartó tanácsnak, s a k. kincstárnak, ide értvén a bányászatot is, köréhez tartoztak, vagy azokhoz tartozniuk kellett volna, s általában minden polgári, egyházi, kincstári, katonai, és általában minden honvédelmi tárgyakban Ő Felsége a végrehajtó hatalmat ezentúl kizárólag csak a magyar ministerium által fogja gyakorolni.” A 8. § szerint „a magyar hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazását, nemkülönben a katonai hivatalokrai kinevezéseket szinte úgy Ő Felsége fogja, a 13. § szerint folyvást királyi személye körül leendő felelős magyar minister ellenjegyzése mellett elhatározni.” *Corpus iuris*. — A törvény végrehajtásául szolgáló utasítást az udvar egyelőre nem küldött a katonai kormányokhoz és parancsnokokhoz, s ezek, külön utasítás hiányában, rendeleteket ezután is csak Bécsből fogadtak el. Az osztrák minisztérium e tárgyat illető tanácskozásairól szól *F. Kiss 1987*, 315. s köv.
- 3 A legelső e tárgyban kiadott legfelső kézirat május 7-én kelt, a magyarországi főhadparancsnokokhoz és Latour osztrák hadügyminiszternek szolt. Ezeket a kéziratokat a nádor a május 9-i minisztertanácsn ismertette. *Vö. a máj. 9-i 5. jegyzőkönyvi ponttal*.
- 4 A minisztertanács üléséből felszólítás (ápr. 16.) a budai, pétervárad, zágrábi, temesi főhadikormányokhoz. A szöveg megegyezik az ülésjegyzőkönyv 2. pontjával (Damjanics visszahívásáig). *Miniszterelnök hadügyi*, 1848:4. h. ü. sz. Jászay Pál fogalmazványa, kiadta Batthyány ápr. 17-én.

- 5 A fegyvertár megvizsgálására kiküldött bizottságról a budai főhadikormányhoz: *uo.* 1848:3. n. ő. sz. — Esterházy Pál az osztrák Hadügyminisztériumnak. *Hadtörténeti ltár*, 1848—49, I/44, 46. — Amikor április 18-án a minisztertanács küldöttsége megjelent a budai főhadikormányánál a fegyverek számbavételére, Lederer br. parancsnok arra való hivatkozással tagadta meg a felvilágosítást, hogy a katonaságnak a minisztériummal való viszonyáról nem kapott utasítást a Haditanácstól. Erről lásd: *PH* 39. sz. (A budai főhadparancsnokság 1848 tavaszán tanúsított politikai magatartásáról lásd: *Böhm.*) — Batthyány Lajos még a minisztérium hivatalbalépése, sőt, a törvények szentesítése előtt felszólította a Helytartótanácsot, mint rendelkezésre álló közigazgatási kormány szervet, hogy adjon számszerű felvilágosítást a magyarországi katonaság létszámáról és elhelyezkedéséről, valamint a bárhol fellelhető fegyvereket adassa ki a törvényhatósági elnököknek az alakítandó nemzetőrség részére. *Bm, Közösen kezelt iratok*, Vegyes, márc. 23. (Szemere B. fogalmazványa). — *Damjanich* János (1804—1849) cs. kir. katonatiszt, majd honvédtábornok. Aradi vértanú.
- 6 Leopold Rousseau d'Happoncourt azzal tért ki a felkérés elől, hogy képességeit nem érzi elégségesnek a feladathoz és nem tud magyarul. *ÖStA, MR-Akten*, 1848:356. sz. ápr. 25. A magyarországi viszonyokkal pedig elég ismerős volt, mivel az 1840. évi országgyűlésen a kormány egyik kiküldöttje volt Pozsonyban. *Szögyény—Marich*, I. 16., II. 5. S valóban, 1849-ben aggály nélkül viselte Windisch-Grätz katonai irodájában a vezetői tisztelet. — Rousseau tagadó válasza után a miniszterelnök április 24-én Ottinger Ferenc vezérőrnagy budai dandárparancsnokot bízta meg az ideiglenes hadügyminiszterséggel, aki április 20-tól az ugyancsak ideiglenesen megszervezett Nemzetőrségi Haditanács elnöke is volt.
- 7 Ti. vidékre, a törvényhatóságokhoz a király aláírta példányokat.
- 8 Mészáros Lázár a Radetzky 5. huszárezred parancsnoka volt, s éppen Veronában tartózkodott. A miniszteri felkérésről a hírlapokból értesült. Április 24-én jelentette, hogy elvállalja a megbízást. *Hadtörténeti ltár*, 1848—49, I/47. — A miniszterelnök sürgetésére a királyi kinevezést az említett máj. 7-i rendelettel együtt (vö. 3. jegyzet) adta ki az uralkodó. *Lásd:* a május 9-i minisztertanácsi ülés 2. jegyzőkönyvi pontját! Mészáros május 23-án érkezett a magyar fővárosba. Addig a miniszterelnök és az ideiglenes hadügyminiszter Ottinger vitték az ügyeket.
- 9 A magyar minisztérium a törvényadta természetességgel bocsátotta ki e rendelkezéseket, de Bécs e témában még az igen kényes hadügyi kérdésen belül is különösen ingerlékeny volt. Hallani sem akart arról, hogy a közvetlen osztrák irányítás alá tartozó határőrvidék adminisztrációjában bármiféle változás következék be. *Lásd* erről a királynak a nádorhoz április 9-én keltezett kéziratát. *Miniszterelnöki*, 1848:85. sz. — *Vö.* a május 30-i minisztertanácsi üléssel is! — Az e téren tett lépésekről részletesen lásd: *F. Kiss 1987*, 317—320, 323.
- 10 A Vörös Antal-féle másolatban nem szereplő 1. pont igen heves vitákat váltott ki az ülésen — ezt *Széchenyi* naplója is tanúsítja (297.) —, és felfedte a miniszterek közötti véleményeltéréseket. Erre utal a fogalmazvány szövegében kilátásba helyezett lemondás is. — A nádor 18-án ért vissza a magyar fővárosba; a horvát ügyre vonatkozó határozatokat *lásd:* ápr. 19., 20.
- 11 A nehéz pénzügyi helyzetről az április 15-i ülés 5. pontjával (fogalmazvány) kapcsolatban is szólnunk. — Perczel Mór megbízólevele április 16-ról: *KLÖM XII*. 15. sz. *Lásd* még: ápr. 20-i ülés. — *Perczel Mór* (1811—1899) Rövid ideig a belügyi rendőri osztály vezetője, majd a Zrínyi-szabadsapat szervezője, honvédtábornok, hadtestparancsnok.
- 12 A Kamarát Duschek Ferenc második (adminisztratív) alelnök, későbbi miniszteri államtitkár és osztályigazgató vezette ezidőben. Május 1. a bécsi és a magyar kormány között elszámolási határnap is lett a megelőző korszakra nézve. Erről bővebben: *F. Kiss 1987*, 197. s. köv., 268.

Széchenyitől tudjuk, hogy a minisztertanács kinevezéseket is tárgyalt ezen a napon. Elsősorban azért említi ezt a körülményt, mert ekkor neveztek ki Kovács Lajost osztályvezetővé a Közmunka- és Közlekedési Minisztériumhoz, ami *Széchenyi* számára igen fontos volt (297.).

Kovács Lajos (Homok, 1812. febr. 25. — Szatmárnémeti, 1890. dec. 19.) Jogot végzett és a selmebányai bányászati akadémiát látogatta. *Széchenyivel* 1839-ben került kapcsolatba; a Tisza-szabályozásnál munkatársa. 1848/49-ben országgyűlési követ; 1849-ben a békepárt vezető személyiségei közé tartozott.

a) A fogalmazvány csupán a következőkben tér el:

Jegyzőkönyve az 1848-dik évi ápril 17-dikén Pesten tartott ministeri tanácsnak.

Elnök: Gróf Batthyány Lajos minister-elnök.

Jelenlévők: Deák Ferencz igazságügy

Szemere Bertalan belügy

Tollvivő: Jászay Pál

- 1 A gyakorlatban a miniszterek elnöki hivatalát is hívták miniszterinek. Másutt a miniszteri hivatal vagy iroda az egész minisztérium ügykezeléséért felelős segédhivaltalt jelentette. — Nem minden minisztériumban volt külön elnöki és külön államtitkári („miniszteri”) hivatal. Csak elnöki működött — és az államtitkárnak is rendelkezésre állt — a belügyi, külügyi, kereskedelmi, pénzügyi és vallásügyi minisztériumokban. Külön elnöki és államtitkári volt 1848-ban az igazságügyiben és a hadügyiben. Duschek — kívánsága szerint — osztályvezető volt államtitkári rangban; ő só- és pénztári osztályának adminisztrációját vette igénybe státustitkári feladatainak ellátásához is.
- 2 Az osztályok szervezeten kívül különállóak voltak. 1848 végén, 1849 első hónapjaiban a létszámgyökös súlyosbodásával e szervezeti keretek felbomlottak; a tanácsosok, fogalmazók stb. szükség szerint több osztály ügyeit is vitték.
- 3 A fogalmazványban még ez a kihúzott szöveg áll: „az eddigi rendszernél divatozott iktatóhivatalok azonban, mint feleslegesek, eltöröltetnek.”
A segédhivatalok — nem számítva most ide a számvévéseket, a pénztárakat — három részből állottak: iktató-, kiadó- (tisztázó és postázó) és irattári (levéltári) hivatalból. A fogalmazványban a kitörölt rész valószínűleg Szemerétől származik, aki a Belügyminisztériumban csak két részleget tartalmazó segédhivaltalt hozott létre: irodát és irattárat. Másutt is előfordul az iktató- és kiadóhivatal egybevonása, sőt, az Igazságügyi Minisztériumban egy szervezeti egységben dolgozott a fenti háromon kívül a díjazó hivatal is 48-ban. — A személyzet többféle minőségben sürgölődött itt annál, mint amit a jegyzőkönyv felsorol. Rendszerint mindegyik részlegnek volt saját vezetője az irodaigazgatóon túl, éspedig az iktató, kiadó és irattárnok (levéltárnok). Ezeknek is voltak helyetteseik, a „segédek”, vagy a helyettes és még több segéd (nagyobb ügyforgalmú helyeken, amilyen a pénzügyi volt). A lajstromozók mellett „járulnokok” (a korábbi accessista-megjelölésből) és napidíjasok is, de még díjtalan gyakornokok is besorolást nyertek. — A segédhivatali személyzet általában nagyszámú, hiszen ha az előadói személyzet szükség esetén csökkenthető volt is, az egész hivatal működése akadózott a kezelő hivatalok létszámhiánya következtében. Mégis, ők voltak a legrosszabbul fizetettek — ez kormányzati örökség volt —, amit a minisztérium azzal tetézt, hogy sokukat nem alkalmazta, hanem „további munkálódásra kötelezve” csak ideiglenesen foglalkoztatta. Ezzel tekintélyes számú hivatalnokit réteg rokonszenvét veszítette el. Ez a veszteség abban is megmutatkozott, hogy a kistisztviselőknek csak töredéke követte a kormányt Debrecenbe. Erről részletesen szól *F. Kiss 1987, 147, 151.*
- 4 A fogalmazványban áthúzza áll: határozatot. A törvény szerint a miniszterek fizetésében ideiglenesen — az országgyűlés határozatáig — a nádor illetékes (1848: III. törv. 38. §). — Az országgyűlés a költségvetési előterjesztés során, augusztusban tárgyalta a miniszterek és a minisztériumi hivatalnokok javadalmazását.
- 5 Az országgyűlés augusztus 31-i ülésén tárgyalta a miniszterelnök fizetéséről. *Beér—Csizmadia 210.*
- 6 A külügyben nemcsak a miniszternek, hanem mindenkinek több pénz járt. A magasabb fizetéseket pótlékok is növelték: személyre szóló és szálláspénz. Pl. Bartal György osztályigazgató tanácsos évi fizetése 5000 frt volt; személyére 1000-t, szállására 800-t kapott (össz. 6800). Ez összevethető a Pesten működött osztályigazgatók évi 3500 frt-jával, amit legfeljebb csak napidíj és útiköltség növelhetett, vagy a lényegesen nagyobb felelősséget hordozó államtitkáréval. 1849-ben a kormányzóelnöki irodában voltak a minisztériumi átlagtól eltérően magas fizetések.
- b) A fogalmazványban az elnöki titkárok megelőzik az irodaigazgatókat.
- 7 A kormányzati szervek számvévi személyzetét hatáskör szerint szétosztották a minisztériumokhoz,

anélkül azonban, hogy mindenütt megszervezték volna a számvevői osztályt és kinevezték volna a hivatalnokokat. Helyzetüket nem rendezték véglegesen, hasonlóan a többi segédhivataliakéhoz.

- 8 Az 1848:III. törv. 25. §-a szerint a régi kormányhivatalok hivatalnokai és szolgái — akár dolgoznak a minisztériumi osztályokban, akár nem — régi fizetésüket teljes egészében megkapják. A miniszterek — márcsak takarékosági okokból is — sok régi hivatalnokot alkalmaztak, ill. foglalkoztattak kinevezés nélkül az amúgy is járó fizetésért. Ez az alapján véve racionális gyakorlat igen erős bírálatban részesült a baloldali sajtó részéről. A sajtó és a népgyűlések felszólalói a korábbi rendszernek tett engedményt, a forradalmi szellem veszélyeztetését látták a minisztérium eljárásában, noha elsősorban a törvény intézkedését lehetett kifogásolni. Erről részletesen lásd: *F. Kiss 1987*, 143. s. köv.
- 9 Ismereteink szerint ez az egyedüli minisztertanácsi intézkedés a pecsétek egyébként elég fontos kérdésében. — A pecsétekről: *Kumorovitz*.
- 10 A minisztertanács e határozata nyomán a Pénzügy- és Igazságügyi minisztériumok közös szervezése eredményeképpen július elejétől ideiglenes jelleggel működött az ítélőszék. A bíróságot a korabeli szervezeti kimutatások a Pénzügyminisztérium részeként tüntették fel. Elődje a csempészeti esetek bírói elintézésében a Magyar Kamara volt. A bíróság elnöke 1848-ban gr. Almásy Móric, a Kamara volt első alelnöke lett. Saját iratanyaga nem maradt fenn.

A hiányos minisztertanácsi iratanyag ellenére is leszögezhetjük, hogy a minisztertanács nem eléggé átgondoltan foglalkozott a szervezeti és személyzeti kérdésekkel. (*Lásd még* ápr. 15., 19.) Nem határozta meg vagy nem publikálta a gyakorlatban érvényesített normákat pl. a minisztérium ügyviteli nyelvről, az egyes hivatalnokig lemenően felelős adminisztrációról, a hivatalokra való alkalmazhatás feltételeiről; esetlegesen és jobbra a kormányzói gyakorlat alapján döntöttek el hatásköri kérdéseket. Kivétel az 1848:XXIX. törv. az ország közhivatalnokairól, amely szerint a törvény útján kívüli elmozdíthatatlanság egyedül az (igazságszolgáltatási) bírói hivatalokra vonatkozik. — A fizetéseket ugyan nagy általánosságban meghatározták, de éppen a tág keretek járultak hozzá ahhoz, hogy a pénzüsszeget számos körülmény befolyásolta. Erről bőven: *F. Kiss 1987*. 152. s. köv.

A fogalmazvány tanúsága szerint a fenti pontokat tárgyaló ülésen *Széchenyi* nem volt jelen. Ő is megörökítette azonban naplójában a 17-i ülést, amiben a következő tárgyakra utal: főispáni kinevezések, pénzügyi problémák, Csány délvidéki királyi biztos katonaságot kér (298.). Feltehető, hogy e napon két ülés volt — ez gyakran megtörtént —, s az egyikről ma már csak a közlekedési miniszter naplója tudósít bennünket.

1848. április 19.

- 1 *Vö.* az ápr. 16-i jegyzőkönyv-fogalmazvány 1. pontjával! A nádor 18-án ért Pestre. *Szeremlei*, I. 72. — *Széchenyitől* tudjuk, hogy továbbra is fennállt a lemondás gondolata, ha Jellasics marad, elsősorban Batthyány Lajos és Kossuth részéről (299.). — A latin levél rövid tartalma: Magyarország, Horvátország, Dalmácia és Szlavónia kapcsolatát törvény szabályozza. A magyar minisztérium mindenképpen ragaszkodik a törvényhez. Vannak olyan kérdések (horvát, dalmát, szlávón tartományi gyűlés időpontja, biztos kinevezése Jellasics báni beiktatásához stb.), melyek személyes érintkezést kívánnak. A minisztérium meg akarja beszélni az említett Részek kívánságait, és a bízalom megerősítésére törekszik az említett országokkal. Felkéri Jellasicsot, hogy a következő hónap 10-ig jöjjön Pestre. A horvát—szlávón, dalmát részekben nem lehet tovább halasztani a tartományi gyűlés összehívását. *KLÖM XII*. 42. — A fogalmazványban megtalálható a (majdnem teljes) szöveg magyar eredetije. — A latin nyelvű levelezéshez *vö.* máj. 1-i ülés, 2. pont.
- 2 A nemzetőrség a francia forradalom példáját követve alakult. Az 1848:XXII. törv. foglalkozott vele (*vö.* az ápr. 15-i ülés, 13. jegyzettel). A Közbátorsági Állandó Választmány kezdte szervezni. A nemzetőrök polgári személyek, akik katonai kiképzésben részesültek. Nekik kellett megvédeni a

forradalom vívmányait, mert Magyarországon elsősorban idegen ezredek állomásoztak és a kormány számára ez volt az egyetlen megbízható — és meglehetősen nagy létszámú — fegyveres erő. A minisztériumnak kellett őket fegyverekkel ellátni, mivel Bécsből — érthetően — a felfegyverzést megtagadták. — Egyébként a legsilányabb fegyvereket kapták a nemzetőrök a katonai arzenálokból.

- 3 Vö. az ápr. 16-i ülés 2. jegyzőkönyvi pontjával és a 4. jegyzettel! — A küldöttség jelentése megtalálható: *PH* 39. sz.
- 4 A MOIB 1848. március 23-án a nádor által kiadott rendelettel életrehívott ideiglenes szerv volt, amelynek fő feladata a közcsend fenntartása volt. Pesten működött, és tagjai „miniszter-jelöltek” voltak, Szemere és Klauzál. A MOIB-bal foglalkozó hosszabb tanulmány: *Meszlényi*. — A „váltás” pontos napja: április 20.
- 5 Ezen a napon (is) utcai gyűlések voltak; a lakbér csökkentését követelték az egyiken, és ismét előfordultak zsidó lakosok elleni támadások. *PH*, 36. sz.; *Janotyckh, Tagebuch*, II. 186. s. köv. — A minisztérium rendelete ápr. 20-i kelettel, *PH*, uo. — *Lásd még*: ápr. 22-i ülés.
- 6 A „balmagyarázatok” alatt elsősorban a jobbágyfelszabadítás intézkedésein túlmutató paraszti és a városi munkások szociális követeléseit értették. — A fordítást a Belügyminisztérium keretében megszervezett Fordítói Hivatal végezte. — A kormány által kezdeményezett és támogatott nép- és idegennyelvű újságoknak egyik fő feladata volt a törvényeknek a kormány szellemében való magyarázata. Vas Gerebennek a törvényekről írott népszerűsítő könyvecskéjét lefordították a nemzetiségek nyelvére (*PH*, 67. sz. máj. 27-i hír), Friebeisz István pedig Katekizmus címmel magyarázatokat készült írni a törvényekhez. *Marcius*, 1848. májusi hirdetések.
- 7 Pesten április 20-ra hívták össze a törvénykihirdetési gyűlést. *PH*, 40. sz.
- 8 Az államtitkárokra nézve *lásd*: ápr. 15-i jegyzőkönyv-fogalmazványt! „Öfensége”, azaz a nádor a kormányzások működése idején a Helytartótanácsnál titkárokat már nem nevezett ki; ez nem tartozott a hatáskörébe. Ezzel a minisztérium szűkítette saját kinevezési jogkörét. Erről bőven szól az az 1849-i feljegyzés, amelynek valószínűleg Duschek Ferenc a szerzője: „A felállítandó felelős minisztérium alakításánál netalan figyelembe vehető jegyzetek.” *Pm, Duschek iratai*, III/45.
- 9 *Lásd* a miniszterelnök április 21-én kelt felszólítását: *Miniszterelnök hadügyi*, 1848:26. sz. alatt. Pl. Görgei Artúr is e felszólítás hatására hagyta ott vidéki tartózkodási helyét, és beállt az első honvédszázalok egyikébe. *Görgey I. 1.*
- 10 Egy ilyen terv Clark Ádám (és mások) aláírásával, ápr. 21. *Pm, Elnöki*, 1848:197. PM. sz.
- 11 Görgei Artúr 1848. nyári tevékenységéről szólva írja, hogy a minisztériumtól gyutacs- és lökupagyár felállítására kapott megbízást, ill., hogy annak üzembe helyezéséig a szükségletet külföldön vásárolja meg. Ez okból augusztusban Prágában és Bécsújhelyen járt. A bécsújhelyi cs. kir. tüzérszergyári telepen a gyártás módját tanulmányozta és vásárolt is innen. Hazatérve a gyár felállítására tervet nyújtott be, de ezzel akkor már nem foglalkoztak, Görgei pedig a harctérre sietett Mészáros kíséretében. *Görgey I. 2.* — A fentiekhez: Marziani ezredes (honvédelmi fegyverfelügyeleti osztályigazgató) átírta e tárgyban a Pénzügyminisztériumnak, szept. 2. *Pm, Elnöki*, 1848:1479. PM. sz. Görgei útjára, a lökupakok vásárlására és gyártására vonatkozó minisztériumi iratok ma már nem találhatók. (Jelzetek: *Pm, Ső- és pénztári*, I. kútfő, 160., 415. tétel, 5. kútfő, 5. tétel. Mutatókönyv alapján.) Görgei személyes iratai között viszont a következők találhatóak e témához: Batthyány Lajos felhatalmazása fegyvervásárlásra és szállításra Görgei részére Szmírnából és Konstantinápolyból, 1848. júl. 13.; Marzianinak a miniszter nevében Görgeinek adott felhatalmazása ugyane tárgyban, 1848. júl. 20. és Görgei Prágába szóló útlevele szintén 20-i dátummal. *Görgei-gyűjtemény*, 10. a) e); 14.
- 12 Kossuth április 12-én írt át Esterháznak, hogy a bécsi k. k. Artillerie-Haupt-Zeugamtól, amelyhez a salétrom előállítása és felhasználása az egész birodalmat illetően tartozott, szerezze meg az előállításra vonatkozó szerződéseket és egyéb adatokat. Ennek adminisztrációjáról ugyanis ezután a magyar minisztérium kíván gondoskodni. *Pm, Elnöki* 1848:71. PM. sz. (Közl: *KLÖM XII*. 31. sz.) A bécsi magyar minisztérium jún. 27-i válasza: *Uo.*, 1848:1165. PM. sz. Br Vay Miklóst április 26-án a Pénzügyminisztérium a salétromtermelésre nézve miniszteri biztosnak nevezte ki a Tiszai Kerület-

ben a Honvédelmi Minisztérium felügyelete alatt. *Uo.*, 1848:105—106. PM. sz. (Közlki: *KLÖM XII.* 54. sz.) A pénzügyminiszter június 9-én kötött szerződést a báróval a kállói kerületi salétromtermelésről. (A termelés akkori központja Debrecen és Nagykálló vidéke volt.) *KLÖM XII.* 76. — A salétromgyeekre vonatkozó HM-iratokat lásd: *HM, Biztossági*, 1848:56. kútfő.

1848. április 20.

- 1 A horvát nyelv oktatási nyelvként való elfogadását a fogalmazvány 1. pontjában szereplő esemény miatt tárgyalta a minisztertanács.
- 2 A megyék a paraszt- és a nemzetiségi mozgalmak miatt kértek katonaságot.
- 3 *Vö.* ápr. 12-i minisztertanácsi jegyzőkönyvvel!
- a) Üresen maradt.
- 4 *Vö.* az ápr. 16-i minisztertanács ülésjegyzőkönyv-fogalmazvány 5. pontjával! Perczel személye körül viták támadtak (lásd: *KLÖM XII.* 38.) és helyette Géczy Pétert (Hont megyei főispán) küldték ki segítségül Beniczky Lajos mellé. (Lásd: *KLÖM XII.* 28. sz. IV.) A „más rendeltetés”, amit a belügyminiszter szabott Perczelnek, a rendőri osztály vezetése volt. Erről lásd: *Fábián Istvánné 1974.*
- 5 A cenzorok a Helytartótanács felügyelete alatt működött, „a tanulmányi biztossággal egyesített központi könyvbíráló főhivatal” alkalmazottai voltak. Cenzori tevékenységük kiterjedt a Magyarországon forgalomban lévő könyvekre. Kettős feladatkörük folytán e hivatalnokoknak a közvélemény számára gyűlöletessé vált cenzori tevékenység utáni fizetési hányadot a minisztertanács megszüntette, de tanulmányi biztossági tevékenységük után az 1848:III. törv. 25. §-a értelmében járt nekik korábbi fizetésük fele. Lásd: pénzügyi közlemény a minisztertanácsi döntés nyomán, ápr. 30. *PH* 43. sz. Újabb alkalmazásuk elől sem zárkózott el a minisztérium, így pl. Czech János, Palugyay Imre a Pénzügyminisztérium, ill. a Statisztikai Hivatal alkalmazottai lettek.
- 6 Különféle illetékek, amelyek fizetéséről uralkodói rendeletek intézkedtek.
- 7 Amint erről az április 19-i minisztertanács ülésjegyzőkönyve fogalmazványának 1. pontjánál volt szó, e két miniszterjelölt MOIB-tag lévén, nem lehetett jelen a miniszterek április 11-i ünnepélyes pozsonyi eskütételénél. Ők tehát 20-án a budai palotában esküdtek a nádor előtt. Hátra volt még Mészáros, aki május 23-án „hiteltetett.” *István nádor, Miniszteri*, 1848:876. sz.

1848. április 22.

- 1 Az április 19-i események folytatása ez. *Vö.* ápr. 19-i jegyzőkönyv-fogalmazvány 2. pontjával! Az utcai gyűlés határozatait benyújtották a városhoz, amely azt a minisztériumhoz továbbította. A petíció plakátként is megjelent az izgatott utcán; lásd: *Janotyckh, Archiv*, I. 47. sz. Az eseményekről tudósít a *PH*, 39. sz. — *Janotyckh, Tagebuch* II. 186—232. igen részletesen — és tendenciózusan — idéz a korabeli brosúrákból és a sajtóból a kérdést illetően, (*vö. Einhorn*, 77.; *Szabad*, 57—58.) valamint lásd még: *Zsoldos* 69, 89, 93. és passim. — Az erre a petícióra hozott minisztertanácsi döntés plakát formájában jelent meg a pesti utcán a miniszterelnök aláírásával. *Janotyckh, Archiv* I. 69. sz.
- 2 Legutóbb az 1840:XXIX. törv. intézkedett a zsidókról, amely az országban vagy a kapcsolt részekben született és feddhetetlen erkölcsű zsidóknak e területen bárhol megengedte a letelepedést, kivéve az 1791:XXXVIII. törvényben megnevezett „bányavárosokat s azon helyeket, melyekből a bányák és bányászati intézetek tekintetéből törvényes régi szokás mellett jelenleg kizárva vannak (1. §).” A törvény szerint szabadon kereskedhetnek, gyárakat alapíthatnak, a tudományokat és művészeteket művelhetik (2. §). A budai és pesti zsidóságnak e törvény előtt nem volt lehetősége ingatlanszerzésre, és azután is csak néhányuknak volt erre módja. Erről lásd: *Budapest története* III. 405. — Az 1847/48-as országgyűlés a városi ügy vitájában foglalkozott a zsidók letelepedésével. *KLÖM XI.* passim — A forradalmi események megkezdődése óta a zsidók elleni atrocitások nap mint nap több városban fordultak elő. Erről lásd: *Szeremlei* I. 72—73, 75—76.
- 3 A nemzeti őrseregről szóló törvény.

- 4 A fegyvereket visszavették tőlük a miniszterelnök utasítására. *Janotycsh, Tagebuch*, II. 227.; *Szeremlei I. 72.* A Közcsendi Választmány április 24-én az izgatott hangulat miatt elrendelte a ház- és lakástulajdonosoknak — rendőri büntetés terhe mellett — a polgárjoggal nem rendelkező izraeliták kilakoltatását. *Janotycsh, Archiv*, I. 68. sz. Egy bizottság 6 héti foglalkozott a pesti zsidók polgárjogának felülvizsgálatával. Erről és a lakosok reagálásáról lásd: *Janotycsh, Tagebuch*, II. 227. s. köv.
- 5 Tarnóczy Kázmér kiküldése Pozsony megyébe (ápr. 25.), majd a bányavárosokba (ápr. 28.). *Janotycsh, Archiv*, I. 100—101. sz. Jelentései: *Bm, Rendőri*, 1848:1. kútfő
- 6 Az 1848:XVIII. törv. intézkedett a szabad sajtóról, a vétségekről, a bírói eljárásról, az időszaki lapokról, a nyomdákrol, a könyvvarulásról. A hatóság vagy testület rágalalmazásáért 2 év és 1000 frt-ig terjedő bírság, magánszemélyek rágalalmazásáért 6 hónap és 300 frt-ig terjedő bírság volt kiszabható (I. 10., 12.§). *Janotycsh, Tagebuch* szerint a Klein Ármin elleni támadás oka az, hogy az „Ungar” a zsidók emancipációjáért szállt síkra. Ügye nem került sajtóesküdtszék elé. *Vö. Sarlós 66. és IM, Büntető-törv.* 1848:4. kútfő. Klein Ármin (alias Kilényi János, 1805—1889) — ismételtelen polemizált konzervatív és asszimilációellenes német tollforgatókkal. *Vö. Osztern*
- 7 *Széchenyi* is tudósít a délelőtti ülésről, de csak impresszióit rögzítette (302.). — A miniszterelnöki asztalnémet szintén szóba került, amely később az országgyűlésen is vitát okozott. Erről István átiratából értesülünk a pénzügyminiszterhez (ápr. 23.). *Pm, Elnöki* 1848:1805. PM. sz. Az országgyűlési vitáról lásd: *F. Kiss 1987, 47.*
- a) Üresen maradt.
- 8 Ezek voltak a jegyzőkönyvi kivonatok. A kimásolt részeket a tollvivő hitelesítette: Jászay Pál miniszterelnöki titkár, majd Záborszky Alajos minisztériumi tanácsos. Több esetben csak ezekből a kivonatokból értesülhetünk egyes tárgyalási pontokról.
- b) Erősen áthúzza, emiatt alig betűzhető!
- 9 A 2—3. pont mint kivonat megtalálható: *Király személye kör. mm., Általános*, 1848:170. sz. A külügyi hivatal az egyedüli kivétel volt ez alól a szabály alól.
- 10 Az 1843/44-i országgyűlésre készített nagy jelentőségű munka, amelynek modern, polgári jellegű felfogását elsősorban Deák határozta meg. *Lásd:* Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. Szerk. Fayer László. I—IV. Bp. 1896—1902. Erről *lásd:* *Sarlós*, különösen 102., *Varga János*.
11. A sajtótörvényről van szó. Az Igazságügyi Minisztérium 1848. április 29-i dátummal jelentette meg a végrehajtó rendeletet, lényegében az 1843/44-i országgyűlési javaslat alapján. *PH*, 44—45. sz. Két, nem lényegtelen eltérés volt a korábbi javaslathoz képest; az egyik az itt szereplő döntésen alapul. (A másik az, hogy a vádesküdszék tagjai nem maguk választják meg az elnököket, hanem az a törvényhatóság „rendes elnöke”.) *Sarlós* ezt a változtatást „indokoltnak és érhetőnek” tartja, mivel részben az idő sürgetett, részben fontos volt, hogy az esküdtszék a kormány számára megbízható tagokból álljanak. *Sarlós* 60—61. Az esküdtbírságok május utolsó hetére országszerte megalakultak. Politikai szempontú elemzését *lásd:* *Sarlós* 60—67., a büntetőjogit: *Sarlós Béla:* Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga. Bp. 1959.
- 12 *Vö.* az ápr. 12-i ülésen a közalapítványi jószágokról mondottakkal és *uo.* a 28. jegyzettel! A tanulmányi alap a II. József uralkodása alatt elkobzott, felosztott szerzetesrendi vagyonból jött létre. Voltak ezenkívül kisebb ilyen célú magánalapok is. Az egyházi alapok csak a katolikus egyházi voltak; a többi felekezet maga kezelte a sajátját. Erről bőven ír *Palugyay*. Az 1848:IX. törv. az úrbéri jövedelmek megszüntetéséről szól. E jövedelmek az alapítványi jószágokban katolikus egyházi és oktatási célokra szolgáltak; e birtokokat és jövedelmeket az állam kezelte. A nevelésügyi tárca a jövedelmek megszüntetése miatt nemhogy el tudta volna magát látni, de még támogatásra is szorult. Az állampénztár azonban — egyéb fontos költségvetési tételek miatt — csak igen kis mértékben tudta segíteni az alapítványi gazdaságot. Az alapok kezelését megosztották a minisztériumok között; nemcsak a VKM, hanem a Belügyminisztérium is felügyelt ilyeneket. Erről bőven *lásd:* *F. Kiss 1987, 219—220, 447. s. köv.* E jegyzőkönyvi pont kivonatban megtalálható: *Pm, Elnöki*, 1848:326. eln. sz. — *Széchenyi* kommentárja ehhez a tárgyhöz: „Kossuth will Finanzspekulation auf Eötvös' Fundationen.” 301. —

A költségvetéshez kapcsolódó másik határozat, amelyről a miniszterelnöknek a nádorhoz április 29-én írt átiratából értesülünk, a magyar (belföldi és külföldön lévő) katonaság ellátását tárgyalta. A minisztertanács ennek végső szabályozását a következő országgyűlésre bízta, addig is csak a Magyarországon lévő hadsereg ellátását tartván feladatának, „fenmaradván természetesen az országgyűlés végelhatározásából netalán eredhető kölcsönös számla az Ausztriai kincstárral.” Az országgyűlés számára a valóságos állapotra nézve a költségvetés elkészítését a pénzügyminiszter feladatává tette. *Miniszterelnöki*, 1848:90. eln. sz. Erről bőven lásd: *F. Kiss 1987*, 273—274., valamint a máj. 30-i ülés 1. pontját.

c) Nemkülönben.

d) A határozat szövege végig félhasábon írott.

13 A szóban forgó paragrafusok szövege: *Corpus iuris*. — A külügyminiszter által jogosan feltett kérdések a törvénytörvény hiányosságaira utalnak. Furcsa sajátossága e tekintetben a minisztertanács határozatnak a felségjogot illető ügyek intézésében a kettős felelősség jelensége: az ügy érdemi tartalmáért a szakminiszter, az aláírás körülményeiért a bécsi magyar miniszter felelt. — Abban az átiratban, amelyben Batthyány közölte Esterházyval a minisztertanács határozatát, a miniszterelnök leszögezte, hogy egyes, magukat kompromittált kancelláriai tisztviselők minisztériumi alkalmazásáért felelősséget nem vállal (pl. Paziuzzi, Frenreisz, Gassner). A miniszterelnök átirata: *Király személye kör. mm., Általános* 1848:170. sz. ápr. 24. — Fentiekről lásd: *F. Kiss 1987*, 188—189.; *Szabad* 1982, 1187—1190.

A PH április 22-én tájékoztatta a nagyközönséget az április 15—17. és a 19—20-i ülések napirendjéről (37. sz.).

1848. április 24.

1 Szombathely. Erről tudósítást közöl a PH, 53. sz. Szeremlei I. 76. Lásd még: *Simon*

2 Erről tudósítást közöl a PH uo., Szeremlei uo.

3 A Békés megyei eseményekről részletesen lásd: *Oláh*, 83—107., a kérdésről országosan: *Ember* 1949.

4 Vö. a 22-i jegyzőkönyvnl e tárgyban írottakkal!

5 Valószínűleg ennek az ülésnek reflexiója a nádornak az udvarhoz 24-én írott levele, amelyben — többek között — beszámol a magyar minisztériumnak az önálló hadügyre vonatkozó törekvéseiről. „Seine Kaiserliche Hoheit bemerken, dass der Geist, der das ungarische Ministerium (wenigstens den grössten Theil derselben) beherrscht, keineswegs ein guter zu nennen sei. Die wenigen Conferenzen, dessen Seine Kaiserliche Hoheit beigewohnt haben, beweisen es zur Genüge” — idézi egy bécsi ügýirat a nádor levelének tartalmát. *ÖStA, MR-Akten*, 1848:389. A királyi válasz a nádorhoz, amelyet az osztrák minisztertanács ülésén fogalmaztak, elég világosan kifejezi az udvar felfogását a magyar katonai ügyek intézéséről: „Das ungarische verantwortliche Ministerium ist nach der Anordnung der von Mir genehmigten letzten Reichstagesgesetze in Absicht auf die Militär-Angelegenheiten nur an die Stelle der ungarischen Hofkanzlei, Statthaltereien und ungarische Hofkammer getreten.” A nádort arra utasítja, hogy mindenfajta eltérést az (előbbiekről szerinti) törvényes útról akadályozzon meg a rendelkezésére álló hatalommal. A Ministerrat ülése mutatja, hogy az osztrák miniszterek tudták: a III. törv. 6. §-a a fentieknél többet tartalmaz, és éppen ezért különös jelentőséget kapott az uralkodó egyik felségjoga, az „Oberbefehl über die Armee und die Verfügung über dieselbe”. Uo.

6 Az ülést a gyengélkedő Kossuthnál tartották este 7—12 között. *Széchenyi* 303.

a) Tovább más kéztől.

7 Az április 24-i ülés után Szemere egy ismeretlenek írott levelében horvát lap indítására tett javaslatot és a német nyelvűre egy Ignaz Domin nevű orvost talált volna megfelelőnek. *Szemere korm. biztosi*, 5/ ápr. 25. Domin talán nekilátott a munkának, mert július 3-án — Brigljevic véleményezése mellett — segélyért folyamodott. *Pm, Elnöki*, 1848:1288. PM. sz. További adat: *Bm*,

Elnöki, 1848:26. eln. sz. május. — *Busa M.* nem említi. — A belügyi horvát fordító Ferenczy József szeptember 22-én kapott megbízást az államtitkártól horvát nyelvű politikai tájékoztató lap szerkesztésére. A hetente háromszor 1—1 ív terjedelemben megjelenő lap cikkeit a horvát alosztály vezetőjével, Brigljević Józseffel kellett volna készítenie. A lap címe nem ismert; meghirdetési időpont alapján nem találtunk ilyen célkitűzésűt a 48-i sajtóbibliográfiában. *Bm*, *Elnöki* 1848:406. eln. sz., *Bm*, *Közösen kezelt iratok*, Vegyes iktatatlan.; *Busa M.*

Ezen az ülésen is sorra kerültek a minisztertanács hatáskörébe tartozó kinevezések. *Széchenyi* naplójában felrótta Szemerének, hogy a régi hivatalnokokat általában magasabb beosztásba teszi, több fizetéssel (303.), de ez nemcsak a Belügyminisztériumban, hanem a legtöbben így volt szokás.

1848. április 26.

- 1 A nemzetőrsegről szóló 1848:XXII. törv. 21. §-a szerint a nemzetőrök rendkívüli esetekben, „midőn a megzavart közcsend és béke helyreállítására rendkívüli eszközök kívánatnak”, és a helybeli nemzetőrség a feladatok végzésére nem elegendő, saját községük határán túl is a kötelesek fegyveres szolgálatot teljesíteni. Itt azonban nem erre gondolt a minisztertanács, hanem 10 000 főnyi önkéntes sereg felállítására, amelyet azért neveztek nemzetőrseggnek, mert a kormány csak ezen a néven szervezhetett önálló magyar alakulatokat. E határozat megvalósítására május 16-án került sor, *vö. KLÖM XII*. 78., 116. sz. Ezt természetesen folyamatos szervező munka előzte meg, *lásd. uo.* és *Pm*, *Elnöki*.
- 2 Ez csak a Belügyminisztériumban valósult meg, de ott is csak egyes személyek alkalmazásáig jutottak el. A horvát alosztály szervezetileg a közigazgatásához került volna.
- 3 Josipovich gr. (1806—1874) a Magyarországgal megbékélést kereső horvát nemesi irányzat vezetője volt. Erről az izgatott tanácskozásról írt április 27-i dátummal *Széchenyi* 304. A nádor és *Széchenyi* hasonlóképpen vélekedtek e kinevezésről; a miniszter lemondását helyezte kilátásba, ha „kommt etwas zu Dickes.” A nádor fél: „Josipovich wird gehängt.” — Josipovich kinevezését *lásd. Bm*, *Elnöki* 1848:30. sz. Erdődy fiúmei kormányzóéval és Jankovich Gyula pozsegai főispánéval együtt.
- 4 Jellasics április 19-én rögtönítélő bíróságot hirdetett „azok ellen, kik a nemzet közt akármilyen módon a király, haza és nemzetiség pártolói ellen lázítani merészelnének”. *Pap* I. XXVI.
- 5 Az illirizmus L. Gaj kezdeményezése volt, a délszlávok egyesítését célozta. Élesen szemben állt a magyar párttal.
- a) A fogalmazványban: felkértek.
- 6 Ehhez *lásd* az ápr. 17-i üléshez írt 8. jegyzetet és az ápr. 24-i ülésnél a *Széchenyitől* idézettekét!
- b) A szöveg végig a jobb hasábon található.
- 7 Ferdinánd május 5-i leiratában május 29-ére tűzte ki az országgyűlés kolozsvári megnyitóját. Kir. biztos Puchner nagyszabasi katonai parancsnok lett. *PH* 60. sz.; *Szeremlei* I. 83. — *Vö. Károlyi* 1936, 174—175. A magyar minisztérium az uniót látta az erdélyi országgyűlés legfontosabb tárgyalási pontjának, a királyi leirat viszont — többek között — olyan hivatalok betöltését tűzte ki tanácskozási célul (kancellár, kir. táblai elnök), amely az unió elmaradása esetében lett volna tárgyalható. Ez nemtetszést váltott ki Erdélyben, hasonlóan a királyi biztos személyéhez.
- 8 E tárgyról az országgyűlés augusztusban tárgyalta honvédelmi törvénnyel kapcsolatban. A „veretési testi büntetés az összes magyar hadseregnél” eltörléséről (24. §) Nyáry Pál módosító javaslata után fogadott el új paragrafust az országgyűlés (aug. 23. képviselőház, aug. 29. felsőháza). A törvényt nem szentesítette az uralkodó, de alkalmazták a gyakorlatban. *Közlöny*, 77. sz. aug. 25. 388—389.; *Beér—Cszmadia*, 199, 573.
- 9 A *Pm*, *Elnöki* 1848:309. *PM*. sz. a jelzete a pozsonyi és pestbudai lottószedők nádorhoz intézett április 6-i kérelmének. A Helytartótanács március 18-án szüntette meg a lottériák működését 12731. sz. rendeletével. *István nádor*, *Helytartói*, 1848:529. sz. Egyelőre csak a főlottóhivatalokat érintette a rendelkezés Budán, Kassán, Temesvárott. A kisebbek illegális működésének megszüntetését

Kossuth július 10-i rendelete írta elő a törvényhatóságoknak. *KLÖM XII.* 278. sz. A magyar állam a lottériák bezárásával azt akarta megakadályozni, hogy a magyar pénz e címen idegen állampénztárakhoz kerüljön. Az 1847. november 1. és 1848. április 7. közötti lottójövedelem 214.840 frt volt. (1848. ápr. 20-i adat) *Uo.* 29. sz.

Valószínűleg ezen az ülésen döntöttek el, hogy május 1-től a hadiadót és hátralékát „az azokra történt utalványozások fedezése után” nem a hadi pénztárakban, hanem a legközelebbi kincstári só- és harmincadí pénztárakban kezeljék. Rendelet a tartományi biztosságoknak és a törvényhatóságoknak, ápr. 26., ill. 28. *Pm, Elnöki* 1848:104. *PM.* sz.; *Pm, Só- és pénztári,* 1848:19. kútfő 320. tétel. Miután e téren még 1849-ben is születtek tervek, a rendeletnek aligha sikerült 1848-ban érvényt szerezni, annál is inkább, mert pénz nemigen folyt be. Erről lásd: *F. Kiss* 1987, 272—273.

1848. május 1., 3.

* A Vörös Antal-féle másolatban ismert — és a *KLÖM*-ben közölt — május 1-i jegyzőkönyv a fogalmazványok tanúsága szerint május 1-én és május 3-án tárgyalt ügyeket keverten tartalmaz.

Május 1-én kétszer is üléseztek a miniszterek. Széchenyi és a fogalmazványok szerint az egyik ülést de. 10 órakor a miniszterelnök vezetésével, a másikat (valószínűleg du.) a nádoréval tartották. A Vörös Antal-féle másolatba mindkét elsejei ülésből kerültek be tárgyalási pontok.

1 Széchenyi és a fogalmazvány szerint május 1-én a nádor elnöklete alatt tartott ülés egyetlen napirendi pontja ez volt. A tárgyalást a délelőtti ülésen kezdték, lásd ennek a jegyzőkönyv-fogalmazványát: 5. pont, áthúzva. Jellasics proklamációját közli: *Pejaković* I. sz.; április 19-i rendeletét Zágráb megye alispánjához közli: *Pap* I. XXVI. sz. *Szeremlei* időrendi áttekintést ad a bán eddig tett lépéseiről és ezek következményeiről: I. 79—81.

2 Széchenyitől tudjuk, hogy Batthyány Lajos május 2-án valóban felutazott Bécsbe. A király május 6-án kiadta a kért kéziratot, amelyben a bánt engedelmességre szólítja fel. Közli: *Pap* I. 38. sz. *Vö.* a május 9-i ülés 1. pontját!

3 Ebben az időben Szlavóniának a Dráva—Száva közének keleti felét nevezték, a Szerémség kivételével. Szlavóniától nyugatra volt Horvátország; kettőjük közé ékelődött a varasdi határőrvidék. Szlavóniai megyék: Verőce, Pozsega, Szerém. — A fogalmazványok szerint a május 1-i délelőtti ülés 2. napirendi pontja. — A kormány nehéz helyzetét érzékelhetjük Josipovich Antal Szeremeréhez írott levele olvasása közben, aki — mint magyarbarát horvát politikus — felháborodik a minisztérium engedelkeny magatartása miatt. 1848. jún. 14. Szombathely (ide menekült), *Bm, Elnöki,* 466. eln. sz. Közli: *Deák,* 101. sz.

4 Az általunk (3)-al jelölt ügy a május 3-i ülés 1. napirendi pontja volt. Az ülést Batthyány bécsi távolléte miatt Deák Ferenc elnöklete alatt tartották. *Széchenyi* 308. — A Torontál megyei zavargásokról lásd: *Szeremlei* I. 78. ápr. 26.; *PH,* 46, 49, 59. sz. A szerbek népgyűlésük alkalmával a városi tanácsnokokat üldözőbe vették, ill. megverték, a községi pénztárt kirabolták, gyűjtogattak stb.

5 G. Radak szerb főiskolai hallgató, a kikindai megmozdulás szervezője. *Vö. Thim* I. 66—67. Az általa vezetett tömeg április 24-én (húsvéthétfő) a vitatott jogállapotú földek új kiosztását sürgette; a városházára a magyar zászló helyett szerbet akart kitűzni. Az ennek ellenálló kerületi bíró katonaságot vett igénybe, mire a tömeg kaszákat ragadott és elfoglalta a magisztrátus házát. Két hivatalnokot agyonvertek. Három napig folyt az erőszakos cselekmények sora, amíg 29-én a katonaságnak önként megadták magukat. Lásd: *Szeremlei* I. 76—77. ápr. 24.; *PH* 41, 45, 47, 49, 65, 79. sz. — A magyar miniszterek április 26-án már tárgyaltak erről, *vö. Széchenyi* 304. — Csernovics jelentése ápr. 30-ról: *Bm, Közösen kezelt iratok,* 1848:751. b. sz.

6 Az általunk (4)-el jelölt pont a május 1-i délelőtti ülés 3. és 4. tárgyalási pontja volt. — A forradalmi idők hatására megnövekedett a névmagyarosítók száma. A Belügyminisztériumban a Közigazgatási osztály intézte ezeknek az ügyeit, a Statisztikai Hivatalt is tájékoztatva. A hírlapok a vegyes rovatokban rendszeresen közölték a minisztériumnak a névváltoztatásokról kiadott közleményeit.

a) A fogalmazványban e szó előtt kihúzva: septemvirség.

7 Ezen a meglehetősen sommás elintézésen kívül más hivatalos állásfoglalás nem ismert a minisztertanács üléseiből a hivatali cumulatióról. A probléma pedig a minisztérium egész működése alatt létezett; az országgyűlésen, a hírlapokban ismételtlen — új meg új vonatkozásokban — felvetődött. Erről lásd: *F. Kiss 1987, 149—151.*

8 A május 3-i jegyzőkönyvnek 2 fogalmazványi példánya maradt fenn. Az általunk (1) és (2)-vel jelölt példányok közül az (1) töredékes a másikhoz képest, azonkívül teljesen áthúzták.

b) Ezután az egész szöveget áthúzták.

c) Új oldal; a címnek és a jelenlevők felsorolásának a hely kihagyva.

9 Somssich Pál (1811—1888) a Helytartótanács tanácsosa volt. — A Carenz-Taxe a XVIII. sz. óta meglevő hivatalnoki kaució volt.

A Széchenyi által benyújtott, a minisztertanács hatáskörébe tartozó közlekedési minisztériumi kinevezésekről május 1-én döntöttek. Ismeretes Kossuth gúnys megjegyzése Széchenyi névsoráról (*Széchenyi 300.*). A minisztertanács is hasonlóan vélekedhetett, mert a miniszter ezt írta naplójába: „Diffikultäten meines Namensverzeichnisses. Sie nehmen einem licitando alle die man anstellen will, weg.” *Uo. 307.* Ehhez lásd az ápr. 17-i jegyzőkönyvhöz írott 8. jegyzetet!

1848. május 8.

1 Nápoly ekkor Károly Albert szardiniai király kisebbik fiának uralma alatt állott. Az osztrák hajóhad, amelynek legénysége javarészt olaszokból állt, teljesen felbomlott.

a) A fogalmazványban tűzér helyett pattantyús áll.

2 Az osztrák fennhatóság alatt álló Dalmácia katonai és polgári kormányzója J. A. von Thursky volt. A kormányzóság székhelye: Zára.

b) A fogalmazványban a fejedelem helyett Ő Felsege áll.

3 A pénzforgalom nehézségeinek (vö. az ápr. 15-i jegyzőkönyv-fogalmazvány 5. pontnál mondottakkal) leküzdésére szolgáló egyik eszközként kívánta felhasználni a magyar kormány a kincstári utalványokat. Az erről szóló pénzügyi rendelet május 24-én kelt; közli: *KLÖM XII. 137. sz.* Pénzként használták az 5%-os kamat mellett kibocsátott 50 és 100 forintos utalványokat, amelyeket 3, 6, 12 hónapi lejáratra állítottak ki. A kormány 2 millió pfrt erejéig szándékozott ilyeneket kibocsátani, de végül is kb. másfél milliónyi értékéről volt szó. Az utalványok pénzforgalmi szerepéről lásd: *Faragó 99.*, valamint igen érthető egykorú magyarázat Kossuthtól a Kossuth Hírlapjában, 1848. júl. 18. Közli: *KLÖM XII. 308. sz.*

c) Eddig áthúzva „a két század pattantyús...”-tól.

4 Megegyezik az előbbi, áthúzott 2. pont tartalmával; onnan egyértelmű, hogy a kincstári utalványok pénzügyi tervéről van szó, ezért a 3. jegyzet ide is vonatkozik.

Széchenyi szerint ő és Deák üléseztek május 6-án. Május 7-én is kívánt vele tárgyalni az igazságügyi miniszter, de Széchenyi kitért előle. 309—10.

1848. május 9.

a) A fogalmazványban Fő Herczeg áll; a későbbiekben is.

b) A fogalmazványban Ő Felsege áll; a későbbiekben is.

1 Vö. a május 1-i minisztertanácsi ülés 1. napirendi pontjával! — *PH 58. sz.* A király a bánnak megparancsolta, hogy a nádornak és a magyar minisztériumnak engedelmessédjék (máj. 6.).

2 A fogalmazványi példányban e pont mellett áll: „Tudomásul vétetett.” — Vö. ápr. 16-i ülés, 7. pont a fogalmazványban.

3 A fogalmazványban a szöveg mellé odaírták: Szemere. — A május 6-i kézirat a királyi biztos

- feladatává teszi a birodalmi és a magyarországi egység ellen való elkülönözési törekvések felszámolását. Közli: *Pap* I. XXXVII. sz.; *Pejaković* 8. A biztost a nádor május 11-én nevezte ki Hrabovszky János péterváradai főhadparancsnok személyében. *Vö.* máj. 10-i ülésel, 2. pont!
- 4 Jankovics Gyula pozsegai főispán levelét lásd: *Bm, Elnöki*, 1848:258. sz. D. n. Közli: *Deák*, 116. sz.
- 5 A fogalmazványban ezután még ez található: „Belügyminister mindezen rendeleteket szerkeszteni s a ministeri tanácsban előterjeszteni fogja.” Az említett két rendelet május 10-én kelt. *PH* 55. sz.; *Szeremlei* I. 86. máj. 10. Közli: *Pap* I. XLVIII—XLIX. sz.; *Pejaković* 18. E rendeleteket égették a nádor arcképével Zágrábban május 15-én *Lásd:* a máj. 20-i ülést!
- 6 Fogalmazványban ez a passzus így kezdődik: „A Honvédelmi Ministerium útján. . .”
- 7 Itt a fogalmazványban szerepel a teendőkkal megbízott két miniszter Klauzál és Szemere neve.
- 8 A fogalmazványban: „Tudomásul vétettek.” A rendeletek szövege: *PH* 58. sz. Közli: *Pap* I. XL, XLI, XVII. sz.
- 9 Fogalmazványi megjegyzés: „mindegyiknek” (ti. miniszternek).
- 10 A fogalmazványban a „gyűlésre” szó után található: (congressus). Az új naptár szerint május 13. Csernovics a kapott utasítás értelmében úgy vélte elejét vehetni a bonyodalmaknak, hogy Újvidékre rögtönbírótságot hirdetett. Erre Rajasics érsek Karlócára hívta a szerbeket. A gyűlésen felolvasták az 1690. és 1691-i királyi privilégiumokat, melyek értelmében patriarchát és vajdát választottak Rajasics és Suplikácz István határőrezredes személyében. *Szeremlei* máj. 13. I. 91—93.

1848. május 10.

- 1 *Vö.* a május 9-i jegyzőkönyvvel!
- 2 István május 11-én küldte ki Hrabovszkyt királyi biztosul. *PH* 55. sz. Közli: *Pap* I. L. sz.; *Pejaković* 20. — Miután Jellasics a május 10-i rendeletnek nem engedelmeskedett, május 14-én a nádor (Szemere ellenjegyzésével) olyan parancsot küldött Hrabovszkynak, hogy a báni tisztségébe be sem iktatott Jellasicsnak a kapcsolt részekben nem szabad végrehajtani a parancsait, egyedül a királyi biztos intézkedései törvényesek. A nádor utasítása szerint Hrabovszkynak ki kellett hirdetni a statáriumot, le kellett váltania a bán által kinevezett hivatalnokokat, a bánt is meg kellett fosztani tisztségétől és hűltenségi perbe fogatni. Minden polgári és katonai hatalomnak a biztos kezében kellett volna összpontosulni. (Az utasítás: *PH* 62. sz.) Hrabovszky azonban nem tudta hatalmát érvényesíteni. A bán a biztos kinevezését a magyar kormány egyéb intézkedéseire hasonlóan semmibe vette. Kijelentette, hogy nem állhat jól Hrabovszky életéért, ha horvát területre lép. *Szeremlei* I. 89—90, 93—94., máj. 11., 14.
- 3 *Vö.* a május 9-i ülés 3. pontjával!

1848. május 20.

- 1 A május 21-i minisztertanács ezt a határozatot megváltoztatta. Ezen a minisztertanácson a nádor bemutatva Jellasics hozzá intézett feliratát, amelyben tiltakozott a báni hatáskört „sértő” királyi és nádori rendeletek ellen (*vö.* máj. 9-i minisztertanácsi ülésel!), és bejelentette, hogy intézkedései jóváhagyása ügyében ezután is a királyhoz fordul majd. Eddigi politikai irányához ragaszkodik, hacsak a horvát tartományi gyűlés másként nem határoz. A 21-i minisztertanács Kossuth javaslatára úgy határozott, hogy az udvarhoz fordul. A nádor ment Bécsbe Eötvös kíséretében. *Károlyi* I. 134—136.; *KLÖM* XII. 128. sz. a/—e/ Kossuth fogalmazvány-tervezetei Jellasics felfüggesztéséről máj. 21—24. között; az eseményekről: *uo.* 165, 171. (179. sz.), 247, 255. (267. sz.), 396. jún. 10., júl. 16.
- 2 Amikor egyébként az uralkodó a bécsi (az új alkotmánnyal kapcsolatos) forrongások miatt Innsbruckba menekült — ez volt május 15-én —, a kormány 19-i ülésén már hozott egy ilyen értelmű határozatot. Július második felében Széchenyi is Ausztriába utazott ez okból a kormány megbízásából. Az uralkodó május 29-i kéziratában megígérte, hogy az országgyűlés megnyitására Pestre jön és hosszabb időre marad. *Közlöny*, jún. 8. 1. sz. Ebből semmi nem lett.

3 A Marcius Tizenötödike a márciusi ifjak lapja volt; első száma március 19-én jelent meg. Szerkesztője Pálfi Albert. Itt kifogásolt közlése május 19-én jelent meg: a Radical Körben állítólag a miniszterektől származó hír terjedt el, miszerint a májusi bécsi mozgalom és a király menekülése miatt Istvánt királynak akarják kikiáltani. Az elkobzott számot újra kellett nyomtatni és a lap ellen eljárás indult. További szankcióra nem került sor. Erről: *Urbán 1. Az eljárás iratai: IM, Álladalmi titkári*, 1848:24. kútfő.

A sajtótörvény nem a XV., hanem a XVIII. volt. A 10. §: „Ki törvény által alkotott valamely hatóságot vagy testületet rágalmakkal illet, két évig terjedhető fogsággal, és 1000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntetetik.” A 19. §: „A jelen törvény 9. és 10. §§-ai eseteiben csak az illető testületek által hozott határozat folytában indíthatja meg a közvédlő a megtorló keresetet.”

4 *Vö. KLÖM XII. 137. sz.*: Kossuth rendelete a kamatos kincstári utalványokról, máj. 24.; a május 8-i minisztertanácsi üléshez írott 3. jegyzet. — A bankjegyek kibocsátására lásd: a kereskedelmi bankkal kötött szerződést, jún. 17. *KLÖM uo. 203. sz. Lásd még:* az ápr. 15-i jegyzőkönyvi-fogalmazványának 5. pontját! A magyar Pénzügyminisztérium próbálkozott kölcsönt is szerezni. „Die Versuche von einigen Wiener Häusern, und im Auslande Geld als Darlehen zu erhalten, scheiterten.” *Duschek 1. fol. 202.* Később a már kibocsátott kincstári utalványok nagyobb mértékű vételét kérték mágnásoktól, bankároktól. Erre lásd: *KLÖM uo. 336. sz. júl. vége.* A kincstári utalványok és a bankjegyek későbbi sorsáról legutóbb megjelent: *Fábiánné Kiss 1984.*

1848. május 21.

1 Az eskütétel Mészáros hazaérkezése után, június 1-én volt. *PH 72. sz.; Széchenyi 326.* — Az olaszok eskümegettagadási szándékát Mészáros maga szerelte le. *Gracza I. 388.*

Széchenyi feljegyzései erről a napról (319—320.): „11 [Uhr] Erzherzog Stephan Konferenz. Er ärgert sich sehr, dass sein Brief an Hrabowsky (pour faire pendre Jellasics) in die Zeitung kam.^a — Diesz machte sein — famos — Privatschreiben unmöglich. — Louis B[atthyány] will (weil er responsible ist) die Truppen auf die Konstitution schwören lassen. Wir alle sagen: und wenn sie nicht schwören etc.? Er wie ein boshafter Bube . . . wie mein Täufing Gábor! Bei Louis B[atthyány] wallachische Deputation wartet dem Ministerium auf! Kozsdu als Anführer (!?)^b . . . Vom Erzherzog wegfahrend sagte mir Pepi Eötvös: Wie dumm dass man den Brief von Erzherzog an Jellasics nicht abgehen liess etc. Erzherzog . . . wird nicht wiederkommen . . . wenn er weggeht. Ich bekomme enorme Skrupeln . . . soll ich handeln oder gehen lassen? [. . .] Ich gehe mit Klauzál — zu Kossuth . . . wo auch Deák. Ich bringe meine Skrupeln vor: „Hátha elmegy és vissza nem jön a főherceg?” Es findet Anklang! Morgen soll Erzherzog noch nicht weg 1° weil Kossuth (der krank geworden — er selbst diktirte den Pretext!) nicht fertig werden könnte. 2° Weil man von Abdication etc. spricht, 3° weil man wegen Zusammenberufens des Landtags seine Unter” [schrift braucht].^c

a) Ez a nádor május 14-én kelt levele. *PH 62. sz. máj. 21.; Szeremlei I. 93—94.; Janotyckh, Archiv I. 172. sz.*

b) A románokról lásd: *Szeremlei I. 104.; PH 67. sz. Közli a gör. nem egyesült románoknak a minisztériumhoz intézett beadványát. Helyesen: Gozsdu.*

c) Az országgyűlés összehívásáról szóló 19-i nádori levél, amely ekkor még nem volt aláírva, és visszakelteztek 19-re. A nádor innsbrucki útjáról van szó. Károlyi Á. megjegyzése, *Széchenyi 320.*

1848. május 30.

1 Az erről szóló hirdetmény május 31-én kelt. ugyanitt szó volt a hadseregbeli magyar nyelvhasználatról is. *Janotyckh, Archiv I. 216. sz.*

2 Az alsópapság szociális helyzete általában rossz volt a különféle egyházakban. Ennek felmérése és a segítség módjának kidolgozása a VKM egyik fontos feladata volt. Részben anyagi, részben időbeli

- nehézségek miatt a minisztérium nem sokat tett e téren. Ez a határozat inkább mint gesztus volt határos a nemzetiségek felé. Erről bővebben: *Hajdu*. — Egy jegyzőkönyvi kivonat szerint ez volt a 4. napirendi pont. *VKM, Elnöki* 1848:166. sz.
- 3 A határőrvidékiek (keleti és déli) közvetlenül a területileg illetékes főhadparancsnokságok, majd a bécsi Haditanács fennhatósága alá tartoztak. Az uralkodó május 7-i rendelete, mint az 1848:III. törv. egyik végrehajtási utasítása, felszólította a főparancsnokokat, hogy e téren is a magyar hadügyminisztériumnak tartoznak engedelmességgel. A magyar minisztertanács ez idő tájt azért is fogatosított a határőrvidékekre vonatkozó intézkedéseket, hogy biztosítsa magának e területeket. Délen ugyanis a horvátok maguknak követelték a határőrvidéket, mint a „háromegegy királysághoz” tartozót.
- 4 Erre nem került sor. A törvényelőkészítési osztálynak olyan hivatalnokai voltak, akik már 1848 nyarától más feladatot kaptak, és az osztálymunkát félbehagyták, pl. Szalay László, Irányi Dániel. Az év végére nem is tartottak nyilván senkit az osztály keretében. Egyébként előkészítő és összehangoló szerepe lett volna ennek az osztálynak a minisztérium törvényelőkészítő munkájában.
- 5 *Vö.* az ápr. 16-i minisztertanácsi ülés! — Szemere belügyminiszter a határőrségi reformról, a nekik biztosított engedményekről Csernovichoz és Hrabovszkyhoz. *Bm, Elnöki* 1848:182., 183. eln. sz. máj. 30.
- 6 Jovics István báró (1784—1859) cs. kir. tábornok, eszéki várparancsnok.
- 7 A XVII. századtól „kapcsolt részeknek” nevezték a délnyugaton lévő horvát—szlávón—dalmát vidéket is. A horvát—szlávón terület elég kicsinyre szorult össze a töröktől való visszafoglalás és a déli határőrvidék kialakítása után. Horvátországban csupán három megye, néhány város és kiváltságos kerület stb. volt található. Mária Terézia három, korábban Magyarországhoz tartozó szlávón megyét (Szerém, Verőce, Pozsega) 1746-ban a horvát bán igazgatása és igazságszolgáltatása alá helyezte. Az 1751:XXIII. törvényben a magyar országgyűlés kimondta, hogy ha a szlávón megyékre a bán hatósága ki is terjesztett, azok azután is adózás és hadügyi tekintetből Magyarország megyéinek tekintessenek és a magyar országgyűlésre mindig meghívassanak. Ez 1848-ig meg is történt. — A minisztertanács ezzel a határozatával a horvátok érzékenységére kívánt tekintettel lenni. — Egy kivonat szerint ez a 7. pont volt: *Közmunka, Elnöki* 1848:166. eln.
- 8 Kőszeghi Mártony Károly vezérőrnagy.
- 9 Ez a rendelkezés is mutatja, hogy az osztrák központi kormányzat nem tekintette kötelező erejűnek a magyar törvények kikötéseit. A 4-ik zászlóalj felállításának rejtett célja a magyarországi önkéntes sereg ellensúlyozása volt. — Latour május 12-i rendeletére utal a minisztertanács. *Vö. Wagner* 18.
- 10 Az Országos Nemzetőrségi Haditanács.
- 11 A minisztériumok júniusban el is készítették ezt. A pénzügyminiszter az országgyűlésen terjesztette elő a Pénzügyminisztérium főszámvévi osztálya által összehangolt — nagy vonalaiban változtatlanul hagyott — minisztériumi javaslatokat. *Lásd: KLÖM XII.* 309. sz.
- 12 *Vö.* ápr. 22-i ülés, 12. jegyzet.
- a) Tartalmazza még a 2., 7. és 8. pontokat.

Széchenyitől tudjuk (325—326.), hogy saját tárcája körébe tartozó ügyeket is előterjesztett: pénzt kért egy gőzhajó felfegyverzésére, a város körüli erődítési vonal munkálataihoz.

1848. június 1.

- 1 Szemere Bertalan fogalmazványa, jún. 2. *Bm, Elnöki* 1848:213. eln. sz. Kívül más kézzel feljegyzés a hadügyminiszter intézkedéseiről.

1848. június 2.

- 1 *Bm, Elnöki* 1848:248. eln. sz. jún. 8. Szemere hg. Esterháznak. „Álladalmi tanácsos Várady József úr [volt magyar kancelláriai titkár] ajánlata szerint Grubisich [zenggi székesegyházi örkanonok], az olasz egyház[i] egyesület igazgatója Bécsben, alkalmas volna Dalmatiában irántunk rokonszenvet s a visszaegyesülésre hazánkkal hajlamot ébreszteni. Roppant fontosságú ránk nézve Dalmatia; tengeri kereskedésünk s némi hajóerőnk csak eképpen, csak ez által támadhat...” A mellékelt utasítás kelte jún. 1. — *Vö.* máj. 8-i ülés és ott a 2. jegyzet.
- 2 Erről: *Széchenyi* 327—328. jún. 2., 3. „Megfelelő megállapodásra sikerült jutnia a Dunai Gőzhajózási Társulattal.” Károlyi *Uo.* 115.

Széchenyitől tudjuk (327—328.), hogy 2-án átvette a miniszterelnök helyettesítését, aki Innsbruckba utazott az udvarhoz a horvátok miatt. — *Június* 3-án ismét tárgyaltak a hajók vételéről, valószínűleg minisztertanácson kívül. Mészáros minisztertanács összehívását kérte a Württemberg-huszárok hazatérése miatt (máj. 28. lásd: *Szeremlei*; *PH* 77, 79, 127. sz.). Mészáros a hazatérést a királynak tett esküvel szembeni engedetlenségnek tartotta; ilyen értelemben szeretett volna határozatot kieszközölni a miniszterektől. A tanács döntése az volt, hogy az udvarnál amnesztiát kérnek számukra.

1848. június 6.

- 1 *Vö. Miniszterelnöki* 1848:272. sz. Csány főleg Hrabovszky engedékenységet hibáztatja, és nagyon súlyosnak itéli a helyzetet.
- 2 Utalás a főhadparancsnoki, mint a királyi felségjoggal összefüggő teendőkre. (1848:III. törv. 8. §. — A nádorra mint királyi helyettesre a 3. § vonatkozik.)
- 3 Utalás az udvar félelmére a nádor hatalomátvételi lehetőségeivel kapcsolatban. Maga a nádor is tartott a következményektől, ami a királynak fenntartott felségjogok átvételét illeti. Erről a kérdésről a miniszterek eltérően vélekedtek, *vö. Széchenyi* 328—329. A nádori hatáskör kiszélesítéséről június 8-án Kossuth által készített fogalmazvány-tervezeteket közli a *KLÖM XII.* 178. sz. a/—c/ Az e témával foglalkozó felterjesztést 8-án küldték el az udvarba. A teljhatalmat — a királyi felségjogokat kivéve — június 26. és augusztus 14. között kapta meg a nádor. Emlékeztetőül: a király május 15-től volt távol székhelyétől. A fenti módon korlátozott „teljhatalom” a király helyettesítését csak formálisan oldotta meg.
- 4 Erdély vonatkozásában május 29. óta. *PH* 77. sz.; *Közlöny* 1. sz.
- 5 A nádor és a miniszterelnök aláírásával május 14-én kapott megbízólevelet a két követ, hogy az ottani alkotmányozó gyűlésen Ausztria viszonyát, amennyiben Magyarországot is érdeklí, vitassák meg. *Hajnal* 49—50. Közli: *Károlyi*, II. 1. Noha az éppen hivatalban lévő osztrák belügyminiszter helyben hagyta a követek megbízólevelét és utasítását, ezt az osztrák kormány később, mint jogtalan külügyi vonatkozású intézkedést, a magyar kormánytól kifogásolta.
- 6 A jelentés május 27-én kelt (*Bm, Elnöki* 1848:279. eln. sz.); külképviseletek felállítását javasolta Franciaországban és Angliában. *Hajnal* 54—55.
- 7 Erről részletesen: *KLÖM XII.* 229.
- 8 *Uo.* 174. sz. Kossuth Pázmándyékhoz. — Bővebben lásd: *Horváth Jenő*; *F. Kiss* 1987, 190. — *Vö.* jún. 26-i ülés.
- 9 Csány biztosíthatóságának kiterjesztéséről és pénzkezeléséről lásd: Szemere és Kossuth miniszterek iratait: *Csány*, Belügyminiszter, jún. 2. (213. b. eln. sz.) *Vö.* jún. 1-i ülésell!; *Pm, Elnöki*, 1848:1180. PM. sz. jún. 30.
- 10 A sürgősség miatt a királyi hozzájárulást utólag kérték az ilyen esetekben. *Vö.* Damjanich és mások kinevezési ügyét, erről *F. Kiss* 1987, 323.
- 11 *Vö. KLÖM XII.* 234. sz. a kaszák fegyverre kovácsolásáról.
- 12 Báro *Baldacci* Manó ezredes (1807—1852) az Országos Nemzetőrségi Haditanács helyettes elnöke. A nemzetőrségi szervezet és az első honvédszászlóaljak szervezése fűződik a nevéhez. Szeptember 23-án tisztségéről leköszönt.

1848. június 18.

- 1 Esterházy levele: *Miniszterelnöki* 1848:512. eln. sz.
- 2 Karlócán május 13-án tartották a szerbek nemzeti gyűlésüket. (*Vö.* máj. 9-i ülés, 6. pont, 10. jegyzet.) Rajasics érsek beszédében a szerbeknek 1690-ben és 1691-ben adott kiváltságlevelek érvényre juttatását szorgalmazta. Erre hivatkozva a tömeg maga választ pátriárkát Rajasics és vajdát Suplikázt István határőrezredes személyében. Május 15-én, amikor a gyűlést be is zárták, határozták el a kívánságok eljuttatását az udvarba, valamint a horvát tartományi gyűléshez és a prágai szláv kongresszushoz. Az osztrák ház és Magyarország közös koronája alatt önálló szerb vajdaság volt a kívánságuk. Erről: *Szeremlei*, I. 91—92, 96—97. A szerbek június 15-én értek Innsbruckba és a császár 19-én fogadta őket. Esterházy is jelen volt, amikor a karlócai gyűlés határozataitól megtagadta jóváhagyását, és a szerbeket a magyar országgyűléshez utasította. *Uo.* I. 128—130.
- 3 A horvátok június 16-án érkeztek meg az udvarba, akiket a császár szintén 19-én fogadott. A bán előtt nemtetszését fejezte ki eddigi magaviseletéért, és csak magánszemélyként fogadta. Ekkor adta ki János főhercegnek szóló királyi kéziratát is a horvát—magyar viszony elsimításáról. *Uo.* A horvátok által vitt kívánságok lényege az osztrák császársággal való kapcsolat szorosabbá fűzése egy, a magyar kormánytól teljesen független horvát országos hatóság útján. A zágrábi tartományi gyűlés június 10-én megállapított részletes (11 pont) határozatait adja *Szeremlei*, I. 117—119. János főherceggel kapcsolatban lásd: *Károlyi* I. 385. s. köv.
- 4 *Vö.* jún. 10.: (a kapcsolt részekben, Erdélyben is) a Magyarországon szállásoló katonaság az osztrák Hadügyminisztériumtól függetlenül a magyar Honvédelmi Minisztérium fennhatósága alá helyeztetett.
- 5 A nemzeti fegyveres erőről szól.
- 6 A küldöttség június 20-án indult Innsbruckba. *Széchenyi* 338. Naplóbejegyzései egészen 29-éig hiányoznak.
- 7 *Vö.* a jún. 6-i minisztertanácsi jegyzőkönyv 3. jegyzetével! A király június 26-án kelt leiratát kiadta *Beér—Csizmadia* 119—122. Az örökös tartományokban János főherceg kapott megbízást az altelego feladatainak elvégzésére.
- 8 Az országgyűlést a június 26-án kelt királyi felhatalmazás alapján István nádor nyitotta meg; a trónbeszédet ő olvasta fel. *Lásd még:* a júl. 5-i minisztertanácsi ülést!
- 9 *Mailáth* György (1786—1861)
- 10 Ehhez: Jellasics az uralkodó „dorgálását” nem vette a szívére, annál inkább, mivel a környezet érezte vele az udvar valóságos magatartását, azaz helyeslését. Tovább *lásd:* jún. 21-i ülés.
- 11 Jún. 19. Vay Miklós. A nádor nevezte ki. *Vö.* jún. 16-i *Széchenyi-feljegyzésekkel!* — Az erdélyi adminisztrációról való magyar és erdélyi elképzelésekről, ezeknek az elképzeléseknek 1849-i megvalósulásáról *lásd:* *Trócsányi; F. Kiss* 1987, 164. s. köv.

1848. június 21.

- 1 *Vö.* a jún. 18-i minisztertanács 6. pontjával! — A fogalmazás egyértelműségéről felmerült kétely miatt a miniszterelnök sürgősen látni akarta a távollétében Eötvös által fogalmazott levél conceptusát. Ehhez *lásd:* Térey Ignác miniszterelnöki fogalmazó levelét Markovics László miniszteri elnöki titkárhoz, 1848. jún. 21. *VKM, Elnöki* iktatatlan.
- 2 Pulszky átirata arra az ellentétre utal, amely a németek és csehek között a német egység, ill. Ausztria csatlakozásának kérdésében keletkezett. Konkrétan a prágai szláv kongresszuson fellépő magyarországi szlávokkal kapcsolatos magatartásról van szó.

1848. június 26.

- 1 Rablóvezér.
- 2 Bányaváros, Krassó megye. — Ezt a kérdést június 6-án már tárgyalta a minisztertanács. — Az említett felszólítást a miniszterelnök június 27-én megtette (*Miniszterelnöki*, 1848:352. eln. sz.), és Esterházy július 1-én megkereste az ügyben az osztrák minisztériumot (*KLÖM XII.* 309).
- 3 Feltételezésünk szerint ez a minisztériumi állásfoglalás július 4-én született meg. Az előzményekről lásd: *KLÖM XII.* 365. Az emlékirat szövege: *uo.* 257. sz. Annak idején megjelent a Közlöny-ben és a Kossuth Hírlapjában (lásd: *uo.* 373.)

1848. július 5.

- 1 „Ő Felségének az országbóli távollétében a nádor s királyi helytartó az országban s ahhoz kapcsolt részekben, a korona egységének, s a birodalom kapcsolatának épségben tartása mellett a végrehajtó hatalmat a törvény s alkotmány ösvényén teljes hatalommal gyakorolja. . .” *Corpus iuris*.
- 2 *Vö.* a jún. 26-i jegyzőkönyv-fogalmazvánnyal, ezzel kapcsolatban: a magyar minisztérium emlékirata a horvát kérdésről a nádorhoz, júl. 4.: *KLÖM XII.* 257. sz. A magyar minisztérium válasza az osztráknak a jún. 29-i átiratra, júl. 4.: *uo.*, 258. sz. János főherceg jún. 27-i levelét lásd: *PH* 106. sz. — Előző nap, július 4-én a magyar minisztertanács megállapodott abban, hogy a trónbeszéd csak megemlíti azt, hogy az olasz háborút még nem lehetett befejezni és a minisztertanács jegyzőkönyvben szögezi le, hogy kész sereget adni az uralkodónak, mihelyt Magyarországot nem fenyegeti veszedelem (azaz: horvát, szerb népek lecsillapítása). Erről lásd: *Károlyi I.* 354—358.; *Széchenyi* 344., valamint *KLÖM XII.* 382. Ezt a jegyzőkönyvet mint a minisztérium álláspontját Kossuth a képviselőház július 20-i ülésén olvasta fel. *Közlöny* 43. sz. Közli: *KLÖM XII.* 316. sz. Az országgyűlésen heves vita alakult ki a válaszfeliratról, de végül a minisztérium véleménye győzött. A vita: *Közlöny* 43—47. sz.; összefoglalás: *Szeremlei* 154—155. — Batthyány július végén ment Bécsbe, hogy János főherceg felszólítása értelmében a bánnal tárgyaljon. Jellasics is megjelent Bécsben és a pénzügy, hadügy és külügy közös bécsi irányítását követelte, továbbá a horvát nemzetiség és nyelv egyenlő jogát a magyarral az országgyűlésen, végül a szerbek kívánságainak teljesítését. Nem sikerült közös tárgyalási alapot találni. Batthyány azonban négyszemközt megnyerte a bánt, — legalábbis így vélte —, bizakodóan jött haza, de tartott továbbra is Béctől, amelynek szüksége volt a bánra. „Minister-conseil [aug. 1.], wo Batthyány: „a horvátokkal nem lesz bajunk, de a bécsi németekkel. Jellasics igen kellemes ember, kész velünk kezét fogni etc., a szerbeket magukra hagyja!”” *Széchenyi* 365. A miniszterelnök bécsi tárgyalásairól részletesen: *Pulszky I.* 330., *Károlyi I.* 387—388. Az olasz ügyről (a későbbieket tekintve is) *Károlyi: Széchenyi* 125—130.

1848. július 8.

- 1 Erről a július 11-i beszédben a haza veszélyéről és a védelem megszervezéséről (200.000 ember, 42 millió ft.). *KLÖM XII.* 286. sz. 437—438.

1848. július 9.

- 1 A nádor levele: *Miniszterelnöki*, 1848:390. eln. sz.
- 2 *Vö.* jún. 26., júl. 5-i ülésekkel!
- 3 Kossuth Pulszkynak, 1848. július 7. megtagadja a Jellasicsnak előlegezett 100.000 ft megterítését. *KLÖM XII.* 269. sz.

- 4 Magyarország és Erdély uniójáról szóló erdélyi 1848:I. törv. megerősítése június 10-én történt meg, szentesítése július 11-én. Erről: *F. Kiss 1987*, 168. A kiküldött királyi biztos báró Vay Miklós; vö. jún. 18-i üléssel!
- 5 A külügyminiszter levele június 26-án kelt, mellette az osztrák külügyminisztérium június 23-i jegyzéke az erdélyi udvari kancelláriához (!). *Király személye kör. mm., Általános 1848:1301. sz. (Miniszterelnöki, 1848:381. eln. sz.)*
- 6 Bibescu és kísérete. A minisztérium a minisztertanácsi határozatnak megfelelően intézkedett. *Lásd: Hajnal 77.* — A politikai menedékjog megadása abban az időben nem volt mindennapos esemény.

1848. augusztus 12.

- 1 A drávai had főparancsnoka, Ottinger vezérőrnagy augusztus elején tárgyalt Jellasiccsal, és a tárgyalás után a Dráva mentén a védelmi előkészületek leszerelésére törekedett. Csány látta a horvátok előkészületeit, s hogy a minisztertanács figyelmét kellően felhívja az eseményekre, a lemondáshoz folyamodott.
- 2 *Juch (Juck) Ernő* — az 54. gyalogezred ezredese.
- 3 *Melczér Andor* báró (1800—1873) cs. kir. katonatisztet június 30-án (egyések szerint július 4-én) nevezte ki államtitkárrá az uralkodó a Honvédelmi Minisztériumhoz, de hivatalát csak augusztusban foglalta el. Szeptember 12-én a hivataláról lemondott. — *Melczér* augusztus közepén érkezett a drávai táborba. Szemere Csányval augusztus 12-én közölte a minisztertanács határozatát. *KLÖM XII. 709.*
- 4 *Vö. Széchenyi 373.* Az ő szavai sejtetni engedik, hogy vajon mi is rejlik e két utolsó bekezdésben foglaltak mögött: „Kossuth greift wie ein Verzweifelder um sich! Er will Louis B[atthyány] zu einem Dictator mit einem Landtags-Ausschluss von 60 Mitgliedern! [A későbbi Honvédelmi Bizottmány gondolatának felbukkanása!] Alle neu angekommenen Raitzen will er zum Teufel jagen. Alle Raitzen entwaffnen! Alle Briefe aufmachen lassen. — Die Juden emancipiren, wenn sie 2 Jägerbataillon errichten etc. — Wir Deák, Klauzál etc. suchen das Loch nun aus dem Ministerium zu treten. Ich sagte laut: Ha dinastiális kérdés forog fenn, akkor kilépek. Ich werde meinen Schwur der Treue erfüllen . . . keinen Rebellen machen — da trete ich aus . . . es mag geschehen was da wolle. Deák, Klauzál, Eötvös sagen dasselbe. Es muss ein Dictator! Louis B[atthyány]: Erzherzog Stephan allein kann es sein! Kossuth: 'De erre nem állok [rá]'” . . .

1848. augusztus 14.

- 1 A király augusztus 20-án a magyar honvédelmi miniszterhez rendeletet intézett, hogy „a Magyarországon állomásozó, de nem a magyar korona alá tartozó ezredeket az örökös tartományokban elszállásolt magyar ezredekkel — egyedül az Olaszországban az ellenség előtt állókat kivéve — felcserélje.” *Közlöny*, aug. 27. 79. sz. 401.
- 2 A miniszterelnök augusztus 15-én felhívást intézett a Duna és a Dráva közti törvényhatóságokhoz. *Szeremlei I. 164.*; a felhívást közli: *Pap I. CXCVI. sz.*
- 3 Novák Lajos eltávolítását Kossuth Pulszky terhelő jelentése alapján, már augusztus 6-án sürgette, vö. *KLÖM XII. 364. sz.* Augusztus 15-én a minisztertanács meghagyásából rendelet érkezett a Külügyminisztériumhoz és az Igazságügyi Minisztériumhoz. *Miniszterelnöki, 1848:504. sz.*

1848. augusztus 25.

- 1 Augusztus 22-én Szentkirályi Móric kérte Mészáros azonnali leküldését a Délvidékre. „Szentkirályi vom 22ten l. M. lövésziben: 'minden veszve van, ha Mészáros tüstént nem jön!'” *Széchenyi 383.*
- 2 Az uralkodó az augusztus 15-i válaszában az országgyűlés feliratára tudatta ezt, másrészt kinyilatkozta, hogy az országot megvédi azok ellen, kik királyi parancsának és a törvényes hatóságnak nem

engedelmeskednek; a horvátoknak meghagyta, hogy béküljenek, és az ország határát átlépni ne merészeljék. *Közlöny*, 76. sz. (Szeremlei I. 163—164.)

3 A törvényjavaslattal az augusztus 27-i minisztertanács foglalkozott.

4 Az intézkedésről lásd: *KLÖM XII.* 800.

5 A magyar országgyűlési küldöttség kívánt tárgyalni a két kormányzat közti problémákról a bécsi parlamenttel, de az elzárkózott ez elől. *Vö. Károlyi I.* 77—79.

1848. augusztus 27.

1 Mellette található Deák törvényjavaslata a horvát kérdésről és Szemere javaslatai a horvát ügyben és a határőrségekről. A minisztertanács Deák javaslatát fogadta el. Rövid bemutatását lásd: *KLÖM XII.* 805—806. Közli: *Károlyi II.* 6—7. sz.; *Beér—Csizmadia:* 681—684. — A 27-i ülésről, annak viharos politikai csatározásairól: *Károlyi I.* 107—109. — A törvényjavaslatot Kossuth a szeptember 2-i zárt ülésen terjesztette elő, míg Deák és Batthyány — akik augusztus 28-án Bécsbe utaztak — az udvarral akarták megismertetni.

A fenti volt az esti tanácskozás, amelyen végső döntésre jutottak, de Széchenyitől tudjuk, hogy a nap folyamán már elkezdődött az említett heves vita. — Széchenyit erősen érintő másik téma volt a Délvidékre távozott Mészáros helyettesítése: „Ich gehe [...] zum Essen. Sie rufen mich zurück... ich soll die hadügyi tárczát nehmen. Ich sage 'nein'. Sie zwingen mich! [...] [Este] Wegen hadi miniszter mache ich eine immense Szene. Szemere übernimmt es. — Louis B[atthyány] a de la pitié pour moi. [megsajnálta]“ 386.

A Bécsben sikertelenül járt két miniszter szeptember 10-én érkezett haza Pestre. A nádor ugyanaznap ártírt a miniszterelnökhöz, hogy másnap 9 órára kéreti a minisztereket tanácskozásra. Azonnali intézkedést kért az 5 forintos magyar bankjegyek ügyében is, mert ezek a szentesítés megérkezése nélkül nem nyomathatók. *István nádor, Miniszteri* 1848:2415. sz. *E 11-i délelőtti minisztertanács ülésen* mondott le a miniszterelnök, s vele együtt az egész minisztériumot lemondottnak tekintve, a nádor 11-én értesítést küldött az országgyűléshez. Pázmány elnök este 6 után olvasta fel, az esti tanácskozásban. A nádor a minisztérium lemondását bejelentése tudatta a Házzal, hogy — tervei szerint — ő veszi kezébe „a gyakorlandó kormány gyeplőit”, és máris a felség elé terjesztette a kinevezendő új miniszterelnököt. *Közlöny* 1848. szept. 13. 96. sz. 488. — *Vö. F. Kiss* 1987, 65—69.

1849. május 2.

1 Erről szól *Vukovics* 88—90. — Nem tárgyalási ideje szerint és későbbi eseményekkel összevetve általában szól a „belviszonyok(ról) polgári s politikai tekintetben” *Horváth* III. 94. s köv. — 1848-ban hasonlóan, szervezeti és hatásköri kérdéseket tárgyaló ülés volt április 15-én.

2 Nem volt még betöltve — amint később sem — a kereskedelmi tárca; erről megemlékeznek — a pesti időszakról szólva — *Vukovics* 139. A legsürgösebb miniszteri teendőket Batthyány Kázmér látta el. *Vö.* a jegyzőkönyv 3. ideiglenes rendelkezésével! Nem volt jelen a hadügyi (jegyzőkönyv 3. pont) és a közlekedési (Csány) miniszter. Az előbbire még nem volt biztos Görgei Artúr kinevezése, az utóbbi kormánybiztossága színhelyén, Erdélyben tartózkodott.

Klapka György (1820—1892) volt cs. kir. katonatiszt; honvédtábornok, hadtestparancsnok.

3 Közli: *KLÖM XV.* 102. sz. Tárgyalja a nemzetgyűlés, a kormányzó és a minisztérium közötti viszonyt — ezt a leginkább részletesen; szó esik benne a kegyelmi szék felállításáról, a kormányzói és a miniszteri eskü formájáról. *Vukovics* emlékezete szerint ezekről a kérdésekről — a miniszterelnök előterjesztése alapján — a minisztertanács is tárgyalt egy ülésen, nyilvánvalóan a május 1. előtti időben. (Talán április 30-án éjjel, mert pl. az ülésen résztvevő *Vukovics* e napon ért Debrecenbe.) Ez a megbeszélés nem vetett fel a kormányzói tudósításban nem szereplő új problémákat vagy

- nem jutott attól eltérő következtetésekre. Vukovics szerint vita csupán egy kérdés, a kormányzó képviselőházi tagsága körül merült fel. Megegyezés szerint ez a tudósításba nem került bele. — A minisztérium programjáról sem tanácskoztak, ezért is volt Európára szólnan meglepetés Szemere képviselőházi beszéde.
- 4 Tudomásunk szerint ez az egyedüli intézkedés kifejezetten a minisztertanács adminisztrációjáról. Sem az 1848-as törvény, sem későbbi határozat nem szabta meg a tanács ügkörét, üléseinek lefolyását, kiadványainak tartalmi és formai elemeit. Az 1848:III. törv. 17. §-a csupán azt mondta ki, hogy a nádor, ill. a miniszterelnök vezeti a „szükség esetén” összehívott üléseket. Az ügyvitelről 1848-ra vonatkozóan rövid jellemzést ad *Ember* 25.
- 5 Vukovics szerint — aki leginkább beavat bennünket a kormány hétköznapjaiba — a heti kétszeri „rendes” ülésen kívül majdnem naponta összeültek. A fontos kormányhatározatok megtárgyalása mellett Kossuth a táborból érkező „nevezetesebb híreket” is tanácsülésein közölte a miniszterekkel. Az ülések időpontjáról: este 6 után kezdődtek, s csak az éjféle órákban értek véget. Ez volt a gyakorlat Pesten is, majd Szegeden egészen rendszertelenné váltak az ülések. *Vukovics* 91.
- 6 Ez az általánosságban mozgó hatásköri megjelölés a tulajdonképpeni intézkedést a szakminisztériumokra bízta. 1848-ban hasonló volt a mindennapi gyakorlat.
- 7 Ez a két személy: Fülepp Lipót temesvári és Záborszky Alajos somogyi képviselő (utóbbi miniszteri tanácsos) lett, ill. katonai ügyekben Szabó Imre (későbbi államtitkár), majd helyette Asbóth Sándor. *Közöny*, 121., 137. sz. — Füleppet időközben Krassó vármegyei és végvidéki kormánybiztossá nevezték ki, emiatt fenti posztján anyai ideig sem működött, hogy fizetést vett volna fel e címen. *KLÖM XV.* 200., *Állampénztár*. Záborszky viszont, aki az 1848-as minisztertanácsnál is előadó jegyző volt, a magyar minisztérium utolsó napjait betöltötte e tisztét. — Az „álladalmi tanácsos”-i cím az államtanács létrejötté nélkül is létezett. Erről bőven: *F. Kiss* 1987 37—38. *Vö.* az 1848. ápr. 12-i minisztertanácsi ülés VI/2. pontjával!
- 8 Azaz régi kormányzékai (kancelláriai, helytartótanácsi, kamarai) hivatalnokok.
- 9 Erről *lásd* később is! — Tudomásunk szerint ilyen nem jött létre, hacsak nem tekintjük ilyennek a Szemere által az alkotmány kidolgozásával megbízott néhány tanácsos együttesét; ezek voltak: Kemény Zsigmond, Csengery Antal, Kúthy Lajos; *Bm, Elnöki*, 1849: 163. eln. sz. jún. 10.
- 10 1848 december elejétől a Függetlenségi Nyilatkozat kimondásáig az OHB egyik tagjának, Madarász Lászlónak az irányításával a minisztériumi szervezettől elkülönülten, Országos Rendőri és Postaosztály néven dolgozott a rendőrség. 1849. április 14. után a Szemere által történt újrászervezésig ideiglenes keretek között működött Debrecenben, ill. Pesten. Bővebben *lásd: Fábrián Istvánné* 1974.
- 11 A korabeli felfogás szerint a közegészségügy igazgatása, felügyelete az állam rendőri feladataihoz tartozik. Az ún. egészségügyi policia felkutatja a testi betegségek forrásait, s gyógyításukkal, elhárításukkal hozzájárul az ország életének zavartalanságához. *Uo.* A belügyi tárcához 1849-ben tulajdonképp csak az ún. polgári egészségügyi tárgyakat tették át, amelyeket addig (ill. 1848 végéig) a FIKM gondozott. A katonai egészségügyet a Honvédelmi, az oktatási ügyeket a VKM látta el. A polgári egészségügyi osztályt szinte a semmiből kellett megteremtenie Szemerének, mert 1849. január és május között nem működött. Erről részletesen: *Fábriáné Kiss* 1976.
- 12 1848-ban a nemzetőrség ügyeivel az Országos Nemzetőrségi Haditanács foglalkozott, lényegében Batthyány miniszterelnök közvetlen irányításával. Ennek a Honvédelmi Minisztériumba való beolvastása 1848 decemberében történt meg. A belügyi nemzetőrségi osztály ugyanakkor, 1848-ban elsősorban a törvényhatóságok szempontjából foglalkozott ezekkel a tárgyakkal. Amint a jegyzőkönyv is hangsúlyozza, a törvényhatósági határon túl került nemzetőrség a Honvédelmi Minisztérium rendelkezése alá tartozott. Országos rendőri szervezet hiányában a nemzetőrség rendészeti, karhatalmi feladatokat is kapott a Belügyminisztériumtól. — A Haditanács felszámolása után, a Honvédelmi Minisztérium decemberi átszervezése idején továbbra is meg akarták őrizni a nemzetőrségi tárgyak elkülönülését, éspedig a Belügyminisztérium keretei között. Ez azonban — különböző objektív okoknál fogva — csak 1849 májusától érvényesült; addig a Honvédelmi Minisztérium egésze alatt dolgozott az egészen kis létszámú osztály. Erről bővebben: *F. Kiss* 1987, 327—328., *passim*. A jegyzőkönyv azon kitétele, miszerint a nemzetőrség a belügyi ágazathoz „akképpen csatolattik,

- mint az az első minisztérium idejében csatolva volt”, eléggé általánosságban mozgó, mivel ezt 1848-ban hatáskörileg pontosan nem tisztázták.
- 13 A postaügyet 1848-ban kétfelé szakították: igazgatási tekintetből a FIKM postai osztálya, pénzügyi-jövedelmi vonatkozásban — ami egészen elenyésző volt ekkor — a Pénzügyminisztérium pénztári osztálya volt illetékes. 1848 decembertől a Madarász László OHB-tag vezetése alatt működő Országos Rendőri és Postaosztály irányította a posták bizalmi természetű ügyeit, elhárítva a Pénzügyminisztérium elszámoltatási-beavatkozási kísérleteit. Madarász lemondása után — hasonlóan a rendőri ügyekhez — 1849. április 15.—május között a postaügy ideiglenes keretek között működött. A minisztertanács — május 2-i határozatát megváltoztatva — május 31-én teljes egészében a Pénzügyminisztériumhoz csatolta a postaügyet. Erről bőven: *F. Kiss 1987*, 251, 422—423.
- 14 A vámügy, vámhelyek — a postaügyhöz hasonlóan — igazgatásilag a FIKM-hoz, pénzügyi szempontból a Pénzügyminisztérium pénztári osztályához tartoztak 1848. decemberéig, amikor a teljes harmincadik minisztériumi adminisztrációt átvette a Pénzügyminisztérium. A másik minisztériumnak csak vámszabályzati tekintetben volt intézkedési joga. — A külügynek 1849. május 2-án juttatott feladatok (külfölddel kötendő szerződések, kereskedelmi képviselők) eddig nem képezhették a magyar minisztérium feladatát; ez 1848-ban az osztrák minisztérium kizárólagos joga volt a forradalmi változásokat megelőző idők örökségeként és az áprilisi törvény rendeltetése folytán. (A külügyi legfelsőbb irányítás királyi felségjog volt.) Részletesen: *F. Kiss 1987*, 208, 405. s köv.
- 15 A jegyzőkönyv nem említi a bécsi magyar minisztérium megszűnését, ill. nem tér ki külön az egészen új minisztérium, a Függetlenségi Nyilatkozat folytán létrehozott magyar külügyminisztérium megalakítására. A kormányzói jelentés viszont az ügyek tárcaközi felosztása tekintetében egyedül a minisztérium létrehozására — s a Király Személye Körüli-nek megszűnésére — tér ki, megemlítve a fontosabb hatásköri tárgyak ezutáni elintézési módját is.
- 16 Erről egységesítő határozatot a május 14-i minisztertanácsi ülés hozott.
- 17 Május 31-én jelent meg a minisztertanács határozata a régi tisztviselők helyzetének rendezéséről, lásd: *KLÖM XV*. 249. sz. Több kategóriába sorolták a hivatalnokokat, éspedig: 1. a régi kormányhivatalnokok, akiknek az 1848:III. 25. §-a értelmében korábbi fizetése járt; 2. a Debrecenbe különböző időben érkezett hivatalnokok fizetésének megállapítása; 3. a valamilyen okból ezután nem alkalmazhatók nyugdíjazása. — Az egyes miniszterek saját hatáskörben maguk intézkedtek a beosztott tisztviselők igazolásáról és az alkalmazási szempontokról. Erről lásd: *F. Kiss 1987*, 120—122.
- 18 1848-ban még a titkári kinevezéshez is nádori hozzájárulás kellett, holott ezt még a megelőző kormányzói gyakorlat sem tette volna szükségessé.
- 19 Az 1848:III. 8. §-a intézkedett a katonai kinevezés ügyéről, amely szintén királyi felségjog volt. A hadügyminiszter által tett kinevezési előterjesztéseket az uralkodó a bécsi magyar miniszter ellenjegyzése mellett hagyta jóvá. Ez a szabályozás miniszteri felelősségbeli problémákat okozott. Az OHB-időszakban a Honvédelmi Minisztérium és az OHB-elnök, hadseregarancsnokok és kormánybiztosok között fordultak elő gyakran hatásköri nézeteltérések a katonai kinevezések ügyében. — A minisztertanács legközelebb május 20-án határozott a katonai kinevezések és kitérítések szabályairól. — *Vukovics* szerint Szemere indítványára ebben az ülésben arról is szó volt, hogy a tábornokok kinevezése ne a kormányzó és a hadügyminiszter, hanem a minisztertanács döntése alá tartozzon. 89—90. Ennek gyakorlatáról lásd: pl. Pöltenberg Ernő, Dessewffy Arisztid, Perczel tábornokok ügyeit. *KLÖM XV*. 221., 279. sz. — A katonai kinevezések problémájáról lásd: *F. Kiss 1987*, 322—324, 362—363, 366—367.
- 20 Erről 1848-ban a III. törv. 7. §-a rendelkezett. Az előbbihez hasonlóan a vallásügyi miniszter előterjesztése, a bécsi magyar miniszter ellenjegyzése mellett történtek a kinevezések.

1849. május 14.

- 1 Erről 1848-ban a minisztertanács április 17-én tanácskozott. (Az alkalmazottokról és a fizetésekről részleteiben lásd: *F. Kiss 1987, 143. s. köv.*) — A minisztertanács határozatainak nem kötelező erejére jó példát ad ez a jegyzőkönyv. Szemere példányán pl. ez áll ceruzával odairva: „Ez csak azoktól függ, akik alkalmazták, én nem fogadtam el.”
- 2 Az 1848-astól részben különböző előterjesztés legtöbb eltéréseinek oka a takarékosagra való törekvés, az egyes minisztériumokban létező gyakorlat egységesítése volt. 1848-ban — ugyan a megállapodással ellentétben — egyes minisztériumok fizetési között akadtak eltérések, ezúttal viszont az osztályvezető és titkár közötti távolság széthúzásával lehetőséget is adtak a magasabb fizetésű kategóriák növekedésének. Szemere — helyesen — feleslegesnek tartotta az igazgató tanácsosi és segédtanácsosi, de még a külön miniszterelnöki titkári kategóriát is. — Nem értett egyet az „osztályfőnök” elnevezés visszahozatalával sem; „alkalmatosabbnak” tartotta az 1848-ban meghonosított osztályigazgató tanácsos megnevezést. *Pm, Pénztári 1849:9710. pü. sz. jún. 20.* — A gyakorlat híven tükrözte a különböző elvi megfontolásokat: minden hivatalos szerv és személy a neki tetsző formát használta.
- 3 A pénzügyminisztériumi pénztári hálózatba nem tartozott bele az alapítványi javak jövedelmét kezelő közalapítványi pénztári hálózat. Ez a korábbi kormányzékai rendszer öröksége volt. Akkor a Helytartótanács felügyelete alatt működött a külön jogügyszervelettel is ellátott szervezet. 1848-ban a VKM-é alatt. A szervezet sorsát az első felelős minisztérium nem döntötte el; minden maradt a korábbi állapotban. Az 1848—1849-es év fordulóján Pesten maradt közalapítványi adminisztráció ügyeit 1849-ben a második minisztérium pénzügyi tárcája látta el. Egyes hivatalnokok állástól való felfüggesztésén kívül 1849-ben sem történt egyéb intézkedés. *Vö. F. Kiss 1987, 451, 453.*
- 4 Erről ugyanis nem született elvi állásfoglalás. Általában mindegyik minisztériumban alkalmazták a szakterület kiválóságait. A minisztériumi állás betöltéséhez szükséges alkalmasság bizonyítását egyedül egy OHB-elnöki, november 25-i határozat követelte meg. *OHB 1848:3600. sz.*
- 5 Erről külön és részletesen szólt a május 1-i kormányzói tudósítás. (*KLÓM XV. 183.*) Az új szerv négy tagját a kormányzó május 8-án nevezte ki (Hunkár Antal, Jósika Miklós, Palóczy László, Jozsipovich Antal), majd június 14-én még egy ülnököt, Vörösmarty Mihályt. A kegyelmi szék egyetlen ülését július 23-án Szegeden tartotta az igazságügyminiszter elnöklete alatt. — 1848-ban a kegyelmezést felségjogként a király gyakorolta, majd az OHB teljes ülésben tárgyalta — igen kevés esetben — kegyelmi ügyeket.

E kivonat több miniszteri elnöki anyagban megtalálható. — További pontja volt e minisztertanácsnak — a kivonatban nem szerepelt — a Dembinszki-csapatok Galiciába való betörésének végleges eldöntése. Kossuth május 6-án arról értesítette Dembinszkit, hogy az előző napi ülés a támadás elhalasztásáról döntött. Részletesen fejtegette egy elhamarkodott lépés nemzetközi következményeit. *KLÓM XV. 121. sz.* Dembinszki a betöréstől azt remélte, hogy ez az oroszok várható támadását megakadályozza, a minisztertanács pedig — éppen ellenkezőleg — attól tartott, hogy előidézője lesz annak. Véleményük szerint ezzel a betöréssel — amely egyébként aligha számíthatott az ottani nép rokonszenvére — a magyarok védekező, honvédő jellegű háborúja támadóvá változna. Kossuth máj. 14-i levele Dembinszkinék, *uo. 167. sz.* — Az üléseken elhangzott véleményekről (dátum nélkül) *Vukovics 91—92.* — Általánosságban: *Horváth III. 90, 147.* — A pénzügyi háttérrel Kossuth máj. 14-i levelén kívül lásd még: *Duschek 2. 294—295.* — *Dembinszki* Henrik gróf (1791—1864) 1831-es lengyel felkelés tábornoka, itt honvéddaltábornagy, fővezér, hadseregpáncsnok, vezérkari főnök.

1849. május 17.

- 1 Az ideiglenes felfüggesztő rendelet megjelent: *Közlöny 97. sz. 358. (máj. 5.)* Részletes feldolgozása: *Varga 137. s. köv.*, valamint Vukovics Sebő miniszter tevékenységének tárgyalásával kapcsolatban jogtörténeti vonatkozásban: *Sarlós 92—95.* Közigazgatástörténeti szempontból foglalkozik vele: *F. Kiss 1987, 391—394.*

- 2 Irányi Dániel április 25. óta működött e poszton. Ő május 1-én szólította fel igazolásra a törvényszékeket. *Varga* 140.
- 3 A királyi kúria helyettes elnöke Zarka János personalis (személynök) volt.
- 4 Windisch-Grätz osztrák főparancsnok január 24-i rendelete a Horvát-Szlavóniából felterjesztett pereknek a Pestre érkezett horvát delegáció részére történő átadásáról. Az intézkedés „valamilyen törvénytelen új szervezet elismerését jelentette”, a kúria „Horvátország feletti illetékességének megszűnését”. *Uo.* 139. A pereket március 1-én adták át a törvényszékiek formális tiltakozása után.
- 5 A Királyi Jogügyigazgatóság ezzel kapcsolatos 1849-i ügyészi tevékenységéről Fluk Ede aligazgató számolt be Záborszky Alajos pénzügyminiszteri biztosnak. 1849. máj. 4. *Királyi jogügyig. ltár* No. 2. 1506. sz.
- 6 Az igazságügyminiszter május 26-án terjesztette elő „felosztató és átalakító” rendeletét, amely a *Közlöny* május 29-i, 117-es számában jelent meg. A rendelet előterjesztése számos fontos elvet rögzített a bírói hatalomról és függetlenségéről, ami fontos politikai dokumentummá teszi (*Sarlós* 92.). — A hétszemélyes bíróság változatlan elnevezéssel fő fellebbviteli fórum maradt; elnöke, az országbíró tarthatta meg egyedül régi címét. A királyi tábla neve országos törvényszékké változott. Megszűnt a nádori bíróság, a tárnoki és személynöki szék — ezeket az ügyeket az országos törvényszék vette át. Számos változás történt az e fórumok által kiadott hivatalos iratok formájában is. — A kinevezéseket május 29-i kelettel eszközölték a főtörvényszékeknél. *Közlöny* 119. sz. máj. 31. (Az országos főtörvényszékek elnökeinek és bíráinak eredeti kinevezési okmánya a kormányzó és a miniszter aláírásával megtalálható: *IM, Elnöki* 1849:116. sz. — Az iratok között még számos kinevezési irat található a bíróságok személyzetét illetően.)
- Vukovics* emlékezete szerint a főtörvényszékek elosztatása a debreceni időszak egyik legfontosabb („legelőkelőbb”) kormányzati kérdése volt. A közvélemény is követelte az erélyes intézkedést. A miniszterek egyik fő problémája az volt, hogy nem kell-e nemzetgyűlési tárgyalás is. 93—94. *Horváth* nem a minisztertanácsi ülésre emlékezik, hanem csak a rendeletek alapján eleveníti fel az eseményeket: III. 96—98. Azt viszont tőle tudjuk, hogy a minisztertanács fontolgatta egy „törlesztő szék” (semmitő szék?) felállítását, ez azonban az esküdtzéki szervezet kiépítéséig elnapoltatott. — A témához lásd még: máj. 31-i ülést.
- 7 A közlésben megadott — valószínűleg téves — jelzet olyan anyagot jelöl, amelynek rendje kútfő-tételes. A lajstromkönyvből (15. köt.) megtudjuk, hogy ez az iktatószám a 223. tételbe került, de ott van a bejegyzés is, miszerint az irat „miniszter úrnak visszaadott”, s a 223. tételben tényleg nincs is. Az elnöki anyagban viszont a szóban forgó szám nem található; segédkönyvek nincsenek. Jelenleg nem tudjuk, hogy ez az irat hol lappang, és csak a *KLÖM* közlésére vagyunk utalva. Eszerint az ülésgyűzőkönyv-kivonathoz 6 mellékletet csatoltak (328.).

A 17-i minisztertanács ülésén résztvevők már nagyrészt elhagyták a termet, amikor frissen érkezett Luzsénszky Pál jelentése, amelyben arról tudakozódott, hogy „a nem igazolt vagy kitérőlt [országgyűlési] követek” megválaszthatók-e újból. A még jelenlevő miniszterek úgy döntöttek, hogy az e kategóriákba esők e képviseleti „sessio” folyama alatt képviselőkké nem választhatók. Záborszky Alajos a kormányzó megbízásából Szemere miniszterelnöknek, máj. 18. *Szemere min. elnöki* 1849:62. m. e.

1849. május 19.

- 1 Bem tábornok jelentése: *Kormányzóelnöki* 1849:7183. sz. — Bem József (1794—1850) honvédtábornagy, erdélyi főparancsnok.
- 2 Kohlman József ezredes (1808—1889), Perczel tejhatalmú megbízottja a szerbekkel való tárgyalásokban. — A szóban forgó levelet a kormányzói iroda iktatókönyvének tanúsága szerint (7194. sz.) átküldték a Külügyminisztériumnak.
- 3 Egy Kohlman ezredeshez július elején küldött kormányzóhivatali irat (fogalmazvány) szerint a bányási területen még ekkor sem történt meg a rendezés. Amíg egy „polgári kormánybiztosság útján

- rendezhető” lesz, Kohlman ezredest kerületi parancsnokként megbízták községi és kerületi célszerű hatóságok életrehívásával, a nép jó hangulatának és a közbiztonság őrzésével. *Uo.*, 1849:9118. sz. 4 *Vö.* a jún. 6-i ülés a) jegyzőkönyvi pontjával!
- 5 *Fuad effendi* (1814—1869) Törökország polgári főbiztosa a dunai fejedelemségekben, bukaresti székhellyel.
- 6 *Garašanin*, Ilja (1812—1874) szerb belügyminiszter, a megbékélés híve. — *Vö.* a jún. 6-i ülés a) jegyzőkönyvi pontjával!
- 7 Tessényi Jánost küldték Pancsovára. *KLÖM XV.* 369.
- 8 E minisztertanács határozataival foglalkozik: *Waldapfel*, különösen 252—253. — Beöthy is készített a „non interventio” kérdésében beadványt Fuad effendihez (máj. 29.). Waldapfel nem tudja, hogy Beöthynek a saját emlékirata megírásakor rendelkezésére állt-e a minisztertanácsi határozat vagy más forrásból volt róla tudomása; mindenesetre visszhangként tekintendő.

Május 18-án, tehát előző napon tárgyalt a minisztertanács az intervencióról és hirdett keresztesháborút. *KLÖM XV.* 190. sz.; erről *Horváth III.* 86. s köv.

Hasonlóképpen 18-án vagy 19-én merült fel az ülésben egy Angliával kapcsolatos tárgy, amelyről a külügyminiszternek Pulszkyhoz írott leveléből értesülhetünk: „Van szerencsém ide mellékelve egy notát küldeni [hiányzik], melyet kérem, hogy akár hivatalos, akár magán úton az angol kormány elébe juttasson, s attól méltánylást eszközöljön.

A kormányzó elnök s a ministeri tanács megbízásából még annyit tehetek hozzá, hogy ha szükségesnek tartaná, minden kifogás elhárítására s a bennünket fenyegető veszély elhárítására azon kedvező ajánlatot is terjessze fel részünkről, miszerint a magyar kormány nem idegen minden kérdés kiegyenlítése végett az angol kormányt egy oly erős posztóval is megkínálni, mely kereskedelmi felsőbbségét a Duna alsó részén biztosítaná, s ez Zemlin-Zimon. — Sőt, ha ezen kívül az Adriára is hasonló pont kívántatnék, ott volna a Buccari kikötő; — de ez csak az alkudozás folyamatától függ, s kormányunk jóváhagyásától lesz felfüggesztendő, s életbe csak akkor fog léphetni, ha az orosz interventio kérdésében ez által a tetleges fegyveres közbenjárását megnyernék.

Még az is hozzátétehetnék, hogy Magyarország eddig Austriával oly kényszerített állásban volt kereskedelmi tekintetben, hogy az utóbbinak iparcikkei bevitelle, a legkedvezőbb feltételeken alapult, s hogy Magyarország e szerint kész volna bizonyos időre Angliával kereskedelmi viszonyaira nézve oly szerződésre lépni, melynek következtében Anglia e tekintetben több előnnyel bírna, mint az előtti Austria bírt. —”... Debrecen, 1849. máj. 19. 66. K. ü. *Diplomáciai levelezés* 509—510.

1849. május 20.

- 1 *Szeremlei II.* 150. szerint Klapka helyettes hadügyminiszter tervét a kormány május 12-én már elfogadta és a jóváhagyott elképzelést 20-i kelettel küldték szét a hadseregarancsnokoknak. Ezt megerősíti *Horváth III.* 143. Részletesen adja a haditervet is.
- 2 Ezáltal utalás történik egyrészt arra, hogy nemcsak a Honvédelmi Minisztérium, hanem Kossuth, ill. az OHB is adott ki katonai jellegű intézkedéseket, másrészt a felső vezetéstől magukat függetlenítő hadtestparancsnokokra. Bem, Dembinszki, Perczel mind „személyes makacssággal” viseltettek a felső irányítással szemben. (*Horváth III.* 147.)
- 3 Az ostrom május 4—21. között zajlott.
- 4 *Vö.* a máj. 2-i minisztertanácsi ülésnél erről mondottakkal (19. jegyzet)! — Szemere a katonai érdemjel „két felső fokozatát” szerette volna a minisztertanács által adományoztatni. Levele a kormányzóhoz, máj. 16. *Szemere min. elnöki*, 1849:31. m. e. sz.
- 5 A katonai kinevezésekről, az ekörül hatásköri vitákról és intézkedésekről 1848—1849-ben lásd: *F. Kiss 1987*, passim.
- 6 *Guyon* Richárd (1813—1856) Volt cs. kir. katonatiszt, honvédtábornok, hadtestparancsnok. — *Lenkey* János (1807—1850) Volt cs. kir. katonatiszt, honvédtábornok.

7 A fenti Klapka-féle hadművelleti tervet nem hajtották végre; a minisztertanácson kívül általában nem fogadták el. Szakértők kifogásolták, hogy összpontosítás helyett szétszórta a haderőket; támadás helyett védelemre rendezkedett be; bonyolult, — tért és időt nem vett tekintetbe. — Végrehajtás nélkül is komoly bonyodalmakat okozott ez a terv a hadvezetésben személyi téren: Dembinszki lemondott, helyette a felvidéki sereget Wysockira (és Dessewffy Arisztidre) bízták. Perczel Mór tiltakozott, Bem nem volt hajlandó Erdélyből a Dunántúlra menni. (Vele foglalkozott e tekintetben a május 28-i minisztertanács. *Lásd* ott is!) A hadseregevezérek általában kelletlenül fogadták a tervet önállóságuk megnyirbálása miatt. Részletesen szól a tervről. *Mészáros* 99—106, 108; *Horváth* III. 143—149.

a) Ortosi vagy ojtozi hágó.

1849. május 28.

1 Bem levelének rövid tartalmát adja: *KLÖM XV.* 415. A levél lelőhelye: *Kormányzóelnöki* 1849:7514. sz. — *Vö.* a máj. 20-i ülésessel!

2 Vukovicsra azért esett a választás, mert ismerte a bánági viszonyokat. Kormánybiztos volt 1848 májusától itt (1849. jan. végéig a bácsi hadseregnél is), és a forradalom előtt Temes m. tisztviselője. — Kossuth maga is írt Bemhez levelet a minisztertanács határozatának meghozatala után, május 28-án. *KLÖM XV.* 233. sz.

3 Péterváradra parancsnok.

4 Erről az ügyről *lásd* Vukovics jún. 5-i beszámolóját a kormányzóhoz, *uo.* 270. sz. Visszaemlékezéseiben *Vukovics* bőven foglalkozott az ügygel (104—118.). Bemét már nem találta a Bánágban, hanem Perczellel voltak „szópárbajai”. — A minisztertanács számára nagyon kényes probléma lehetett ez, de még az igen népszerű Bem leckéztetését is vállalta volna a „főerdeke: a segélynek a felső hadvonalra küldése” érdekében (*Vukovics* 105.).

Horváth a Klapka-haditerv végrehajtásával kapcsolatban szól általában a kormányzó és a Bem közötti viszony ez időbeli megromlásáról, a köztük levő feszültség okairól. Idekapcsolja a júniusi, a fővezérséggel kapcsolatos problémát is. III. 147—149.

1849. május 31.

1 A hétszemélyes főtörvényszék elnöke, báró Perényi Zsigmond (a felsőház elnöke), május 29-től kinevezve. *Közlöny* 119. sz.

2 Az országos tábla elnöke Nagy Károly igazságügyi osztályigazgató tanácsos lett. *Uo.*

3 Ezek közül az intézkedések közül ki kell emelni azokat, amelyekkel Vukovics — megelőzve egy majdani átfogó igazságügyi reformot — „rendeleti úton szerzett érvényt a polgári korszak jogelveinek”. *Varga* 147. Június 21-i utasításával Vukovics megszüntette a testi büntetést, a büntető eljárásban eltörölte a rendi különbségeket, és a felső bíróságoknál bevezette a tárgyalások teljes nyilvánosságát. — Egyedül az országbíró tarthatta meg régi címeit és előjogait, de ő is csak ítélőbíróként tevékenykedett. — A hivatalos oklevelek formai jegyeinek szabályozása is szöbakerült. — Június 26-án hívta életre az igazságügyminiszter a harmadik felsőbíróságot, az új váltófeltörvényszéket. Erről részleteiben is: *Sarlós* passim; *Varga* 145—148.; *F. Kiss* 1987, 390. s. köv.

4 Az alapülést valóban megtartották 20-án az új felsőbíróságok, de 30-án — tekintettel a hadihelyzetre — az igazságügyminiszter felfüggesztette a törvénykezést. Nagy Károly jún. 30-i jelentése, *IM, Elnöki* 1849:662. sz.; *Közlöny* 146. sz.; *Varga* 149—150. Csupán az országos törvényszék kezdte meg a tényleges bírói működést.

Az ülés további pontja volt a bírák és a minisztériumi hivatalnokok által leteendő eskü szövegének meghatározása. *Közmunka, Elnöki* 1849:175. sz. (*Bm, Elnöki* 1849:244.; *VKM, Elnöki*, iktatatlan, 1849.

jún. 1.) — Ugyancsak ezen a napon terjesztette be Duschek pénzügyminiszter az alkalmazandó és nem alkalmazandó minisztériumi hivatalnokokkal kapcsolatos szempontjait. *Duschek* I. fol. 270., 115. PM. sz.; *Közmunka, Elnöki* 1849:79. A minisztertanács által elfogadottat lásd: *KLÖM XV.* 249. sz. máj. 31. (vö. máj. 2-i minisztertanácsi ülés, 17. jegyzettel!) Duschek pere idején is kitért erre a kérdésre, tekintettel a régi kormányzészki hivatalnokok mentésére. Az 1850. július 12-i kihallgatáson elmondott elvek eltérnek a minisztertanács elé 1849. május 31-én terjesztettektől; Duschek pere idején eltúlozta a régiek előnyére szolgáló intézkedéseit. *Duschek* I. fol. 561—562.; *Duschek* 2. 288.

Valószínűleg egy június 4-i ülésen foglalkozott a minisztertanács a külkereskedelem nehézségeivel, ezzel kapcsolatban az 1848 óta esedékes új vámszabályzat elkészítésével. (Erről: *F. Kiss* 1987, 413—414.) Az ülés egyik határozataképpen a külügyminiszternek körlevelet kellett intéznie a külföldi kereskedőkhoz a magyar kormány vámüggyel kapcsolatos elveiről. A kérdésben természetesen a Pénzügyminisztériummal konzultált (a külügyminiszter vitte ideiglenesen a kereskedelmi ügyeket is). Batthyány Kázmér és Duschek Ferenc levelezése e tárgyban: *FIKM, Kereskedelmi szak* 1849:5. kútfő.

1849. június 6.

- 1 Ezekről a kísérletekről összefoglalást ad *Beér—Csizmadia* a nemzetiégi 1849:VIII. törvény előtörténetének bemutatásában, 861—868.; továbbá: *Kovács* 288—365.
 - 2 Az előterjesztett levelek, amelyek a minisztertanácsi határozat alapjául szolgáltak, Vécsey tábornoktól, Raksányi őrnagytól, Kohlman ezredestől és Andrássy Gyulától származhattak; az előbbiek már hetek óta tárgyaltak a magyar kormány megbízásából a szerbek vezetőivel, az utóbbi pedig lengyel emigránsok, valamint olasz és francia diplomáciai ügynökök segítségével, Garašanin szerb belügyminiszterrel kezdett tárgyalásokat május végén. Kohlman nevében Vukovics jelentette június 2-i levelében Kossuthnak, hogy Sztratimirovics kész 3 zászlóaljjal átjönni, ha a tisztek megtarthatják rangjukat. Kohlman a küldöttet Vécsey tábornokhoz utasította. *Vö. Waldapfel*, VII. fejezet passim.
 - 3 *Vö.* máj. 19-i ülés, 2. jegyzőkönyvi pont. — Ezt a szabadságjogot ebben az időpontban törvény még nem garantálta; e tekintetben majd a nemzetiégi törvény intézkedik. *Beér—Csizmadia* 868—869.
 - 4 Batthyány Kázmér június 10-i körirata a magyar diplomáciai megbízottakhoz és a katonai parancsnokokhoz másolatban, *lásd: Batthyány* 2. tétel. Francia nyelvű változatát közli: *Thim* III. 783—784. — Batthyány Kázmér Pulszkynak is megküldte a körlevelet, bizonyos, a határszéleken működő ügynökök tevékenységére vonatkozó megjegyzéssel. 1849. jún. 13. Közli: *Diplomáciai levelezés*. I. 511.
 - 5 A szerb felkelők vezérének, Sztratimirovics Györgynek állítólagos békefeltételeit Raksányi őrnagy terjesztette fel a magyar kormányhoz. Maguk a feltételek nem ismereteseek, lényegükre következtetni lehet a magyar minisztertanács velük kapcsolatos június 14-i határozatából: *lásd: KLÖM XV.* 300. sz., és főleg Szemere Raksányihoz intézett június 6-i leveléből. A június 14-i minisztertanácsi határozat Raksányinak megküldött változatával együtt közli: *Thim* III. 705—706.
- a) Menlevél.
- 6 Szemere a június 14-i ülésen mutatta be tervezetét a szerbekkel és románokkal való megbékélésre, *lásd: KLÖM XV.* 300/a. sz.; továbbá: *Projet de pacification*, *uo.* 431. sz. júl. 14.

1849. június 8.

- a) A *KLÖM*-ben máj. 2. áll jún. 2. helyett.
- 1 Az 1849:I. törvény (febr. 13.) értelmében működött rögtönítélő hadi és polgári vegyes bíróságok. Ezek általában a katonai parancsnokságok helyén „s általában ott, hol a körülmények megkívánák” működtek. A törvény szövegét és az előzményeket *lásd: Beér—Csizmadia* 717—720, 705—717. — Kimerítően foglalkozik a rögtönítélő bíróságokkal *Horváth* 1848—1849-re nézve, III. 98—106.

- A magyar kormány tanácskozásaiban a többek által sürgetett amnesztiával kapcsolatban mindig felmerült a kétségekívül forradalmi jellegű véisztörvényiszékek működésének szükségessége is; Debrecenben Hunkár Antal, Bezerédj István, Pesten Csány szólt az amnesztia mellett. *Vukovics* 104, 135. A kormány a „túlszigortól” (Vukovics kifejezése Ludvigh Jánoshoz június 8-án írt levelében hasonló tárgyban, *IM, Elnöki* 1849:110.) való félelmében, s minthogy amnesztiát a kritikus belső politikai helyzetben mégsem adhatott, ahhoz a megoldáshoz folyamodott, amellyel leginkább ellenőrzése alá vonhatta a rögtönítélő bíróság tevékenységét. Az ötlet az igazságügyminiszteré, aki a június 2-i minisztertanácsi üléstől kapott felszólítást a kérdés megoldására. *Uo.* Minisztertanácsi jegyzőkönyvi kivonat, jún. 7. — A megoldással lényegében minden miniszter egyetértett; az amnesztiát javasoló Csány indítványát visszavonta. Görgei visszaemlékezéseiben az amnesztia ellen foglalt állást (*Görgey* II. 122.), ezzel szemben Szemere azt állítja, hogy a korábban állandóan a guillotine-ról szónokló Görgei tárcáját az általános amnesztia elfogadásához kötötte. *Szemere* II. 71. — *Sarlós* 89—90.
- 2 Államügyiszékek, akiket még a Honvédelmi Bizottmány nevezett ki.
- 3 Még az egyedüli központi véisztörvényiszék esetében is szükségesnek tartott az igazságügyminiszter és a kormány előzetes központi ellenőrzést a túlkapasok elkerülésére. A felterjesztett iratok alapján az Igazságügyi Minisztérium döntötte el, hogy az ügy véisztörvényiszék vagy rendes bíróság elé tartozik-e. — Május folyamán is a még működő véisztörvényiszékeket a miniszter több rendeletben intette a törvényesség szigorú betartására. *Horváth* III. 101—102.
- 4 A kormányzó és Vukovics aláírásával június 20-i kelettel jelent meg a rendelet június 21-én, *Közlöny* 137. sz. (Közl: *KLÖM XV.* 321. sz.) Ugyanebben a számban található a kinevezések 19-i dátummal. A véisztörvényiszék elnöke Szemere József lett, egyébként az országos törvényiszék közbirája.

Ez az ülés határozott *Perczel Móric tábornok* lemondásának elfogadásáról. Perczel ezt megelőzően „a leghőbortosabb szellemben” (*Vukovics* 119.) viselkedett; több sikeres ütközet után felbátorítva érezte magát, hogy „a kormányt fenyegető, a törvényt sértő nyilatkozatokat” tegyen; felsőbbiséget el ne ismerjen. Az utóbb idézett kifejezés a minisztertanács által hozott határozatból való (*KLÖM XV.* 279. sz.), amely hosszan idéz Perczel két, ilyen hangnemben íródott leveléből. A hadvezér érdemeire való tekintettel határozott a minisztertanács úgy, hogy nem vonja felelősségre a tábornokot, hanem elfogadja legutóbb, május 26-án benyújtott lemondását, ezzel is elejét véve a „fejetlenségnek és bomlásnak”. *Vukovics* 101. *Uő* részletesen ír Perczel viselkedéséről 100—103, 118—119. — *Lásd még:* júl. 29-i ülést!

1849. június 11.

- 1 A várfalak lerombolását Kossuth abból az elgondolásból rendelte el, hogy ott az ellenség egy újabb alkalommal védelemre ne rendezkedhessen be, a falak helyére pedig házakat, utakat kívánt építtetni. A munkálatokat Asbóth őrnagy, a kormányzói katonai iroda vezetőjének elképzelései szerint a Honvédelmi és a Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztérium hajtotta végre. *F. Kiss* 1987, 474.

1849. június 14.

- 1 *Lásd: KLÖM XV.* 300/a. sz. — *Vő.* jún. 6-i minisztertanácsi határozatokkal! — *Vécsey* Károly gr. (1807—1849) Volt cs. kir. katonatiszt, honvédtábornok, hadtestparancsnok.
- 2 A minisztertanács által elfogadott javaslatot Szemere másnap lerövidített formában adta át Raksányi őrnagynak. Fényképmásolatát *lásd: Szemere miniszteri* 5. fol. 145—154. Utasítás és kísérőlevel, Szemere fogalmazványa, jún. 15. 214. b. eln. sz. Raksányi Imre jelentése júl. 14-ről, Szeged, *uo.* fol. 136—137. Az utasítást közli: *Thim* III. 796—797. *Raksányi* (Rakssányi) Imre (1818—1849) honvédőrnagy. Az első magyar katonai szaklap megalapítója. Kossuth rokona. Egyre feljebb került a katonai ranglétrán, 1849. április után a tüzérség felügyelője. A temesvári csatában halt meg.
- 3 A minisztertanács határozatával függ össze Batthyány Kázmér június 20-i átirata Szemeréhez. *Bm, Elnöki* 1849:310. sz. *Vő. KLÖM XV.* 301. sz. 2. jegyzet.

- 4 Ez kormányzóelnöki iktatószám. Itt található annak a kísérőlevélnek a fogalmazványa, amellyel e kivonatot megküldték a minisztereknek. Görgei említett levele nincs itt, valószínűleg a minisztertanács irattárába került.
- 5 Ezt megelőzően felgyorsult a Honvédelmi és a Pénzügyminisztérium közötti vitát jelző levélváltás a katonai célú pénzüsszegek kezeléséről és kiutalásáról. A Honvédelmi Minisztérium szerette volna elkerülni, hogy a legsürgetőbb helyzetekben a Pénzügyminisztérium kiutalására várjanak, a pénzügyiek viszont — a pénzügy egységesítése címén — igényt tartottak a kiutalások és a számadási felügyelet kézbe tartására. Erről: *Pm, Pénztári* 1849. május—júniusi levelezés; *F. Kiss 1987, 272—273.*; *Vukovics* plasztikusan idézi fel az ekörül kialakult vitát, 131—133.
- 6 A Pénzügyminisztérium időnként a maga szempontjai szerint járt el ilyen kérések esetén. Pl. június 2-án a Honvédelmi Minisztérium 800 000 frt-t kért egy tételben a budai hadipénztárhoz, amit a pénzügyiek a debreceni pénztárhoz utaltak, kisebb-nagyobb részletekben. *Pm, Pénztári*, 1849:8029., 8436. pü. sz. Júliusban viszont éppen 590 500 frt-t utaltak át *folyamatosan* a budai hadipénztárhoz. *Állampénztár, 25. köt.* fol. 323. A pénzügy a szegedi költözés miatt ragaszkodott a kisebb összegek kezeléséhez. A szállítóknak és iparosoknak is pl. utalványokat adtak, amelyek 3 hétre szóltak, és a naponta a hadi pénztárakhoz utalt összegekből fizették ki őket. *Pm, Pénztári* 1849:12069. pü. sz.
- 7 Erre példa: *Uo.* 1849:12012. pü. sz. júl.
- 8 Erre példa: *Uo.* 1849:12065. pü. sz. júl.
- 9 *Bloch (Ballagi) Mór* (1815—1891) Ev. gimnáziumi tanár, nyelvész, honvédtiszt.

A 8146. számú kormányzói irat mellől hiányzó Görgei-levél talán nem véletlenül került innen máshová. A jegyzőkönyvi feljegyzés nem tartalmaz utalást a levél politikailag igen fontos részéről, részben azért nem, mert ülésen kívül folyt a heves vita e tárgyban. Az eseményről a miniszterek tájékoztatnak visszaemlékezéseikben.

A levélben, amelynek másolatát a pénzügyi téma okán Görgei Duschekhez is eljuttatta, „a függetlenségi nyilatkozatot érdeme szerint egy nem igen megtisztelő melléknévvvel [...] illetve” a hadügyminiszter. *Görgey II.* 123. *Vukovics* szerint pontosan az állt benne, hogy „miután a függetlenségi nyilatkozat a hadsereg tudta és beleegyezése nélkül hozott [...] a függetlenségi nyilatkozat valamint nem elég okadatolva jelentetett ki, úgy pusztá hang gyanánt el ne enyésszen,” — ti. ezen igyekszik a hadsereg. *Vukovics* 130. Kossuth — aki nem tudott a levél másodpéldányáról — a minisztertanács üléstermének (ez Kossuth hivatali szobája volt) szomszédságában, közvetlenül az ülés előtt négy szemközt próbálta Görgeit rávenni a levél visszavételére. Heves vitájukat Kossuth rögtön félbeszakította, mikor a másodpéldányról értesült, és besietett az ülés színterére. A jelenlévő miniszterek a felolvasott levél szövegének elhangzása után hallgattak a Nyilatkozatot érintő részéről, mert Kossuth is hallgatott, holott Görgei nyíltan támadta meg a minisztérium működése alapjául szolgáló okmányt, amelyre esküt is tett. *Vukovics* szerint a miniszterek néhány héttel később biztosan nem hagyták volna Görgeit „érintetlenül”. *Uo.* 132. Az ülés után a kormányzó és a miniszterek kölcsönösen szemrehányást tettek egymásnak a hallgatásért. Görgei később azzal indokolta „kíméletlen támadását”, hogy a pontos pénzkiutalás kicsikarása volt a célja, s azt (látszólag) el is érte. *Görgey II.* 124. A vitát leginkább részletesen leírja: *Vukovics* 130—134., továbbá *Görgey II.* 123—124., *Horváth III.* 151—152.; *Szemere II.* 142—143. Utóbbi csak példálul hozza fel Görgei viselkedésének jellemzésében.

1849. június 16.

1 Haynau június 5-én végeztette ki a két tisztet, akik ellenemondtak Lipótvár feladásának. A halálos ítéletet rögtön a vár elfoglalása után (febr. 2.) mondták ki rájuk, de az addigi fővezérek nem hajtották végre az ítéletet (*Windisch-Grätz, Welden*). — Noha Görgei Mednyánszknak személyes barátja volt, nem tartotta magát április 12-i kiáltványához, miszerint minden magyar hadifogoly tisztért három osztrákot áldoz fel, éspedig az Ausztriával való kiegyezés érdekében. *Szeremlei II.* 170—171. *Közli. Tragor* 167—169.

2 A minisztérium kiáltványát Európa népeihez és kormányaihoz lásd: *KLÖM XV.* 358. sz. jún. 28. Kossuth és Szemere írta alá. — Pulszky Kossuthnak aug. 7-én: „... A Circulairet Mednyánszky László gyalázatos felakasztása iránt közöltem s publicáltam, nagy benyomást tett...” London. *Diplomáciai levelezés I.* 523. — A körlevél francia, könyvatos példánya (176. k. ü. sz.), jún. 18.: *Nyomatványok* 4. doboz, fol. 309—310.

3 *Lásd: IM, Álladalmi ügyészi*, 1849:2. kútfőben. — Nem erre az ügyre válasz, de hasonlóan a hadifoglyok szigorú őrzésére utasít Szemere nyílt rendelete, 1849. jún. 28. 357/b. eln. Görgői-gyűjtemény, 10 c) 37. csomó.

4 Az 1849. ápr. 28-i törvény a hadseregnek 50 000 fővel való szaporításáról, 2. §. Lásd: *Beér—Cszizmadia* 734.

5 *Vö.* Kossuth ápr. 27-i rendelete, amely a székelyek katonáskodási terhein kívánt könnyíteni. *KLÖM XV.* 80. sz.

A június 26-i minisztertanács abban állapodott meg, hogy Komárom környékére, a Duna jobb partjára a lehető legnagyobb erőt összpontosítják, és támadó előretörést tesznek az osztrákok ellen, a nyugati határ irányába. — Elhatározták a lakosság tájékoztatását is a helyzettől.

Kossuth Görgőinek, jún. 26. *KLÖM XV.* 347. sz. a néphez intézendő kiáltványról és a Bécs felé irányuló előretörésről. — Kossuth Bemnek, jún. 26. *Uo.*, 348. sz. értesíti a főhadserg hadműveleteivel kapcsolatos döntésről és megszabja az erdélyi hadműveletek további irányát. — A minisztérium felhívása a néphez, jún. 27. *Uo.*, 352. sz. Erről Kossuthon és Szemerén kívül más miniszter nem tudott. *Vukovics* 153.; *Duschek* 2. 289. — A minisztertanácsi ülésről szól *Görgey* II. 167—170.; *Horváth* III. 217—219. Június 28-án többszörös túlerő támadást intézett a Győrben állomásozó Pöltenberg-féle 7. hadtest és a Pápán lévő Kmety-hadosztály ellen, s győzött. A csata végére Győrbe érkező Görgői elrendelte a visszavonulást Komáromhoz. Kossuthhoz írott levelében vagy Komáromot vagy Nagyváradot javasolta a kormány új székhelyül, mivel a főváros biztonságát nem szavatolhatta. Kossuth június 29-én haditanácsba hívta össze a minisztereket, a fővárosban tartózkodó magasrangú katonákat: Kiss Ernő, Dembinszki, Mészáros altábornagyokat, Perczel, Aulich, Lahner, Török tábornokokat. Damjanichtól, aki betegen feküdt, külön kért véleményt. A tanácskozás végeredménye: a kormány Szegedre teszi át székhelyét, az összes erőt is oda vonják össze. Görgői a komáromi őrség hátrahagyásával induljon meg seregével a kitűzött rendeltetési helyre. A kormányzói rendeleteket Csány, Kiss Ernő altábornagy és Aulich tábornok vitték Görgőinek. „Titokban Kiss Ernő kezébe volt kinevezési oklevél adva, melynél fogva Görgey engedelmetlensége esetében ő vala a sereg vezényletét átveendő.” (*Vukovics* 142.)

Kossuth Görgőinek, jún. 29. *KLÖM XV.* 364. sz. Közli a minisztertanács határozatát. — Kossuth nyílt rendelete Kiss Ernőnek, jún. 29. *Uo.* 365. sz. — *Görgey* a győri csatáról, a kormány küldötteiről: II. 177—181. — A minisztertanácsi ülésről: *Vukovics* 142. s köv. (nála jún. 30. áll), *Horváth* III. 229. s köv. Görgői előbb beleegyezett a minisztertanács határozatába, de még aznap, 30-án egyik Kossuthhoz írott levele szerint, visszatért korábbi tervéhez, azaz kijelentette, hogy marad Komáromnál, összpontosít minden erőt Bem, Vetter és Kazinczy seregén kívül, és döntő harcot vív az osztrák sereggel. Újabb vizsgálatok szerint Kossuthékhoz előbb jutott el Görgeinek a levonulásba beleegyező, mint az általa ugyanazon a napon írott (kisebb iktatószámú), a döntésnek ellentmondó levele. *Vö. Klapka* 560.

Július 1-én, a minisztertanács döntése után Kossuth megfosztotta a fővezérségtől Görgőit a Szegedre vonulás megtagadása miatt, és a fővárosba rendelte a Honvédelmi Minisztérium vezetésének tényleges átvételére. A minisztertanács hozzájárultával Mészáros altábornagyot, a korábbi minisztert nevezte ki fővezérré.

Kossuth Görgőinek, jún. 30., júl. 1. *KLÖM XV.* 369., 374. sz. — Körendelet a seregvezérekhez Görgői elmozdításáról, Mészáros kinevezéséről, júl. 1. *Uo.* 375. sz. — Görgői jún. 30-i levele: *Görgey* II. 180, 207—208. — A minisztertanácsi ülésről: *Horváth* III. 240. s köv.; *Vukovics* 142—146. Itt említést történik arról, hogy Mészáros és Kiss Ernő között dőlt el a fővezérség. Erről még: *Szemere* II. 75—77; *Duschek* 2. 291.

Kiss Ernő (1799—1849) Volt cs. kir. katonatiszt, honvéd altábornagy, országos főhadparancsnok.

1849. július 5.

a) () = betoldás

- 1 A két levél nem ismeretes. — Görgei elmozdításának és Mészáros kinevezésének híre a komáromi—ácsi ütközet estéjén érkezett meg a táborba, de csak másnap terjedt el a tisztikarban. Július 2-án Görgei megebesült. Emiatt Klapka vette át a parancsnokságot, aki a kormányintézkedések miatt izgatott tiszteket nem tudta leszerelni. A július 4-i tanácskozásban úgy határoztak, hogy kérik a kormányt, Görgei inkább maradjon a seregnél, és miniszteri tisztét töltsék be mással. Ezt az álláspontot Klapka és Nagysándor József tábornokok személyesen képviselték a kormánynál. Erről: *Vukovics* 146—148. Leírása szerint Görgei ismét hadparancsnokként a korábbi módon viselkedett: „e pillanattól fogva senki parancsait többé nem fogadta el; jelentést alig tön vagy kettőt egész Aradra beérkezéséig.” (147.); *Horváth* III. 257. s köv.; *Görgey* II. 183—199. (ácsi csata), 200. s köv. *Vö. Klapka*.
- 2 *Aulich* Lajost július 14-én nevezte ki a kormányzó hadügyminiszterré. Személyéről: *Vukovics* 154—155; *Szemere* III. 90—91.
- 3 Bayer ezredes Pestre rendelése arra lett volna kísérlet, hogy Görgeit elszigeteljék egyik legfőbb hívetől és a kormány hadművelleti elgondolásainak legnagyobb ellenségétől. Bayer Görgei mellett maradt, de nem sokkal később Görgei mozdította el vezérkari főnöki tisztségéből. — *Bayer* József (1821—1864) Volt cs. kir. katonatiszt, Görgei vezérkari főnöke.
Nagysándor József (1804—1849) Volt cs. kir. katonatiszt, honvédtábornok, hadtestparancsnok. — *Dessewffy* Arisztid (1802—1849) Volt cs. kir. katonatiszt, honvédtábornok, hadtestparancsnok.

1849. július 29.

A Szegedre költözés elhatározása után rögtön megindult a fontosabb szervek, a had- és pénzügy költöztetése Pestről. Kossuth is július első napjaiban Ceglédre tette át szállását. *Vukovics* szemléletesen írja le, hogy hogyan sikerült ezekben az időkben egy minisztériumi tanácskozást összehozni. Néhány fontosabb eseményt említ meg, amelyek „ezen járó-kelő kormányzatidő alatt” történtek (150.): a Marcius Tizenötödike betiltása; Pest városának felhatalmazása apró pénzpapírok kibocsátására, amelyről éppen a pénzügyminiszter értesült utólag; általános népfelkelés meghirdetése a június 26-i minisztertanács határozata alapján — erről csak a kormányzó és a miniszterelnök értesült idejében. 150—153. A Marcius Tizenötödike betiltó rendeletét közli: *KLÖM XV.* 402. sz. júl. 7.; az aprócímletű pénzjegyekről: *uo.* júl. 4. 390. sz.; a népfelkelésre hívó szöveget: *uo.* jún. 27. 352. sz.

1 Perczel újabb (*vö.* jún. 8-i ülés) lemondásának oka Damjanich aradi főfelügyelői kinevezése volt, lásd: *KLÖM XV.* 420. sz. — *Horváth* III. 381.

2 Mészáros lemondására: *KLÖM XV.* 768.

3 *Lásd:* a 30-án kelt minisztertanácsi jegyzőkönyv idevágó intézkedéseit! — A fővezérség problémája erősen foglalkoztatta a képviselőházat, amely július végén zárt üléseken vitatta az ügyet. A békepárt Görgei újbóli kinevezését igyekezett elérni. Az erről szóló visszaemlékezéseket idézi: *Beér—Csizmadia* 550—552.

Török Ignác (1795—1849) Volt cs. kir. katonatiszt, honvédtábornok. *Schweidel* József (1796—1849) Volt cs. kir. katonatiszt, honvédtábornok. *Wysocki* József (1809—1873) A lengyel légió parancsnoka, honvédtábornok, hadtestparancsnok.

1849. július 30.

Az előző üléssel lényegében egyet alkot ez az ülés, hiszen a 29-én este kezdett tanácskozás másnap hajnalban ért véget az itt rögzített döntésekkel.

- 1 A tanácskozás a katonai részvevők kiválásával azonnal minisztertanácsná alakult át, — ezt mutatja az időpont és a jelenlévők megjelölése.
- 2 Bónis Sámuel kormánybiztos július 26-i Gesztelyen kelt jelentésének szövegét német fordításban lásd: *KLÖM XV.* 798—799. Bónis Sámuel (1810—1879) reformpolitikus. 1848-ban az Igazságügyi Minisztériumban osztályigazgató tanácsos, 1849-ben a 2. kormányban államtitkár ugyanott, majd Görgei táborában kormánybiztos.
- 3 Steier Lajos közli Görgei levelét, amellyel a cári küldöttek feltételeit megküldte Pöltenberg, Leiningen és Nagysándor tábornokoknak, valamint az első kettő elutasító válaszát is. Nagysándor válasza nem ismeretes. *Haynau II.* 109. s. köv.
- 4 Görgei válaszát közli pl. *uo.* II. 112.
- 5 Erről még lásd: a jún. 14-i minisztertanácsi ülésnél mondottakat!
- 6 Kiküldetési minisztertanácsi utasításukat lásd: *KLÖM XV.* 485. sz. júl. 29.
- 7 A trónfosztás után a kormányformát nem határozták meg; a nemzetgyűlés későbbi intézkedéséig, kül- és belpolitikai szempontok miatt, függőben hagyták. Ez most jogilag lehetővé tette, hogy augusztus 6-án az oroszokkal való tárgyalásokhoz olyan államiratot fogalmazzon Szemere és Batthyány Kázmér, amelyben egy, az orosz uralkodóházból való magyarországi fejedelem meghívását is felajánlják. Hasonlóan szövegez az augusztus 10-i minisztertanács is. (*Vö. Vörös*, 575. köt. 73—74. Gergely András szíves közlése) Ezek az iratok azonban nem jutottak el az oroszokhoz. Az aug. 10-i iratot lásd: *KLÖM XV.* 526. sz. és a sorsáról *uo.* 840.
Méginkább meglepő az, amit Batthyány Kázmér e témáról Pulszkynek fejt ki: „... Őn ismeri legbelsőbb viszonyainkat, de mondhatom, hogy még a republikának sincsen itt sem alapja, sem helye. Sőt olyat is hallottam magától a kormányzótól megpendíteni, mi bizonyosan arra mutat, hogy nagy áron is vagyunk készek a *nemzeti függetlenséget* bevásárolni, s ezt itt bizodalmasan közlöm, csak akkor is szóval, nem írásban, s ez nem egyéb, mint az: hogyha Anglia fellép, s nekünk független nemzeti állásunkat biztosítja, s más királyt nem tudna, vagy nem akarna javasolni s abban találna némi megnyugtatót, hogy *királyunk a bukott dynastiából legyen, csak ne legyen ugyanazon személy, ki császár*, ne legyen maga Ferenc József, *arra is tudnánk talán vagy iparkodnánk rábirni a nemzetet, hogy ilyent fogadjon el.* De most rögtön vagy soha!...” (Kiemelés: F. K. E.) Szeged, 1849. júl. 14. *Diplomáciai levelezés I.* 517.
- 8 Az első cári békekísérlet ügyével részletesen foglalkozik az irodalom: *Görgey II.* 254. s. köv.; *Horváth III.* 435. s. köv., 382. s. köv.; *Vukovics* az első cári békekísérletről és Szemerééről 161—165.; *Görgey Szemerééről II.* 310—324, 338—341; *Szemere II.* 97—115; *Duschek 2.* 308.

Szemere előadása szerint a két kormányi kiküldött — ő és Batthyány Kázmér — Görgei iránti teljes kiábrándultsággal tért vissza az immár Aradon lévő kormányhoz. Kiábrándultságukhoz hozzájárult Görgei velük éreztetett lenézése. Szemere úgy tudta, hogy Görgei augusztus 9-én előttük érkezett Aradra, és a 10-én megfogalmazott új elvek az oroszokkal való tárgyalásokról az ő sugallatára íródtak. Minderről viszont a két biztost, akik pedig rendkívüli hatalommal voltak felruházva, meg nem kérdezték, sőt, Szemere állítása szerint az ezekről való tárgyalásokkal Kossuth Görgeit bízta meg. A miniszterelnök szerint Görgei már ekkor hozzájutott ahhoz a teljhatalomhoz, amit ők ketten ekkor letettek. *Augusztus 10-én délben* újabb drámai ülés volt a minisztertanácsban, ahol Kossuth bejelentette, hogy önhatalmúan Bemre ruházta a főparancsnokságot. A miniszterek az önkényes tett ellen azon az alapon is tiltakoztak, hogy a nemzetgyűlés július végén Szegeden Görgeit kívánta volna fővezérnek. — Ugyanitt Görgei bejelentette hajlandóságát a fegyverletételre. *Este* Kossuth személyes találkozáson próbálta eltéríteni a hadvezért ettől, sikertelenül. Másnap, *augusztus 11-én* hajnalban megérkezett Guyontól a 9-i vesztes temesvári csata híre, és Görgei ezt felhasználta arra, hogy írásban kérje

Kossuthtól a főhatalom átadását. Egyidejűleg kérte Csányt, aki mindkettőjük bizalmát bírta, hogy járjon közben; beszélje rá Kossuthot a hatalom átadására. Csány fel is kereste a kormányzót, aki nem sokkal ezután összehívta a minisztertanácsi ülést. A jelenlévő miniszterek: Szemere, Aulich, Batthyány, Csány, Vukovics, Horváth beleegyezése nyomán kinevezték Görgeit fővezérré — Bem leváltása ugyanakkor szóba sem került —, valamint felhatalmazták a Paskievicssel való tárgyalásokra úgy, hogy a cárt nyerve meg közbenjáróul az osztrák császárnál a magyarok érdekében. *KLÖM XV.* 843—844. Kossuth azt mondta Szemerének, hogy csatlakozik Erdélyben Bemhez, és a végsőig harcol vele. Szemere, Batthyány és Vukovics megállapodtak, hogy szintén csatlakoznak Bemhez.

Görgeinek nem volt elég a fővezérség, és a tárgyalásokra vonatkozó teljhatalom. Egyedül akart maradni a vezetésben a kormányzó és a minisztérium nélkül. Újra írt Kossuthnak és újra felkereste Csányt, aki bizván abban, hogy Görgei a hatalmát a nemzet javára fordítja, ismét közbenjárt Kossuthnál. Az elérhető miniszterekkel, Aulichhal, Vukovicssal együtt Csány levélben jelentette be lemondását Kossuthnak, aki azt elfogadta. A kormányzó *augusztus 11-én délután 2 órakor* két levelet fogalmazott: egyet Görgeihez, egy közleményt az országhoz. Az elsőben bejelentette a maga és a minisztérium lemondását, amelyet a miniszterek többsége: Csány, Aulich, Vukovics, Horváth is pártolt. Az átruházott hatalom csak este 8 órától vette kezdetét. A levelet ellenjegyezte Csány, Vukovics és Horváth Mihály; ők írták alá a nemzethez kibocsátott felszólítást is. *KLÖM XV.* 528. sz. 845—846. — A lemondó iratot nem írta alá a miniszterelnök és belügyminiszter, a külügyi és a pénzügyi miniszterek, valamint a hadügyi. Duschek Ferenc már augusztus 6-án eltávozott Aradról, amikor a kormányhivatali adminisztráció megmaradt töredéke áthurcolkodott Lugosra. Ő augusztus 10-én biztonsági okokból visszafordult Aradra, 11-én este — a lemondás után — útközben találkozott Mária-Radnán az Aradról jövő Kossuthal, Szemerével, Batthyányval. Duscheknek nem okozott problémát a lemondás körüli zűrzavar, mert éppen készülődött az osztrákoknak való maga-megadásra, a miniszterelnök azonban kifogásolta, hogy nem értesítették, holott Aradon tartózkodott ő is és a külügyminiszter is. Csány hívatta őt fél 12-kor, ő 12-kor tudott menni, de ekkorra a lemondás már befejezett tény volt. Amint írja, „*11. August 1849. Morgens 9 Uhr war zu Arad der letzte Ministerrath abgehalten worden.*” *Szemere* III. 131. Az e napokról rendelkezésre álló miniszteri visszaemlékezések: *Szemere* II. 115—118, III. 68. s köv., 131; *Horváth* aug. 10.: III. 454—462., aug. 11.: III. 462—467, 471—478.; *Görgey* II. 342-től. Duschek nem volt jelen, csak a radnai találkozásról ír: *Duschek* I. fol. 245—247. — *Görgey* I. III. fontos iratokat tartalmaz a végnapokról.

FÜGGELÉK

Széchenyi István gr. naplóbejegyzései egy 1848. évi minisztertanácsi ülésekről

Az 1848. május 11—19. közötti ülésekről nem maradt fenn jegyzőkönyvi másolat sem; így a minisztertanács egyes eseményeiről *Széchenyi* Istvántól értesülhetünk. 311—317. Magyarul válogatott részeit lásd: *Oltványi*.

Május 11.

„1 Uhr Ministerkonferenz. Kossuth nicht dabei. Aufregung. Lederer fort!“¹

Május 12.

„Auf einmal: wir sollen zu Louis B[atthyány]. — Népgyűlés schickt eine Deputation. — Petőfi als Redner. Stáncsics, Vidoss, Pálffy, Glembai und Louis B[atthyány] spricht mit Geringschätzung — ich versöhnend, weich — Deák mit Nachdruck. — Kossuth wickelt sich in seinen Mantel ein und hat Fieber (!?) — [...] Ministerkonferenz [...] Ottinger erzählt: Grenadiere wollten die zwei Officiere die im Verhör waren, befreien. Die Untersuchung hat unter dem presidio von Zoltán begonnen. 2000 Lumpen haben sich drohend hineingedrängt!“²

Május 13.

„Ministerkonferenz bei Erzherzog. Zusammenstoss zwischen Batthyány und Szemere wegen Investigation. Sie wollen Lederer en costume aufhängen. Militaire empört sich!“³

Május 15.

„1 Uhr Ministerkonferenz bei Louis B[atthyány]. Hrabowsky schreibt, dass Serbien gegen uns... [...] Sechs Uhr Konferenz bei Louis B[atthyány] und später bei Kossuth. — Kriegserklärung. — 600 Fleischhacker mit Sensen will er gegen die Serben. Hat 500 tausend fl.“⁴

Május 18.

„Konferenz. Ich proponire Ringwälle um die Stadt. Louis B[atthyány]: hast Du Geld? — Sie waren *alle* (Kossuth war nicht zugegen) einverstanden. — Zákó der geprügelte: Újvidék és Karlowicza (!) a gyűlhelye a ráczoknak ... csak 10 ember a baj oka (tout comme dans l'opposition!); Hrabowsky spielt doppelte Rolle, etc.“⁵

Május 19.

„Ministerialkonferenz bei Erzherzog. Kaiser weg von Wien! — Landtag in 6 Wochen. — Hrabowsky's Brief. Il paraît qu'il ne veut pas.[...] 6 Uhr wieder bei Erzherzog . . . Judex [curiae Mailáth György], Nyáry, kurz alle Präsidenten . . . und die Generalität. — Erzherzog Stephan spricht gut. . .“⁶

Május 22—29. közötti naplóbejegyzések, 320—325.

Május 22.

„Ministerkonferenz bei Louis B[atthyány]. — Kossuth: „Menjen Pulszky az orosz követhoz, kérdezze meg cathogorice, benn van-e a muszka keze a szerb mozgalmakban — mert azt nem *tűrhetni*. . . bárcsak azok a kúnok felülnének a csikókora“! . . . Ich und Deák stossen uns — Louis B[atthyány] ungehalten, dass Deák und etc. die Abreise des Erzherzogs verschoben haben. —⁷ Batthyány liest ein Schreiben des Hrabowsky vor . . . in welchem er andeutet, dass er das Handbillet des Kaisers . . . im Sack behält 'weil die Gränzregimenter nicht *gehörchen* würden.' — Louis B[atthyány] scheint sehr . . . disappointirt. Csaikisten werden ihm, ich besorge, nicht gehorchen!“

Május 23.

„Konferenz bei Erzherzog Stephan. Kossuth begehrt noch immer auf! Piret und Roth schreiben . . . Der erste, Temesvár etc. versorgen zu können . . . Der andere: es können 40 tausend Serbier Ungarn belagern!? — Louis B[atthyány] sehr gnädig für mich (!?) Erzherzog Stephan soll morgen 2 Uhr Morgens weggehen [. . .] Ich fürchte: wir sehen den Erzherzog nicht sobald wieder.“ . . .

Május 26.

„Abends Ministerkonferenz bei Louis B[atthyány]. Mészáros: Morgen muss eine Entscheidung von Italien kommen. Die unseren sind . . . 35 bis 40 tausend Mann; sind die Italiener nicht *über* 100 tausend, so schlagen wir sie[. . .] Kaiser in Innsbruck macht eine vortreffliche Declaration. Louis B[atthyány] liest es aus der Wiener Zeitung. — Es erhebt mich.“⁸

Május 27.

„Um 5 Uhr Ministerkonferenz bei Louis B[atthyány]. — Was ist denn schon wieder? Gut oder Böse? [. . .] Bei Batthyány passable. Stúr solt in Prag eingesperrt . . . Gáj von Böhmen abgewiesen sein. Kaiser den 1ten Juni in Wien zurück, etc. Wir gehen vergnügt weg. — 9 Uhr Abends mit Dampfschiff die Nachricht, dass die Studenten, anstatt entwaffnet worden zu sein, gesiegt haben; die Nationalgarde mit den Arbeitern sich an sie anschloss;“ . . .⁹

Május 29.

„Kossuth schafft einen Ministerrat an! Spricht drohend wie Kaiser Nikolaus —, will — wenn es nicht anders *geht* (was soll gehen?) Anarchie . . . spielt auf offene Rebellion an. — Klauzál über Latours Skrupeln: *Ez gázság!* — Ich kanns nicht halten, breche los . . . Bin wieder dumm! Wir sitzen bis 11 1/2 Abends [. . .] Kossuth sieht vortrefflich aus! Er spannt es auf das Höchste . . . um von *uns* beirrt [dementirt] zu werden und abtreten zu können.“¹⁰

1848. június 7—16. közötti naplóbejegyzések, 329—336.

Június 7.

„Um 6 Uhr Abends Ministerkonferenz bei Erzherzog Stephan. Kossuth . . . bringt ihn piano zu Allem. Kaiser soll hierherkommen oder Plenipotenz geben.¹¹ Deák stosst mit Kossuth arg zusammen. — (Ich bitte, das Centrum mehr zu beachten . . . Szemere und Kossuth: itt nincs mitül félni. Kossuth gibt mir 50.000 — ich soll bauen.¹² Csaikisten revoltieren?! In Karlowitz alles ins Aufruhr!)^a Deák: 'Mi mindig a Te politikádat követtük.' Kossuth: 'Későn!' . . . Bis 10 Abends. O Gott, welche Langeweile.“¹³

Június 9.

„Bei der Nacht Estafette — Titel etc. in Aufruhr. —¹⁴ [. . .] Man kann das schlechteste ahnen. — Ich Ministerkonseil bei Deák in Ofen. — Früher Berczel [Perczel] bei mir. Ich bringe wieder vor: das Centrum etc.! Szemere: Még nem történt semmi (!). — [. . .] Zum Erzherzog Stephan. — Csaikisten Rebellion gemeldet. — Ich bin für Pacification. Kossuth 'ezt nem szeretném a *nemzet* előtt evincálni etc!' Klugheit wird für Landesverrat, Vorsicht für Furcht gehalten. — Ich habe gar keine Hoffnung. (Ich habe mich gegen Josipovich erklärt, allein mich gefügt —; Erzherzog Stephan — ein Votum separatum in das Protokoll.)“^{a 15}

Június 11.

„Ich lade auf Deák's Begehren eine Konferenz zu mir. Kossuth kommt nicht. Wir gehen also zu ihm [. . .] Wir beraten, was zu geschehen habe. 'El kell küldeni minden katonaságot, — forradalmi állapotot előidézni. — [. . .] Auf einmal laufen die Leute ohne Allem zu uns 'el van veszve minden, az olaszok lőttek' . . .¹⁶ — Kossuth wird todenblass . . .; [. . .] Ich fahre mit Mészáros nach Pesth. [. . .]“

Június 12.

„Schlafe kramphaft 3 Stunden. Schon schickt Mészáros, ich soll ihm helfen und Rufe Ministerkonseil zusammen 5 Uhr früh . . . Zu meinem Erstaunen kommt Kossuth auch. Gehen in die Kaserne — ich hole den Erzherzog. Sie strecken ihre Gewehre — versenden sie nach Komorn.“

Június 13.

„Erzherzog von Innsbruck —: 'König kommt (!?) über Gratz (!!), Banus desavouirt etc.'¹⁷ Ich im Minister-Konseil wo Erzherzog praesidirte: soll ich Dampfschiffe aufhalten etc. Es wollte keiner solidarisch auf sich nehmen. . . .“

Június 14.

„Konferenz bei Erzherzog. Louis B[atthyány] brachte eine Menge Nachrichten und Handbilletts.¹⁸ Prag im vollem Aufruhr.¹⁹ Es wird sich zeigen, ob gut? Kossuth zeigt sich ganz als Robespierre. [. . .]“

Június 16.

„Ministerkonseil um 1 bei Batthyány. — Kossuth: 'csak el az önkéntesekkel, mert . . .' Später: 'én el nem fogadom a bécsi 15 milliót.'²⁰ Wesselényi und Bethlen János schreiben: 'el van veszve Erdély, ha nem fogtok küldeni pénzt, fegyvert és királyi biztost-; ez pedig csak Széchenyi. — Nachmittag wird es wieder vorgenommen. — Ich gehe *nicht* — werden sie mich zwingen? [. . .] Ministerrat bei Batthyány. Sie *dringen in mich*, nach Siebenbürgen zu gehen — aber nicht stark. — Ich weise es zurück. Man balancirt zwischen Majláth Antal, Vay Miklós, Keglevich Gábor — oder Perényi lassen.“²¹

Június 29. és július 4. közötti naplóbejegyzések, 342—344.

Június 29.

„Gehe noch in Ministerrat bei Batthyány. Aufregung: Kossuth lemondott. — Deák behauptet, er ist perfide.“²²

Július 2.

„Bei Erzherzog Konferenz. Wiener Ministerium schreibt uns: Sie wollen sogar Neutralität (?) nicht beachten, wenn wir mit Kroatien nicht pacificiren, denn Italien geht verloren.²³ Ist es denn im Buch des Schicksals geschrieben, dass Jellasich als Sieger figuriren wird? Man wird darauf diplomatisch antworten! Endlich werden alle Soldaten gegen uns — Magyaren — sich vereinigen!“

Július 4.

„Minister-Konferenz bei Erzherzog. Kossuth in seinem Blatt²⁴ präokkupirt alles. Ich kann mich nicht trennen etc. Er hält uns Alle. . . wie eine Spinne in seinen Netzen. Ich sehe alles verfahren. — Auf einmal Louis B[atthyány]: 'Versprechen wir Soldaten nach Italien, wenn sie uns mit den Kroaten unter einem Hut etc.'²⁵ Uns allen geht ein Hoffnungsstrahl auf! . . . Kossuth willigt ein. . . Er muss aber

früher sondiren! Warum nicht das Ministerium daran binden. Konferenz um 7 bei ihm zu diesem Zweck. Er spricht lang, geschickt, . . . wird aber durch Besze auf das plumpste contradicirt!²⁶ — Zu viele Köche.“ . . .

Július 11. és augusztus 12. között a minisztérium belső válságot élt át a felirati javaslat vitája során. Az ülésekről — egyes intézkedéseken kívül — Széchenyi naplója tájékoztat, 348—370.

Július 11.

„Ministerkonferenz bei Kossuth. — Serben in Orsova, Moldova etc. Mir wird es ganz böse bei dem Gedanken dass uns Raitzen etc. fressen sollen. — Mészáros: 'Pestre a Dunán nem jöhetnek, nem szerbek, de egy kacska sem, azért jót állok! Pétervár, Temesvár erősen állanak!' Louis B[atthyány] will dass Italien in die Adresse komme. — Kossuth perfide. — Louis geht ganz toll weg und will sein Portefeuille ablegen. . . etc.“

Július 13.

„Minister-Sitzung bei Kossuth! wegen Adresse. O Gott, wie schwül! Welcher Mensch! Kossuth — . . . Wir erklären uns: aus dem Ministerium zu treten — Louis B[atthyány], Eötvös, Deák, Klauzál, ich (Szemere nicht) . . . Kossuth: ' — én minis- ter nem maradok ha Batthyány kilép.“

Július 16.

„Nachmittag zum Premier[minister]. Hrabowsky berichtet, dass Rajasits mit umgürteten Säbel die Leute in Karlowitz aufgefordert . . . gegen die Magyaren . . . und Jellasic erwartet wird. Premier sehr finster und düster! Jetzt wird es *ernst!*“

Július 17.

„Ministerkonseil bei Kossuth. Finde sie alle in der besten Laune, als ob weiss Gott was! — *Ich* finde alle Ursache zur Depression. — Doblhoff sendet durch Zsedényi ein *Ultimatum der Kroaten*,²⁷ auf deren Basis Erzherzog Johann mit Batthyány etc. unterhandeln würde. — Man machte sich über diese Basis lustig und B[atthyány] schreibt nach Wien: er käme gar nicht, bis man ihn nicht ruft! B[atthyány] teuflische Politik ist, sie in Verlegenheit zu setzen, dass nämlich — wenn sie nicht gelindere Saiten aufziehen und Kampf zwischen uns entsteht — die Kroaten aus Italien zurückberufen werden oder selbst zurückkommen. Diese Politique ist auf Konfusion-Macherei, Zerstörung gegründet. Ich schaudere zurück! B[atthyány] verrechnet sich diessmal, denn ohne zu degarnieren, werden wir von den Slaven aufgefressen. Kossuth brachte die Regales etc. etc. auf Tapet. Es wurde beschlossen, alles zu reluiren aber keine Spolation! —“

Július 20.

„Minister-Sitzung bei Kossuth. Leider wieder, wie gewöhnlich, 3 lange Stunden in der peinlichsten Agonie!“²⁸

Július 21.

„Konferenz bei Erzherzog [Minisztériumi?]. Ich trage meinen Démissions-Vorschlag an — rede offen: ich sei mir schuldig aus einem Ministerium zu treten, das das Land in's Verderben stürzt! Hinein zu stürzen, von Andern geführt, à la bonheur; aber auf *schlechte Wege führen* zu müssen, das ist eine Agonie die ich nicht ertragen kann, etc. Es macht Eindruck. Sie sagen: es würde das Ganze auseinander fallen . . . ich sollte Urlaub nehmen etc. Ich pausire . . . mein Gewissen erleichtert.“

Július 23.

„Ministerkonferenz bei Kossuth. — Ich: 'es fragt sich nicht welche Sympathien . . . für Slaven oder Teutsche . . . sondern man muss sich für Friede und Ordnung vereinigen gegen Raub und Anarchie.' — Geldklemme. Sparkassen gesperrt etc. Klauzál: Most csak az Isten segíthet rajtunk! . . . Kirche ganz allein.“²⁹

Július 27.

„Um 8 Uhr bei Kossuth . . . Minister-Konferenz. Kossuth: ich bin dem König treu, aber wo ist er? Wenn die Frage zwischen Vaterland und König etc. dann . . . etc.!! Kipattan a szeg a zsákból! — Kossuth: 'Die ungarischen Regimenter müssen ungarisches Kommando ungarische Farben!'³⁰ . . . Gott, wo der Mensch seine Hand hinsetzt, ist das Zeichen des Arimán darauf!“ [gonoszság, ármány]

Augusztus 1.

„Ministerconseil, wo Batthyány: 'a horvátokkal nem lesz bajunk, de a bécsi németekkel. Jellasich igen kellemes ember, kész velünk kezét fogni etc., a szerbeket magukra hagyja'?!“³¹

Augusztus 4.

„Ministerialkonferenz. Ob Szalay nach Paris etc. etc. Es übersteigt alle Begriffe! Ich gehe nicht. Bade. [Nach] Louis B[atthyány] 'jetzt ist ohnehin bald eine ministeriale Krisis!' — Bechtold³² will die Raitzen wie Dufour vernichten. O Gott welche Illusionen!“

Augusztus 9.

„Ministerkonferenz. — Kossuth will gegen Österreich Repressalien brauchen. Sie nimmt ungarische 2 fl. nicht an — *will* sollen die Wiener 2 fl. nicht annehmen. Bald ist die Konfusion allgemein!“³³

Augusztus 16—31. között Széchenyi utolsó feljegyzései a minisztertanácsi tárgyalásokról, 375—389.

Augusztus 16.

„Konferenz bei Kossuth. 'Ich sehe — azt mondja Kossuth — ein [nur?] Heil in der Revolution. . . 'sodann kommt der Erzherzog Stephan. [...] Konferenz bei Kossuth. Er spricht versöhnend, recht vernünftig. Mészáros excellent. Findet einen Anklang. Perczel greift Louis B[atthyány] an. Dieser sehr tief und . . . Nützt nichts! Die Nemesis packt ihn! Mészáros will abdanken!“³⁴

Augusztus 17.

„Konferenz bei Kossuth — bis 10 Abends. Resultat: wieder ein bisschen Galgenfrist. Kossuth: 'ich kaufte 24.000 Gewehre in England; in 14 Tagen haben wir Geld wie Mist; aus England bekomme ich 3,000.000 £. Sterling.' Ich komme von Sinnen!“

Augusztus 18.

„Ministerconseil bei Kossuth. . . Eine wahre Agonie. —“

Augusztus 19.

„Ministerkonferenz 8 Uhr früh bei Louis B[atthyány] zu der ich alle und Kossuth einlade. Es debrouillirt sich alles ganz passable. Galgenfrist! Batthyány verglich Kossuth's Politik mit der Keresked[elmi] Társulat — und dass er so klug war á tempo auszutreten.“

Augusztus 20.

„Minister-Conseil bei Louis B[atthyány] Eötvös relationiert von Wien. Paul Eszterházy ganz herunter! Auch der muss bitter gegen mich fühlen, weil ich ihn am meisten zur Annahme des Ministerportfeuillees bewog.“

Augusztus 26.

„Konferenz bei Louis B[atthyány] wo Ivánka³⁵ vom Lager kommend. . . die desperate Lage der Truppen etc. treu darstellt!“

Augustus 28.

„Konferenz bei Kossuth. 3 Stunden Geschwätz um die Kroaten zu paktiren! Es wird mir übel bei diesem lächerlichen Unsinn!“

Augustus 31.

„Minister-Conseil bei Kossuth. — Duschek ganz desperat. 200.000 per Tag! [ti. bankjegy] Major Ivánka kommt à la tête von 10.000 Freiwilligen in Waitzen . . . [. . .] Kossuth will Kanonir-Boote, — er hallucinirt fort, fort; . . . es peitscht ihn die Hölle!“

JEGYZETEK A FÜGGELÉKHEZ

- 1 Előző nap, 10-én volt a híres „macskazene” Budán a Szent György téren amiatt, hogy Lederer vonakodott fegyvereket kiadni. (*Vö.* ápr. 16-i ülésessel!) Előzetes felszólítás nélkül rejtkehelyről katonaság támadt a tömegre, amelyből többen megsebesültek. A Pestre visszafutott nép ellentámadásra készült, de Nyárynak sikerült lecsendesíteni. A minisztérium szigorú vizsgálatot ígért az ügyben. Lederer tehát 11-én elhagyta Budát; a vizsgálat elől Bécsbe menekült. A magyar kormány Esterházy útján próbálta a visszatérésre rávenni, ami eredménytelen maradt. A miniszterelnök ez ügyben Esterházyknak, máj. 11. *Miniszterelnöki*, 1848:111. eln. sz. — Báró Boynebourg Mórictot bízzák meg tehát a főhadparancsnokság ideiglenes vezetésével. *PH* 55. sz. Ugyancsak e napon intézkedett a minisztertanács a vizsgálóbizottságról. Ennek elnöke Zoltán János belügyi államtitkár lett. *PH* uo.; *Szeremlei* I. 87—88.; *Janotyckh, Archiv* I. 135. sz.; *Janotyckh, Tagebuch* II. 281—282.
- 2 Az említett népgyűlés a felbolydult városban reggel 9 körül volt a Múzeum téren. Követelte, hogy a vizsgáló bizottságba a minisztérium nevezze ki a fiatalság egy képviselőjét is; mielőbb fegyverezzék fel a fiatalságot. A gyűlés által választott egyik küldöttség a nádorhoz, a másik a minisztériumhoz indult. *Janotyckh, Tagebuch* II. 280. — A bizottság tagjai Zoltán elnöklete alatt a következők voltak: Nyáry Pál, Rottenbiller Lipót pesti polgármester, Hollmann József, Bajcsy Károly, Tóth Gáspár, a katonaság részéről: Ottinger h. hadügyminiszter, Obrist Liebler. Major Pausner, Stabsauditor Petrovich, br. Pásztory kapitány. *Janotyckh, Archiv* I. 134. sz.; *uő. Tagebuch* II. 280—281.
- 3 A bejegyzés az esemény csitulni nem akaró következményeit jelzi. A vizsgáló bizottmány felelősnek találta a három parancsnokot a megszárlásban, de a katonák csak katonai bíróságot ismertek el illetékesnek ügyükben. A forradalmi Pilvax-csarnokban a 13-án tartott gyűlésen válaszul elhatározták, hogy egy tábornoki uniformisba öltöztetett szalmabábút — érdemjegyekkel feldíszítve — felakasztanak. A katonaság ezen újra felháborodott, és Móga tábornok, valamint Nyáry akadályozták meg az ifjúság tervének végrehajtását a további bonyodalmak elkerülése végett. *Janotyckh, Tagebuch* II. 292. s. köv.
- A macskazenékről általában, a különféle utcai röpiratokról, a lefolytatott vizsgálati ülésekről és a bizottság jegyzőkönyveiről részletes tudósítást ad: *uo.*, II. 271—299.
- A bizottmány összefoglaló jelentése megtalálható: *PH* 66. sz. 478. — E napokban Pesten általános volt a vélemény a minisztérium erélytelenségéről.
- 4 *Vö.* a máj. 10-i üléshez írott 2. jegyzettel! — A szerbek ügyében Szemere belügyminiszter levelei Hrabovszkyhoz és Csernovichhoz: *Bm, Elnöki* 1848:66., 67. sz. máj. 15. (közli: *Deák* 70., 72. sz.); a miniszterelnök utasításai a szerbekről és a védekezésről Ottingerhez és Csányhoz, máj. 15., 16.: *Miniszterelnök hadügyi*, 1848:176—177., 199. sz. — A fegyverkezésről: *KLÖM XII*. 116. sz.
- 5 A város körüli erődítési munkákról van szó. — A szerb nemzeti gyűlésről lásd: *Szeremlei* máj. 13., 15., 17. I. 91, 96, 101. *Vö.* a máj. 9-i minisztertanácsai ülésessel! — Hrabovszkyról hasonlóképpen írt Mészáros Lázár. *Szeremlei* I. 90.
- 6 *Vö.* a minisztérium közleményeivel, *PH*, 62. sz. E napon tették közzé a király május 15-i Bécsből való távozását és az országgyűlés július 2-i megnyitásának hírét. A *PH* e számában jelent meg a nádornak mint helytartónak buzdító közleménye „Hazámfiak”-hoz. Talán hasonló értelemben beszélt szűk körben is, ami Széchenyinek tetszett. A nádor feljegyzései szerint szó volt a horvátok irányában

- teendő engesztelő lépésről, miszerint egy, a horvátokhoz küldendő magyar politikus útján tudakolná meg a kormány a horvátok kívánságait, s ezeket az országgyűlés elé terjesztenék. E célból felmerült Szécsen Antal, Zsedényi, ill. az egyik Almásy gróf neve. *Károlyi* I. 375.
- 7 A nádor 24-én utazott el.
- 8 Május 26-án kedvezően válaszolt a király a magyarok meghívására. (Vö. máj. 20-i minisztertanácsi ülésel!) A közlemény: *PH* 71. sz. jún. 1.
- 9 A május 26-i bécsi zavargásról lásd: *Szeremlei* I. 106.; *PH* 69. sz.
- 10 „Latours Skrupeln”: a Magyarországon állomásozó serezek fölötti dispositio; esetleges kiküldésük az olasz harctérre. Károlyi megjegyzése. *Széchenyi* 325.
- 11 Vö. a jún. 6-i ülésel!
- 12 Fegyvergyárat. Széchenyi és Kossuth levélváltása az 50.000 frt ügyében: *Közmunka, Elnöki* 1848:172., 180. sz. jún. 8., 13. — Vö. *Széchenyi* máj. 30-i feljegyzésével a felfegyverzett gőzhajóról! 325. Károlyi erről: *uo.* 116.
- a) A zárójelben lévő Széchenyi beszúrása.
- 13 A csajkásokról: *Szeremlei* I. 113, 116, 123.
- 14 Títelhez: *uo.* I. 116.
- 15 A *PH* 91. száma szerint e napon választotta a minisztertanács kormányi bankárul a bel- és külfölddel előadódó, „tőzséri közbenjárást” kívánó pénzügyekben Vodianer Samut és fiát, Móricot. Előbbi a kereskedelmi bank alelnöke volt, utóbbi állandóan Bécsben működött, ott is lakott.
- 16 A Károly-kaszárnyabeli olasz katonasági vérengzésről van szó, erről lásd: *Szeremlei* I. 123, *PH*, 81, 126. sz.
A következő napi bejegyzés ezt a témát folytatja.
- 17 A nádori beszámoló a jún. 10-i királyi kéziratokra vonatkozik, lásd: alább. — A gőzhajó-témához tartozik valószínűleg Széchenyinek Mészároséhoz írott jún. 13-i levele: *Közmunka, Elnöki* 1848:179. sz.
- 18 A kéziratokról: *Szeremlei* jún. 10. I. 119—120. (Jellasics, határőrök, Mészáros, Erdély tárgyakban). Arról nincs feljegyzése Széchenyinek, de tudjuk, hogy eldöntötte a minisztertanács azt is, hogy közzéteszi a királyi kéziratokat. A közzététel ausztriai és magyarországi időzítéséről, az eközben támadt nevezetes bonyodalmakról lásd: *Károlyi* I. 157. s. köv.
- 19 Prágáról: *Szeremlei* I. 128.
- 20 A 15 milliót a bécsi Nemzeti Bank ajánlotta fel a magyar kormánynak, amit az nem fogadott el. Vö. Kossuth országgyűlési exozója a pénzügyről, *KLÖM XII.* 309. sz.
- 21 Az erdélyiek (Wesselényiék) Széchenyi Istvánt vagy id. Bethlen Jánost kérték biztosul. jún. 9., 15. Wesselényi Miklós ez ügyben Deákhhoz írott leveleit közli: *Ferenczi* 348, 350. — Biztosul végül is báró Vay Miklóst küldték ki jún. 19-én. *Szeremlei* I. 130. — báró Vay Miklós (1802—1894) koronaőr; báró Perényi Zsigmond (1783—1849) Ugocsa m. főispánja, erdélyi országos biztos, a felsőtábla alelnöke, majd elnöke, országbíró, a hétszemélyes főtörvényszék elnöke; *Keglevich* Gábor gróf tárnokmester, Nógrád m. főispánja (1847); *Mailáth* Antal gróf (1801—1873).
- 22 E napról bővebben tájékoztat a *Kossuth Hírlapja* (júl. 1. 1. sz.): „Tegnap előtt éjjel, 29-kén ministeri tanács volt — mely éjfélutáni egy órán túl tartott. — Amint értesülve vagyunk, a tanácskozás az országgyűlésre vonatkozott, s azon politicára, melyet az illír pártütés irányában a ministerium a nemzetgyűlésnek ajánlani fog. Meg vagyunk bízva tudatni a közönséggel, mikint azon hír, mintha a pénzügyminister már most lemondott volna; nem valósul. — Ámbár mindinkább roskadozó egészsége aligha nem kényszerítendi a ministériumbóli kilépésre. A törvényes szokás szerinti 3 megjelenési nap megtartatván, az országgyűlés Július 5-kén nyitattik meg. Jól értesült kútfőből tudjuk, miként a képviselő ház elnökségére Pázmándy Dénes a ministerium jelöltje. Ő már a ministerium alakításakor értesítettett, ezen combinatio felől.” *KLÖM XII.* 250. sz. 353.
- 23 Az osztrák jún. 29-i jegyzékről: *uo.* 374. A magyar ministériumnak erre adott válasza: *uo.* 258. sz.; Kossuthnak erről írott cikke a *Kossuth Hírlapja*-ban: *uo.*, 260/b. sz. — Megjegyzés János főhercegről: *uo.* 373.; ugyanerről *Károlyi* I. 389.
- 24 Kossuth Hírlapja-beli júl. 4-i cikkét lásd: *KLÖM XII.* 260. sz. a) b)

- 25 Ezek már az olasz ügygel kapcsolatos tárgyalások. *Vö.* júl. 5-i ülésse!
- 26 Ha *Besze* Ferenc, akkor pénzügyminisztériumi tanácsos. Erről Kovács Lajos is, aki szintén részt vett; Károlyi Á. megjegyzése. *Széchenyi* 344. — Júl. 4-én kelt a korábban már említett, a horvát ügyre vonatkozó minisztériumi emlékirat, amely a nádorhoz szolt. *KLÖM XII.* 257. sz.
- 27 „Ultimatum der Kroaten”: a júl. 10-i zágrábi tartományi gyűlés János főherceghez az egyezkedési feltételekről, *Szeremlei* I. 141—142. — *Vö.* Kossuth cikke a Kossuth Hírlapjában júl. 18-án, amikor Doblhoff vezetésével új minisztérium alakult. Közli: *KLÖM XII.* 304. sz. — Júl. 18.: Szemere rögtönítélő hadi törvényszéket állít fel Délen. *Szeremlei* I. 151—152.
- 28 A júl. 20-i minisztertanács helytelenítette Kossuthnak az olasz kérdésről a képviselőházban adott magyarázatát. Azt követelte, hogy a minisztérium álláspontját mutassa be a következő napon. *KLÖM XII.* 603. (318. sz.)
- 29 Részlet Schmidegg Kálmán leveléből Csány Lászlóhoz, júl. 23. Pest, este 11. (*KLÖM XII.* 325. sz.)
 „... 5-ör Batthyány Lajos ma indult estve Bécsbe, hol az utolsó alkudozást a bánnal meg fogja kísérteni. Kossuth meggyőződése, hogy a pacificatióból semmi sem lesz. A ministerium a kiegyenlítéshez azon conditióját a camarillának elfogadta, hogy katonáink egy részét az olasz honi dolgok kiegyenlítésére adjuk oda — Kossuth ismételve tárczájáról le akart mondani, de végre azon okból nem mondott le és inkább ezen conditióba is belé egyezett, mert ha ő kilép a ministeriumból, többé új sohasem alakul. — Ezért tehát ő belé egyezett. —” ...
 Még júl. 24-e előtt valamikor foglalkozott a minisztertanács az erdélyi görög-egyesült és nem-egyesült püspökök kérésére román anyanyelvűeknek az unió-bizottságba való sorolásával. Szemere Kossuthnak júl. 24. *Pm.* Kossuth L. miniszteri No. 136. és Duschekhez Kossuth júl. 26. *Pm.* Elnöki 1848:1571. Közli: *KLÖM XII.* 330. sz.
- 30 *Vö.* Kossuth cikke a Kossuth Hírlapjában, júl. 29. és aug. 16. *KLÖM XII.* 641—642.
- 31 A horvát küldöttek júl. 20-a óta készítették elő a kedvező fogadtatást a bécsi közvéleményben. Követeléseik: 1. „egyesíttessék a magyar pénz-, had- és külügyminisztérium az összbirodalom kormányával. 2. nemzetiségünknek és nyelvünknek adassék meg a tökéletes érvényes egyenjóság a belkormányzatban éppen úgy, mint a közös magyar országgyűlésen. 3. a magyarországi szerb nemzet kívánalmi és igényei teljesíttessenek. *Szeremlei* júl. 29. I. 156. István és Batthyány erre kijelentették, hogy az országgyűléssel és pártjukkal szemben nincsenek olyan helyzetben, hogy a pontokat e formában elfogadják, és a megbeszélésnek vége szakadt. Másnap János főherceg Frankfurtba utazott és közbenjárói szerepének vége lett. *Uo.* 157.
- 32 *Bechtold* Fülöp báró (1786—?) altábornagy, kassai hadosztályparancsnok, majd a bácsi hadsereg főparancsnoka.
- 33 Ehhez: *KLÖM XII.* 370. sz. A miniszterelnök Kossuthnak, aug. 10. E szerint „a minisztertanács abban állapodott meg: hogy az aranynak és ezüstnek visszaszivárogtatása tekintetéből a magyar pénzügyminisztérium hasonlóképp aránylagos discontót rendeljen, az általa kibocsátandó 1 és 2 frtos bankjegyekre nézve pedig, mielőtt a fennebbi visszatorlással élne, előbb a bécsi bankot azon határozatának visszavételére szólítsa fel, s csak ha ezen lépés sikerületlen lenne, nyúljon ama szigorúbb intézkedéshez.” — Kossuth a minisztertanács határozatával szemben arra kényszerült, hogy megtegye a jelzett intézkedéseket még aznap, lásd: *KLÖM XII.* 373. sz. — Erről részletesen: *Faragó és Fábriáné Kiss* 1984.
- 34 Augusztus 16-án tárgyalta az országgyűlés a katonai újoncozási törvényjavaslatot, amely elhúzódtott egészen 23-áig. Mészáros miniszter javaslata nyert többséget, miszerint a szorzatok „német lábbon” maradnak, csak további kiegészítéseket rendelik el. Az újoncok magyar vezényletet, nemzeti színeket és „honvéd” nevet kapnak. *Szeremlei* I. 165. *Vö.* Széchenyi júl. 27-i bejegyzésével! Ezzel kapcsolatosan Kossuth és Batthyány levélváltása: *KLÖM XII.* 390. sz.
- 35 *Ivánka* Imre (1818—1896) István nádor hadsegéde, a miniszterelnök nemzetőrségi titkára.

FORRÁSOK, IRODALOM

- Állampénztár* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Állampénztár, Fizetések és nyugdíjak stb. főnaplója, 1849. jan.—aug. (H 100., 24. köt.)
- Állampénztár, 26. köt.* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Állampénztár, Bevételi és kiadási főkönyv, B) Durchlaufende Posten 1849. jan.—aug. (H 100. 26. köt.)
- Batthyány* = MOL, 1526 utáni gyűjtemény, Batthyány Kázmér 1682—1850. (R 5.)
- Beér—Csizmadia* = Beér János—Csizmadia Andor: Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés. Bp. 1954.
- Bélay* = Bélay Vilmos: Magyar kancelláriai levéltár. (MOL, Levéltári leltárak, 59.) Soks. Bp. 1973.
- Bm, Elnöki* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Belügyminisztérium, Elnöki iratok, 1848—1849. (H 9.)
- Bm, Közösen kezelt iratok* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Belügyminisztérium, Közösen kezelt általános iratok, 1848 (H 12.)
- Bm, Rendőri* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Belügyminisztérium, Rendőri osztály, 1848—1849. (H 15.)
- Böhm* = Böhm Jakob: A magyarországi főhadparancsnokság 1848 tavaszán. Hadtörténeti Közlemények 1976/2. sz. 241—287.
- Budapest története III.* = Budapest története. III. A török kiűzésétől a márciusi forradalomig. (Szerk. Kosáry Domokos) Írták: Nagy Lajos—Bónis György. Bp. 1975.
- Busa M.* = Kemény Gábor: Társadalom és nemzetiség a szabadságharc hadi lapjaiban. Bp. 1957. Függelék: Busa Margit: Az 1848—49. évek sajtó-bibliográfiája.
- Corpus iuris.* = Magyar Törvénytár. Corpus iuris. 1836—1868. évi törvénycikkek. Bp. 1896.
- Csány* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Csány László kormánybiztos, 1848—1849. (H 103.)
- Deák* = Deák Imre: 1848. A szabadságharc története levelekben, ahogyan a kortársak látták. (Bp. 1942.)
- Diplomáciai levelezés* = A szabadságharc magyar diplomáciai levelezése 1848—1849. (Háborús felelősség I.) Bp. 1928—1929. 506.
- Duschek 1.* = Duschek Ferenc: Synoptische Darstellung meiner Stellung und Handlungen vom März 1848. bis August 1849.—1850. máj. 15. Hadtörténeti Levéltár, Kriegsgericht Pest, 5/44. 1852. A/2.
- Duschek 2.* = Duschek Ferencnek az 1848—1849-i működéséről az osztrák bíróság számára írt összefoglalója. (1850) Közli: Fábriánné Kiss Erzsébet. Levéltári Közlemények, 1980—1981. 267—311.
- Einhorn* = Einhorn, Ignaz (Horn Ede): Die Revolution und die Juden in Ungarn. Leipzig, 1851.

- Ember* = Ember Győző: Az 1848/49-es minisztérium levéltára. (MOL Levéltári leltárak I/1.) Bp. 1950.
- Ember 1949* = Ember Győző: Magyar parasztmozgalmak 1848-ban. Bp. 1949.
- Fábián Istvánné 1970* = Fábián Istvánné: Adalék az Országos Levéltár történetéhez (1848—1849) Levéltári Szemle, 1970/2. szám. 365—372.
- Fábián Istvánné 1974* = Fábián Istvánné: Az országos rendőrség ügye 1848—1849-ben. Levéltári Közlemények 1974. 91—103.
- Fábiánné Kiss 1976* = Fábiánné Kiss Erzsébet: A magyar egészségügyi szakigazgatás szervezete és problémái 1848—1849-ben. Századok, 1976/2. szám. 294—325.
- Fábiánné Kiss 1984* = Fábiánné Kiss Erzsébet: A „Kossuth bankók” sorsa az osztrák uralom idején. Századok, 1984/2. szám. 273—301.
- F. Kiss 1987* = F. Kiss Erzsébet: Az 1848/49-i minisztériumok, (MOL Kiadványai III/7.) Bp. 1987.
- Faragó* = Faragó Miksa: A Kossuth-bankók kora. Bp. (1912)
- Fényes* = Fényes Elek: Magyarország statistikája. I—III. Pest, 1842—1843.
- Ferenczi* = Ferenczi Zoltán: Bárány Wesselényi Miklós levelei Deák Ferenczhez. II. Történelmi Tár, 1904.
- FIKM, Kereskedelmi szak* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium, Bel- és külkereskedési osztály, Kereskedelmi szakosztály 1848—1849. (H 50.)
- Föglein* = Föglein Antal: Iratpusztítás és levéltárcsonkítás az önkényuralom alatt. Levéltári Közlemények, 1955. 48—60.
- Görgey* = Görgey Artúr: Életem és működésem Magyarországon az 1848. és 1849. években. Németből ford. id. Görgey István. Bp. 1911. I—II.
- Görgey I.* = Görgey István: 1848 és 1849-ből. Élmények és benyomások. Okiratok és ezek magyarázata. Tanulmányok és történelmi kritika. I—III. Bp. 1885—1888.
- Görgei-gyűjtemény* = MOL, Görgey (görgői) család, Görgei Artúr-gyűjtemény (P 295. b.)
- Gracza* = Gracza György: Az 1848—49-iki magyar szabadságharc története. I—V. Bp. (1894—1898)
- Hadtörténelmi ltár* = Hadtörténelmi levéltár, VII. C/203. 1848—1849-i iratok.
- Hajdu* = Hajdu János: Eötvös József br első minisztersége (1848) Bp. 1933.
- Hajnal* = Hajnal István: A Batthyány-kormány külpolitikája. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. Új sorozat 1.) Bp. 1957.
- Hazánk* = Hazánk. Történelmi Közlöny. Szerk. Abafi Lajos—Szokoly Viktor. Bp. 1884—1889.
- HM, Biztossági* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Honvédelmi Minisztérium, Biztossági (Polgári-gazdászati) osztály, 1848—1849. (H 82.)
- Horváth* = Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története. I—III. Pest, 1871—1872.
- Horváth Jenő* = Horváth Jenő: A magyarországi külképviseltek, 1815—1918. (Háborús felelősség I.) Bp. 1928—1929. 473—477.
- IM, Álladalmi titkári* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Igazságügyi Minisztérium, Álladalmi titkári osztály, 1848—1849. (H 67.)
- IM, Álladalmi ügyészi* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Igazságügyi Minisztérium, Álladalmi ügyészi osztály, 1849. (H 72.)
- IM, Büntető-törv.* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Igazságügyi Minisztérium, Büntető-törvénykezési osztály, 1848—1849. (H 69.)
- IM, Elnöki* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Igazságügyi Minisztérium, Elnöki iratok, 1848—1849. (H 65.)

- István nádor, Helytartói* = MOL, Regnicolaris levéltár, Archivum palatiale, István főherceg nádor levéltára (N 31.) Helytartói iratsorozat, 1848.
- István nádor, Miniszteri* = MOL, Regnicolaris levéltár, Archivum palatiale, István főherceg nádor levéltára (N 31.) Miniszteri iratsorozat, 1848.
- Janotyckh, Archiv* = Janotyckh von Adlerstein: Archiv des ungarischen Ministeriums und Landesvertheidigungsausschusses. I—III. Altenburg, 1851.
- Janotyckh, Tagebuch* = Janotyckh von Adlerstein: Chronologisches Tagebuch der magyarischen Revolution und zwar bis zur ersten Wiederbesetzung Pesth-Ofens durch die k.k. Truppen. I—III. Wien, 1851.
- Jósika* = Jósika Miklós: Egy magyar család a forradalom alatt. Korrajz. I. Bp. 1897.
- Károlyi* = Károlyi Árpád: Némétújvári gróf Batthyány Lajos első magyar miniszterelnök főbenjáró pöre. (Magyarország újjabkori történetének forrásai) I—II. Bp. 1932.
- Károlyi 1936* = Károlyi Árpád: Az 1848-iki pozsonyi törvénycikkek az udvar előtt. Bp. 1936.
- Király személye kör. mm., Általános* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Király személye körüli minisztérium, Általános iratok, 1848. (H 7.)
- Király személye kör. mm., Elnöki* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Király személye körüli minisztérium, Elnöki iratok, 1848. (H 6.)
- Királyi jogügyig. ltár* = MOL, Királyi jogügyigazgatósági levéltár, Lajstromozatlan, 1531—1853. (E 571.)
- Klapka* = Klapka György: Emlékeimből. (A szöveget gondozta stb. Katona Tamás. Magyar századok) Bp. 1986.
- KLÖM XI* = Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen 1847/48. Szerk. Barta István (Kossuth Lajos Összes Munkái XI.) Bp. 1951.
- KLÖM XII.* = Kossuth Lajos az első magyar felelős minisztériumban. 1848. ápr.—szept. Szerk. Sinkovics István. (Kossuth Lajos Összes Munkái XII.) Bp. 1957.
- KLÖM XIII.* = Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I. 1848. szept.—dec. 11. Szerk. Barta István. (Kossuth Lajos Összes Munkái XIII.) Bp. 1952.
- KLÖM XV.* = Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. 1849. ápr. 15.—aug. 15. Szerk. Barta István. (Kossuth Lajos Összes Munkái XV.) Bp. 1955.
- Kormányzóelnöki* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Kormányzóelnöki iratok 1849. (H 2.)
- Kossuth iratai időrendben* = MOL, 1526 utáni gyűjtemény, Kossuth Lajos iratai időrendben 1819—1914. (R 90.)
- Kossuth, Irataim* = Kossuth Lajos iratai. Szerk. Helfy Ignác—Kossuth Ferenc. I—XIII. Bp. 1880—1911.; I—III. Irataim az emigrációból. 1880—1882.
- Kovács* = Kovács Endre: Szemben a történelemmel. Bp. 1977.
- Közlöny* = Közlöny. 1848—1849. Hivatalos lap. Szerk. Gyurmán Adolf, Emödi Dániel.
- Közmunka, Elnöki* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztérium, Elnöki iratok, 1848—1849. (H 31.)
- Kumorovitz* = Kumorovitz L. Bernát: A magyar közép- és nagycímer kialakulása. Levéltári Közlemények, 1965. 209—230.
- Leszih* = Leszih Andor: Közlemények a borsod-miskolci múzeumból. II. Régi okiratok és levelek tára. 2. évf. (1906) 3. füzet. 65.
- Magyarország története* = Magyarország története tíz kötetben. 1848—1890. I—II. Főszerk. Kovács Endre. Szerk. Katus László Bp. 1979.

- Marczius* = Marczius Tizenötödike. 1848—1849. Pest, Debrecen. Szerk. Pálfi Albert, Gaál József, Csernátoni Lajos.
- Mészáros* = Mészáros Lázár emlékiratai. Közli: Szokoly Viktor. I—II. Bp. 1881.
- Mészáros Károly* = Mészáros Károly: Kossuth Lajos levelezése a magyar szabadságharc karvezéreiével 1848/49-ben. Ungvár, 1862.
- Meszlényi* = Meszlényi Antal: A miniszteri Országos Ideiglenes Bizottság működése 1848. március 23-tól április 20-ig. Századok, 1923. 7—10. sz. 714—757.
- Miniszterelnöki* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Miniszterelnöki iratok 1848. (H 2.)
- Miniszterelnök hadügyi* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Miniszterelnök hadügyi és nemzetvédelmi iratai 1848. (H 3.)
- MOL* = Magyar Országos Levéltár
- Nyomtatványok* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Nyomtatványok 1848—1849. (H 148.)
- OHB* = Országos Honvédelmi Bizottmány; MOL, 1848/49-i minisztériumi levéltár, Országos Honvédelmi Bizottmány iratai 1848—1849. (H 2.)
- Oláh* = Oláh György: Békésvármegye 1848—1849. I. Gyula, 1889.
- Oltványi* = Széchenyi István: Napló. (Vál., szerk. stb. Oltványi Ambrus) Bp. 1978.
- Osztern* = Osztern Rózsa: Zsidó újságírók és szépírók a magyarországi német nyelvű időszaki sajtóban. Bp. 1930.
- ÖStA, Finanzmm., Präsid.* = Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Finanzministerium, Präsidialia 1848—1849.
- ÖStA, MR-Akten* = Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge, Ministerrats-Akten, 1848—1849.
- Palugyay* = ifj. Palugyay Imre: Buda-Pest szabad királyi városok leírása. I. Pest, 1852.
- Pap* = Pap Dénes: Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez. 1848—1849. I—II. Pest, 1868.
- Pejaković* = Stefan Pejaković: Aktenstücke zur Geschichte des kroatisch-slavonischen Landtages und der nationalen Bewegung vom Jahre 1848. Wien, 1861.
- PH* = Pesti Hírlap. 1848. Szerk. Csengery Antal, Kemény Zsigmond.
- Pm, Duschek iratai* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Pénzügyminisztérium, Duschek Ferenc iratai 1848—1849. (H 22.)
- Pm, Elnöki* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Pénzügyminisztérium, Elnöki iratok, 1848 (H 20.)
- Pm, Kossuth L. miniszteri* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Pénzügyminisztérium, Kossuth Lajos miniszteri iratai 1848—1849. (H 21.)
- Pm, Pénztári* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Pénzügyminisztérium, 1849-i iratok, Pénztári osztály. (H 29.)
- Pm, Só- és pénztári* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Pénzügyminisztérium, Só- és pénztári osztály, 1848. (H 25.)
- Pulszky* = Pulszky Ferenc: Életem és korom. Bp. 1880.
- Rapant* = Rapant, Daniel: Slovenské povstanie roku 1848—49. I—II. Turčianský Sv. Martin, 1937.
- Sarlós* = Sarlós Béla: Deák és Vukovics. Két igazságügy-miniszter. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 54.) Bp. 1970.
- Sashegyi* = Sashegyi Oszkár: A magyar kamara szerepe a bányaugyi igazgatásban 1790—1848. Levéltári Közlemények, 1970/1. sz. 271—296.
- Simon* = Simon V. Péter: Zsidóellenes zavargások Vas megyében 1848 tavaszán. In: A Szombathelyi Berzsényi Dániel Főiskola Tudományos Közleményei IV. Szombathely, 1984.

- Spira* = Spira György: 1848 Széchenyije és Széchenyi 1848-a. Bp. 1964.
- Steier* = Steier Lajos: A tót nemzetiségi kérdés 1848—49-ben. II. Bp. 1937.
- Steier, Haynau* = Steier Lajos: Haynau és Paskievics. Ismeretlen adalékok az 1848—49-iki szabadságharc történetéhez. I—II. Bp. é. n.
- Szabad* = Szabad György: A polgári átalakulás megalapozása 1848/49-ben. In: A negyvennyolcas forradalom kérdései. Értekezések a történeti tudományok köréből, 77. Bp. 1976.
- Szabad 1982* = Szabad György: Batthyány és Magyarország alkotmányos önkormányzatának kérdése 1848 tavaszán. Századok, 1982. 6. sz. 1175—1192.
- Széchenyi* = Gr Széchenyi István döblingi irodalmi hagyatéka. Szerk. Károlyi Árpád. (Magyarország újjabbkori történetének forrásai. Gróf Széchenyi István Összes Munkái VII.) I. Bp. 1921.
- Szemere* = Szemere Bartholomäus: Graf Ludwig Batthyány, Arthur Görgei, Ludwig Kossuth. Politische Charakterskizzen aus dem ungarischen Freiheitskriege. Hamburg 1853. I—III.
- Szemere korm. biztosi* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Szemere Bertalan kormánybiztos 1848—1849. (H 111.)
- Szemere min. elnöki* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Szemere Bertalan miniszterelnöki iratai 1849. (H 4.)
- Szemere miniszteri* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Belügyminisztérium, Szemere Bertalan miniszteri iratai 1848—1849. (H 11.)
- Szeremlei* = Szeremlei Samu: Magyarország krónikája az 1848. és 1849. évi forradalom idejéről. I—II. Pest, 1867.
- Szögyény-Marich* = id. Szögyény-Marich László országbíró emlékiratai. I—II. Bp. 1903.
- Thim* = Thim József: A magyarországi 1848—49-iki szerb fölkelés története. (Iratok az nemzetiségi kérdés történetéhez. Magyarország újjabbkori történetének forrásai.) I—III. Bp. 1930—1940.
- Tragor* = Tragor Ignác dr.: Vác története 1848—49-ben. Vác, 1908
- Trócsányi* = Trócsányi Zsolt: Erdélyi kormányhatósági levéltárak. (MOL, Levéltári leltárak I/5.) Bp. 1973.
- Urbán* = Urbán Aladár: Batthyány Lajos miniszterelnöksége. Bp. 1986.
- Urbán I.* = Urbán Aladár: A Marcius Tizenötödike sajtópere. In: Petőfi és kora. Bp. 1970. 485—514.
- Varga* = Varga Endre: A királyi curia. 1780—1850. Bp. 1974.
- Varga János* = Varga János: Deák Ferenc és az első magyar polgári büntetőrendszer tervezete. (Zalai Gyűjtemény 15.) Zalaegerszeg, 1980.
- VKM, Elnöki* = MOL, 1848/49-i minisztérium levéltára, Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Elnöki iratok 1848—1849. (H 54.)
- Vörös* = MOL, 1526 utáni gyűjtemény, Vörös Antal 1834—1873. (R 123.)
- Vukovics* = Vukovics Sebő: Visszaemlékezései 1849-re. (Bibliotheca Historica) Bp. 1982.
- Wagner* = Walter Wagner: Geschichte des k.k. Kriegsministeriums. I. 1848—1866. (Studien zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie V.) Graz—Wien—Köln, 1966.
- Waldapfel* = Waldapfel Eszter: A független magyar külpolitika 1848—1849. Bp. 1962.
- Wurzbach* = Constant von Wurzbach: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreichs. . . XIII—XIV. Wien, 1865.
- Zsoldos* = 1848—1849 a magyar zsidóság életében. Szerk. Zsoldos Jenő. Bp. 1948.

MINISZTEREK ÉLETRAJZI ADATAI

(április 7. a kinevezés, április 11. a hivatalbalépés napja volt)

- Aulich Lajos* Pozsony, 1792.—Arad, 1849. okt. 6. Cs. kir. katonatiszt, honvédtábornok, honvédelmi miniszter (1849. júl. 14.—aug. 11.).
- Batthyány Kázmér gróf* ? 1807. jún. 4.—Párizs, 1854. júl. 12. Nagybirtokos, reformpolitikus. — Az 1839/40-i országgyűlésen a főrendi ellenzék soraiban található. 1844: a Védegyelet elnöke. 1848. ápr. 22-től Baranya megye főispánja, majd kormánybiztos. 1848. őszén népfelkelést szervezett. 1849. febr. 12-ig a Kiskunság, Szeged, Szabadka, Zombor teljhatalmú kormánybiztos. 1849. máj. 2.—aug. 11. külügyminiszter és ideiglenes kereskedelmi miniszter.
- Batthyány Lajos gróf* Pozsony, 1807. febr. 11.—Pest, 1849. okt. 6. Liberális nagybirtokos, a főrendi ellenzék vezére. 1848-ban Sárvár országgyűlési képviselője. 1848. (márc. 17.) ápr. 11.—szept. 11. között miniszterelnök az első magyar felelős minisztériumban. Szept. 12-én a nádor új minisztérium alakításával bízta meg. Ez nem sikerült, és okt. 1-én benyújtott lemondását az uralkodó 3-án elfogadta. Az osztrákok hosszadalmas hadbírószági eljárás után végezték ki.
- Csány László* Csány, 1790.—Pest, 1849. okt. 10. Zala megyei földbirtokos, politikus. 1848/49-ben Keszthely országgyűlési képviselője. 1848. jún. 2-től Zala, Somogy, Baranya, Tolna megyék és a Jellasics ellen küzdő dunántúli sereg főkormánybiztos. 1848. dec. 31.: fővárosi teljhatalmú kormánybiztos. 1849. máj. 2-ig erdélyi teljhatalmú kormánybiztos, 1849. máj. 2.—aug. 11. között közlekedési miniszter. Az osztrákok kivégezték.
- Deák Ferenc* Söjtör, 1803. okt. 17.—Bp. 1876. jan. 28. Jogtudós, államférfi, akadémiai tag (1839, ig. 1855). 1848/49-ben Zalaszentgrót országgyűlési képviselője. 1848. (ápr. 7.) ápr. 11.—szept. 11. között igazságügy-miniszter.
- Duschek Ferenc* Radovesnice (Csehország), 1797. aug. 28.—Csrnkovec (Horvátország), 1872. okt. 17. Magyar udv. kamarai hivatalnok 1819—1830 között, magyar udv. kancelláriai hivatalnok 1831—1837 között. A Staatsratnál teljesít szolgálatot 1838—1844-ben, majd magyar udv. kamarai második alelnök 1845-től. 1848. ápr. 29-től pénzügyi osztályvezető, államtitkári rangban; álladalmi tanácsnok. 1848. szept.—1849. máj. között a Pénzügyminisztérium mb. vezetője. 1849. máj. 2-től pénzügyminiszter. Az osztrák hadbírószág annak ellenére elítélte, hogy önként megadta magát az osztrák csapatoknak.
- Eötvös József báró* Buda, 1813. szept. 3.—Pest, 1871. febr. 2. Író, költő, reformpolitikus, államférfi, akadémiai tag (I. 1834. t. 1839. eln. 1866). A főrendi tábla liberális ellenzékéhez tartozott. Az 1843/44-i országgyűlésen a centralista ellenzék vezetője. 1848-ban Mezőkövesd képviselője. 1848. (ápr. 7.) ápr.

- 11.—szept. 11. között vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1848 őszén Münchenbe menekült.
- Esterházy Pál herceg* ? 1786. márc. 10.—Regensburg, 1866. máj. 21. Diplomata és konzervatív politikus, akadémiai igazgatósági tag (1853). 1848. (ápr. 7.) ápr. 11.—szept. 5. között király személye körüli miniszter Bécsben. Lemondását az uralkodó okt. 6-án fogadta el.
- Görgei Artúr* Toporc, 1818. jan. 30.—Visegrád, 1916. máj. 21. Cs. kir. katonatiszt, honvédtábornok, a szabadságharc idején több ízben a hadsereg fővezére. Dédes országgyűlési képviselője. 1849. máj. 7.—júl. 14. között honvédelmi miniszter. Aug. 11—13. a polgári és katonai hatalom birtokosa; 13-án feltétel nélkül leteszi a fegyvert.
- Horváth Mihály* Szentes, 1809. okt. 20.—Karlsbad, 1878. aug. 19. R.k. pap, történétíró, kultúrpolitikus, akadémiai tag (l. 1839, r. 1841, ig. 1871). 1844-től a bécsi Theresianum magyar tanára. 1848-ban csanádi püspök, a főrendiház tagja. Pápa országgyűlési képviselője. 1849. máj. 2.—aug. 11. között vallás- és közoktatásügyi miniszter.
- Klauzál Gábor* Pest, 1804. nov. 18.—Szeged, 1866. aug. 3. Ügyvéd, politikus. Csongrád képviselője 1848/49-ben. 1848. (ápr. 7.) ápr. 11.—szept. 11. között földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter.
- Kossuth Lajos* Monok, 1802. szept. 19.—Turin (Olaszország), 1894. márc. 20. Ügyvéd, reformpolitikus. Pest város országgyűlési képviselője. Az első magyar felelős kormány pénzügyminisztere 1848. (ápr. 7.) ápr. 11.—szept. 12. között. A kormány lemondása után az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke. A Függetlenségi Nyilatkozat kihirdetése után ápr. 14-től az ország kormányzó elnöke 1849. aug. 11-ig.
- Mészáros Lázár* Baja, 1796. febr. 20.—Eywood (Anglia), 1858. nov. 16. Cs. kir. katonatiszt, akadémiai levelező tag (1844). Baja országgyűlési követe. Honvéd altábornagy. 1848. ápr. 7-től honvédelmi miniszter; ténylegesen máj. 23-tól látta el hivatalát. 1848. okt. 1-től honvédelmi bizottmányi tag is. 1849. ápr. 15-én miniszteri posztjáról véglegesen lemondott, de máj. 6-ig ideiglenesen tovább vitte az ügyeket.
- Széchenyi István gróf* Bécs, 1791. szept. 21.—Döbling, 1860. ápr. 8. A liberális reformmozgalom egyik legjelentősebb személyisége, a Magyar Tudományos Akadémia alapítója és tagja (ig. 1830, t. 1837), másodelnöke (1830—1850). Nyék 1848-i országgyűlési képviselője. 1845—1848 között a Helytartótanács tanácsosa, a közlekedési bizottság vezetője. 1848. (ápr. 7.) ápr. 11.—szept. 5. között közmunka- és közlekedésügyi miniszter. Pestet egészségi okokból hagyta el.
- Szemere Bertalan* Vatta, 1812. aug. 27.—Pest, 1869. jan. 18. Politikus, író, akadémiai tag (l. 1840). A reformellenzék egyik vezére. Miskolci képviselő. 1848. (ápr. 7.) ápr. 11.—szept. 12. között belügyminiszter. A kormány lemondása után honvédelmi bizottmányi tag, felvidéki teljhatalmú kormánybiztos. 1849. máj. 2.—aug. 11. között miniszterelnök és belügyminiszter.
- Vukovics Sebő* Fiume, 1811.—London, 1872. nov. 17. Jogász. A reformkori liberális ellenzék tagja. Temesi alispán. 1848. májusában temesközi királyi biztos, majd a Délvidék kormánybiztos. Kisbecskerek képviselője. 1849. máj. 2.—aug. 11. között igazságügy-miniszter.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

- adminisztrátorok 21—22, 91
 alapítványok 20, 34, 90—91, 99, 114
 aldunai tartományok 18, 54, 58—59, 72—73, 75, 89, 116
 állampénztár 49, 69, 99, 102
 államtanács 19, 90, 112
 államtanácsosok 11, 35, 66, 90, 112
 államtitkárok 11, 21, 27, 29, 33, 34, 68, 91, 95, 97
 álláshalmozás 40, 103
 Almásy Móric gr. 96
 amnesztia 107, 119
 Andrássy Gyula gr. 118
 angol kormány 18, 89, 116, 123
 Artillerie-Haupt-Zeugamt 97
 Asbóth Sándor 112, 119
 Aschermann Ferenc 82
 Aulich Lajos 75, 83—84, 121—122, 124, 143, *lásd még*: honvédelmi miniszter

 Bajcsi (pozsonyi főbíró) 17
 Bajcsy Károly 133
 Baldacci Manó br. 55, 107
 Ballagi Mór *lásd*: Bloch
 bankjegykibocsátás 11, 49, 80, 105, 111, 122, 132
 bányászat 22, 35, 92—93
 bányavárosok 26, 31, 89, 98—99
Barta István 9
 Barta György 95
 Batthyány Gusztáv gr. 88
 Batthyány Kázmér gr. 65, 82—84, 88, 111, 118—119, 123—124, 143, *lásd még*: külügyminiszter
 Batthyány Lajos gr. 13, 36, 38, 59—60, 88—89, 91, 93—97, 105, 109—112, 125—131, 135, 143, *lásd még*: miniszterelnök
 Bayer József 83, 122
 Bechtold Fülöp br. 130, 135
Beér János 91, 95, 101, 108, 111, 118, 121—122
Bélay Vilmos 90

 belügyminiszter 17, 21—22, 29, 31, 33, 35—37, 39—42, 44—45, 47—48, 53, 55, 57, 64, 72, 78—79, 89, 91—92, *lásd még*: Szemere Bertalan
 Belügyminisztérium 67, 90—91, 95, 99, 112
 —, Fordítói Hivatal 97, 101
 —, Horvát alosztály 37—38, 101
 —, Közigazgatási osztály 101—102
 —, Rendőri osztály 67, 94, 98
 Bem József (Bem, Józef) 72, 75—76, 81, 84—85, 115—117, 121, 123—124
 Beniczky Lajos 18, 89, 98
 Beöthy Ödön 73, 116
 Besze Ferenc 129, 135
 Bethlen János id. 128, 134
 Bezerédj István 119
 Bibescu, (György) 110
 Bloch (Ballagi) Mór 80, 120
 Bónis Sámuel 85, 123
 botbüntetés 10, 38, 101
 Boynebourg, Moritz, gr. 133
Böhm Jakab 90, 94
 Brigljevics József 100—101
Busa Margit 101
 büntetőtörvénykönyv-javaslat, 1843/44 34, 99

 Carenz-Taxe 43, 103
 cenzorok 31, 98
 Chren Mátyás 17
 Clark Ádám 97
 commissariatium *lásd*: tartományi biztossági igazgatóság
 Csány László 48, 53—55, 63, 70—71, 82—84, 96, 107, 110—111, 119, 121, 124, 133, 135, 143, *lásd még*: közmunka- és közlekedésügyi miniszter
 csehek 21, 23, 58, 108, 128
 Csengery Antal 112
 Csernovics Péter 40, 42—43, 46, 50—52, 102, 104, 106, 133

- Csizmadia Andor* 91, 95, 101, 108, 111, 118, 121—122
Czech János 98
Czillich (udvari tanácsos) 18
Czobor János 88
- dalmát kormányzó 44, 103
 dalmátok 53, 107
Damjanich János 24—25, 74, 94, 107, 121—122
Deák Ferenc 11, 38, 42, 44, 46—47, 59, 88, 91, 95, 102—103, 105, 110—111, 125—129, 134, 143,
lásd még: igazságügy-miniszter
Deák Imre 102, 104, 133
Dedinszky Elek 27
Dembinski (Dembínski) *Henrik* gr. 75, 82—83, 85, 114, 116—117, 121
Dessewffy Arisztid gr. 82—83, 113, 117, 122
 diplomáciai jegyzékek 72—73, 78, 81, 116, 118
Doblhoff-Dier, Anton, br. 129, 135
Domin, Ignaz 100
Duschek Ferenc 11—12, 65, 82—84, 87, 94—95, 97, 105, 114, 118, 120—121, 123—124, 132, 135, 143, *lásd még:* pénzügyminiszter
- egészségügy 22, 67, 70, 93, 112
Einhorn, Ignaz 98
 ellenjegyzés, miniszteri 19, 33—34, 36, 44, 57, 68, 82, 90—91, 93, 104, 113
Első Duna Gözhajózási Társaság 19, 53, 90, 107
Ember Győző 87, 100, 112
 emlékiratok, kiáltványok (magyar minisztérium) 21—22, 59, 65, 78, 81, 109, 116, 121—122, 124
Eötvös József br. 38, 46—47, 56, 88, 91, 99, 104—105, 108, 110, 129, 131, 143, *lásd még:*
 vallás- és közoktatásügyi miniszter
 erdélyi ügyek 38, 54, 56—57, 62, 75—76, 81, 101, 107—108, 110, 128, 134—135
Erdődy János gr. 101
 eskü, hivatali 32, 98, 111, 117
 —, katonai 49, 63, 105, 107
 esküdtzékek 34, 99, 115
Esterházy Pál hg. 18, 30—31, 35—36, 38, 44—45, 55, 58, 88—90, 94, 97, 100, 107—109, 131, 133, 144, *lásd még:* király személye körüli miniszter, külügyminiszter
- Faragó Miksa* 93, 103, 135
Fayer László 99
 fegyverek, felfegyverzés 10, 18, 24—25, 28, 30, 32, 35, 38, 52, 55, 58, 72, 88, 92, 94, 97, 106—107, 131, 133—134
- felelősség 30—31, 34—36, 49, 66, 90, 100, 113
 felségjogok 36, 44, 54—56, 90, 93, 100, 107, 113—114
 felsőbbíróságok (főtörvényszékek) 34, 70—71, 77, 114—115, 117
Fényes Elek 89, 93
 II. Ferdinánd (Szicília) 91
 V. Ferdinánd *lásd:* a király
Ferenc József főhg. 38, 123
Ferenc Károly főhg. 55—57
Ferenc Károly-ezred 40, 42—43
Ferenczy József 101
Ferencki Zoltán 134
 fizetések, kormányzékéi 20, 27, 31—32, 37—38, 96, 98
 —, minisztériumi 26—27, 32—33, 67—70, 95, 114
Fluk Ede 115
 főhadiparancsnokságok, magyar 24—25, 28, 40, 42—43, 50, 52, 93—94, 106, 133
 főispánok 37, 39, 55, 91, 96
 földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter 21—23, 36, 41—44, 54, 68, 111, *lásd még:*
Klauzál Gábor, *Batthyány Kázmér* gr.
 Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium 21—22, 67, 93, 95, 112—113
 —, Földművelési osztály 93
 —, Kereskedelmi osztály 92
 —, Postai osztály 92, 113
 főváros 22—23, 29, 32—33, 39, 48, 55, 75, 79, 90, 91, 93, 97—99, 106, 119, 121—122, 125, 133
 fővezéri poszt 82, 84—86, 117, 121—124
Frenreisz József 100
Friebeisz István 97
Fuad effendi 72, 116
 Függetlenségi Nyilatkozat 85—86, 112—113, 120
Fülepp Lipót 11—12, 112
- Gaj, Ljudevit* 101, 126
Garašanin, Ilja 73, 116, 118
Gassner Móric 100
Géczy Péter 31, 89, 98
General Hoftaxamt 90
General-Rechnungs-Direction 92
Gergely András 14, 123
Ghyczy Kálmán 11, 21, 46, 48, 92
Glembay Károly 125
Görgei Artúr 12, 80—82, 84—86, 97, 111, 119—124, 144, *lásd még:* honvédelmi miniszter
Görgey István 119—124
 görög nem-egyesült vallás és egyház 46, 50, 105, 135

- Gracza Gusztáv 105
 Gruber Fülöp 81
 Grubisics János 107
 Guyon Richard 75, 116, 123
- Habsburg-ház 86, 91, 108
 hadifoglyok 81, 120—121
 hadikiadások 52, 62, 80, 100, 120
 hadipénztárak 62, 80, 102, 120
 Haditanács, Udvari 24—25, 29, 50, 93—94, 106
 Hadügyminisztérium, osztrák 24—25, 36, 44, 46, 51, 56, 93
 Hajdu János 106
 Hajnal István 107, 110
 Hajnik Pál 87
 hajózás 19—20, 53, 91, 106—107, 134
 harmincadi ügyek *lásd:* vámügyek
 határörvidékek 24—25, 46, 50, 51, 58, 60, 62, 88, 94, 106, 111, 126, 134
 hatáskör, minisztériumi 18, 24—25, 28—29, 34—35, 45—46, 51, 54, 56, 61—62, 66, 73—74, 82, 84, 86—87, 93—94, 100, 106, 108, 111, 113, 116, 134
 hatáskör, minisztertanácsi 10—11, 29, 66—68, 74, 87, 101, 112—113
 Haynau, Julius, br. 120
 Helytartótanács 19—20, 23, 89—90, 92—94, 97, 100—101, 114
 —, tanulmányi és könyvbírálati bizottság 31—32, 98
 hírlapok 32, 36, 48, 59, 88, 91, 96—97, 99—102
 hitelesítés, jegyzőkönyvi 12, 32, 41, 99
 hivatal-cumulatio *lásd:* álláshalmozás
 hivatalnokok, kormányzékai 20, 27, 37—38, 66—67, 92, 95—96, 100—101, 112—113, 118
 —, minisztériumi 26—27, 29—30, 66—70, 95, 114, 118
 Hofkammer in Münz- und Bergwesen 92
 Hofkriegsrat *lásd:* Haditanács, Udvari
 Hollmann József 133
 honosítás 40—41
 honvédelmi miniszter 24, 34, 49—53, 55, 63—64, 67—68, 73—74, 76, 78, 81—83, 85, 92, 94, 106, 110—111, *lásd még:* Mészáros Lázár, Görgei Artúr, Aulich Lajos
 Honvédelmi Minisztérium 11, 38, 44, 57, 67, 73—74, 76, 79, 84, 93, 104, 106, 108, 112—113, 116, 119—120
 Horn Ede *lásd:* Einhorn, Ignaz
 horvát bán 11, 18, 28—30, 37, 39, 41, 45—48, 58, 103, 108, 128, *lásd még:* Jellasics József br.
- horvát nyelv 30—31, 36, 39, 41, 88, 98, 100—101, 135
 horvát-szlavón-dalmát vidék 28, 39, 51—52, 55—57, 60, 96, 106
 horvát tartományi gyűlés 18, 28—29, 57, 88, 96, 104, 108, 135
 horvát ügyek 10, 17, 25, 28—29, 37, 39, 41, 45—48, 57—60, 62—65, 88—89, 94, 101, 106, 108—111, 115, 128—130, 132—135
 Horváth Jenő 107
 Horváth Mihály 65, 82—84, 111, 114—124, 144, *lásd még:* vallás- és közoktatásügyi miniszter
 Hrabovszky János br. 46—48, 104—107, 125—126, 129, 133
 Hunkár Antal 114, 119
- igazolási eljárás, minisztériumi 66—67, 70, 113
 igazságügy 34, 50, 70—71, 77—79, 114—115, 117—119
 igazságügy-miniszter 21, 27, 34, 36, 39, 41, 44, 49—50, 64, 70, 77—78, 81, 114—115, *lásd még:* Deák Ferenc, Vukovics Sebő
 Igazságügyi Minisztérium 19, 21, 95—96, 99, 110, 119
 —, Horvát alosztály 37—38
 —, Törvénykönyvkészítő osztály 50, 106
 illetékek 19—20, 32, 98
 Irányi Dániel 106, 115
 iratanyag, magyar minisztertanácsi 13, 66, 87
 István főhg. *lásd:* a nádor
 Ivánka Imre 131—132, 135
- Jancsó (selmeci bányaagyakornok) 17
 Jankovics Gyula 45, 101, 104
 János főhg. 56—58, 60—62, 108—109, 129, 134—135
 Janotyckh, von Adlerstein, Johann 97—99, 105, 133
 Jászay Pál 11, 13, 27, 33, 38, 40, 52—53, 55, 59, 87, 93, 95, 99
 Jellasics József (Jellačić, Josip) br. 18, 56, 63—64, 75, 82, 89, 96, 101—102, 105, 109—110, 128—129, 134, *lásd még:* horvát bán
 Jósika Miklós br. 12, 87, 114
 Jósika Sámuel br. 88
 Joszipovics (Josipović) Antal gr. 37, 39, 101—102, 114, 127
 Jovics (Jović) István br. 50, 52, 106
 II. József 91, 99
 Juch (Juck) Ernő 63, 110
 Justh József 18, 89

- Kamara, Magyar Udvari 20, 26, 90, 92—94, 96, 100
 —, főpénztár 20, 22—23
 Kamara, Udvari 90, 92
 Kancellária, Erdélyi Udvari 90, 110
 Kancellária, Magyar Udvari 19—20, 37, 90, 93, 100
 —, díjazó hivatal 19—20, 90
 Karagyorgyevics (Karadjordjević) Sándor 72
 Károly Albert (szárd király) 103
Károlyi Árpád 87, 89—90, 101, 105, 107—109, 111, 134—135
 katolikus vallás és egyház 99, 135
 katonai kitüntetések 73—74, 113, 116
 —, ügyek 18—20, 24—25, 28—31, 35—36, 38, 40, 42—44, 46—47, 49—54, 60, 63—64, 72—76, 81—85, 89, 93—94, 97, 100—101, 109—110, 114, 116—117, 121—122, 135
 Kazinczy Lajos 121
 Keglevich Gábor gr. 128, 134
 kegyelmezés 19, 34, 90, 114
 kegyelmi szék 70, 111, 114
 Kemény Zsigmond br. 112
 kereskedelem 22, 40—43, 51, 65, 67, 70, 93, 98, 107, 113, 116, 118
 kereskedelmi minisztérium *lásd*: Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium
 keresztés háború 10, 116
 Kilényi János *lásd*: Klein Ármin
 kincstári utalványok 45, 49, 103, 105
 kinevezések, egyházi 67, 113
 —, igazságügyi 67, 115
 —, katonai 30, 55, 67, 73—74, 76, 93, 107, 113, 116
 —, közigazgatási 29—30, 37, 67, 97, 101, 113
 a király 10, 36, 44—45, 48, 51, 54—56, 60—62, 64, 85, 89—90, 93, 100—101, 104—105, 107—108, 110, 123, 126, 133—134
 király személye körüli miniszter 36, 44, 93, 113, *lásd még*: Esterházy Pál hg. külügyminiszter
 Király Személye Körüli Minisztérium (külügyminisztérium) 54, 90, 95, 110, 113
 királyi biztosok 38, 40, 42—43, 45—48, 50—52, 56—57, 62—63, 89, 96, 99, 101, 104, 107, 128, 134, *lásd még*: kormánybiztosok
 —, jogügyigazgatóság 70, 115
 Kiss Ernő 83, 121
 Kiss Pál 76
 Kiss-Jankovics alap 91
 Klapka György 65, 73, 75, 82—83, 111, 116—117, 121—122
 Klauzál Gábor 19, 22, 32, 38, 46—47, 59, 90—91, 93, 97, 104—105, 110, 127, 129, 144, *lásd még*: földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter
 Klein Ármin 32—33, 99
 Kmety-hadosztály 121
 Kohlman József 72, 115—116, 118
 Kolowrat-Liebsteinsky, Franz Anton, gr. 89
 konzulok 54, 59, 65, 72, 107
 kormánybiztosok 31, 54—55, 70, 85—86, 97, 112—113, 115, 123
 kormányválság 25, 63, 94, 96, 110—111, 123—124, 129, 135
 a kormányzó 12, 66—67, 72—74, 77, 82—84, 87, 111—113, 115—117, 119, 123—124, *lásd még*: Kossuth Lajos
 —, elnöki iroda 11, 13, 66, 95, 112, 115, 119
 kormányzói tudósítás 66, 87, 111, 113—114
Koroknai Ákos 87
 Kossuth Lajos 9, 11, 13, 20, 38, 59, 61, 65, 68, 76—77, 83, 87—90, 93, 96, 99—100, 102—105, 107, 109—112, 114, 118, 120—132, 134—135, 144, *lásd még*: pénzügyminiszter a kormányzó
 Koszelniczky (pozsonyi tanuló) 17
Kovács Endre 118
 Kovács Lajos 94, 135
 költségvetés 52, 68, 91, 95, 100, 106
 Kőszegi Mártony Károly 106
 Közalapítványi Főpénztár 23, 69, 90—91, 114
 Közalapítványi Ügyigazgatóság 20, 90—91
 közbátorsági választmányok 22, 93
 közmunka- és közlekedési miniszter 19, 21, 36, 41—42, 44, 79, *lásd még*: Széchenyi István gr., Csány László
 Közmunka- és Közlekedési Minisztérium 21, 67, 94, 103, 119
 közrend 21—22, 29—33, 35—38, 40, 42—43, 45, 47—48, 52, 59, 97, 100
 közvádlók 33, 42, 70, 78, 119
 Kriegsministerium *lásd*: Hadügyminisztérium, osztrák
Kumorovitz L. Bernát 96
 Kúthy Lajos 13, 112
 külügyminiszter 19, 21, 23—26, 34—35, 45, 51, 56—57, 59, 62, 64—65, 68, 72—73, 78, 80—82, 86, 116, 118, *lásd még*: Esterházy Pál hg., Batthyány Kázmér gr.
 Külügyminisztérium, 1849 113, 115

- Lahner György 121
 Lajos főhg. 88
Lakos János 87
 latin nyelv 39, 41, 46, 96
 Latour, Theodor Baillet, gr. 46, 93, 106, 127, 134
 Lederer, Ignaz, br. 19, 28, 42, 46, 94, 125, 133
 Leiningen-Westerburg Károly gr. 123
 lengyelek 18, 21, 23—24
 Lenkey János 75, 116
 Leopold hg.-ezred 40, 42
Leszih Andor 77
 Leuzendorf, Ludwig 13
 levéltárak 20, 90
 levéltitok 17, 19
 Lipót főhg. 38
 lotteria-szedők 39, 101
 Ludvig János 119
 Luzsénszky Pál br. 115
- Madarász László 112—113
 Madocsányi Pál 18—19, 89—90
 magyar nyelv 31, 39, 41, 46, 50, 65, 89, 105, 135
 —, színek (zászló) 20, 135
 Mailáth Antal gr. 128, 134
 Mailáth (Majláth) György 57, 108, 126
 Marczius Tizenötödike 48, 97, 105, 122
 Mária Terézia 91, 106
 Markovics László 108
 Marziani György 97
 Mednyánszky László br. 81, 120—121
 megyék *lásd:* törvényhatóságok
 Melczer Andor br. 63—64, 110
Mészáros Károly 76
 Mészáros Lázár 24, 26, 45, 53—54, 59, 65, 82—
 84, 94, 97—98, 105, 107, 110—111, 117, 121
 —122, 126—127, 129, 131, 133—135, 144,
lásd még: honvédelmi miniszter
Meszlényi Antal 97
 Metternich, Clemens, hg. 88
 a miniszterelnök 11—13, 18—19, 21—22, 26, 28,
 30, 32—33, 37, 39, 41—42, 49, 55, 61—62, 66,
 78—79, 86—87, 92, 95, 97, 99, 102, 107—108,
 111—112, 133, *lásd még:* Batthyány Lajos gr.,
 Szemere Bertalan
 —, elnöki iroda 12—13, 92
 Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány 29, 90,
 97
 minisztérium, osztrák 35, 60—61, 93, 100, 106—107,
 109—110, 128, 130
 minisztertanács, osztrák 9, 87, 100, 113
 Móga János 133
- a nádor 10—13, 17—19, 25, 27, 29—32, 37—39,
 41, 44—46, 48, 54—57, 60, 62, 88, 90—91,
 93—105, 107—113, 125—131, 133—135
 Nagy Károly 117
 Nagysándor József 82, 122—123
 német nyelv 36, 65, 100
 — birodalmi ügyek 58, 108
 — szövetségi gyűlés 54, 107
 Nemzeti Bank, osztrák 128, 134
 nemzetiségek (általában) 13, 29, 34, 72, 77—78,
 97, 106, 118
 nemzetörség 18, 22, 28, 30, 32—33, 36—38, 55,
 64, 67, 81, 89, 92, 96, 112
 népgyűlések 29, 96—98, 125, 133
 névváltoztatás 40—41, 102
 Novák Lajos 64, 110
 Nyáry Pál 101, 126, 133
 nyugdíj-ügyek 20, 37, 39, 43, 91, 113
- Oberhofpostverwaltung 92
 oktatási ügyek 30—31, 34, 78, 99
Oláh György 100
 olasz ügyek 20, 24—25, 60—61, 91, 103, 105, 109,
 127—129, 134—135
Oltványi Ambrus 125
 Ormisz (pozsonyi tanuló) 17
 orosz hadsereg 62, 73, 82, 85—86, 114, 123—124
 — kormányzat 17—18, 23, 62, 86, 89, 123—124,
 126
 országgyűlés 10, 26, 66, 106
 —, erdélyi 38, 57, 101
 —, 1843/44 34, 99
 —, 1847/48 24, 91, 98
 —, 1848/49 51—52, 55—57, 59—60, 64, 95, 99,
 101, 105, 108—109, 111, 115, 122—123, 134
 —, osztrák 55, 65, 111
 Országos Honvédelmi Bizottmány 9—10, 12, 87,
 91, 110, 112—114, 116, 119
 Országos Nemzetörségi Haditanács 52, 92, 94,
 106, 112
 Országos Rendőri és Postaosztály 112—113
Osztern Rózsa 99
 Ottinger Ferenc br. 63, 94, 110, 125, 133
 örökös tartományok 18, 21, 23, 35, 55—56, 63,
 65, 92, 110
- Pálfi Albert 105
 Palóczy László 114
 Palugay Imre 98—99
Pap Dénes 91, 101—102, 104, 110

- Paskievics (Paszkevics), I. F., hg. 124
 Paziuzzi Mihály 100
 Pázmándy Dénes ifj. 54, 88, 107, 111, 134
 pecsétek 12, 27, 57, 68, 76, 96
Pejaković, Stefan 102, 104
 pénzkezelés 20, 22—23, 26—27, 49, 55, 80, 90, 93,
 102—103, 107, 114, 120, 130—131, 134—135
 pénzügyminiszter 19—20, 23, 26—27, 30, 34,
 36—38, 43—45, 49, 52, 55, 68, 80, *lásd még:*
 Kossuth Lajos, Duschek Ferenc
 Pénzügyminisztérium 21—22, 52, 67, 69, 80, 90,
 92, 96, 98, 105—106, 112, 114, 118, 120
 —, csempészeti ítélőszék 27, 96
 —, Pénztári osztály 92, 113
 Perczel Móric 26, 31, 75, 83—84, 94, 98, 113,
 115—117, 121—122, 127, 131
 Perényi Zsigmond br. 57, 77, 117, 128, 134
 Pest megyei követutasítás 89
 Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 22—23, 93, 105,
 134
 Petőfi Sándor 125
 Pfannschmidt Ede *lásd:* Zsedényi
 Piret, Anton 126
 postai ügyek 19, 22, 67, 92, 113
 Pöltenberg (Poeltenberg) Ernő 113, 123
 Pöltenberg 7. hadtest 74, 121
 pragmatica sanctio 21, 23, 60—61, 65
 Fuchner Antal br. 54, 72, 75, 101
 Pulszky Ferenc 11, 21, 23, 36, 41—42, 58, 92,
 108—110, 116, 118, 121, 123, 126
- Radák György 40, 42—43, 102
 Radetzky, Josef, gr. 91
 Radical Kör 105
 Rajasics József (Rajačić, Josip) 56, 104, 108, 129
 Raksányi Imre 79, 118—119
Rapant, Daniel 20—21, 89
 rendőri ügyek 12, 29, 35, 67, 89, 92, 112
 románok 50, 62, 72—73, 77—78, 105, 118, 135
 Roth, Karl 126
 Rottenbiller Lipót 133
 Rousseau-d'Happoncourt, Leopold 24—25, 94
 Rukavina-ezred 24—25
Rumpler, Helmut 87
- sajtótörvény *lásd:* törvények, 1848: XVIII.
 sajtóvétségek 32—34, 48, 99, 105
 salétromgyártás 30, 97—98
Sarlós Béla 99, 114—115, 117, 119
Sashegyi Oszkár 92
 Schmidegg Kálmán 135
- Schwarzenberg-ezred 19
 Schweidel József 83, 122
 segédhivatalok, kormányászéki 20
 —, minisztériumi 26—27, 69—70, 95
Simon V. Péter 100
 Somssich Pál 42—43, 103
 sóügyek 22, 27, 51, 92
 statárium 37, 39, 45—46, 101, 104
 Statisztikai Hivatal 93, 98, 102
Steier Lajos 123
 Stuller Ferenc 89
 Stur, Ludovit 17, 126
 Suplikázt István (Šupljikac, Stevan) 104, 108
- Szabad György* 14, 90, 98, 100
 Szabó Imre 112
 szakbizottságok, minisztériumi 66—68, 70, 112
 Szalay László 54, 106, 130
 számvéveségi ügyek 20, 68—69, 92, 95
 Szász Károly id. 21, 92
 szászok 62
 Széchenyi István gr. 10—12, 29, 38, 46—47, 53,
 56, 88, 91, 94, 96, 99—111, 125—132, 134—
 135, 144, *lásd még:* közmunka- és közlekedés-
 ügyi miniszter
 Szécsen Antal gr. 134
 székelvények 81, 121
 Szemere Bertalan 11, 29, 32, 38—39, 46—47, 59,
 65, 82—84, 91, 93, 95, 97, 100—104, 106—
 107, 110—116, 118—125, 127, 129, 133, 135,
 144, *lásd még:* belügyminiszter, miniszterel-
 nök
 Szemere József 119
 Szentiványi Ödön 18, 89
 Szentkirályi Móric 88, 110
 szerbek 17, 39, 40, 42—43, 46, 50, 59, 64—65,
 72—73, 77—79, 89, 102, 104, 108—110, 115,
 118, 125—127, 129—130, 133, 135
 szerb nemzeti gyűlés 46, 108, 133
Szeremlei Samu 88, 91, 96, 98, 100—102, 104—
 105, 107—111, 116, 120, 133—135
 szláv kongresszus 108
 szlavón megyék 39, 41, 45, 51, 102, 106
 szlovákok 17—19, 35, 89
 Szőgyény(-Marich) László id. 19, 90, 94
 Sztratimirovics György (Stratimirović, Djordje)
 78—79, 118
- Táncsics Mihály 125
 Tarnóczy Kázmér 99
 tartományi bizottsági igazgatóság 16, 20, 89
 taxák *lásd:* illetékek

Teleki László gr. 88
tengerpart 20, 44, 65, 116
Térey Ignác 52, 108
Tessényi János 116
Thim József 78, 89, 102, 118—119
Tóth Gáspár 133
Török Ignác 83, 121—122
török porta 72, 89
törvények 22, 24—25, 29, 39, 41, 57—58, 85, 106
— 1722/23:I—III. 91
— 1722/23:XCVII.—CII. 89, 90
— 1751:XXIII. 106
— 1790/91:XXXVIII. 98
— 1840:VI. 89
— 1840:XXIX. 33, 98
— 1848:I. erdélyi 62, 110
— 1848:II. erdélyi 57
— 1848:III. 10, 34—36, 51, 55, 60, 90, 93, 95—96,
98, 100, 106, 112—113
— 1848:III. erdélyi 56
— 1848:IX. 34, 93, 99
— 1848:XII. 93
— 1848:XVI. 93
— 1848:XVIII. 33—34, 49, 99, 105
— 1848:XXII. 32—33, 92, 96, 98, 101
— 1848:XXIX. 96
— 1849:I. (febr. 13.) 118
— 1849:III. (ápr. 28.) 81, 121
— 1849:VIII. (júl. 28.) 118
törvényhatóságok 17—19, 22, 30—31, 34—35,
45, 47, 55, 64, 89, 91, 93, 110, 112
törvényjavaslat, horvát 59, 64—65, 111
Tragor Vince 120
Trefort Ágoston 21, 92
Trócsányi Zsolt 108
trónbeszéd 60—61, 109
Tursky (Thurszky), Johann Augustinus 44, 103

únió 38, 62, 101, 110, 135
Urbán Aladár 92, 105
úrbéri ügyek 18, 21—23, 34, 93, 99

ügyvitel, kormányászéki 19—20, 26, 92
—, minisztériumi 26—27, 33, 66, 69, 95—96

—, magyar minisztertanácsi 10—12, 33, 66, 87,
112

vallás- és közoktatásügyi miniszter 21, 31, 34, 36,
41—42, 44, 50, 67, 113, *lásd még:* Eötvös Jó-
zsef br., Horváth Mihály
Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 17, 21,
90, 93, 95, 99, 105, 112, 114
vámügyek 22, 27, 46, 67, 92, 113, 116, 118
Várady József 107
Varga Endre 114—115, 117
Varga János 14, 87, 99
városok *lásd:* törvényhatóságok
Vas Gereben 97
Vay Miklós br. 30, 97—98, 108, 110, 128, 134
Vécsey Károly gr. 79, 118—119
véstörvényszékek 78—79, 118—119
Vetter Antal 85, 121
Vodianer (Wodianer) Móric és Samu 134
Vörös Antal 13—14, 91, 94, 102, 123
Vörösmarty Mihály 114
Vukovics Sebő 11—12, 65, 76, 82—84, 86—87,
111—115, 117—124, 144, *lásd még:* igaz-
ságügy-miniszter

Wagner, Walter 93, 106

Wadapfel Eszter 116, 118

Weinzierl Vince 93

Welden, Franz Ludwig, br. 128, 134

Windisch-Grätz, Alfred, hg. 94, 115, 120

Württemberg-huszárok 107

Wysocki, Józef 83, 117, 122

Záborszky Alajos 11—12, 68, 70, 73, 76—81, 99,
112, 115

Zákó István 125

Zarka János 115

Zichy Ferenc gr. 21, 92

Zoltán János 125, 133

Zrínyi-szabadcsapat 94

Zsedényi (Pfannschmidt) Ede (Eduárd) 88, 129,
134

zsidók 32—33, 35, 97—99, 110

Zsoldos Jenő 98

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat főigazgatója
A nyomdai munkálatokat az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat végezte

Felelős vezető: Hazai György

Budapest, 1989

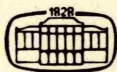
Nyomdai táskaszám: 89.18241

Felelős szerkesztő: Barabás József — Műszaki szerkesztő: Karászi Ferencné

Kiadványszám: 2681 — Megjelent 13,5 (A/5) ív terjedelemben

HU ISSN 0073-4055

A kötet függelékében közöljük a hiányosan fennmaradt jegyzőkönyvek bizonyos mértékű pótlására, illetve kiegészítésére Széchenyi István naplójának azokat az 1848. évi bejegyzéseit, amelyek minisztertanácsi eseményekre vonatkoznak. Mások e vonatkozásban felhasználható visszaemlékezéseit, feljegyzéseit kiegészítésként a jegyzetek tartalmazzák. A kötet használatát név- és tárgymutató segíti.

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

Ára: 78,— Ft

ISBN 963 05 5362 7